

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**

**BULGARİSTAN'IN MÜZAKERE SÜRECİNDE AVRUBA BİRLİĞİ'NİN
ÇEVRE MEVZUATINA UYUM KONUSUNUN ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih AMİD

DANIŞMANI : Suat ÖKSÜZ

İZMİR-2007

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Bulgaristan'ın Müzakere Sürecinde Avrupa Birliğı'nin evre Mevzuatı'na Uyum Konusunun Analizi** adlı yüksek lisans/doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İsim-Soyadı: Salih AMİD
İmza:

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR LİSTESİ	III
GİRİŞ	1

I. BİRİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKASI

1.1. AB Çevre Politikası'nın Amacı	4
1.2. Avrupa Birliği'ni bir Çevre Politikası Geliştirmeye İten Sebepler	5
1.3. AB Çevre Politikası'nın Yasal Dayanakları	6
1.4. AB Çevre Politikası'nın Hedefleri ve Temel İlkeleri	12
1.4.1. Hedefler	12
1.4.2. İlkeler	13
1.4.2.1. Bütünleyicilik ilkesi	13
1.4.2.2. Yüksek seviyede koruma ilkesi	13
1.4.2.3. İhtiyat ilkesi	13
1.4.2.4. Önleme ilkesi	13
1.4.2.5. Kaynakta önleme ilkesi	14
1.4.2.6. Kirleten öder ilkesi	14
1.5. Çevre Konusunda Yatay Mevzuat	14
1.5.1. Aarhus Konvansiyonu	15
1.5.2. Çevre Hakkındaki Bilgiler Erişim Hakkında 90/313/EEC Konsey Direktifi	15
1.5.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi Hakkında 97/11/EC sayılı 3 Mart 1997 tarihli Konsey Direktifi	16
1.5.4. Raporlama Direktifi	16
1.5.5. LIFE Tüzüğü	17
1.5.6. Avrupa Çevre Ajansı	17
1.6. Çevre Eylem Programı	18
1.6.1. (2001-2010) Altıncı Çevre Eylem Programı'nın Hedefleri	18
1.6.1.1. Mevcut mevzuatın geliştirilmesi	19
1.6.1.2. Çevre gereklerinin diğer politikalara entegre edilmesi	19
1.6.1.3. Piyasa ile yakın çalışma	19
1.6.1.4. Kişilerin alışkanlıklarının değiştirilmesine yardım edilmesi	19
1.6.1.5. Arazi kullanımı planlaması ve idare kararlarında çevre konusunun dikkate alınması	19
1.6.2. Altıncı Çevre Eylem Programı'nın belirlediği hareket alanları	21

1.7. AB Çevre Politikası'nda Temel Uygulama Alanları	21
1.7.1. Havanın Korunması	21
1.7.2. Yaşamın Korunması	22
1.7.3. Suyun Korunması	23
1.7.4. Ormanların Korunması	23
1.7.5. Atık Yönetimi	24
1.7.5.1. Atık yönetim hiyerarşisi	24
1.7.5.2. Topluluk ve üye ülkeler düzeyinde kendine yeterlilik	24
1.7.5.3. Asgari gidere sebep olan en uygun teknoloji.....	25
1.7.5.4. Yakınlılık	25
1.7.5.5. Üretim sorumluluğu	25
1.7.6. Endüstriyel Kirliliğin Kontrolü ve Risk Yönetimi	25
1.7.7. Kimyasallar	25
1.7.8. Radyasyondan Korunma	26
1.7.9. İklim Değişikliği Sektörü	27
1.7.10. Gürültü Sektörü	28
1.8. Çevre Politikası ile Sürdürülebilir Kalkınma Arasındaki İlişki	29
1.8.1. Endüstri	30
1.8.2. Enerji	31
1.8.3. Tarım ve Ormancılık	31
1.8.4. Taşımacılık	33
1.8.5. Turizm	33
1.8.5.1. Avrupa Birliği için Turizmin Önemi	34
1.8.5.2. Bölgesel Kalkınma: Azgelişmiş Ülkelerde Turizmin Teşviki	35
1.9. Çevrenin Korunması ve Turizm Arasındaki İlişki	36
1.10. AB Çevre Politikası'nın Finansmanı	37
1.10.1. Çevre Vergileri	38
1.10.1.1. Emisyon-Atık Vergileri	40
1.10.1.2. Ürün Temelinde Belirlenen Vergiler	40
1.10.1.3. Kullanım Temelinde Belirlenen Vergiler	40
1.10.1.4. Vergilendirme Farklılıkları	40
1.10.2. Kirletme-Atık Hakkı Ticareti	41
1.10.3. Depozito-Geri Ödeme Sistemi	41
1.10.4. Mali Yardımlar	41
1.10.5. Mevzuata Uygunluğu Teşvik	42
1.10.6. Çevresel Sorumluluk Kapsamı	42
1.10.7. Çevre Etiket (Eko-Etiketleme)	42
1.10.8. Çevre Yönetim ve Denetim Sistemi (EMAS)	42
1.11. Avrupa Çevre Ajansı'nın Görevleri	43
1.11.1. 'Çevre Değerlendirme Raporu' nedir?	43

1.12. AB’de Çevrenin Korunmasını Teşvik Etmek Üzere Planlanmış Destek Mekanizmaları ve Fonlar	46
1.12.1. LIFE (Çevre için Mali Araç)	46
1.12.1.1. LIFE-Çevre	47
1.12.1.2. LIFE-Doğa	47
1.12.1.3. LIFE-Üçüncü Ülkeler	47
1.12.2. Yapısal Fonlar	48
1.12.3. Uyum Fonu	49
1.12.4. ALTENER	49
1.12.5. SAVE II	50
1.12.6. Sürdürülebilir Tüketim	50
1.12.7. Topluluk Girişimleri	50
1.12.8. SMAP	51
1.12.9. Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Çevre Yardımları	51
1.13. AB Çevre Mevzuatı’nda Kişilere Sağlanan Haklar	52
1.13.1. Bilgilendirilme hakkı	52
1.13.2. Fikri sorulma hakkı	52
1.13.3. Hükümetlerin kararlarını irdeleme hakkı	53
1.13.4. AB yasalarından yararlanma hakkı	53
1.14. AB’nin Yeni Üyelerinin Çevre Korunması ile İlgili Geçiş Süreleri veya Muafiyetleri	53
1.15. AB Çevre Mevzuatı’nın Uygulanması	55
1.16. AB Çevre Mevzuatı’nın Uygulanması ve Yaptırım Konusundaki Eksiklikler	56
1.17. AB’nin Çevrenin Korunması Alanındaki Küresel Rolü	57
1.17.1. Kyoto Protokolü, Uluslararası Çevre Antlaşmaları ve AB	58

II. İKİNCİ BÖLÜM BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE MÜZAKERE SÜRECİ

2.1. İkili İlişkiler	62
2.1.1. İkili İlişkilerinin İlk Başlatılması	62
2.1.2. Avrupa Ortaklık Antlaşması	62
2.1.3. Katılım Öncesi Stratejisi	63
2.1.4. Üyelik Başvurusu	64
2.1.5. Katılım Ortaklığı	64
2.1.6. Müzakerelerin Başlaması	65
2.1.7. Katılım Antlaşması	67
2.2. Katılım Öncesi Mali Yardımlar	69
2.2.1. PHARE Programı Kapsamında Mali Yardımlar	71

2.2.2. ISPA Programı Kapsamında Mali Yardımlar	72
2.2.3. SAPARD Programı Kapsamında Mali Yardımlar	73
2.2.4. (EIB) Avrupa Yatırım Bankası Kapsamında Mali Yardımlar	74
2.2.5. Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası Kapsamında Mali Yardımlar	74
2.3. Bulgaristan ve AB Arasında Müzakere Bölümleri	75
2.3.1. Malların Serbest Dolaşımı	75
2.3.2. İnsanların Serbest Dolaşımı	77
2.3.2.1. Diploma ve Sertifikaların Karşılıklı Tanınması	77
2.3.2.2. Vatandaşlık Hakları	78
2.3.2.3. İşçilerin Serbest Dolaşımı	79
2.3.3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	82
2.3.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı	84
2.3.5. Şirketler Hukuku	85
2.3.6. Rekabet Politikası	86
2.3.7. Tarım	86
2.3.8. Balıkçılık	88
2.3.9. Taşımacılık Politikası	89
2.3.10. Vergilendirme Politikası	90
2.3.11. Ekonomik ve Parasal Birlik	91
2.3.12. İstatistik	92
2.3.13. İstihdam ve Sosyal Politika	93
2.3.14. Enerji	97
2.3.15. Endüstriyel Politika	98
2.3.16. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler	100
2.3.17. Bilim ve Araştırma	101
2.3.18. Eğitim ve Meslekler	102
2.3.19. İletişim ve Telekomünikasyon Teknolojileri	103
2.3.20. Kültür ve Odyovizüel Politikası	104
2.3.21. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	105
2.3.22. Çevre	107
2.3.23. Tüketici ve Sağlığın Korunması	108
2.3.24. İçişleri ve Adalet Alanlarında İşbirliği	110
2.3.25. Gümrük Birliği	112
2.3.26. Dış İlişkiler	114
2.3.27. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	115
2.3.28. Mali Kontrol	116
2.3.29. Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları	117
2.3.30. Kurumlar	118
2.3.31. Diğer Konular	121

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE MÜZAKERE
SÜRECİNDE ÇEVRE KONUSU

3.1. Bulgaristan’ın AB ile Müzakere Sürecinde 22. Bölüm - “Çevre”	126
3.1.1. AB Çevre Mevzuatı’nın Uyumlaştırılması	130
3.2. Yatay Mevzuat – Genel Mevzuat	132
3.2.1. Bazı kamu ve özel kesim projelerinde çevreye etki değerlendirilmesine ilişkin 85/337/EEC Direktifi ve onu değiştiren 97/11/EC Direktifi	133
3.2.2. 85/337/EEC Direktifi ve onu değiştiren 97/11/EC Direktifi’ndeki kriterlerinin uygulanması, bazı projelerin ÇED kapsamı dışında tutulması ve sınır aşırı anlamda çevresel etki değerlendirmesinin yapılması	133
3.2.3. Bazı belli plan ve programların çevresel etki değerlendirilmesi hakkında 2001/42/EC Direktifi	135
3.2.4. Çevre konularında bilgiye erişim hakkında 90/313/EEC Direktifi ...	135
3.2.5. Çevre Alanında Bazı Direktiflerin Yerine Getirilip Getirilmediğine Dair Raporlarının Standartlaştırılmasına İlişkin 91/692/EEC Direktifi	136
3.2.6. 93/389/EEC Kararı’nı değiştiren ve CO2 ve diğer sera gazları emisyonlarının monitoring ve raporlanmasıyla ilgili olan 1999/296/EC Kararı	137
3.3. Katı Atık Yönetimi	139
3.3.1. 75/442/EC sayılı Katı Atıklar Hakkındaki Direktif	139
3.3.2. Atık Listeleri Hakkında 2000/532/EC sayılı Kararı’nı Değiştiren 2001/573/EC sayılı Konsey Kararı	142
3.3.3. 94/62/EC sayılı Ambalajlama ve Ambalaj Atıklarına İlişkin Konsey Direktifi	143
3.3.4. Arındırma Tesislerinden Çıkan Çamurun Kullanılması Hakkında 86/278/EC sayılı Konsey Direktifi	145
3.3.4.1. Kısa Dönem Amaçları	145
3.3.4.2. Uzun Dönem Amaçları	146
3.3.5. 259/93/EEC sayılı Atıkların Taşınmasının Kontrolüne İlişkin Konsey Tüzüğü	146
3.3.6. 96/59/EC sayılı Poliklorlu Bifeniller ve Poliklorlu Terifenillerin Bertaraf Edilmesine İlişkin Konsey Direktifi	147
3.3.7. 75/439/EC sayılı Atık Yağlarına İlişkin Direktif	149
3.3.8. 2000/53/EC sayılı Hurda Taşıtların Bertaraf Yöntemlerine İlişkin Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	149
3.3.9. 1999/31/EC Atıkların Gömülmesine Dair Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi	150
3.3.10. 2000/76/EC sayılı Atıkların Yakılmasına Dair Direktif	154

3.4. Su Kalitesi Yönetimi	155
3.4.1. 2000/60/EC sayılı Su Politikası Alanında Çerçeve Direktifi	158
3.4.2. 2000/60/EC Direktifi'ni Değiştiren 2001/2455/EC sayılı Öncelikli Madde Listesi Hakkındaki Konsey Kararı	160
3.4.3. 91/271/EEC sayılı Kentsel Atık Suların Arındırılmasına İlişkin Konsey Direktifi	160
3.4.4. 91/676/EEC sayılı Tarımsal Kaynaklı Nitratlarının Neden Olduğu Kirlilik Direktifi	161
3.4.5. 76/464/EEC sayılı Topluluğun Su Alanlarına Belirli Tehlikeli Maddelerin Boşaltımı Nedeniyle Oluşan Kirlilik Üzerine Konsey Direktifi	163
3.4.6. 98/83/EC sayılı İnsanların Kullanımına Yönelik Suların Kalitesine İlişkin Konsey Direktifi ile Değiştirilen 80/778/EEC sayılı Direktifi	167
3.4.7. İnsan Kullanımına Yönelik Yüzey Sularının Kalitesi Hakkında 75/440/EEC sayılı Direktifi	168
3.5. Katı Atık ve Su Kalitesi Konularında Uygulamada Beliren Sorunlar	169
3.6. Hava Kalitesi Yönetimi	172
3.6.1. Bazı Sıvı Yakıtlarda Sülfür Miktarının Azaltılmasına İlişkin 1999/32/EC Direktifi ve Benzin ve Dizel Yakıtlarının Kalitesi Hakkındaki 98/70/EC Direktifi	173
3.6.2. Yakıtların Kalitesi Hakkındaki Verilerin Raporlanmasına İlişkin 2002/159/EC Kararı	174
3.6.3. Hava Kalitesini Kontrol ve Değerlendirmeye İlişkin 96/62/EC Çerçeve Direktifi	174
3.6.4. Havanın Taşıt Araçları Dışındaki Makine Motorlarından Kirlenmesini Sınırlandırma Önlemlerine İlişkin 97/68/EC Direktifi	175
3.6.5. Yeni Taşıt Araçlarından Ayrılan Karbon Dioksit CO ₂ Emisyonları Hakkında Araç Kullanıcılarına Bilgi Verilmesine İlişkin 1999/94/EC Direktifi	175
3.6.6. AT Tarafından BM İklim Değişikliği Hakkındaki Çerçeve Konvansiyonu ve Ona Bağlı Kyoto Protokolü'nün İmzalanması ve Bundan Doğan Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesine Dair 2002/358/EC Kararı ve BM İklim Değişikliği Konvansiyonu'na Bağlı Atmosferin Ağır Metallerle Sınırlar Ötesi Kirliliğine Dair Protokolü Onaylayan 2001/379/EC Kararı	177
3.7. Doğanın Korunması	179
3.7.1. Yaban Kuşları ve Koruma Alanlarına (Protection Areas) İlişkin 92/43/EEC ve 79/409/EEC Direktifleri'nin Ulusal Mevzuata Aktarılması	180
3.7.2. Bulgaristan'da NATURA 2000 Ekolojik Ağı'nı Oluşturma Adımları	181

3.8. Endüstriyel Kirliliğin Kontrolü ve Risk Yönetimi	183
3.8.1. Sanayi Kirliliğinin Kontrol ve Önlenmesine İlişkin 96/61/EC Direktifi	184
3.8.2. Zararlı Maddelerin Emisyonlarına İlişkin AB Sicili'ni (EPER) Uygulama 2000/479/EC Kararı	186
3.8.3. Büyük Yakma Tesisleri'nin bazı belli zararlı maddeleri yakmasıyla atmosfere ayrılan emisyonları sınırlandıran 2001/80/EC Direktifi	186
3.8.4. Bazı belli atmosfer kirleticilerini belirlemek için kabul edilen ulusal tavanlarla ilgili olan 2001/81/EC Direktifi	187
3.8.5. Büyük Sanayi Kazaları Kontrol 96/82/EC Direktifi	188
3.9. Kimyasallar ve Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar	189
3.9.1. Böcek İlaçlarının Pazara Sunulmasıyla ilgili 98/8/EC Direktifi	191
3.9.2. Deney ya da Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Hayvanları Koruma 86/609/EEC Direktifi	191
3.9.3. Genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmalarının kullanımını sınırlandıran 90/219/EEC Direktifi'ni değiştiren 98/81/EC Direktifi ve genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmalarının sınırlı kullanımıyla ilgili olan 98/81/EC Direktifi'ni tamamlayan 2001/204/EC Kararı	192
3.9.4. 90/220/EEC Direktifi'ni değiştiren ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalarının bilerek çevreye salınmalarıyla ilgili olan 2001/18/EC Direktifi	192
3.9.5. Ozon tabakasını incelten maddeleriyle ilgili Montreal Protokolü'nün Dördüncü Değişikliğinin imzalanmasıyla ilgili olan 2002/215/EC Kararı	193
3.10. Gürültü Kirliliği Yönetimi	195
3.10.1. Ev aletlerinden çıkan gürültü emisyonlarıyla ilgili olan 86/594/EEC Direktifi	195
3.10.2. Açıkta çalışan aletlerden çıkan gürültü emisyonlarıyla ilgili olan 2000/14/EC Direktifi	195
3.11. Radyasyon Korunması Yönetimi	196
3.11.1. Euratom Antlaşması'nın 35. ve 37. maddeleri	197
3.11.2. Temel Radyasyondan Korunma Normları ve 96/29/EURATOM Direktifi	198
3.12. AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması Sonucunda Meydana Gelmesi Beklenen Değişiklikler	199
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	202
EKLER	208
KAYNAKLAR	220

ÖNSÖZ

Çevre çok kapsamlı bir alan olduğundan öncelikli öneme sahip insan sağlığının korunması ve buna bağlı olarak çevrenin diğer tüm unsurları yani suyun korunması, havanın korunması, atık yönetimi, flora ve faunanın korunması, biyolojik çeşitlilik, kimyasallar, radyasyondan korunmak ve nükleer güvenliği gibi alanlar çevrenin korunmasının uygulandığı başlıca alanlarını oluşturmaktadır. Çevre ile ilgili olan sorunlar dünyanın tüm insanlarını etkileyebileceğinden dolayı ve tüm teknik gelişmelere ve alınan önlemlere rağmen doğanın yok edilmesi, insan sağlığının tehlikeye girmesi ve doğal dengelerin bozulması gibi sorunları önlemek amacıyla uluslararası anlamda sarf edilen çabaların biraz daha hızlandırılması ve hükümetlerin, çevre ile ilgili kurumların, özel kesimlerin ve hatta bireylerin işbirliğine gitme zorunluluğu ve kirlilikle mücadelenin ortaklaşa veya sorumluluğun paylaşılması prensibine uygun olarak sürdürülmesini gerekli kılmıştır.

Son zamanlarda şiddetli bir şekilde dünya gündemine giren global ısınma sorununun nedenlerinin yüzde doksanı insan aktivitelerinin olduğu BM'nin 4. İklim Değerlendirme Raporu'nda (2007) belirtilmiştir. Bu sorun ciddiye alınıp gereken önlemler alınmazsa, yaklaşık yüz sene sonra global anlamda sıcaklığın 2 derece yükseleceği ve deniz ve okyanusların seviyeleri 50-60 santimetre yükseleceği ve yaklaşık 100 milyon insan evini bırakıp göç edeceği bilim adamları tarafından söylenmektedir. Sıcaklık derecelerinin artış sonucu kutuplarda buzların ereceği, buzların erimesi yüzünden içilebilir su kaynaklarından dünya nüfusu uzaklaşacağı, her 6 kişiden biri temiz susuz kalacağı, şu anda dünyada bulunan farklı canlı türlerinin % 40'ı yok olacağı, yaşama koşullarının zorlaşacağı, doğal dengelerin alt üst olabileceği ve toplu göçlerin de yaşanacağı gibi tehlikelerden İngiliz Hükümeti'nin ve eski Dünya Bankası Başekonomisti Sir Nicholas Stern'in küresel ısınma hakkında hazırladığı 700 sayfalık raporunda da bahsedilmektedir. Tüm bunlar çevre sorunlarının global etkisine ciddi bir şekilde dikkatimizi çekmektedir.

Çevre tahribatının küresel boyutu Avrupa Birliği'nin de bir Ortak Çevre Politikası hazırlamasının temel sebeplerinden biri olmuştur. Bundan başka, Avrupa

Birliği otuzdan fazla uluslararası konvansiyona katılarak kirlilikle uluslararası mücadelelerine katılmış ve gelecekte işbirliği yapacak ortakları tarafından Birliğin katıldığı bu konvansiyonlar ve imzaladığı sözleşmelerin gereklerinin uygulanması şart koşacağını belirtmiştir. 1 Ocak 2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan Bulgaristan da, katılım müzakerelerinde AB müktesebatının no: 22 başlığı olan “Çevre” hakkında AB Çevre Mevzuatı ile uyum sağlamak amacıyla birçok normatif düzenlemeyi kabul etmiştir.

Bulgaristan'ın çevre alanında kabul edip uygulamaya koyduğu düzenlemelerinin incelendiği bu çalışmanın hazırlanmasıyla, bir taraftan Bulgaristan'ın AB'ye katılım müzakereleri bağlamında AB Çevre Mevzuatı ile uyumu analiz edilmiş öte taraftan ise, ülkede çevre bilincinin yarleşmesine katkıda bulunması ve doğanın yok edilmesi, sağlığının elden gitmesi ve doğal dengelerin bozulmasının engellenmesi amacıyla bu yeni AB üyesi kendisini nasıl hazırladığını ve ne gibi önlemler aldığı incelenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında başta sayın Prof. Dr. Suat Öksüz olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ederim. Arkadaşım Gökser Gökçay'a tezin son şeklini almasında gösterdiği destek için teşekkür ederim.

Salih AMİD
Bornova 2007

KISALTMALAR LİSTESİ

AAQ Management	: Ambient Air Quality Assessment and Management (Hava Kalitesinin Kontrol ve Yönetimi)
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Acquis Communautaire	: Topluluk Müktesebatı
AÇA	: Avrupa Çevre Ajansı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AK	: Avrupa Komisyonu
ALTENER	: AB'nin güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını destekleme programı
AOA	: Avrupa Ortaklık Antlaşması
AP	: Avrupa Parlamentosu
ARS	: Agricultural Research Service USA (Tarımsal Araştırmalar Servisi)
As	: Arsenik simgesi
ASSK	: Avrupa Sağlık Sigorta Kağıdı
AŞ	: Anonim Şirketi
AT	: Avrupa Topluluğu
AQG	: The Atomic Questions Group (Atom Enerjisi Meseleleri Grubu)
BATNAET	: Asgari gidere sebep olan en uygun teknoloji
BİA	: Bulgaristan Sanayiciler Odası
BM	: Birleşmiş Milletler
BNR	: Bulgaristan Ulusal Radyosu
BTC	: Bulgaristan Telekomünikasyonu (Bulgar Telecom)
BTA	: Bulgaristan Telgraf Ajansı
CAP	: Common Agricultural Policy (Ortak Tarım Politikası)
Cd	: Kadmiyum simgesi
CFCs	: Kloroflorokarbonlar
CFSP	: Common Foreign and Security Policy (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası)
CH4	: Metan simgesi
CITES	: The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (Nesli Tehlikede Olan Flora ve Fauna'nın Uluslararası Ticareti Hakkında Sözleşme)
CK	: Ceza Kanunu
CO	: Karbon monoksit
CO2	: Karbon dioksit
COST	: An Intergovernmental Framework for European Co-operation in the Field of Scientific and Technical Research (Bilim ve Araştırma Alanında İşbirliğine İlişkin AB Programı)

Cr	: Krom simgesi
Cu	: Bakır simgesi
ÇEP	: Çevre Eylem Programı
ÇKK	: Çevreyi Koruma Kanunu (Bulgaristan)
DANCEE	: Danish Cooperation for Environment in Eastern Europe (Danimarka'nın Doğu Avrupa'da Çevre Alanında İşbirliği Programı)
DG	: Directorate-General (Genel Müdürlük)
DG ENV	: Directorate General Environment (Çevre Genel Müdürlüğü)
DİFKA	: Devlet İç Finanssal Kontrol Ajansı (Bulgaristan)
DNP	: Milli Park Müdürlüğü (Bulgaristan)
DSB	: Güçlü Bulgaristan İçin Demokrat Partisi
DTM	: Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı
EAEC	: European Atomic Energy Community (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu)
EAGGF	: European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu)
EBRD	: European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası)
EC	: European Community (or European Communities) (Avrupa Topluluğu)
ECB	: European Central Bank (Avrupa Merkez Bankası)
EC DG ENV.	: Avrupa Komisyonu Çevre Genel Müdürlüğü
ECCP	: European Climate Change Programme (Avrupa İklim Değişikliği Programı)
EDC; 1,2 Dichloroethane	: Dikloreten maddesi
EEC	: The European Economic Community (Avrupa Ekonomik Topluluğu)
EFTA	: European Free Trade Association (Avrupa Serbest Ticaret Kurumu)
EIB	: European Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası)
EIONET	: European Environment Information and Observation Network (Avrupa Çevre Bilgi ve Gözetim Ağı)
EMU	: Economic and Monetary Union (Ekonomik ve Parasal Birlik)
EMEP	: The Cooperative Programme for Monitoring and Evaluation of The Long-range Transmission of Air Pollutants in Europe (Avrupa'da Çevre Kirliticilerinin Uzun Mesafeli Nakillerini Değerlendirme ve İzleme Programı)
EMAS	: The Eco-Management and Audit Scheme (Çevre Yönetim ve Denetim Sistemi)
EMS	: Environment Management System (Çevre Yönetim Sistemi)
EPER	: The European Pollutant Emission Register (Zararlı

EPA	Maddelerin Emisyonlarına İlişkin AB Sicili : US Environmental Protection Agency (Çevreyi Koruma Ajansı (ABD))
ERM-II	: Exchange Rate Mechanism-II (Döviz Kuru Mekanizması-II)
ERDF	: European Regional Development Fund (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu)
ESF	: European Social Fund (Avrupa Sosyal Fonu)
EURATOM	: Bakınız EAEC
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Kurumu
Eurofound	: European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions (Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını Geliştirme Vakfı)
FIFG	: Financial Instrument for Fisheries Guidance (AB'nin Balıkçılık Alanında Rehberlik ve Mali Enstrümanı)
GLP	: Good Laboratory Practice (İyi Laboratuar Uygulamaları)
GMOs	: Genetically Modified Organisms (Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasılası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasılası
Hg	: Cıva simgesi
HCFCs	: Hidroklorofluorokarbonlar
HFCs	: Hidrofluorokarbonlar
IAEA	: International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
IMPEL	: AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması ve Yaptırımını Ağı
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INTERREG II	: İNTERREG (Zusammenarbeit zwisch Region an den Binnengrenzen und Hilfe for Regionen an der Aussengrenze) II, Avrupa Topluluğu'nun Çevre İle İlgili Sınır Aşırı ve Bölgelerarası İşbirliğini Desteklemeye Yönelik Girişimleri
IPPC	: Integrated Pollution Prevention and Control (Entegre Kirliliğin Kontrolü ve Önlenmesi)
IRRT	: International Regulatory Review Team (Uluslararası Düzenleme ve Teftiş Kurumu)
ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-accession (Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Enstrümanı)
ISO 14 000	: Draft International Standard on environmental management system (EMS) (Çevre Yönetim ve Denetim Sistemi üzerinde mecburi uluslararası standartlar serisi)
ISO	: International Organization for Standardization (Uluslararası Standard Organizasyonu)
JASPER	: Joint Assistance for Preparing Projects in European

JOULE-Thermie	Regions (Avrupa Bölgelerinde Altyapı Projelerinde Teknik Hazırlıklarında Yardım Sağlaya Program)
KA	: Non Nuclear Energy Programme (AB'nin Temiz ve Verimli Enerji Teknolojilerini Tanıtma Programı)
KDV	: Koruma Alanları (Bulgaristan Ekolojik Ağı'nda)
KOB	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KORİNE-Biotopi	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KP	: Bulgaristan Ulusal Ekolojik Ağı
LEADER II	: Kyoto Protokolü
	: LEADER (versteärke Integration leandlicher Gebiete) II, A French acronym for 'Links between Actions for the Development of the Rural Economy (AT'nin Kırsal Gelişimine Yönelik Girişimleri)
LIFE	: Financial Instrument for the Environment (Çevre İçin Mali Araç)
LPIS	: Land Parcel Identification Systems (Emlak Parsel Teşhis Sistemi)
MEDA Programme	: Mediterranean Economic Development Area Programme (AB'nin Akdeniz Ülkelerinde Çevre Koşullarının İyileştirilmesine Mali Destek Sağlayan Programı)
MDAÜ	: Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MOSV	: Çevre ve Sular Bakanlığı (Bulgaristan)
N2O	: Diazotmonoksit
NATURA 2000	: DOĞA 2000 (Avrupa Birliği'nin Ekolojik Ağı)
NOx	: Nitrojen oksidanlar
NO2	: Nitrit
NO3	: Nitrat
NUTS	: The Nomenclature of Units for Territorial Statistics (AB ülkelerinin kullandığı istatistik bölge sınıflandırması)
O3	: Ozon simgesi
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Organizasyonu)
OTİM	: Ozon Tabakasını İnceltici Maddeler
PA	: Protection Areas (Koruma Alanları)
Pb	: Kurşun simgesi
PCBs	: Poliklorobifeniller
PCTs	: Polikloroterfeniller
PFCs	: Perfluorokarbonlar
PHARE	: Poland and Hungary Aid for Economic Reconstruction (Ekonomik Yapılanmaya Yönelik Polonya ve Macaristan Yardımları)
PIN	: Public Information Notice (Kamuyu Bilgilendirme İlanı)
PSO Program	: A Pre-accession Program of Cooperation with the

REC	Countries of Central and Eastern Europe (AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile İşbirliği Programı)
REGIS II	: Regional Environment Center (Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi)
REAP	: AB'nin Bağlantısız Bölgelerle Birliğin Geri Kalan Kısmı Arasında Bağlantının Sağlamlaştırılmasına Yönelik Girişimleri
REACH	: Regional Environmental Approximation Programme (Bölgesel Çevresel Takribi Programı)
RG	: Record, evaluation, approval and chemicals (Kayıt değerlendirme, izin ve kimyasallar (Avrupa Kimyasallar Politikası))
RİOSV	: Resmi Gazete
	: Regionalni İnspektorati na MOSV (Bulgaristan Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölgesel Denetim Merkezleri)
SAPS	: The Sheep Annual Premium Scheme (Küçükbaş Hayvan Başına Verilecek Yıllık Primler Şeması)
SAVE	: AB'nin Enerji AR-GE Programı
SAPARD	: Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development (Tarımsal ve Bölgesel Kalkınmaya İlişkin Özel Katılım Programı)
SDS	: Sosyal Demokratlar Gücü (Bulgaristan)
SEA	: Single European Act (Avrupa Tek Senedi)
SEM	: Elektronik Medyalar Konseyi (Bulgaristan)
SEM	: Single European Market (Avrupa Tek Pazarı)
SF6	: Sülfür Heksaflorid
SMEs	: Small and Medium-sized Enterprises (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler)
SMAP	: The Short and Medium-term Priority Environmental Action Programme (Avrupa Akdeniz Ortaklığı Çerçevesinde Oluşturulan ve Akdeniz'de Çevre'nin Korunmasına İlişkin Eylem Programı)
SO2	: Sülfür dioksit
SPS	: Sanitary and Phytosanitary Standards (Sağlık ve Tohum Sağlığı Standartları)
TACIS	: Programme for Technical Assistance to the Independent States of the Former Soviet Union and Mongolia (Moğolistan ve Eski Sovyetler Birliği'nden Bağımsızlaşan Devletlerine İlişkin Teknik Destek Programı)
TAIEX	: Technical Assistance Information Exchange Unit (Teknik Destek ve Bilgi Değişim Kurumu)
TEN	: Trans-European Networks (Trans-Avrupa Ağları)
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği

UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNCED	: UN Conference on Environment and Development (BM Çevre ve Kalkınma Konferansı)
UNEP	: UN Environment Programme (BM Çevre Programı)
UNFCCC	: UN Framework Convention on Climate Change (BM İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu)
URBAN	: URBAN (Gemeinschaftsinitiative für steadtische Gbiete) Avrupa Topluluğu'nun Kentsel Sorunlarına İlişkin Girişimleri
US	: United States (Birleşik Devletler)
USA	: United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
VOC	: Volatile Organic Compounds (Uçucu Organik Bileşikler)
WENRA	: Western European Nuclear Regulators' Association (Batı Avrupa Atom Enerjisi Yönetim ve Denetim Organları Birliği)
WPNS	: The Working Party on Nuclear Safety (Nükleer Güvenlik Üzerinde Çalışma Grubu)
Zn	: Çinko simgesi

GİRİŞ

Dünya hızla kirleniyor. Sanayi atıklarla, biyolojik atıklarla, nükleer atıklarla... Tüketim toplumunun daha çok kar – daha fazla üretim sarmalığında, insanoğlu, tükettikten sonra yeniden üretemeyeceği doğayı; tek sığınağını, çılgınca ve bilinçsizce yok ediyor. Dünyanın iklimi değişiyor; küresel ortalama sıcaklıklar yükseliyor, Sanayi Devrimi'nden beri birikmiş olan 170 milyar tona ek olarak her yıl havaya yaklaşık 6 milyar ton karbon karışıyor. Ekinler soluyor, su darlığı giderek artıyor, dünya gıda dengesi bozuluyor... Ne doğanın tahribi engellenebiliyor ne de baş döndürücü hıza ulaşan nüfus artışı denetlenilemiyor. "Son elli yılda gerçekleşen nüfus artışı, 4 milyon yıl boyunca görülenin çok üzerinde." Toprak, su ve hava ve de insan, "sürdürülebilir verimleri" aşılıp, "sömürülüyor"; milyarlarca insan "mutlak yoksulluk" içinde, yüz binlerce insan açlık ve kıtlıktan ölüyor, asit yağmurlarının tehdidi altında ormanlar giderek kayboluyor, balık yatakları kuruyor...¹

Sanayileşme ve nüfus artışına bağlı olarak özellikle de gelişmiş ülkelerin doğal kaynakları büyük hızla tüketmesi, sanayi ve evsel atıkların çevre sorunlarına yol açmaya başlaması dünyada kamuoyu duyarlılığını geliştirmeye başlamıştır. Ancak çevre sorunları o kadar büyük bir hızla çoğalmakta ve sınırları aşmaktadır ki, yüzyılın son çeyreğinde artık bunlar ülkelerin kendi sınırları içinde çözülebilecek bölgesel sorunlar niteliğinden küresel sorunlar haline dönüşmüştür. Bu gerçek, çevre sorunlarının ortadan kaldırılması veya engellenmesi için ülkelerin birlikte hareket etme zorunluluğunu getirmiştir. Çevre kirliliğinin siyasal sınırları tanımaması ya da çevre sorunlarının küresel etkisi, aynı ekonomik düzenin parçası olan ülkelerde çevre politikalarındaki ve kalite standartlarındaki farklılıkların kabul edilemeyeceği olgusu ve yaşam kalitesinin daha da yükseltilmesi gereğinin hissedilmesi gibi nedenler çevre alanında ortak girişimleri zorunlu kılmış ve Avrupa Birliği'ni bir Ortak Çevre Politikası geliştirmeye itmiştir.

Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası, hem çevrenin sadece bölgesel değil küresel etkileri olan bir alan olması, hem de insanlığın ve dünyamızın geleceğini çok yakından ilgilendirmesi nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Avrupa Birliği, en detaylı ve yönetilmesi ile denetlenmesi en zor politikalarından biri olan Çevre Politikası ile, birincil öneme sahip insan sağlığının ve yaşamın korunması ve buna bağlı olarak üçüncü kuşak

¹ Av. Uğur Kalelioğlu ve Av. Noyan Özkan, *Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, Nisan 2000, s. XIII.

insan haklarından olan insanın temiz bir çevrede yaşamasının sağlanması, yani çevrenin korunması, kollanması ve kalitesinin yükseltilmesi, doğal kaynaklarının akılcı ve dikkatli kullanılması ve hem bölgesel hem küresel çevre sorunları ile ilgili olarak uluslararası düzeyde önlemlerin alınmasını hedeflemektedir.

Bulgaristan AB üyeliği hedefi doğrultusunda ilerlerken, söz konusu süreçte, ekonomik ve sosyal hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, çevre konusunda da köklü ve somut reformlarla Avrupa Birliği'ne uyum sağlamayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda çevre ile ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmış ve uygulamaya geçilmiştir. Çevre mevzuatının geniş kapsamlı ve çok ayrıntılı olmasının yanında toplumun sadece bugününü değil gelecek nesillerini de ilgilendirmesi, Bulgaristan'ın uyum çalışmalarını etkileyen unsurlar arasındaydı. Bir açıdan, Bulgaristan'da sadece çevre alanı ile ilgili kesimlerin değil, tek tek tüm bireylerin Avrupa Birliği'nde bu alana yönelik uygulamaları ve politikaları yakından takip etmesi gerekmektedir. Öte yandan ise Bulgaristan, AB'nin en masraflı ve en geniş kapsamlı politikalarından biri olan çevre politikasına uyum sağlarken, AB'nin de Bulgaristan'ı teknik ve mali açıdan desteklemiştir.

Bulgaristan AB'ye katıldıktan sonra da AB teknik ve mali yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Öncelikle belirtilmesi gereken bir husus var ki AB'ye üyelik sürecinde Bulgaristan'ın gerçekleştirdiği reformlar, en azından AB standartlarına teorik olarak uygun bulundukları için yeterli sayılmıştır. Bundan başka, Bulgaristan'ın katılım tarihinden itibaren tamamlayıcı reformlarını daha etkin bir biçimde devam ettireceği ve AB'nin çeşitli alanlarındaki mevzuat düzenlemelerini eksiksiz bir şekilde uygulayacağı vaat edilmiştir. Bundan böyle Bulgaristan, vaatlerini yerine getirmesi, refahını yükseltip AB'nin onurlu, saygın ve yerini hak eden bir üyesi haline gelebilmesi için katılım tarihinden sonrasında da AB teknik ve mali yardımları beklemeye devam etmektedir.

Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası, Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ile müzakere süreci ve bu süreçte çevre konusunun incelendiği bu tezin asıl amacı, katılım müzakerelerinde Bulgaristan'ın çevre alanında zorunlu mevzuatı nasıl ve ne derecede aktardığını incelemektir. Bilindiği kadarıyla, özellikle de Bulgaristan'a yönelik olarak,

evre konusunda ilk tez olma niteliindeki bu çalışma, yukarıda belirtilen konulara ilişkin bilgileri bir araya getirmekle, söz konusu bilgilerden yararlanmak üzere araştırmacıların söz konusu bilgilere erişilmelerinde uygun bir ortam sağlamayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu konularda bir kaynak teşkil edecek şekilde hazırlanan tez de, evre ve insan sağlığını giderek daha fazla tehdit eden küresel evre sorunlarına çözüm arayışları içerisinde uluslararası işbirliği açısından büyük rolü olan ve otuzdan fazla uluslararası konvansiyona taraf olan Avrupa Birliği’ne katılmak için aday ülkelerin ve özel olarak da Bulgaristan’ın, gösterdikleri çabanın küresel anlamda çevrenin korunması üzerinde doğurduğu olumlu sonuçlar ve Birliğe yeni ye olan Bulgaristan’ın, bu alanda kendisine ne şekilde çeki düzen verdiği gibi konulara ilişkin bilgileri aktarması bakımından yararlı bir çalışma oluşturduğu inancı bulunmaktadır.

Bu alışma üç bölümden oluşmaktadır. AB evre Politikası’nın hedefleri, temel ilkeleri, yasal dayanakları, amacı ve temel uygulama alanları gibi konulara değinildiği birinci bölümde, AB evre Politikası genel hatları itibariyle kısa bir şekilde anlatılmaya zen gösterilmiştir. İkinci bölümde ise, Bulgaristan’ın Avrupa Birliği ile ikili ilişkilerinin ilk başlatılması, katılım öncesi stratejisi, katılım öncesi mali yardımlar ve katılım müzakerelerinde müzakere bölümleri gibi konulara ilişkin bilgileri öz bir biçimde aktarılmaya çalışılmıştır. Diğer ikisine göre çok daha kapsamlı olan üçüncü bölümde, Bulgaristan’ın Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde 22 nolu “evre” başlıklı müzakere bölümüne ilişkin derinlemesine bilgi verilip konuya ilişkin araştırmamızda özele inilmiştir.

I. BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ’NİN ÇEVRE POLİTİKASI

Birinci bölümümüzde, Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası’nı bütün yönleriyle kısa ve anlaşılır bir şekilde aktarmaya çalışılmıştır. Bölümümüzde, Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası’nın yapısı, işleyişi, sonuçları, geleceğe yönelik uygulamaları ve hedefleri açıklanmaktadır.

1.1. AB Çevre Politikası’nın Amacı

Avrupa Birliği’nin çevre politikasının amacı, mevcut ve gelecekteki nesiller için çevrenin korunması ve sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesidir. Çevrenin korunması diğer Topluluk politikalarına entegrasyonu, önleme hareketi, kirleten öder ilkesi, çevresel kirliliğin kaynağında yok edilmesi ve sorumluluğun paylaşılması temel alınmıştır. AB Çevre Mevzuatı, yatay mevzuat, su ve hava kirliliği, atık ve kimyasalların yönetimi, bioteknoloji, doğanın korunması, endüstriyel kirlilik ve risk yönetimi, gürültü ve radyasyondan korunmayı içeren birçok alanda yaklaşık 300 hukuki düzenlemeyi kapsamaktadır. AB Çevre Mevzuatı’na uyumun sağlanması önemli yatırımlar gerektirmekte, fakat aynı zamanda halk sağlığı için önemli yararlar sağlamakta ve balıkçılık, peyzaj, binalar ve ormanların tahrip edilmesini azaltmaktadır. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iyi donanımlı ve güçlü bir idarenin varlığı, çevre mevzuatının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için zorunludur.²

Çevre Politikası’nın yönetiminde de, AB mali ve teknik olmak üzere iki tane araç kullanılmaktadır. Bunlardan mali kısmı LIFE Programı çerçevesinde olup kullanılan teknik araçlar: eko etiketleme, çevre için Topluluk programı ve denetleme, kamu ve özel sektör

² Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Müzakere Çerçeve Belgesi’nde Öngörülen Sağlık Bakanlığı’nı İlgilendiren Müktesebat Fasılları, <http://www.saglik.gov.tr/extras/birimler/abkd/FASILLAR.doc>, s. 3. Erişim Tarihi: 27.01.2006.

projelerinin çevreye etkilerini değerlendirme sistemleri, üye ülkelerde çevre teftişlerinde başvurulacak kriterler şeklindedir.

Avrupa Çevre Ajansı ise, çevre ile ilgili karşılaştırılabilir veriyi bir araya getirip dağıtma amacıyla kurulmuştur. Buna göre, uygun ve etkili çevre politikaları oluşturmaları için Topluluk ve üye ülkelere gerekli olan temel bilgileri sağlamaktadır. Ayrıca, çevre hakkında güvenilir bilginin yayılmasını da temin etmektedir. Avrupa Birliği Çevre Bakanları da, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu ile işbirliği yaparak çevre ile ilgili kanunları hazırlarlar ve bunlar üye devlet kanunlarına entegre edilirler.³

1.2. Avrupa Birliği'ni bir Çevre Politikası Geliştirmeye İten Sebepler

Avrupa bütünleşmesinin temel unsurlarından biri olarak kabul edilen serbest rekabetin ve serbest dolaşımın sağlanması, çevre alanında da ortak girişimleri ve ortak bir politikayı zorunlu kılmıştır. Üye ülkelerde farklı çevre politikaları uygulanması, özellikle farklı çevresel ölçütlerin belirlenmesi, ürünlerin maliyetlerinin değişik olmasına sebep olabilmektedir. Benzer şekilde, bazı üye ülkelerdeki kalite standartları, diğer üye ülkelerde üretilen bazı ürünlerin o ülkelere girmesine engel teşkil edebilmektedir. Ayrıca, üye ülkelerin bazılarında hava ve su kirliliğini önlemek amacıyla gerekli görülen yatırımlar, ürünlerin maliyetini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu ve benzeri hususlar nedeniyle de üye ülkeler arasında malların serbest dolaşımının ve serbest rekabetin tam olarak sağlanamaması gibi bir sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için ortak bir çevre politikası oluşturulması gerekli görülmüştür.

Ortak bir çevre politikası oluşturulmasına neden olan bir diğer önemli gelişme de, üye ülkelerde erişilmiş bulunan yaşam kalitesinin daha da yükseltilebilmesi için doğal yaşam koşullarının sağlıklı bir biçimde devam ettirilmesinin ve geliştirilmesinin gerekli olduğunun anlaşılması olmuştur. Üye ülke toplumlarının bütünüyle daha iyi, kaliteli ve refah içinde yaşamasını sağlamaya yönelik bir proje olan Avrupa bütünleşmesinin, insan

³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikaları*, <http://www.deltur.cec.eu.int/?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=7&hnd=1&hord=6&docId=317&fop=0>, s.s. 1-2. Erişim Tarihi: 19.04.2007.

yaşamının sağlıklı bir biçimde devamı ve kalitesinin artırılması açısından öncelikli öneme sahip çevre ve doğal kaynakların korunması alanına yabancı kalması elbette ki düşünülemez. Avrupa Birliği'nin kendine özgü bir çevre politikası geliştirmesinin diğer bir nedeni siyasidir. Aynı ekonomik düzenin parçası olan ülkelerde çevre politikalarındaki farklılıklar nedeniyle, yaşam koşullarının farklı şekillerde ve düzeylerde olması üye ülkelerce, siyasi bakımdan da, arzu edilmeyen bir durum olarak değerlendirilmiştir. En temel sebeplerden biri ise çevre kirliliğinin siyasal sınırları tanımaması olgusudur. Çevre kirliliğinin bir ülkeden diğerine kolaylıkla yayılması, Avrupa Birliği'ne üye ülkeleri, ellerindeki imkanları bu konuda da ortaklaşa ve dayanışma içinde kullanmaya itmiştir. Ayrıca, çevre kirlenmesi ile mücadelenin kapsamlı araştırmalar, kirliliğin önlenmesi ve ortadan kaldırılmasının da kapsamlı çabalar gerektirmesi, bu alanda gerekli harcamaları paylaşma, işbirliğine ve işbölümüne gitme ihtiyacını artırmıştır. Avrupa bütünleşmesini çevre sorunları ile ilgilenmeye yönlendiren bir başka etken ise, Birlik dışından kaynaklanmıştır. 1972 yılında İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı bu alanda Birliğin de harekete geçmesine zemin hazırlayıcı nitelikte olmuştur.⁴

1.3. AB Çevre Politikası'nın Yasal Dayanakları

Şimdiki adıyla Avrupa Birliği olan, Avrupa Topluluğu (AT) veya ilk adı ile Avrupa Ortak Pazarı, başlangıçta (1958) Roma Antlaşması ile bir bölgesel ekonomik işbirliği teşkilatı olarak kurulmuştur. Bugün Avrupa Birliği 27 üyesini bağlayıcı, ulusal mahkemelerinde uygulanma zorunluluğu olan, en kapsamlı ve ayrıntılı uluslararası çevre düzenlemelerine sahip bir bölgesel kuruluş haline gelmiştir. Roma Antlaşması'nda doğrudan çevre ile ilgili herhangi bir hükmün bulunmaması nedeniyle, çevreye ilişkin tedbirler kuruluş antlaşmasının rekabeti düzenleyen hükümlerine göre yürütülmüştür. Şöyle ki, kuruluş antlaşmasının 100. maddesi Topluluğa, ticaret ve serbest rekabet önündeki engelleri kaldırmak amacıyla, direktifler yayımlama, tüzük yapma ve idari kararlar alma

⁴ İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/4f3a608d.pdf>, s. 2. Erişim Tarihi: 23.09.2005.

yetkisini; antlaşmanın 235. maddesi ise, Topluluğun amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli tedbirleri alma yetkisini vermektedir. Bu iki madde, Topluluğun çevre konusundaki hukuki düzenlemelerinin temel dayanağı olmuştur. Buna dayanarak Topluluk, 1967 yılında “Tehlikeli Maddelerin Sınıflandırılması, Ambalajlanması ve Etiketlenmesi” konusunda bir direktif yayımlamıştır. Bunun yanı sıra, Topluluk ilk kez 1971 yılında yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında çevre konularını gündemine almıştır. Daha sonra Topluluk, 1972 yılında Birinci Çevre Eylem Programı’nı yürürlüğe koymuş, 1977 yılında İkinci, 1982 yılında Üçüncü, 1987 yılında Dördüncü, 1993 yılında Beşinci ve 2001 yılında da Altıncı Çevre Eylem Programı’nı kabul ederek uygulamaya sokmuştur.⁵

Konsey’in çağrısı üzerine Komisyon’un hazırladığı Birinci Çevre Eylem Programı, 22 Kasım 1973 tarihinde Konsey ve üye ülke temsilcileri tarafından kabul edilerek Topluluk bildirisi haline getirilmiştir.⁶ Bu eylem programını yukarıda da bahsettiğimiz gibi, 1977 yılında 2. Çevre Eylem Programı, 1983 yılında 3. Çevre Eylem Programı, 1987 yılında 4. Çevre Eylem Programı, 1993 yılında 5. Çevre Eylem Programı ve 2001 yılında kabul edilen 6. Çevre Eylem Programı izlemiştir. Topluluk kurumlarına çevre sorunları ile ilgili girişimde bulunmak konusunda açık biçimde yetki tanınması ile ilgili hükümlerin kuruluş antlaşmalarına dahil edilmesi ise 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile gerçekleşmiştir. Avrupa Tek Senedi’nin (SEA) 1987’de yürürlüğe girmesinden sonra Topluluk, hava, su kalitesi, atıkların kontrolü ve yönetimi, flora ve faunanın korunması, kırsal alanlarının korunması ve gürültünün kontrolü konularında ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır. Topluluk ayrıca Avrupa Çevre Ajansı’nın kuruluş tüzüğü’nün kabulü yanı sıra, çevre konusunda bilgiye erişim hakkı için bir direktif kabul etmiştir. 1987 yılından sonra Topluluk aynı zamanda çok sayıda uluslararası çevre sözleşmesinin de tarafı olmuştur.

⁵ Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), *Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı’na Uyum Süreci*, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği Yayını (Yayın No: TÜSİAD-T/2002-9/331), İstanbul, Eylül 2002, s.s. 25-26.

⁶ AB Konseyi Birliğin karar organıdır ve Avrupa Komisyonu’ndan öneriler alır. Avrupa Komisyonu ise, AB’nin temel yürütme organıdır, yeni politika önerileri hazırlar ve mevzuat önerilerinde bulunur. Konsey uygulanacak politikalarla ilgili yasal düzenlemeler yapar ve karar verir. Avrupa Komisyonu AB Konseyi’nin aldığı kararları, kararlaştırılmış politikaları uygular. Öneriler ise Konseyin onayından sonra uygulamaya konulabilir, bkz. “Avrupa Birliği ve Giriş Sürecinde Türkiye”, *e-cografya.com*, <http://www.e-cografya.com/siyasi/abgirissureci.html>. Erişim Tarihi: 27.01.2006.

1972 yılında, Avrupa Topluluğu, (1972) BM'nin ilk hükümetlerarası Çevre Konferansı'nın ardından 1973-1977 yıllarını kapsayan 1. Çevre Eylem Programı'nı kabul etmiştir. Beş yıllık bir süreyi kapsayan bu program ile Topluluk, gelecekteki politikalarını biçimlendirecek ve bu politikalara yol gösterecek ilke ve önceliklerini belirlemiştir. 2. Çevre Eylem Programı 1978-1982 yıllarını kapsamak üzere hazırlanmıştır. Bu ilk iki eylem programı, kirlilik ile ilgili geniş kapsamlı sorunları kontrol altına almaya yönelik ayrıntılı bir faaliyetler listesi içermektedir. Sonraki programlarda da göz önüne alınacak bazı temel ilkeler, bu ilk iki program ile ortaya koyulmuştur. 1982-1986 yıllarını kapsayan 3. ve 1987-1992 yıllarını kapsayan 4. Eylem Programları, çevrenin ve Topluluk doğal kaynaklarının korunmasında küresel ve bütünlüklü bir strateji oluşturulmasını öngörmüştür. Burada amaç, genel olarak, çevre politikasının Topluluğun diğer politikaları ile uyumlulaştırılmasıdır. Bu eylem programlarında vurgu, kirliliğin kontrolünden kirliliğin önlenmesine kaydırılmış ve çevrenin korunması kavramı, toprak kullanımı politikalarını, diğer Topluluk politikaları ile çevresel konuların ve sorunların bütünleştirilmesini ve bir arada ele alınmasını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede, Topluluk Çevre Politikası kapsamında kirliliğin önlenmesine yönelik ilkeler güçlendirilerek doğal kaynakların en ekonomik ve verimli şekilde kullanılabilmesi amacıyla ortak bir strateji benimsenmesi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürünün hazırlanması da ele alınmış ve 1985 yılında bunlar karara bağlanmıştır.

1987 yılında yürürlüğe giren ve Avrupa Topluluğu'nun kuruluş antlaşmalarına ilk köklü değişiklikleri getiren Avrupa Tek Senedi (SEA), temel olarak ortak pazarın önündeki fiziki, teknik ve mali engellerin 1993 yılına kadar kaldırılmasını ve tek pazarın tamamlanmasını hedeflemiştir. Bu çerçevede Tek Senet ile bir yandan Avrupa Toplulukları'nın kurumsal yapısı ile ilgili değişiklikler getirilirken, diğer yandan da Toplulukların yetki alanları genişletilmiştir. İşte, Tek Senet ile Topluluğun yetki alanı içine açıkça dahil edilen alanlardan biri de, çevre ve çevrenin korunmasıdır. Yani Avrupa Tek Senedi ile AT'nin temel yasalarına çevre konusunun doğrudan girişi olmuştur. Avrupa Tek Senedi'nin 25. maddesi, Roma Antlaşması'na Çevre adını taşıyan bir VII. başlık

eklenmesini öngörmektedir. Böylece Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundan bu yana ilk kez, çevre sorunları, doğrudan kuruluş antlaşmalar içine dahil edilmiş olmaktadır.⁷ Kurucu Antlaşması'na eklenen bu VII. başlık, 130R, 130S ve 130T maddelerini içermektedir. Çevre konusundaki temel madde 130R maddesi olup, bu maddede Topluluğun çevre konusundaki amaçları sıralanmaktadır. Ayrıca bu maddeye göre, Topluluğun çevre konusundaki eylemleri, üye devletlerin enerji kaynaklarının işletilmesi konusundaki kural ve politikalarına müdahale edemeyecektir. Ayrıca Topluluğun kuruluş antlaşmasında yapılan değişikliklerle Topluluk Konseyi'ne çevrenin korunması konusunda tedbir alma ve üst düzeyde korumayı esas alma yetkisi verilmiştir.

130R maddesi ile bahsi geçen amaçlara ulaşılabilmesi için, Topluluğun çevre konusundaki eylemlerinin dayanacağı ilkeler de sıralanmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin kurumsal yapısı içinde son derece önemli rol oynayacak olan yetki ikamesi (subsidiarity) ilkesi de ilk defa Ortak Çevre Politikası kapsamında Topluluk terminolojisine ve kuruluş antlaşmalara bu madde ile dahil olmaktadır. Ayrıca çevre konusunda Topluluğun ve üye ülkelerin üçüncü devletlerle ve uluslararası örgütlerle ilişkilerdeki yetkisi de bu madde ile belirlenmektedir.

VII. başlığın 130S maddesinde ise Topluluk adına çevre konusunda yetki kullanımı sorunu ele alınmaktadır. Bu maddeye göre Konsey, Komisyon'un önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu ve Ekonomik ve Sosyal Komite'ye danıştıktan sonra, Topluluk tarafından girişilecek eylemi oybirliği ile kararlaştırmaktadır. Konsey, yukarıda öngörülen koşullarda, nitelikli çoğunlukla alınacak kararlara ilişkin konuları belirlemektedir. 130T maddesinde ise, 130S maddesi uyarınca çevre konusunda topluca kararlaştırılacak koruma tedbirlerinin kuruluş antlaşmalara aykırı düşmemek koşuluyla üye ülkelere alınabileceği belirtilmektedir.

Aralık 1991'de imzalanan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren ve Avrupa bütünleşmesi açısından önemli bir dönüm noktasını ifade eden Maastricht Antlaşması

⁷ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 3.

“Çevreye saygılı bir sürdürülebilir gelişme”yi temel amaç olarak benimsemiş olmakla beraber mevcut bazı politika alanları da güçlendirilmiştir. Maastricht Antlaşması ile çevre alanına politika statüsü verilmiş ve AB hukukunda “sürdürülebilir kalkınma” kavramı resmen oluşturulmuştur.⁸ Çevre politikası da Maastricht Antlaşması ile güçlendirilen bu politika alanlarından biridir. Bu çerçevede, Maastricht Antlaşması ile çevrenin korunması ilkesi ilk kez açık olarak, Birlik hedefleri kapsamına alınmıştır. Ekonomik gelişmemenin çevreyle uyum içinde gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiş, bu amaçla Birliğe bir çevre politikası geliştirilmesi görevi verilmiştir. Özetleyecek olursak, 1973-1992 yılları arasında AB tarafından uygulanan dört Çevre Eylem Programı ile kabul edilen Çevre Politikaları’na temel teşkil eden ilkeler şu şekilde özetlenebilir: Kirliliği azaltmaya yönelik önlemlerin alınması ve kirlilik standartlarının belirlenmesi, kirliliğin kaynağında önlenmesi, doğal kaynakların rasyonel kullanımı, “kirleten öder” prensibi, ÇED’in uygulanması, çevre politikanın diğer politikalarla entegre edilmesi, uluslararası işbirliğin yapılması, uluslararası çevre sözleşmelerin taraf olunması ve toplumda çevre bilincinin arttırılması, katılımcı bir yaklaşımın benimsenmesi.

1993 yılının Nisan ayında bölgesel anlamda (Orta ve Doğu Avrupa için) bir çevresel eylem programı da yayımlanmıştır. Zamanı gelmişken burada bu küçük ayrıntıya değinilmesi yerinde olacaktır. Nisan 1993’te İsviçre Lucerne’de toplanan çevre konusundaki ikinci (çevre bakanları) Bakanlar Konferansı’nda onaylanmış bu çevresel eylem programı, çevrenin eski haline getirilmesi ve korunması için neler yapılması gerektiğini ve nasıl yapılacağını genel hatlarıyla tarif etmiştir. Avrupa’nın tümünü kapsayan daha geniş bir eylem programı da Çevre Bakanları tarafından 1995 yılında, Bulgaristan, Sofya’da toplanan üçüncü konferansta kabul edilmiştir. Bu program, hükümetlerin ülkelerini, çevreyi, halklarını, siyasi ve toplumsal yapılarını ve

⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), *Avrupa Birliği’nde Çevre Politikası*, http://www.ibb.gov.tr/IBB.gov.tr/Doclib/word/abbirliigi/ab_cevre_politikasi2.ppt dosyasının html sürümü, s. 2. Erişim Tarihi: 14.04.2007.

ekonomilerinin sağlam ve sürdürülebilir olduğu bir geleceğe taşımak için kullanabilecekleri bir çerçeve sunmuştur.⁹

AB 1992 yılında Rio’da toplanan Dünya Çevre Zirvesi’nde alınan kararlar ve imzalanan uluslararası çevre sözleşmelerine temel oluşturan “Sürdürülebilir Gelişme” anlayışına uygun olarak, çevre politikalarını gözden geçirmiş ve Beşinci Çevre Eylem Programı’nın başlığına, “Sürdürülebilirliğe Doğru” adını vermiştir. Avrupa Birliği’nin 5. Çevre Eylem Programı, 1 Ocak 1993’te yürürlüğe girmiştir. Daha önce kabul edilen dördüne göre, Beşinci Çevre Eylem Programı çevre sorunlarına yaklaşım ve sorunlara önerilen çözüm stratejileri açısından önemli farklılıklar taşımaktadır.¹⁰ Bu program ile Avrupa Birliği’nin gelecek 10 yıllık dönemdeki gündemi ve programı ortaya koyulmuş olmakla beraber programın temelinde sürdürülebilir kalkınma ve sorumluluğun paylaşılması genel kavramları yer almaktadır. “Sürdürülebilir Kalkınma”, programın temelini oluşturan kavram olması yanında programın başlığı da “Sürdürülebilirliğe Doğru: AB’nin Çevre ve Sürdürülebilir Gelişmeye Yönelik Politika ve Eylem Programı” olarak koyulmuştur. Program’da, alınması düşünülen tüm tedbirler ve uygulaması düşünülen tüm politikalar, sürdürülebilir gelişme/kalkınma hedefine yönelik olarak düzenlenmiştir. Sürdürülebilir gelişme/kalkınma tanımı için Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu (Brundtland Raporu, 1987) kaynak gösterilmiştir. Birlik tarafından, AB için sürdürülebilir gelişmenin çok boyutlu ve uzun vadede gerçekleştirilebilecek bir hedef olarak kabul edilmiştir.

Beşinci Çevre Eylem Programı’nda Avrupa bütünleşmesini 21. yüzyıla ve büyük bir genişleme dalgasına hazırlama amacını güden 1997 Amsterdam Antlaşması – ki Amsterdam Antlaşması ile “sürdürülebilir kalkınma” kavramı AB’nin ana hedeflerinden birisi olmuştur¹¹ ve Avrupa Birliği’nin kurumsal yapısını, özellikle genişleme sonrası

⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap.cevre.html>, s. 13. Erişim Tarihi: 27.01.2006.

¹⁰ Avrupa Birliği’nin Beşinci Çevre Eylem Programı çerçevesinde hava kalitesi ve hedeflerine ilişkin bazı örnekler için bkz. EK 1.

¹¹ İBB, *Avrupa Birliği’nde Çevre Politikası*, s. 2.

verimli bir işleyişe kavuşturmayı hedefleyen 2000 Nice Antlaşması da çevre korumasının bütünleşen yeni Avrupa düzeninde alacağı yeri vurgulamıştır.

Ocak 2001 tarihinde açıklanan ve 2001-2010 dönemini kapsayan 6. Çevre Eylem Programı, çevre alanında AB'nin bundan sonraki on yıl içindeki hedeflerini ortaya koymuştur. "Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz" başlıklı Program'da dört ana konu öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir. Bunlar, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık ile doğal kaynaklar ve atıklar olarak sıralanmıştır. Program'ın "Giriş Bölümü", çevre konusunda şu temel soru ve tespitlerle başlamaktadır:

*"Kendimiz için nasıl bir çevre istiyoruz? Çocuklarımıza ve torunlarımıza nasıl bir çevre mirası bırakmak istiyoruz? Hepimiz kabul etmeliyiz ki soluduğumuz hava, içtiğimiz su ve yediğimiz yiyecekler zararlı kirleticilerden arınmış olmalıdır. Bizler, iklim değişikliğinin belirsiz tehditlerinden sakınmak istiyoruz. Kendimiz için bugün, çocuklarımız ve torunlarımız için gelecekte arzu ettiğimiz yaşam kalitesi için temiz ve sağlıklı bir çevre yaşamsal öneme sahiptir"*¹²

2001 yılında gerçekleşen Göteborg Zirvesinde, Komisyon'un sunduğu Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi kabul edilerek, 2000 Lizbon Zirvesi'nde kabul edilen Lizbon Stratejisi'nin ekonomik ve sosyal boyutuna çevre boyutu eklemiştir. Strateji, kaynakların tüketimiyle ekonomik ve sosyal kalkınmayı ayırıştırarak, uzun vadeli çevreci teknolojilere yönelik yatırım olanaklarının önünü açmayı öngörmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, Ekim 2004'te imzalanan Anayasal Antlaşmaya da dahil edilerek AB'nin, dengeli ekonomik gelişmeyi ve sosyal boyutu dikkate alan rekabetçi piyasa ekonomisi ile çevre kalitesini yükseltmeye yönelik çaba sarf etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1.4. AB Çevre Politikası'nın Hedefleri ve Temel İlkeleri

1.4.1. Hedefler

Çevrenin korunması, kollarılması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi, doğanın ve doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar verecek şekilde işletilmelerinden sakınılması ve bunların akılcı bir şekilde yönetilmelerinin temin edilmesi, insan sağlığının korunması,

¹² TÜSİAD, s.29.

kalkınmaya, kalite gereksinimleriyle uyum içinde, özellikle de çalışma şartlarının ve yaşam çevresinin geliştirilmesine yön verilmesi, kent planlaması ve toprak kullanımında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınmasının sağlanması, Topluluğun dışındaki devletler, özellikle de uluslararası örgütlerle küresel çevre sorunlarına ortak çözümler aranması AB Çevre Politikası'nın temel hedefleridir.¹³

1.4.2. İlkeler

1.4.2.1. Bütünleyicilik ilkesi: Çevrenin korunmasının Birliğin diğer politikalarının içine entegre edilmesi ilkesi, Topluluk tarafından yürütülecek faaliyetlerin temellerinden birini oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 6. maddesine, çevre korunmasının gereklerinin sürdürülebilir gelişmenin teşvik edilebilmesi için diğer Topluluk politika ve faaliyetlerine eklenmesi gerekmektedir. Avrupa bütünleşmesinin başlangıcından itibaren bu ilkeden en çok etkilenen iki politika alanı malların serbest dolaşımı ve rekabet politikası olmuştur.

1.4.2.2. Yüksek seviyede koruma ilkesi: Bu ilke yasama yetkileri dahilinde başta Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi olmak üzere Topluluğun tüm kurumlarını bağlamaktadır. Bütün kurumlar, Topluluğun farklı bölgelerindeki çevre koşullarını da hesaba katarak yüksek seviyede çevre korumasını amaç edinmelidir.

1.4.2.3. İhtiyat ilkesi: Bu ilke ilk kez (1993) Maastricht Antlaşması'na dahil edilmiştir. Belli bir eylemin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe mevcutsa, bilimsel kanıtın ortaya çıkmasına kadar beklemeden ve çok geç olmadan önlem alınması anlamına gelmektedir.

1.4.2.4. Önleme ilkesi: Bu ilke, Antlaşmalara Tek Senet ile eklenmiştir. Önleme ilkesi, zararın tam olarak ortaya çıkmasından önce gerekli önlemlerin alınması gereğinin altını çizmektedir. Bu ilkeye 3. Çevre Eylem Programı'nda atıf yapılmıştır. Önleme ilkesinin uygulanabilmesi için karşılanması gereken koşullar; bilginin tüm karar vericiler

¹³ Sevim Budak, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*, Buke Yayınları, 1. Basım, İstanbul, Aralık 2000, s. 38.

için kullanılabilir (mevcut) olması, gerçek durumun karar alma süreçlerinin erken bir aşamasında değerlendirilmesi ve Topluluk tarafından kabul edilmiş olan tedbirlerin üye ülke iç hukuklarına aktarılıp aktarılmadığının izlenmesidir.

1.4.2.5. Kaynakta önleme ilkesi: Topluluk çevre politikası, çevresel zararın, öncelikle kaynağında önlenmesi ilkesine dayanmaktadır. Topluluk mevzuatı bu ilkeyi, özellikle emisyon standartlarının çevre kalite ölçütlerini aştığı su ve atık sektörüne uygulamaktadır. Atık sektöründe, örneğin, atık nakillerinin sınırlandırılması amacıyla, atığın mümkün olduğunca üretim yerine yakın bir yerde yok edilmesi gerekmektedir.

1.4.2.6. Kirleten öder ilkesi: Bu ilke, ilk Çevre Eylem Programı'nda belirtildiği gibi Topluluk çevre politikasının temel taşıdır. Kirletenlere, sebep oldukları kirlilik ile mücadelenin bedelinin ödettirilmesi, onları kirliliği azaltmaya ve daha az kirleten ürün ve teknolojiler bulmaya teşvik etmektedir. Bu ilke, kirleticilerin uyması gereken çevre standartları koyularak da uygulanabilmektedir. Topluluk mevzuatının ikincil kaynakları kapsamında bu ilkeye çeşitli atıflar yapılmıştır. Örneğin Atık Çerçeve Direktifi, kirleten öder ilkesine doğrudan atıf yapmakta ve atığın yok edilmesi masraflarının atık sahibine ait olduğunu belirtmektedir. Yukarıda sayılan altı ilke AB Çevre Politikası'nın temel ilkeleridir.¹⁴

1.5. Çevre Konusunda Yatay Mevzuat

Çevre konularıyla ilgili yatay mevzuat, çevre koruması ile ilgili farklı unsurların birlikte değerlendirildiği, bu alanlara uygulanan ortak kuralların belirlendiği genel mevzuattır. Bu mevzuat, karar alma ve yasamanın geliştirilmesi ve uygulanmasının iyileştirilmesi metot ve mekanizmalarını ortaya koyar. Çevre alanında genel politikalar (yatay mevzuat) konusunda mevcut AB mevzuatı, 6 ana grup altında özetlenebilen toplam 12 adet mevzuat düzenlemesinden oluşmaktadır. Bunlar: Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED); Çevresel Bilgiye Erişim; Raporlama; Avrupa Çevre Ajansı; Çevre için Mali Araç (LIFE) ve Politika, Sivil Korunma'dır. Yatay mevzuat kapsamındaki direktifler, çevre

¹⁴ İBB, *Avrupa Birliği'nde Çevre Politikası*, s. 2.

konusundaki bilginin toplanması ve değerlendirilmesi, tüm katılımcıların bilgiye ulaşım ve karar alma prosedürüne katılma hakkı, sorumlulukların Komisyon’a rapor edilmesi ve çevre üzerinde olumsuz etkisi olabilecek projelerin bulunması halinde, önerilen projelerin çevresel etki değerlendirmelerinin hazırlanması sorumluluğu ile ilgilidir. Söz konusu yatay mevzuatın içeriğini oluşturan Topluluk girişimleri aşağıda belirtilmiştir:¹⁵

1.5.1. Aarhus Konvansiyonu: Bilgiye ulaşım, karar alma sürecine kamunun katılımı ve çevre konularında yargıya ulaşmaya dair Aarhus Konvansiyonu (1998), 90/313 sayılı 7 Haziran 1990 tarihi Konsey Direktifi ile ilgili olup çevre korumasına dair kurallar ile insan haklarını birleştiren yeni bir çeşit çevre anlaşmasıdır. Burada çevre bilgisine erişim hakkında kamunun katılımı son derece önemlidir. Bu amaçla tüm aktivitelerin adalet içinde gelişmesi gerekmektedir. Konvansiyon 25 Haziran 1998’de Danimarka’nın Aarhus (Arhus) şehrinde imzalanmış ve 30 Ekim 2001’de yürürlüğe girmiştir. Konvansiyon’da altı çizilen noktalardan biri, bir insan hakkı olarak çevre kurallarına dair *bilgiye ulaşımın* önemi, diğeri ise kamunun katılımı ile sürdürülebilir ve çevreye uyumlu gelişme konusunda *adalet ulaşımı*dır. Konvansiyon, bilginin sağlanması konusundaki son tarihler ve kamu yetkililerinin belli tipteki bilgilere ulaşımı reddetme gerekçeleri de dahil olmak üzere, bilgiye ulaşım konusundaki kesin hak ve sorumlulukları ortaya koymaktadır. Kamu yetkilileri sahip oldukları bilgileri güncelleştirmeli, bunun için kamuya açık listeler, kayıtlar ve dosyalar hazırlamalıdır. Yine çevrenin durumunu gösteren belgeleri (mevzuat, ulusal planlar, politikalar ve uluslararası konvansiyonlar) içeren elektronik bilgi bankalarının kullanımı teşvik edilmelidir.¹⁶

1.5.2. Çevre Hakkındaki Bilgilere Erişim Hakkında 90/313/EEC Konsey Direktifi: Dördüncü Çevre Eylem Programı’nın sonucu olan Çevre Hakkında Bilgilere Erişim Serbestisine ilişkin 90/313/EEC sayılı 7 Haziran 1990 tarihli Konsey Direktifi, çevreye ilişkin bilgiye ulaşma hususunda ilke ve kuralları açıklamaktadır. Özellikle kamu yetkililerinin bilgiye ulaşmaları ve sahip oldukları çevreyle ilgili bilginin dağıtımı için

¹⁵ İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 6-7.

¹⁶ European Commission,” The Aarhus Convention”, <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm>. Erişim Tarihi: 28.12.2006.

gerekli önlemleri almaları beklenmektedir. Direktif ayrıca bilginin hangi temel şart ve koşullarda ulaşılabilir olacağını da ortaya koymaktadır. Yalnız kamu yetkililerinin değil, çevre ile ilgili sorumlulukları olan ve kamu yetkililerinin kontrolünde bulunan kurumların da bilgi arzını sağlamaları gerekmektedir. Özel ve tüzel kişiler herhangi bir ilgi ispatına gerek kalmadan çevrenin durumuna dair bilgi sorma hakkına sahiptir. İstenen bilginin verilmesi için ilgili kuruma en fazla iki ay olmak üzere makul bir süre verilmektedir.

1.5.3. Çevresel Etki Değerlendirmesi Hakkında 97/11/EC sayılı 3 Mart 1997 tarihli Konsey Direktifi: Bu direktif, çevreye ciddi etkileri olma ihtimali olan özel sektöre ve kamuya ait projelerin (üretim, depolama ve doldur/boşalt projesi gibi) onay almadan önce potansiyel etkileri konusunda değerlendirilebilmeleri için temel gereksinimleri ortaya koymaktadır.¹⁷ Kuruluş faaliyete geçmeden önce planlama aşamasında, faaliyete geçme aşamasında, faaliyet aşamasında ve Son olarak faaliyetin sona erdiği aşamada çevreye verebileceği potansiyel etkilerin nicel/nitel değerlendirilmesi gerçekleşir. Bu direktifin uygulanması sırasında dikkat edilecek en önemli noktalardan biri de Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrolü ile İlgili 96/61/EEC Konsey Direktifi ile entegre bir şekilde geliştirilmiş olmasıdır. Üye ülkelerin, her bir Çevre Etki Değerlendirmesi'nin, projenin insanlar, bitki ve hayvanlar, toprak, hava, iklim ve genel görünüm, maddi değerler ve kültürel miras ve bu faktörler arasındaki etkileşim gibi çevresel faktörlere doğrudan veya dolaylı etkileri açıklamasını ve değerlendirmesini sağlaması gerekmektedir. Ayrıca projeyi gerçekleştiren kurumların ÇED'e dair her türlü bilgiyi sağlamaları için bir sistem oluşturmaları da şarttır. Yasal açıdan, ÇED'den muaf olan küçük projelerin birbirlerine eklenerek ÇED'e tabi olan büyük bir proje haline gelmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu durumda tüm projeler için ÇED istenmesi şarttır.

1.5.4. Raporlama Direktifi: Bu Direktif, belli çevre koruma direktiflerinde istenen bilginin Komisyon'a iletilmesi ile ilgili sektörsel bazda rapor verilmesi zorunluluklarının rasyonelleştirilmesini hedeflemektedir. Raporlar genelde her üç yılda bir verilmektedir.

¹⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti Uyum Koordinatörü Bürosu, "Avrupa Vatandaşı İçin Bilgiler", http://www.eu-coordinator.gov.cy/Harmonization/Harmonization.nsf/dmlbenefits_tr/dmlbenefits_tr?opendocument, s. 35. Erişim Tarihi: 24.04.2006.

1.5.5. LIFE Tüzüğü: Çevre için mali belgesini (LIFE) oluşturan 1665/2000/EEC sayılı ve 27 Temmuz 2000 tarihli Konsey Tüzüğü kapsamında, Avrupa Birliği ülkelerinin yanı sıra Avrupa Birliği'ne aday Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri de Çevre Kirliliği kontrolü/önleme ve diğer ilgili faaliyetler kapsamında maddi desteklerden faydalanabilmektedir. Tüzük tamamen mali bir araçtır. LIFE, Topluluk içinde, 2004 yılının Mayıs ayında üye olan 10 ülkede, bazı Akdeniz ve Balkan ülkelerinde çevreyle ilgili faaliyetleri finanse eden mali araçtır. Örneğin Kıbrıs'ta LIFE Programı aracılığı ile üç eser finanse edilmektedir. Bunlardan ilki “Domuz çiftlikleri atıklarının süreklilik arz edebilecek bir şekilde işleme tabii tutulması konusunda Avrupa Birliği pratiğine uygun bir politika oluşturmada Kıbrıs yetkili makamlarına yönlendirici hattın ve önceliklerin sunulması” ile ilgilidir. İkincisi ise Kıbrıs'ta öncelikli atık kategorisi sisteminin geliştirilmesini öngörür. Üçüncüsü ise konutlardan gelen atıkların yeniden işlenmesi için işbirliğidir.¹⁸

1.5.6. Avrupa Çevre Ajansı: Avrupa Çevre Ajansı ve Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı'nın kurulması hakkında olan 1210/90 sayılı ve 7 Mayıs 1990 tarihli Konsey Tüzüğü kapsamında Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı (EIONET) oluşturulmuştur. EIONET izleme ve rapor etme amacıyla kullanılmakta, ayrıca çevrenin durumuna ilişkin ön irdelemeyi yapmaktadır. Bu altyapı diğer sistemlere kıyasla çok daha hızlı, etkin ve bilgi güvenliğini sağlayan bir sistemdir. Ajansın diğer önemli faaliyetleri ise bilginin yayılması ve çeşitli ülkelerde bulunan “Avrupa Konu Merkezleri” vasıtasıyla kapsamlı uzmanlık çalışmalarını yürütmektir. EIONET sayesinde üye ülkelerdeki ulusal alan merkezlerinde bilgiler Avrupa Çevre Ajansı Merkezi olan Kopenhag'a ulaşmaktadır. Avrupa Çevre Ajansı, çevrenin durumu hakkında bilgi toplamakta, değerlendirmekte ve bu bilgiyi yaymaktadır. Uygun ve etkili çevre politikaları oluşturmaları için Topluluk ve üye ülkelere gerekli olan temel bilgiyi sağlamaktadır. Avrupa Çevre Ajansı, öngörü tekniklerinin gelişimi ve uygulanmasını teşvik etmekte ve gösterge araçlarını kullanmaktadır. Ayrıca çevre hakkında güvenilir bilginin yayılmasını da sağlamaktadır. Ajans, Birlik üyesi

¹⁸ Kıbrıs'ta LIFE Programı tarafından finanse edilen projeler hakkında daha fazla bilgi Avrupa Komisyonu Çevre Genel Müdürlüğü'nün web adresinde bulabilirsiniz bkz. <http://europa.eu.int/comm/environment/life/project/>. Erişim Tarihi: 24.04.2006.

olmayan ülkelerin katılımına da açıktır. Avrupa Çevre Ajansı'na (AÇA) Avrupa Birliği'ne üye 27 ülke ile bazı EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ülkeleri olmak üzere Ajans'ın 32 üye ülkesi bulunmaktadır.¹⁹

1.6. Çevre Eylem Programı

Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası'nın kavramlaşması için 1973 yılından bu yana çıkarılan altı çevre eylem programı, Topluluk çevre politikası bakımından, yönlendirici çerçeve olarak hizmet etmiştir. Topluluk çevre eylem programları, Topluluk organlarının hukuki bakımdan bağlayıcı olmayan, ancak politik bakımdan belirli niyetlerini ortaya koyan çalışmalar olarak değerlendirilmiştir. Programlar genel beklentileri göstermekte, yeni fikirler vermekte ve daha sonraki çalışmalar için bir çerçeve ve hukuki temel inşa etmektedir. Çevrenin korunması alanında Avrupa Birliği'nin Çevre Eylem Programları, kendilerini ne sadece sınır ötesi çevre zararları ile sınırlamakta, ne de yalnız başına çevre kirliliğini denetleme ve mücadele etme ile yetinmektedir. Programlar, Topluluk seviyesinde bütünleşmiş çevre politikasının öncülüğünü yapmakla birlikte, Konsey veya Komisyon tarafından doğrudan çıkarılmadıkları için Avrupa Adalet Divanı'nın yargısal denetimine tabi tutulamamaktadır. Buna rağmen, Topluluk tasarılarının geliştirilmesinde bu tip yarı resmi kararlar önemli rol oynayabilmektedir.²⁰

1.6.1. (2001 – 2010) Altıncı Çevre Eylem Programı'nın Hedefleri

Avrupa Birliği'nin, 'Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz' başlıklı Altıncı Çevre Eylem Programı, 10 Eylül 2002 tarihli Avrupa Birliği Resmi Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Program, 1 Ocak 2001-31 Aralık 2010 tarihlerini kapsamaktadır. Program'ın amacı 2010 yılına kadar Topluluk çevre politikasının hedef ve önceliklerini, Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir gelişme stratejisinin uygulanması için alınması gereken

¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Ormanlar Bakanlığı, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü, "Avrupa Çevre Ajansı", <http://www.cdgm.gov.tr/aca/aca.htm>. Erişim Tarihi: 15.04.2007. Ayrıca Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı (EIONET) hakkında daha fazla Ağın web sitesinde bulabilirsiniz bkz. www.eionet.europa.eu.

²⁰ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 7.

önlemleri ortaya koymaktır. Program'ın belirlediği *öncelikli hususlar* şu şekilde sıralanmaktadır:²¹

1.6.1.1. Mevcut mevzuatın geliştirilmesi: AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması ve Yaptırımı Ağı (IMPEL), Birliğin çevre mevzuatının tutarlılık ve uygulama gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren üye devletlerin çevre idarelerinin gayri resmi işbirliği örgütüdür. IMPEL çalışma grupları endüstriyel izinler, uygunluk değerlendirmesi ve denetimi, düzenleme süreçlerinin yönetimi ve atıkların sınırlar ötesi taşınması gibi konuları ele almaktadır. Avrupa Komisyonu, IMPEL toplantılarının başkanlığını yapmaktadır. Ağ, bilgi ve tecrübe değişimi ile çevre mevzuatının uygulanması ve yürütülmesinde tutarlı bir yaklaşım geliştirilmesini teşvik etmektedir.²²

1.6.1.2. Çevre gereklerinin diğer politikalara entegre edilmesi: Kullanılan araçlar bütünleşme sürecini gözlemleyecek göstergelerin geliştirilmesini içermektedir.

1.6.1.3. Piyasa ile yakın çalışma: Piyasa ile yakın çalışma iş dünyasından ortaklıklar kurulması anlamına gelmektedir. Çevresel Yönetim ve Denetleme Planı'nın (EMAS) yaygınlaştırılması, şirket çevre performans ödüllendirme sistemlerinin oluşturulması, gönüllü bağlantıların teşvik edilmesi, bütünleşmiş ürün politikasının oluşturulması, eko-etiketleme sistemlerinin kullanılması ve çevresel zorunluluk mevzuatının kabul edilmesi bu bağlamda alınacak önlemler veya stratejiler olarak belirlenmiştir.

1.6.1.4. Kişilerin alışkanlıklarının değiştirilmesine yardım edilmesi: Kişilerde çevreye dair bilgi kalitesinin iyileştirilmesi önlemleri veya stratejileri bu kapsama girmektedir. Birlik, beşinci çevre eylem programında 'Sürdürülebilirliğe doğru' buna ilişkin ilk adımı atmıştır. Altıncı çevre eylem programında da bunu geliştirmek niyetindedir.

²¹ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 9.

²² European Commission, DG Environment, IMPEL Homepage, <http://ec.europa.eu/environment/impel/index.htm> . Erişim Tarihi: 04.01.2007.

Birlik, beşinci eylem programı çerçevesinde sürdürülebilirlik mesajının tüm yönetim düzeylerine ve toplumun tüm gruplarına ulaşması için yeni bir dizi kamuoyu bilgilendirme, *networking* ve eğitim önlemleri başlatmıştır. Çünkü güçlü bir bilgilendirme politikası, toplumdaki tüm katman ve grupların enerji ve desteğine ihtiyaç duyan sürdürülebilir gelişme için bir önkoşuldur.

Çevre ilk, orta ve meslek eğitimi düzeylerinde eğitimle giderek daha fazla bütünleştirilmekte ve mesleki eğitimin olağan bir parçası haline gelmektedir. Dokuz Üye Devlette temel eğitim müfredatının bir parçasıdır. Çevre konusunda kitaplar, kitapçıklar, el kitapları ve broşürler ve görsel-işitsel malzeme şeklinde eğitsel yardım malzemeleri artmış ve yaygınlaşmıştır. Komisyon ilk ve orta öğretim öğretmenleri için öğretmen eğitim projeleri ve teknik ve tarımsal kursların ortak finansmanını yapmaktadır.

AB *Üniversite çevre dersleri için eğitim kılavuzu* yayınlanmıştır ve halen dokuz üniversitede çevre yönetimi konusunda Avrupa Yüksek Lisans Derecesi verilmektedir.

Sürdürülebilir gelişme genel nüfusun yürekten anlayış ve desteği olmadan boş bir hayal olarak kalacaktır. Ama bilimsel olgular ve teknik çözümler sürdürülebilir hayat tarzlarına kolayca çevrilememektedir. Bu nedenle, Komisyon 1994 yılında Avrupa’da çevre bilincini yükseltme projelerine 5.4 milyon ECU katkıda bulunmuştur. Bu projeler, ticaret ve çevre gibi uluslararası temel meselelerde önde gelen NGO’lara danışmaktan enerji sakınımı, ekolojik vergi reformu, eviçi atık yönetimi, seçme ürünler için eko-etiketler, kıyı bölgeleri yönetimi ve kitle ulaşımı hakkında kamuoyu kampanyalarına kadar uzanmaktadır.²³

1.6.1.5. Arazi kullanımı planlaması ve idare kararlarında çevre konusunun dikkate alınması: Çevre değerlendirmesi, idare kararlarının alınması ve arazi kullanımı planlaması gibi faaliyetleri gerçekleştirmeden önce, inşa aşamasında ve faaliyet sırasında çevrenin güvence altına alınmasına dikkat edilmesi anlamına gelmektedir. O yüzden, idare kararının veya planlamanın olası sonuçlarının çevreye etkilerinin değerlendirilmesi ve bu

²³ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, s. 17.

sonuçların kamuoyunda tartışılması gerekir. Bunun yanı sıra, idare kararının alınmasında değerlendirmelerinin göz önünde bulundurulması ve bu idare kararıyla ilgili halkın bilgilendirmesi gerekmektedir.

1.6.2. Altıncı Çevre Eylem Programı'nın belirlediği hareket alanları

6. Çevre Eylem Programı yukarıda sayılan önceliklere ek olarak dört hareket alanı belirlemiştir. Bu alanlar; iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, kaynak ve atıkların sürdürülebilir idaresi olarak açıklanmaktadır.²⁴ Program ile çevrenin, AB'nin dış ilişkilerinin tüm boyutlarına dahil edilmesi de hedeflenmiştir. Burada amaç, genişleme perspektifinin de dikkate alınarak yeni üye ülkelerle diyalog kurulması ve bu ülkelerdeki sivil toplum örgütleri ve iş dünyası ile yakın ilişkiler geliştirilmesidir. Birlik, çevreye dair uluslararası anlaşmaların uygulanmasını teşvik edeceğini de taahhüt etmektedir.²⁵

1.7. AB Çevre Politikası'nda Temel Uygulama Alanları

Avrupa Çevre Politikası'nın temel uygulama alanları havanın korunması, yaşamın korunması, suyun korunması, ormanların korunması, atık yönetimi, endüstriyel kirliliğinin kontrolü ve risk yönetimi, kimyasallar, radyasyondan korunma, iklim değişikliği ve gürültü sektörü olarak özetlenebilmektedir. Aşağıda da bu alanların her biri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.²⁶

1.7.1. Havanın Korunması

Hava kalitesinin korunması, katı kirliliklerin havayla temasının engellenmesi yanında enerji, ulaşım, turizm ve arazi imarı gibi birçok alanda önlemlerin alınması ile mümkün olabilmektedir. Bunun için de hem Birlik düzeyinde hem de ulusal ve yerel düzeyde uygulanan politikalarda önemli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Ozon tabakasının aşınması sorunu, asitleşmenin ve yer düzeyindeki ozon ile diğer kirleticilerin kontrolü ve iklim değişikliği ile küresel ısınma, Birliğin, havanın korunmasına dair başlıca

²⁴ İBB, *Avrupa Birliği'nde Çevre Politikası*, s. 4.

²⁵ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 8.

²⁶ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 8-11.

uğraş alanlarını oluşturmaktadır. Her bir sorun, toplumun ve endüstrinin farklı kesimlerinden etkilenmekte olup, kendine özgü çözümler gerektirmektedir. Ozon tabakasının aşınması konusunda Birlik, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın UNEP onay ve desteği ile 120'den fazla ülke tarafından kabul edilmiş olan bir çerçeve içinde hareket etmektedir. Ozon tabakasına zarar veren kloroflorokarbonların CFC ve halonların aşama aşama devreden çıkarılması hedefine 1996 yılında ulaşılmıştır. Hidrokloroflorokarbonların (HCFCs) ise 2004 yılına kadar % 35 oranında azaltılması hedeflenmiştir, 2030 yılında ise tamamen yasaklanması öngörülmektedir. Birlik ayrıca, BM Uzun Vadeli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Hakkındaki Avrupa Sözleşmesi için Ekonomi Komisyonu kararınca sülfür dioksit (SO₂) miktarını % 70, nitrojen oksit (NO_x) oranını da % 30 oranında azaltmıştır. Karbondioksit (CO₂), metan (CH₄) ve azot oksit (NO) emisyonlarında ise 2005 yılına kadar % 7,5, 2010 yılına kadar da % 15 azaltma yapılması amaçlanmıştır. Emisyonları azaltmanın en geçerli yollarından biri enerji tüketimini azaltmaktır. AB, petrol ve motorlu taşıt endüstrileri nezdinde yakıt tüketiminin azaltılması ve hava kalitesinin artan trafiğe rağmen iyileşmesini sağlayacak, düşük maliyetli emisyon limitleri ve yakıt kalitesi standartları getirilmesi yönünde politika geliştirmektedir.

1.7.2. Yaşamın Korunması

Şehirleşme ve endüstriyel gelişme, Birlik içinde biyo-çeşitliliği tehdit etmekte ve Avrupa ekosistemlerinin tüm türleri baskıya maruz kalmaktadır. 1992 yılında oluşturulan Biyo-çeşitlilik Hakkında Sözleşme, Avrupa Birliği'nin sınırları içinde ve ötesinde habitatların ve türlerin programlarının çerçevesini çizmektedir. Bu konudaki Topluluk Stratejisi, Avrupa habitatları ve aralarındaki koridorların ağını oluşturarak habitatların korunması ve önemli habitatların içinde ve çevresinde sürdürülebilir toprak yönetim uygulamalarının teşvikinin birleştirilmesidir. Kırsal bölgelerin kalkındırılması yönündeki Birlik politikaları da hayata geçirilirken, bu bölgelerdeki projelerin çevresel değerlendirme gerekleri dikkate alınmaktadır. Birlik ayrıca uzun bir süredir gelişmekte olan ülkelerde de nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan türlerin korunması ve milli parkların

yönetimine ilişkin programlar da dahil olmak üzere doğayı koruma projelerini desteklemektedir.

1.7.3. Suyun Korunması

Birlik, 2010 yılının sonuna kadar tüm yerüstü ve kıyı sularının organik kirlilikten arındırılmasını hedeflemektedir. Bu amaca yönelik olarak hazırlanan *kentsel atık su arıtma direktifi* çerçevesinde yerel yönetimler ve sanayiler tarafından atık su arıtma alanında önemli yatırımlar yapılması gerekmektedir. Bu alandaki Birlik politikaları önceleri içme, balık üretimi ve yüzme gibi kullanımlar için gerekli olan su kalitesinin korunması ve bazı temel kirleticilerin kontrolünü hedeflemekteydi. Günümüzde ise su kalitesinin korunmasının, temiz su kaynaklarının ve arzının yönetimi ile bütünleştirilmesi amaçlanmakta, su kalitesi standartları ve deşarj limitlerinin ise ancak doğal nehir havzaları üzerine kurulu ve iyi oluşturulmuş bir su yönetimi sistemi çerçevesinde uygulanabileceğine vurgu yapılmaktadır. Tarım alanlarından gelen nitrat, suların kirlenmesinde önemli bir etkindir. 1991 *nitrat direktifi* ile, tarımdan yerüstü ve yeraltı sularına nitrat sızıntısı düzeyini düşürmek amacıyla iyi tarım uygulaması yasaları hazırlanmış, nitrat kirliliğinden etkilenen sular belirlenmiş ve tarım uygulamaları üzerinde hukuksal yaptırımları olan sınırlamalar ile organik gübre kullanımında limitler içeren eylem programları geliştirilmiştir.

1.7.4. Ormanların Korunması

Orman politikasının çevrenin korunmasındaki önemi, bu alanın diğer yönleriyle doğrudan bağlantılı olmasından kaynaklanmaktadır. Ormanlar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan türlere yaşam alanı sağlayan, birçok ülke için önemli bir hammadde ve uluslararası ticaret kaynağı olmanın yanı sıra sera gazı CO₂ için hayati önemde bir küresel temizlik aracıdır. Birlik 1992 yılından bu yana geliştirmiş olduğu orman stratejisi ile başta Ortak Tarım Politikası olmak üzere Birlik politikalarını ormanların iyileştirilmesi amacıyla reforma tabi tutmuştur.

1.7.5. Atık Yönetimi

Son yıllarda Avrupa Birliği'nde çevreye verilen zarar, giderek artmaktadır. Her yıl üye devletlerinde 2 milyar ton civarında atık meydana gelirken, evlerden ve araçlardan kaynaklanan emisyonlar da hızla artmaktadır. Topluluk sınırlarında her yıl atılan o 2 milyar ton dolayındaki atıkların 40 milyondan fazlasını zararlı olarak sınıflandırılan atıklar oluşturmaktadır.²⁷ Atıklar çevreye verdikleri zararın yanında, insan sağlığını ve yaşamını da tehdit etmektedir. Yetersiz atık dolum tesisleri hızla dolmakta, ağır metaller ve toksinler yeraltı sularına ve toprağa karışmaktadır. AB, atık sorunuyla ilgili olarak teknik araştırma, dönüşüm endüstrilerinin geliştirilmesi, eğitim, bilinçlendirmeye yönelik eylem programları ve iyi uygulamaların değişimi gibi konulardaki tedbirleri desteklemekte ve finanse etmektedir. Atık yönetimi alanında belli başlı katılımcıları merkezi hükümet, çevre ajansları, yerel ve bölgesel yönetimler, atık yönetim firmaları, endüstriyel ya da ticari amaçlı atık üreticileri, kamusal ya da hükümete bağlı olmayan sivil toplum organizasyonları oluşturmaktadır. Burada amaçlanan farklı toplumsal tarafların çözüm arama eylemine katılımını sağlamaktır. AB mevzuatı ile atık yönetimine ilişkin belirlenmiş *beş temel prensip* aşağıdaki gibidir.²⁸

1.7.5.1. Atık yönetim hiyerarşisi: Üye ülkeler, atık üretiminin önlenmesi, azaltılması ve zararın indirgenmesine, bunun yanında yeniden kullanım, dönüşüm ve atıkların enerji olarak kullanımına öncelik vermelidirler. Enerji kurtarımı olmadan yakarak ve toprak altında depolayarak atıklardan kurtulma, hiyerarşinin en alt sınırında yer almaktadır.

1.7.5.2. Topluluk ve üye ülke düzeyinde kendine yeterlilik: En uygun teknoloji kullanılarak kapsamlı, entegre ve yeterli düzeyde atık kullanım tesisatı kurulmasını içermektedir.

²⁷ Önder Mat., *Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Çevre Mevzuatı*, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, İstanbul, Ağustos 2001, s. 23'ten aktaran: Doç. Dr. Mehmet Tunçer, "Avrupa Birliği Sürecinde Doğal ve Tarihsel Çevrelerin Bütüncül Planlanmasına İlişkin Saptamalar ve Sürdürülebilir Korumaya İlişkin Politika Önerileri", *Haberbilgi.com*, http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/mehmet_tuncer/sehircilik.html, s. 2. Erişim Tarihi: 30.01.2006.

²⁸ İBB, *Avrupa Birliği'nde Çevre Politikası*, s.s. 7-8.

1.7.5.3. Asgari gidere sebep olan en uygun teknoloji: İşletmelerden çevreye yayılan emisyonların ekonomik açıdan verimli bir şekilde mümkün olan en az seviyeye indirilmesidir (BATNAET).

1.7.5.4. Yakınlık: Bu prensip, atıkların kaynağına mümkün olduğunca yakın bir alanda yok edilmesi gereğini vurgulamaktadır.

1.7.5.5. Üretim sorumluluğu: Bu prensip, atık kullanımı masraflarının atık üreticisi tarafından karşılanması ya da atığı kullanım ya da toplama amaçlı olarak sahiplenen kesim tarafından karşılanması anlamına gelen “*kirliten öder*” ilkesinin uygulanmasıdır.

1.7.6. Endüstriyel Kirliliğin Kontrolü ve Risk Yönetimi

Endüstriyel üretim süreçleri Avrupa’daki toplam kirlilik içinde önemli bir yere sahiptir ve bunların sürdürülebilir çevre koşulları önünde bir engel teşkil etmesinin önüne geçilmelidir. Bu başlık altındaki Direktif ve Tüzüklerin kapsadığı başlıca alanlar; endüstriyel emisyonlarının kontrolü, önemli kazaların sebep olduğu zararların kontrolü ve çevresel muhasebe ile eko-etiketlenmesi’dir.

1.7.7. Kimyasallar

Avrupa Kimyasallar Politikası (REACH), Nisan 1998’de Avrupa Birliği Çevre Konseyi’nin Chester’deki gayri resmi toplantısında kimyasallar hakkında yeterli bilgi olmaması ve AB’deki kimyasalların yönetimi konusunda dile getirilen problemlere çözüm olarak değinilmiştir. AB Komisyonu yeni bir “Kimyasal Madde Stratejisi”nin hazırlanması girişimini başlatmıştır. 13 Şubat 2001’de de Komisyon, kimya sanayinin rekabet edebilirlik uyarılarını dikkate alarak “Kimyasallar hakkında geleceğin stratejisi hakkındaki beyaz yaprak (White Paper on a strategy for a future chemicals policy) yayınlamıştır. 29 Kasım 2003’te Komisyon REACH’in taslağını kabul etmiştir. REACH’in kelime olarak açılımı “kayıt, değerlendirme, izin ve kimyasallar” şeklindedir.

Bu konudaki Topluluk eylemlerinin başlıca iki hedefi, Topluluk içinde kimyasal ürünlerin serbest dolaşımını kolaylaştırmak ve insanlarla hayvanların sağlığını ve

güvenliğini korumanın yanı sıra, çevrenin korunmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu konudaki Topluluk uygulamalarını düzenleyen temel ilke, Avrupa kimya sanayinin rekabet edebilirliği ile çevrenin ve tüketici sağlığının korunması arasındaki makul dengenin tutturulmasıdır. Topluluğun bu alandaki iki temel önceliğinden ilki, tehlikeli maddelerin ve karışımların piyasaya sürülüşü ve kullanımında, asbest ve kansere yol açan maddeler gibi belirli ürünlerin yasaklanması ve nikel ve benzen gibi başka maddelerin de kullanımına kısıtlama getirilmesidir. Diğer bir öncelik ise, tehlikeli madde ve karışımların sınıflandırılması, paketlenmesi ve etiketlenmesini içermektedir. AB, 13 Şubat 2001 tarihinde Kimyasallar Politikası Stratejisi hakkında Niyet Bildirgesi'ni kabul etmiştir. Yeni Kimyasallar Stratejisi'nin temel hedefi ise, iç piyasanın verimli işleyişini sağlayıp kimya sanayinde yenilik ve rekabet edebilirliği teşvik ederken, bir yandan da çevre sağlığı ve çevre için yüksek düzeyde koruma sağlamaktır.

1.7.8. Radyasyondan Korunma

Topluluk Radyasyondan Korunma Politikası, radyasyon veya radyoaktif maddelerin kullanıldığı işlemlerden, örneğin nükleer yakıt çeviriminin yanı sıra tıbbi ve endüstriyel uygulamalardan kaynaklanan iyonize edici radyasyonun doğurduğu tehlikelere maruz kalmış çalışanların ve halkın korunmasını amaçlamaktadır. Topluluğun radyasyondan korunma alanına şu öğeler girmektedir: kamunun maruz kalması, meslek gereği maruz kalma, tıbbi nedenlerle maruz kalma, doğal radyasyon, çevresel denetim ve değerlendirme, acil durumlara hazırlık ve müdahale, eğitim, bilgilendirme ve hazırlama. AB'de nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konularına ilişkin esas yasal zemini Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (EURATOM) oluşturmaktadır. Antlaşma dahilindeki çerçeve direktif 'Temel Güvenlik Standartları' direktifidir. Söz konusu direktif yapay radyasyon kaynakları dahil, doğrulanmış işlemler için sağlık ve güvenlik kurallarını tarif etmektedir. Bu kurallar ve işlemler uygulayıcı ülkede açıklanmalı ve bunlara dair yetkili kurumlardan izin alınmalıdır. Temel standartlara uyulmasının sağlanması için gerekli önlemlerin alınması üye ülkelerin sorumluluğundadır.

1.7.9. İklim Değişikliği Sektörü

İklim değişikliği ile mücadelede Avrupa Birliği, uluslararası topluluğun en ön saflarında yer almaktadır. 19. yüzyıldan bu yana Dünya yüzey sıcaklığı ortalama 0,3-0,6 C° derece artmıştır. Araştırmalar da karbondioksit ve sera etkisine yol açan diğer gazların emisyonuna sebep olan fosil yakıt kullanımı ve ağaçların yok edilmesi gibi, insan faaliyetlerinin olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Birlik, iklim değişikliği ile mücadele konusundaki çerçeve stratejisini 1990'lı yılların başında çizmiş ve 1992 yılındaki Rio Zirvesi'nde kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne katkıda bulunmuştur. AB, iklimle ilgili pek çok inisiyatifin yanında elektriğin yenilenebilir enerjiden alınmasını ve yakıt ekonomisinin iyileştirilmesini teşvik etmektedir. İklim değişikliği ile ilgili olarak 1997 yılında BM'ye üye ülkeler tarafından kabul edilen Kyoto Protokolü de Birlik tarafından imzalanmıştır.

Hala yürürlükte olan (2001-2010) 6. Çevre Eylem Programı'nın (6. CEP) ana amaçlarından biri olan iklim değişikliği ile savaşım, AB'nin Sürdürülebilir Kalkınma Strateji'sinde de büyük önem taşımaktadır ve çevre ve iklim değişikliği konularının tüm sektör politikaları ile bütünleştirilmesine çalışılmaktadır. AB'nin Kyoto Protokolü'ndeki (KP) hedefi de, 2008-2012 birinci yükümlülük döneminde sera gazı salımlarını 1990 düzeylerine göre % 8 oranında azaltmaktır. Kyoto Protokolü'ndeki AB salım hedefine varolan politika ve önlemlerle ulaşmasının olanaklı olmadığına anlaşıldığına üzerine, ek ve maliyet etkin politika ve önlemlerin geliştirilmesi amacıyla Haziran 2000'de Avrupa İklim Değişikliği Programı (ECCP) geliştirilmiştir.²⁹

6. Çevre Eylem Programı'nda iklim değişikliğine yönelik tanımlanan eylemler ise aşağıdaki gibidir:

- AB içinde CO2 salımlarının ticaretine ilişkin bir planın oluşturulması;

²⁹ Doç. Dr. Murat Türkeş ve Gönül Kılıç, "Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri", *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*, <http://www.rec.org.tr/files/iklim/iklim-belgeler/19-AB%20İklim.pdf>, s. 14. Erişim Tarihi: 20.04.2007.

- İklim değişikliğinin önlenmesi amacına uyum etkinlikleri dikkate alınarak, üye devletlerdeki enerji sektörüne ilişkin devlet yardımlarının bir envanter ve gözden geçirme çalışmasının yapılması;

- Kabul edilen Direktif yoluyla yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi ve serbestleştirilmiş enerji pazarında bu yönde yeterli desteğin sağlanması;

- Enerji vergilendirilmesi önerilerinin kabulü aracılığıyla pazar araçlarının kullanılması;

- Binaların ısıtılması ve soğutulmasında enerji tasarrufunun artırılması;

- Sanayi sektörü ile enerji verimliliği ve belli salımları azaltma üzerine çevre anlaşmaları;

- 2002 yılına kadar Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nde, havacılıktan kaynaklanan sera gazı salımlarını azaltmaya ilişkin eylemler üzerinde anlaşmaya varılmaması durumunda bu yönde özel eylemlerin tanımlanması;

- Araştırma ve teknolojik gelişme için ve üye devletlerdeki araştırmaların eşgüdümünde, iklim değişikliğinin Topluluğun en önemli konularından biri olarak kabul edilmesi.

İklim değişikliğinin etkilerine uyum eylemleri, öncelikle üye devletlerin sorumluluğuna bırakılmasına karşın bu yöndeki çabalar Topluluk tarafından desteklenecektir.³⁰

1.7.10. Gürültü Sektörü

Gürültü sorunu, daha çok büyük yerleşim merkezlerinde görülen bir çevre sorunu olup özellikle kasaba ve şehirlerde yaşayan insanları etkilemektedir. Gelecekteki gürültü politikası konusundaki niyet mektubu Avrupa Komisyonu tarafından 1996 yılında yayımlanmıştır. Dışarıdaki gürültünün çoğu ulaşım araçlarından kaynaklanırken, gürültü

³⁰ Doç. Dr. Murat Türkeş ve Gönül Kılıç, “Avrupa Birliği’nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri”, *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*, <http://www.rec.org.tr/files/iklim/iklim-belgeler/19-AB%20İklim.pdf>, s. 18. Erişim Tarihi: 20.04.2007.

emisyollarının hacmi, dışarıda kullanılan araçların artması sonucunda sürekli olarak artış göstermektedir. Araçların sebep olduğu gürültünün azaltılması hakkındaki Topluluk politikası, izin verilebilir emisyon seviyeleri, garanti edilen gürültü emisyon düzeyleri hakkında araç üzerine işaret koyulmasını veya gürültü testi kodlarını ortaya koyan direktiflerin kabulünü içermektedir. Bu konudaki Topluluk stratejisinin temel amacı, öteden beri bazı makinelerden (çim biçme makineleri, motosikletler, uçaklarda ve açık havada kullanılan donatım vs.) çıkan gürültüler için izin verilebilir azami düzeyleri kabul etmek olmuştur.³¹

1.8. Çevre Politikası ile Sürdürülebilir Kalkınma Arasındaki İlişki

Avrupa Birliğı için sürdürülebilir kalkınma veya gelişmenin çok boyutlu ve uzun vadede gerçekleştirilebilecek bir hedef olduğu Birlik tarafından kabul edildiğinden, bu hedefe yönelik kapsamlı politikaların belirlenmesinde şu alanların göz önünde tutulması kabul edilmiştir: Çevre politikalarının dayanacağı veri tabanının oluşturulması, sürdürülebilir bir üretim ve tüketim kalıbının oluşturulması, sorumluluk paylaşımı ve ortaklık anlayışının geliştirilmesi, yerel ve bölgesel inisiyatiflerin desteklenmesi. Bunlar Topluluğun tümünü ilgilendiren öncelikli alanlardır. Bunların yanı sıra, bir de şu konulardaki eylemlere, çevrenin korunması için özel önem verilmesi istenmektedir: İklim değışikliği ve ozon tabakasının incilmesi, hava kalitesinin korunması, asit yağmurları, doğanın ve biyolojik çeşitliliğin korunması, su kaynaklarının korunması, gürültü kirliliğinin önlenmesi, kentsel çevre, kıyı alanların korunması ve yönetimi, atıkların yönetimi, kaza ve risk yönetimi, radyoaktif atıkların yönetimi ve AB hukukunun gözden geçirilmesi. Ayrıca şu konularda da çalışmalar yapılması önerilmiştir: Topluluğun diğeri politikalarına çevre boyutunun entegre edilmesi, çevre politikalarının uygulama araçlarının çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi, çevre hukukunun ve yaptırımlarının uygulanması, çevre bilincinin artırılması ve uluslararası işbirliğine gidilmesi.

³¹ Doç. Dr. Mehmet Tunçer, “Avrupa Birliğı Sürecinde Doğal ve Tarihsel Çevrelerin Bütüncül Planlanmasına İlişkin Saptamalar ve Sürdürülebilir Korumaya İlişkin Politika Önerileri”, *Haberbilgi.com*, http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/mehmet_tuncer/sehircilik.html, s. 4. Erişim Tarihi: 30.01.2006.

Avrupa Birliği, 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda (UNCED) sürdürülebilir kalkınmanın küresel çerçevesini oluşturan Gündem 21'i onaylamıştır. Sürdürülebilir kalkınma, bu tarihten itibaren, Birliğin hem Avrupa'da hem de dünya ölçeğindeki siyasi öncelikleri arasında ön sıralara yerleşmiştir. Birlik bu çerçevede 1992-2000 yıllarını kapsayan 'sürdürülebilirliğe doğru' başlıklı 5. Çevre Eylem Programı'nı Gündem 21'e paralel olarak geliştirmiştir. Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir kalkınma eylemlerinin 6 ögesi şunlardır: Çevresel kaygıların diğeri politika alanları ile bütünleştirilmesi, AB, üye ülkeler, iş dünyası ve kamuoyu arasında ortaklık ve sorumluluk paylaşımı, çevre politikası araçlarının kapsamının vergiler, sübvansiyonlar ve gönüllü anlaşmaları da içerecek şekilde genişletilmesi, tüketim ve üretim kalıplarının değiştirilmesi, mevzuatın uygulanması ve yaptırıma sahip olması, Gündem 21 ve 5. Çevre Eylem Programı çerçevesinde uluslararası işbirliği yapılması. Çevreyi tahrip edebilecek ve doğal kaynakları azaltabilecek beş temel sektör olarak görülen endüstri, enerji, tarım ve ormancılık, ulaşım ve turizm alanlarında AB, bir dizi faaliyet yürütmektedir. Aşağıda bu sektörlerle ilişkin AB faaliyetlerine kısaca değinilmiştir.³²

1.8.1. Endüstri: Endüstriyel üretim Avrupa'nın genelinde hızla büyümekte ve endüstri hemen hemen bütün bölgelerde en önemli sektörlerden biri olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte Avrupa'da endüstrinin ekonomi içindeki payı, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) hariç, azalmaya devam etmektedir. Yine de özellikle üretim sanayinin çevre kirliliğine en fazla katkıda bulunan sektörlerinin diğeri sektörlerle göre daha hızlı büyümesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sektörler madencilik, kimya, çelik, kağıt ve mukavva ile demir dışı metal endüstrileri gibi emisyonları ve atıkları yoluyla çevre üzerinde oldukça ciddi etkilere yol açabilecek sektörlerdir. Birlik, çevre konusunun şirket planları ve faaliyetlerine dahil edilmesini amaçlayan bir dizi eylem geliştirmiştir. Bunların en önemlilerinden biri Çevresel Yönetim ve Denetleme Planı'dır (EMAS). Bu sistem, faaliyetlerinin çevresel etkilerini değerlendiren

³² İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 11-13.

ve su ile havaya verdikleri emisyon ve atıkları, enerji tüketimini, zararlı kimyasal maddelerin kullanımını ve imalat süreçlerinin risklerini azaltmak için bir yönetim planı benimsemiş olan imalat tesislerinin AB tarafından tanınmasını sağlamaktadır. İşyerleri (imalat tesisleri) 1997 yılından bu yana EMAS çerçevesinde belgelendirilmektedir.

1.8.2. Enerji: 1990'lı yıllarla birlikte Avrupa'daki toplam enerji tüketimi azalmış ve AB, ekonomik büyümeyi enerji tüketimi artışından ayırmayı başarmıştır. Bununla birlikte enerji, ısıtma, ulaşım ve üretim için oluşan toplam enerji talebinin 1990 ve 2010 yılları arasındaki 20 yıllık sürede % 22 oranında artması beklenmektedir. Enerji kullanımının iklim değişiklikleri üzerindeki etkisinin azaltılabilmesi ise fosil yakıtlara bağımlılığın azalması ve enerji verimliliğinde önemli ilerlemelerin kaydedilmesine bağlıdır. Ancak halihazırda enerji üretimi küresel iklim değişikliğine katkıda bulunan en önemli gazlardan biri olan karbondioksit emisyonlarının başlıca kaynağı olmaya devam etmektedir. Birlik, küresel CO₂ emisyonlarını 2010 yılına kadar % 15 azaltmaya başlayacak şekilde değiştirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa Birliği bugün, çevrenin, enerji planlaması ve arzı ile bütünleştirilmesi ve çevre, Avrupa endüstrisinin rekabet gücü ve Birliğin enerji kaynakları arasında sürdürülebilir bir ilişkinin olabilmemesini hedeflemektedir. Birlik enerji kullanımının iklim değişikliği üzerindeki etkisini azaltmak için şu programları oluşturmuştur: enerji verimliliğinin sağlanması (SAVE ve SAVE II), tüketim ürünleri ve diğer ürünler, güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının desteklenmesi (ALTENER), temiz ve verimli enerji teknolojilerinin tanıtılması (JOULE-Thermie).

1.8.3. Tarım ve Ormancılık: Daha fazla verim elde edebilmek için kullanılan entansif tarım yöntemleri ve tarımın sanayileşmesi, bir yandan içme suyu kalitesini tehdit ederken diğer yandan da Avrupa kuş ve hayvan nüfusunun, bitkilerin, doğa örtüsünün ve ormanların çeşitliliğini azaltmaktadır. Tarım, CH₄, O₃, CFC, N₂O gibi ve özellikle CO₂ sera gazlarının dengesini bozmaktadır. Toprağı işletmek (saban sürmek gibi) büyük derecede CO₂ ayrılmasına neden olmaktadır. Bundan böyle organik tarım faaliyetleri, nitrat sızıntılarını ve toprak erozyonunu azalttığından dolayı dayanıklı çiftçilik sistemlerinde

kullanılması için en uygun olanlarıdır.³³ Tarım sektörünün kullandığı iş makineleri havaya daha fazla CO2 emisyonlarının ayrılmasına ve toprağın işlenmesiyle daha fazla buharlaşma oluşmasına neden olmaktadır. Toraktaki organik karbon ile ürün rekoltesi arasında fonksiyonel bir bağlantı vardır. Toraktaki organik karbon her ne kadar fazlaysa rekoltenin de fazla olması beklenmektedir. Bazen de aralarında paralel ilişki olmamakta bunun nedenleri toprağın yapısı, bulunulan bölge ve sulama, gübreleme vs. gibi bazı sosyoekonomik ve biyofizik faktörlerdir.³⁴ Dünyada kimyasal ilaç ve gübre kullanmadan veya organik tarım yapılan toplam alan büyüklüğü ise 32 milyon hektardır ve 100'den fazla ülkede organik tarım yapılmaktadır.³⁵ Bitkisel üretimde verimliliğin arttırılmasındaki en etkin araçlarından biri kimyasal gübreler olsa da Avrupa Birliği'nin Tarım Politikası kimyasal maddelerin kullanımını azaltmaya yöneliktir. Aslında azotun kullanımını azaltabilecek birkaç yöntem vardır: yeşil gübreleme ve organik gübreleme. Yeşil gübreleme yönteminin kullanılması hem toprağı organik maddelerle zenginleştirir hem de topraktaki mikrobiyolojik ve biyokimyasal süreçleri yoğunlaştırır. Yeşil gübrelemede kullanılan bitkiler (yeşil fasulye ve lahana yaprakları, kış ve yaz tohum kültürleri ve ot) erozyonu önler ve toprağın alt tabakalarındaki besin maddelerinin yağmurlarla veya sulama sonucunda su ile ayrılıp gitmelerini önler. Otlar ise biçildikten sonra toprağı gömülerek organik gübre için kullanılabilir.³⁶

AB Ortak Tarım Politikası'nın uygulamaya koyulduğu ilk yıllara göre son zamanlarda, tarım politikalarının çevrenin gerekleri ile bağdaştırılmasının gerekli olduğu yönünde bir anlayış oluşmuştur. Avrupa'da önemli bir sorun haline gelen çevre tahribatı, çevre dostu tarımsal üretim tekniklerinin özendirilmesi ve orman alanlarının yeniden kazanılmasıyla azaltılmaya çalışılmaktadır. Topluluk, 5. Çevre Eylem Programı ile, 1995

³³ Klau W. Flach, Thomas O. Barnwell Jr., Pierre Crosson, "Impacts of Agriculture on Atmospheric Carbon Dioxide", *Soil Organic Matter in Temperate Agroecosystems Long - Term Experiments in North America*, ed. E. A. Paul, E. T. Elliot, C. V. Cole, K. Paustian, CRC Press, New York, 1997, s.s. 3-19.

³⁴ R. Lal, "Enhancing crop yields in the developing countries through restoration of the soil organic carbon pool in agricultural lands", *Land Degradation and Development*, volume 17, number 2, Ohio, March-April 2006, s.s. 200-203.

³⁵ "Eker: Organik tarımda avantajımızı fırsata çevirmeliyiz", editör: Gökmen Küçüktaşdemir, *Sabah*, (16 Şubat 2007), s. 21.

³⁶ Dora Dobrev, "Zelenoto torene podobryava počvata", *Şou*, (2-8 Şubat 2006), s. 20.

yılında yapılan bir düzenlemeyle çevre konularını Ortak Tarım Politikası'nın kapsamına almıştır. Bu program ile kimyasal maddelerin kullanımının sınırlandırılması ve organik tarım faaliyetlerinin desteklenmesi öngörülmüş, entansif tarımdan kaba tarıma geçilmesi hedeflenmiştir.

1.8.4. Taşımacılık: Taşımacılık sektörü karbonmonoksit CO emisyonunun yaklaşık % 60'ının, enerji ile bağlantılı karbondioksit CO₂ emisyonlarının ise yaklaşık % 25'inin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Trafik, başlıca gürültü kaynaklarından biri olmanın yanında toplam azot oksit emisyonunun yarısından fazlasının kaynağını oluşturmaktadır. Trafikteki artışın önlenmesi ve çevre dostu taşımacılık sistemlerinin daha yüksek oranda kullanılmasının sağlanması için teknolojik çözümlerin yanı sıra daha iyi bir entegrasyona sahip taşımacılık ve çevre stratejisinin uygulanması gerekmektedir. Birlik bu çerçevede motorlu taşıt, demiryolu ve hava ulaşım endüstrilerini daha fazla seyahat ve daha az hasar talebini karşılamak üzere altyapı çalışmaları yönünde desteklemektedir. Birliğin bu konuda üzerinde önemle durduğu noktalar şunlardır: otomobiller, kamyonlar ve otobüslerden kaynaklanan emisyonları azaltmaya devam edecek teknoloji ve yakıt değişiklikleri, talebin çevresel bakımdan daha sürdürülebilir nitelikte ulaşım tarzlarına, örneğin karayolu yerine demiryolu ve deniz ulaşımına yönltilmesi için vergi ve sübvansiyonların kullanılması, trans-Avrupa ağları (TEN)³⁷ ile başlayarak, doğa ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirecek şekilde ulaşım ağları ve planlarının stratejik çevresel değerlendirmelerinin yapılması, uzun mesafe navlun taşımacılığı için karayollarının kullanımına karşı caydırıcılık ve 1,500 kilometreye kadar yolcu taşıma için havayolu yerine demiryolunun teşvik edilmesi.

1.8.5. Turizm: 1970 ve 1980'li yıllarda bazı Birlik ülkelerinde turizmin kontrolsüz gelişimi nedeniyle yaşanan olumsuz deneyimler, bu durumun sorgulanmasına ve

³⁷ TEN'lerin gelecek yüzyıla doğru ulaşım hizmet etmeleri öngörülmektedir. Bunlar yüksek hızlı ve geleneksel demiryollarını, karayollarını, kombine ulaşımı, içsu yolları, limanları ve hava limanlarını birleştireceklerdir. Komisyon stratejik çevresel değerlendirme için bir metodoloji geliştirmiş olup TEN'lerin sağlık ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için farklı ulaşım koridorlarına ilişkin bu çalışmaları kullanacaktır. Bkz. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, s. 8.

sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması, genellikle denizi olan ve güneşli bölgelerdeki yoğun ancak kalıcı olmayan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek temiz çevre koşullarının korunmasına bağlıdır. 2020 yılına kadar uluslararası turizmin % 3,1 oranında artmasının beklendiği Avrupa kıtasında, Birlik politikalarının bu konuya yönelik hedefleri şu şekilde sıralanmıştır: kitle turizminin yönetiminin iyileştirilmesi, kıyı ve dağlık alanların korunması, turistlerin çevre bilincinin yükseltilmesi, turizm hizmetlerinin çevre üzerinde daha az etkiye yol açacak şekilde iyileştirilmesi. Birlik, sürdürülebilir turizm konusunda bazı pilot projelere destek vermekte, habitatların ve su kalitesinin korunması ile atıkların ortadan kaldırılması yoluyla turizme yarar sağlayacak çevresel önlemlerin uygulanmasında üye ülkelerle birlikte çalışmaktadır.

1.8.5.1. Avrupa Birliği için Turizmin Önemi

Avrupa, farklı diller, kültürler, gelenekler ve manzaralar içeren bir kaleydoskopdur. Avrupa'nın çeşitliliği, aralarındaki farkları korudukları halde birçok ortak değere sahip olan halklarının yenileşme ve yaratıcılığına tanıktır. Turizm, Avrupa kimliğini güçlendirir ve Avrupa değerlerinin uluslararası sahnede savunulmasına ve tanıtılmasına katkıda bulunmaktadır.³⁸

Turizmin sosyal ve kültürel katkısı, sadece onun yararlı etkisiyle sınırlı değildir. Avrupa'daki kültürlerin ve geleneklerin zenginliği, Avrupa Birliği'ni, pazarın % 53'üyle dünyanın en büyük turizm bölgesi yapar. 1992 yılında AB GSYH'nin % 5,5'i turizmden elde edilmektedir.³⁹ Turizm ile ilgili faaliyetlerde istihdam edilen 9 milyon kişiyle, ki bu rakam toplam AB istihdamının % 6'sını temsil eder, turizm özellikle az gelişmiş ve çevre bölgelerde önemli bir iş yaratma kaynağıdır. AB üye devletleri arasında yıllarca süren bilgi alışverişleri ve işbirliği sonucunda, 7 Şubat 1992'de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nın 3(u) sayılı maddesinde, Topluluk hedeflerine ulaşmak için turizmin

³⁸ “AB-NORMLARI”, *Turizm Habercisi com*, <http://www.turizmhabercisi.com/popup.asp?NewsID=49>, s. 1., 1 Ağustos 2004. Erişim Tarihi: 24.09.2005.

³⁹ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, s. 10.

geliştirilmesine yönelik "tedbirler" veya temel ilkeler için yetki verilmiş. Turizmin geliştirilmesi ve yönetilmesi, her şeyden önce üye devletlerin yetki alanı içinde olduğundan, bu yenilik, turizme bir Avrupa boyutu verme fırsatı anlamına geliyordu. Bilgi, uzmanlık ve uygulama alışverişi yoluyla, Topluluk ve ülke politikalarında, hem kamusal hem de özel, sınır ötesi işbirliğini desteklemek bir öncelik haline gelmiş. Ekonomik ve sosyal gelişmenin ve kaynaşmanın teşvik edilmesi bir turizm stratejisi hedefi haline gelmiş.

Ancak, AB Antlaşması, bir Topluluk Turizm Politikası geliştirilmesi için özel bir hukuki temel sağlamaz. Turizm alanında Topluluk eylemlerinin açıkça gerekli olması ve Konsey tarafından oybirliği ile kabul edilmesi şarttır. Dolayısıyla, bir "Topluluk Turizm Politikası" olmamakla beraber, bu broşür, bugün turizme Topluluk katkısının, özellikle, turizm sektöründe etkili olan diğer politika alanları yoluyla, önemli düzeyde olduğunu göstermektedir. Farklı alanları ilgilendiren mahiyeti nedeniyle, turizm konusunda eylem, sadece birkaçını belirtmek gerekirse, çevre, tüketici işleri, sağlık, bölgesel kalkınma, istihdam, rekabet, vergileme, kültür, eğitim, araştırma gibi diğer politikaların kapsamındadır. Sonuçta, turizmi desteklemeye yönelik geniş bir Topluluk tedbirleri yelpazesi ortaya çıkmıştır.⁴⁰

1.8.5.2. Bölgesel Kalkınma: Azgelişmiş Bölgelerde Turizmin Teşviki

AB üye devletleri arasında ve hatta tek bir üye devletin bölgelerinde bile ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyleri açısından farklar vardır. AB Bölgesel Politikası, AB'nin her yerinde eşit fırsatlar sağlamak için bu dengesizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. AB, bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve istihdamın teşvik edilmesi için turizmin katkısını kabul etmiştir. Bu husus, Avrupa yapısal politikaları ve Topluluk girişimleri çerçevesinde desteklenen tedbirlerin sayısı ile ve, özellikle, 1 Temmuz 1999'da kabul edilmiş olan, "yerel kalkınma için avantajlar sunan önemli potansiyele sahip bir alan" olarak turizme dikkat gösteren, 2000-2006 dönemine ait Yapısal Fonlar Programları'na ilişkin Komisyon rehberi ile daha şimdiden gösterilmiştir.

⁴⁰ "AB-NORMLARI", *Turizm Habercisi* com, <http://www.turizmhabercisi.com/popup.asp?NewsID=49>, 1 Ağustos 2004. Erişim Tarihi: 24.09.2005.

Yapısal fonlar ve özellikle Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), turizm için en önemli AB mali yardımını temin ederler. Eylemlerin çoğu, altyapının (yollar, havalimanları, vs.) geliştirilmesi, mesleki vasıfların arttırılması, turizm işletmelerinin geliştirilmesi, konaklama ve diğer turizm tesislerinin ıslah edilmesiyle ilgilidir. Bununla beraber, Yapısal Fonlar, turizmin gelişmesine daha geniş bir anlamda da katkıda bulunurlar. Örneğin kırsal alanlarda, kırsal çerçevenin korunmasına, yerel kültürel geleneklerin ve becerilerin sürdürülmesine köylerin yenilenmesine ve "eko-turizm", "spor turizmi", vs. gibi yeni kırsal turizm pazarlarının gelişmesine katkı yaparlar.

Çiftçilerin, turizm sektörüne girerek faaliyetlerini çeşitlendirmeleri için de Yapısal Fonlardan destek sağlanmıştır. Tarım sektöründe istihdamın azalması, kırsal alanlar için alternatif gelir kaynakları bulma çabalarına yol açmıştır. Bir alternatif olarak "kırsal turizm" veya "agriturizm" teşvik edilmektedir. Turizm, balıkçılığa bağımlı olan kıyı bölgelerinin veya eski madencilik sahalarının ekonomik yenileşmesine de yardım etmiştir. Bu amaçla, "Pesca" veya "Konver" programlarından fon sağlanmıştır.

Turizm sektörü, İspanya, Portekiz, İrlanda ve Yunanistan'da çevrenin korunması ve ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi amacıyla Kaynaşma Fonu vasıtasıyla da desteklenmektedir.⁴¹

1.9. Çevrenin Korunması ve Turizm Arasındaki İlişki

Çevrenin korunması ve turizmin geliştirilmesi konuları arasında simetrik bir ilişki söz konusudur. Örneğin, Finlandiya'da bir ormanda yürümenin ve Portekiz'de bir Algarve plajında dolaşmanın veya Bulgaristan'da Bansko pistinde kayak yapmanın keyfi, ancak çevrenin korunmasıyla mümkündür. Turizm ve çevre arasındaki doğrudan bağlantı artık geniş ölçüde kabul edilmektedir.

Avrupa Birliği'nin (1 Ocak 1993'te yürürlüğe giren) Beşinci Çevresel Eylem Programı, turizmi, çevre için potansiyel bir tehdit olarak belirlemiştir. Buna göre, Topluluk

⁴¹ "AB-NORMLARI", *Turizm Habercisi* com, <http://www.turizmhabercisi.com/popup.asp?NewsID=49>, 1 Ağustos 2004. Erişim Tarihi: 24.09.2005.

evre politikası, turizm sektörüyle genel olarak ilgilidir ve deniz suyunun kalitesini sağlamaya, havayı kirleten emisyonları azaltmaya veya kentsel çevreyi iyileştirmeye yönelik tedbirleri içermektedir.

Kitle turizminin daha iyi planlanması ve yönetilmesi, sürdürülebilir turizm kalkınması ve turistlerde evre bilincinin arttırılması, AB'nin ilgilendiği temel konulardır. Uygulamada bu, AB finansmanı yoluyla uygulanmıştır. Yapısal Fonlar çerçevesinde, turizm sektöründe bir proje geliştirmek için destek arayan herkes, en iyi çevresel seçenekleri hesaba katmalıdır. Bu fonlar, çevresel bakımdan sürdürülebilir turizm şekillerinin gelişmesine olumlu katkı yapabilir. Özellikle de kaliteli bir doğal çevrenin turistler için cazip unsurlardan biri olduğu kırsal alanlarda. Ayrıca, mevcut mevzuata göre, turizmi doğrudan etkileyen bazı kamu veya özel sektör projeleri için çevresel etki değerlendirmeleri de yapılmalıdır.⁴²

1.10. AB evre Politikası'nın Finansmanı

Avrupa Birliği'nin genel bütçesi içinde evre alanında yapılması öngörülen harcamalar İ Politikalar başlığı altında sınıflandırılmıştır. evre politikası için 2005 bütçesinden 235,5 milyon Euro ayrılmıştır. Bu rakam genel AB bütçesinin % 2,6'sını oluşturmaktadır.⁴³ AB bünyesinde çevreyle ilgili ekonomik araçların kullanılmasını hedefleyen kesin politikalar, (1987-1992 yıllarını kapsayan) 4. evre Eylem Programı ile birlikte oluşturulmaya başlanmıştır. Çevrenin korunmasının ekonomik boyutu ilk kez bu programda vurgulanarak, uygulamada kullanılacak somut araçlar (vergi, harç, devlet yardımı, kirletme/atık hakkı ticareti vb.) sıralanmıştır. 5. evre Eylem Programı ise, bu alanda bir adım daha ileri giderek, evre politikalarında mevzuat araçlarının hakimiyetine son verilmesi ve kullanılacak araçların çeşitlendirilmesini ana hedef olarak belirlemiştir. Birlik yesi ülkeler tarafından Ortak evre Politikası uygulamalarında kullanılan *ekonomik*

⁴² "AB-NORMLARI", *Turizm Habercisi com*, <http://www.turizmhabercisi.com/popup.asp?NewsID=49>, 1 Ağustos 2004. Erişim Tarihi: 24.09.2005.

⁴³ European Commission, "General Budget of the European Union for the financial year 2005, The figures", January 2005, s. 20'den aktaran: İKV, *Avrupa Birliği'nin evre Politikası*, s. 13.

araçlar, ‘kirleten öder ilkesi’ çerçevesinde farklılık göstermektedir. Birlik ülkelerinde bu araçlar arasında kullanımı en yaygın olanlar aşağıda belirtilmiştir:⁴⁴

1.10.1. Çevre Vergileri: Topluluk üyesi ülkeler tarafından en yaygın olarak kullanılan ekonomik araçlar çevre vergileri ve harçlarıdır. Vergi ve harçlar, üretici ya da tüketici üzerinde oluşturdıkları mali baskı nedeniyle üretim ya da tüketim alışkanlıklarını uzun vadede kirliliğe yol açmayacak biçimde değiştirmeyi özendirmektedir. Genel olarak çevre harçları belirli bir hizmet karşılığında ödenir. Çevre vergileri ise genel bütçeye, karşılık beklemeksizin yapılan katkılardır.⁴⁵

Avrupa Birliği ülkelerinde genel kabul görmüş bir çevre vergisi tanımına rastlamak mümkün değildir. Avrupa Birliği’nin de resmi bir tanımının olmadığı bir ortamda farklı anlamlarda kullanılan benzer kavramlara rastlamak mümkün olabilmektedir. Avrupa Birliği Komisyonundaki bir uzmanlık çalışma grubunda çevre vergileri “çevreye zararlı bir birimi ya da parçasını kendisine vergi konusu olarak almış vergi” olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre çevre vergisinin muhtemel konuları arasında zehirli gaz ve su emisyonları, enerji ürünleri (taşımacılıkta ve diğer şekillerde kullanılan), taşımacılık (kilometre esaslı, yıllık vergi ve satış vergileri), atık su, tarımsal girdiler (gübre, böcek ilacı), atıklar (genel atık toplama hizmetleri ve pil, araba lastiği, ambalaj malzemesi gibi kişisel ürünler), ozon tabakasına zararlı ürünler (CFC) ve kirlilik yer almaktadır.⁴⁶ Bu durumda çevre vergilerini, devlet tarafından zorunlu ve karşılıksız olarak alınan, çevreyle ilgili bir unsuru konu alan vergiler şeklinde tanımlamak mümkündür. Çevre vergileri hizmet ettikleri amaca göre çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Speck ve Ekins (2000) tarafından yapılan bir sınıflandırma aşağıdaki gibidir:⁴⁷

⁴⁴ İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 13-15.

⁴⁵ OECD, “Economic Instruments for Environmental Protection: Experience in OECD Countries”, Applying Market Instrument to Environmental Policies in China and OECD Countries, 1997, s. 33’ten aktaran: İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s. 14.

⁴⁶ Emrah Ferhatoğlu, “Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, *e-yaklasim*, Ekim 2003, Sayı: 3, <http://www.yaklasim.com.tr/>, s. 3. Erişim Tarihi: 19.04.2007.

⁴⁷ Stefan Speck and Paul Ekins, “Recent Trends in the Application of Economic Instruments in EU Member States plus Norway and Switzwrland and an Overview of Economic Instrumentsin Central and Eastern Europe”, *Report to DG Environment, Form for the Future*, London, July 2000, s. 5’ten aktaran: Emrah

Maliyeti kapsayan harçlar: Bu harçlar, çevresel kaynakların izlenmesi ve kullanımının kontrol edilmesi amacıyla bu kaynaklardan istifade edenlerin bu kaynağı kullanma maliyetine katılmaları ya da tamamına katlanması şeklindedir.

Çevreye zararlı faaliyete yönelik vergiler: Mali amaç güdülmeyen bu tip çevre vergilerinde amaç tamamıyla çevreye zararlı faaliyetin azaltılmasıdır.

Mali amaçlı çevre vergileri: Bu tür çevre vergilerinin hasılatı küçümsenemeyecek düzeydedir. Bu nedenle birincil amaç olarak yüksek hasılat, ikincil amaç olarak ise çevreye zararlı faaliyetin azaltılması hedeflenir.

Çevreye zararlı davranışları azaltmayı amaçlayan çevre vergilerinin özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Çevre vergileri çevreye zararlı malların, hizmetlerin veya faaliyetlerin maliyetini artırır.
- Çevre vergileri üretici ve tüketici birimleri çevreye zararlı olmayan faaliyetlere yönlendirir. Aynı düzeyde vergi yükü ile karşı karşıya kalan ekonomik birimler çevreyi korumaya yönelik önlemlerin marjinal maliyeti ile vergi matrahını eşitlemeye çalışacaklardır. Böylece kendilerine en az maliyetli faaliyet şeklini ve derecesini bulacaklardır.
- Üretici birimleri yeni üretim teknikleri geliştirmeye yönlendirerek teknolojik gelişmeye katkıda bulunur.
- Vergi gelirleri artırılırken, işgücü ve sermaye üzerindeki vergi yükünün azalmasıyla ekonomiye olumlu katkılarda bulunur.⁴⁸

Ferhatoğlu, “Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, *e-yaklasim*, Ekim 2003, Sayı: 3, <http://www.yaklasim.com.tr/>, s. 3. Erişim Tarihi: 19.04.2007.

⁴⁸ Paul Ekins, “European Environmental Taxes and Charhes: Recent Experience, Issues and Trends”, *Ecological Economics*, volume 31, (1991), s. 42’den aktaran: Emrah Ferhatoğlu, “Avrupa Birliği’nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, *e-yaklasim*, Ekim 2003, Sayı: 3, <http://www.yaklasim.com.tr/>, s.s. 2-3. Erişim Tarihi: 19.04.2007.

Avrupa Birliği tarafından yapılan diğer bir sınıflandırma ise emisyon üzerinden alınan çevre vergileri ve mallar üzerinden alınan çevre vergileri vs. şeklindedir. Bu sınıflandırmadan aşağıda bahsedilmiştir.⁴⁹

1.10.1.1. Emisyon-Atık Vergileri: Hava, su ve toprağa bırakılan atık maddeler ile gürültü emisyonlarının miktar ve içeriği temel alınarak hesaplanan ve bu maddeleri kullanarak çevreyi kirletenlerin emisyon oranlarını azaltma amacı taşıyan vergilerdir. Atık, atık su ve NOx vergileri bu kapsamda alınmaktadır.

1.10.1.2. Ürün Temelinde Belirlenen Vergiler: Kullanıldıkları ya da çevreye bırakıldıkları takdirde bazı özellikleri nedeniyle çevreye zarar veren ürünlerden alınan vergidir. Bu vergiler, ya ürünlerin nihai fiyatı ya da üretim sürecinde kullanılan ara mallar üzerinden alınmaktadır. Naylon poşetler ve diğer geri dönüştürülemeyen ambalajların pazar fiyatı üzerinden belirlenen vergiler buna örnektir.

1.10.1.3. Kullanım Temelinde Belirlenen Vergiler: Çevre temizliği ile ilgili olarak verilen hizmetler için bu alanda yetkili kurumlara ödenen vergilerdir. Örneğin belediye atıklarının ya da atık suyun toplanması ve temizlenmesi için ödenen vergiler bu kapsamda yer almaktadır.

1.10.1.4. Vergilendirme Farklılıkları: Çevreyi kirleten ürünlerden daha yüksek, buna karşılık çevre kirliliğine yol açmayan ürünlerden daha az oranda vergi alınmasıdır. Bunun yanı sıra bir de çevreyi kirletenlerin daha yüksek vergi ödemesi kararlaştırılmıştır. Brüksel’de gerçekleştirilen AB 1. Vergileme Forumunda (Tax Forum 2007) yeni vergileme politikaları ele alınmış. Üye ülkelerin yanı sıra aday ülkelerin Maliye Bakanları ya da üst düzey Maliye bürokratlarının da katıldığı bu toplantıda özellikle çevresel vergiler üzerinde durulmuş ve bütün ülkelerin karbonmonoksit CO emisyonu yüksek olanlar başta olmak üzere, çevreyi kirletenlere daha yüksek oranda vergi uygulaması kararı alınmıştır. Bu kararın AB direktifi haline getirilmesi ve ülkelerin kısa süre içinde buna yönelik düzenleme yapması görüşü de benimsenmiştir. Bu karar doğrultusunda, Avrupa Birliği’nde çevre

⁴⁹ İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 14-15.

kirliliği yaratılan her alanda vergiler yükseltilecek, çevre vergilerinin toplam vergiler içindeki payı da yüzde 7-8'lere arttırılacak. Bu vergilerin toplamı da yeni düzenlemelerin ardından gayri safi milli hasılanın yüzde 2-3'ü düzeyinde olacaktır.⁵⁰

1.10.2. Kirletme-Atık Hakkı Ticareti: Kirletme veya atık hakkı ticareti çevreyi kirletenlerin yasal olarak kendilerine verilen kirlilik sınırından daha az çevre kirliliğine sebep olmaları durumunda, bu hakkın kalan kısmını başka kirleticilere devretme hakkına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Örneğin herhangi bir işletme kendisine tanınan 'kirletme hakkı'ndan daha az çevre kirliliğine yol açarsa, hakkın kalan kısmını başka işletmelere ya da aynı işletme bünyesindeki daha az kirleten birimlere para karşılığı (verilen emisyon lisanslarının satılması yoluyla) devredebilmektedir. Sonuçta sistem işletmeler arasında kirletme hakkının alınıp satıldığı yapay bir pazarın oluşmasına sebep olmakta, izin verilen orandan daha az çevre kirliliğine yol açanlar ya da çevre kirliliğini azaltmaya yönelik giderleri diğer işletmelere oranla daha düşük düzeyde olanlar, bu sistemden kazanç sağlamaktadır. Sistemin amacı, işletmelerin elde edecekleri mali çıkarı göz önünde bulundurarak, uzun vadede emisyon oranlarını düşürmek için girişimde bulunmalarını teşvik etmektir.

1.10.3. Depozito-Geri Ödeme Sistemi: Depozito - geri ödeme sisteminde çevreyi kirletme olasılığı bulunan ürünleri kullananlar, bu ürünler için belirli oranda depozito öderler. Ürünlerin tamamı ya da bir kısmı çevreyi kirletmeden geri dönerse verilen depozito geri ödenir. Bu konuda en bilinen uygulama, AB ülkelerinin büyük bir kısmında yürürlükte olan, meşrubat ve bira şişe ve kutularının iade edilmesi uygulamasıdır. Bu uygulama pil, plastik, araba aküsü, boya ve tarım ilaçlarının kutularını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁵¹

1.10.4. Mali Yardımlar: Topluluğun çevre politikasının temel unsurlarından biri olan 'kirleten öder ilkesi'ne rağmen, üye ülkelerin tümü kirletenlere çevre kirliliğinin

⁵⁰ "AB: 'Çevreyi kirletenler yüksek vergi ödesin'", *Maksimum.com*, http://www.maksimum.com/haberler/h/ab_cevreyi_kirletenler_yuksek_vergi.php. Erişim Tarihi: 15.04.2007.

⁵¹ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 15.

önlenmesine yönelik uygulamalarda kullanılmak üzere mali yardım sağlamaktadır. En önemli vergi indirimleri, sübvansiyonlar ve düşük faizli krediler olan bu yardımlar, çevreyi kirletenlerin kirliliği önlemeye yönelik yatırımlarının finansmanına katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmaktadır. Bu yardımlar; yatırıma yönelik yardımlar, yatay destek mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik yardımlar, işletme yardımları ve çevre dostu ürünlerin kullanılmasına yönelik yardımlar şeklinde olabilmektedir.

1.10.5. Mevzuata Uygunluğu Teşvik: Mevzuata uygunluğu teşvik, mevzuat ile doğrudan bağlantılı tek ekonomik araçtır. Mevzuata uymamanın çeşitli şekillerde cezalandırıldığı bu yöntemin amacı, çevreyi kirleterek üretim yapmayı ekonomik açıdan verimsiz kılmak ve üretimin çevre faktörünün dikkate alınarak yapılmasını teşvik etmektir.

1.10.6. Çevresel Sorumluluk Kapsamı: *‘Kirleten öder ilkesi’* kapsamında, çevreyi kirletenlerin mali açıdan kirliliği ortadan kaldırmakla yükümlü oldukları ve çevreye zarar verme risklerinin sigorta şirketleri tarafından üstlenildiği bir piyasa oluşturulmuştur. Bu kapsamdaki sigorta primlerinin tutarı potansiyel riskler, çevreyi temizlemek için gerekli maliyet, cezai yaptırımların maliyeti gibi unsurlar tarafından belirlenmektedir. Çevrenin korunması ise kirleticinin çevre kirliliğindeki masumiyetini ispat etmesi halinde primlerde indirim yapılmasıyla teşvik edilmektedir.

1.10.7. Çevre Etiket (Eko-Etiketleme): Çevreye zarar vermeyen ürünlerin üretim ve kullanımının teşvik edilmesi amacıyla 1992 yılında başlatılan uygulama, üretimden yok olmasına dek tüm yaşam süreci içinde çevre üzerindeki zararlı etkisi azaltılmış ürünlerin ‘çevre etiketi’ ile ödüllendirilmesini öngörmektedir. Bu şekilde çevreye zarar vermeyen ürünlerin tasarım, üretim, pazarlama ve kullanımı özendirilmektedir.⁵²

1.10.8. Çevre Yönetim ve Denetim Sistemi (EMAS): Avrupa Birliği’nin Ekolojik Yönetim ve Denetim Sistemi (EMAS) şirketler ve diğer kurumlar için çevre konusunda durumu iyileştirmek ve daha sonuç alıcı olmak için bir araçtır. EMAS, küresel bir çevre yönetim sistemi olan ISO 14000 ile benzerlik taşıyan, ancak yalnızca AB ülkelerinde

⁵² İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s. 15.

uygulan bir sistemdir. Bu sistem veya program 1995 yılından beridir sanayi sektöründeki şirketlerin katılımına açıktır. Buna ek olarak EMAS, dış dünyanın EMAS'a katılımını resmileştiren, çekici bir amblemin kabulünü talep eden bir çevre idari sisteminin katılımı ile güçlendirilmiştir. Şimdi ise mali ekonomik hizmetlerin veya idari ve planlayıcı kararlarla ilgili dolaylı etkileri daha fazla dikkate almaktadır.

EMAS 2001 yılından beridir Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin kamu ve özel hizmet alanları dahil ekonomideki tüm sektörlerle açılmış oldu. Ekonomik bir araç olarak ise EMAS, AB çevre etiketiyle benzerlik taşımaktadır. EMAS uygulamasının iki hedefi; işletmelerin faaliyette bulundukları tesis kapsamında çevre politikaları, program ve yönetim sistemleri oluşturarak, bu sistemlerin uygulanması ve denetlenmesi ile işletmelerin, çevrenin korunmasına ilişkin performansları hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesidir. EMAS'a katılım gönüllülük esastadır ve Avrupa Birliği ile Avrupa Ekonomik Alanı bünyesinde var olan kamu veya özel sektör örgütlerinin katılımı ile genişlemiştir. Sistem, Avrupa Birliği'ne giriş hazırlığı yapan aday ülkelerin önemli bir kesimi tarafından da uygulanmaktadır.⁵³

1.11. Avrupa Çevre Ajansı'nın Görevleri

1.11.1. 'Çevre Değerlendirme Raporu' nedir?

Merkezi Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da bulunan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA), 1990 yılında, üye ülke hükümetleri ve Topluluk organları yanında, kamuoyunun da çevre ile ilgili konularda doğru bilgiye düzenli olarak ulaşabilmesi amacıyla kurulmuştur. Ajans, çevrenin durumu hakkındaki bilgileri bir araya getirmekte, değerlendirmekte ve hazırladığı raporlarla aktarmakta, uygun ve etkili çevre politikaları oluşturmaları için üye ve aday ülkelere gerekli temel bilgiyi sağlamaktadır.

Ajans'ın işlevleri şu şekilde özetlenebilir: üye ülkelerle birlikte Avrupa çapında çevre konulu bir bilgi ve gözlem ağı oluşturulması, çevre ile ilgili verilerin kaydedilmesi,

⁵³ European Commission, DG Environment, "The main stages of EMAS", <http://www.eu.int/comm/environment/emas/about/summary/en.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

değerlendirilmesi ve dağıtımı, çevreye ilişkin istatistik verilerinin Avrupa düzeyinde birbirleriyle karşılaştırılabilir kılınmasının sağlanması, çevre ile ilgili gelişmelerin önceden tahmin edilmesine yönelik tekniklerin geliştirilmesi ve uygulanması alanındaki faaliyetlere ivme kazandırılması. Ajans tüzel kişiliğe sahip olup, Topluluk mevzuatı kapsamındaki bütün alanlarda araştırma ve incelemeler yaparak yıllık raporlar yayımlamaktadır. Ajans ayrıca, Topluluğun çevre politikasına dair çeşitli uygulamalar hakkında kamuoyunun bilgilendirilmesi amacıyla kitap, broşür ve bültenler yayımlamakta, internet ortamında da değerlendirmelerde bulunmaktadır. Birlik üyesi olmayan ülkelerin de Ajans'ın çalışmalarına katılımına izin verilmektedir. Türkiye, Bulgaristan ve Romanya Avrupa Çevre Ajansı'na üyedir.⁵⁴

Avrupa Çevre Ajansı'nın bugüne kadar gerçekleştirdiği en önemli çalışmalardan biri 'Avrupa'da Çevre: Dobris Değerlendirmesi' olmuştur. 1995 yılında yayımlanan çalışmada, yalnızca AB üyesi ülkeler değil, tüm Avrupa kıtasında çevrenin durumu çeşitli açılardan incelenerek bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. Toplam 46 ülkede çevrenin durumu, iklim değişikliği, stratosfer ve troposferdeki ozon, asitleşme, kimyasallar, atıklar, biyolojik çeşitlilik, kara içi sular, deniz ve kıyı çevresi, toprak erozyonu, kentsel çevre, teknolojik ve doğal afetler olmak üzere 12 değişik açıdan incelenmiştir. 'Dobris Değerlendirmesi', 1998 yılında yenilenerek 'Avrupa'da Çevre: İkinci Değerlendirme' başlığı altında yayımlanmış ve Avrupa çevre politikaları ile ilgili yapılan çalışmalar için önemli bir referans noktası olmuştur. 'Avrupa'nın Çevre Sorunları: Üçüncü Değerlendirme Raporu' ise 'Avrupa'nın Çevre Sorunları' projesi kapsamında 2003 yılı başında yayımlanmıştır. Üçüncü Değerlendirme Raporu, çevre sorunlarına ilk iki rapordan daha bütünsel bir yaklaşımla eğilmekte ve çevre sorunlarının bölgesel politikalara entegre edilmesini sağlayarak ilgili bölgelerdeki politik gelişmeleri yansıtmaktadır. Rapor ayrıca ilk kez Orta Asya'yı ve Rusya Federasyonu'nun tamamını da kapsamak suretiyle coğrafi içerik

⁵⁴ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 16. Ayrıca, Avrupa Çevre Ajansı'nın görev ve aktiviteleri Ajans'ın web sitesinde de bulabilirsiniz bkz. <http://www.eea.europa.eu/>.

açısından ilk iki rapordan farklılık göstermektedir. ‘Üçüncü Değerlendirme Raporu’nda ortaya koyulan tespitler şu şekilde özetlenebilir.⁵⁵

- Ozon tabakasının delinmesine neden olan parçacıkların emisyonu ve havaya yapılan emisyonlar önemli ölçüde azaltılarak havanın kalitesi artırılmış, suya emisyon yapan kaynakların azaltılması su kalitesinin artmasını sağlamıştır.

- Doğal yaşam alanlarının korunması biyolojik çeşitliliğin de korunmasını sağlamıştır.

- Bu gelişmeler büyük ölçüde ürünlerde (petrolde bulunan kurşun, sıvı yakıtlarda bulunan kükürt, otomobillerde kullanılan katalitik değiştirgeç) ya da üretim süreçlerinde (elektrik santrallerinden yapılan emisyon, sınai ve atık fırınları) değişiklik yapmak ve önemli doğal alanları korumak gibi geleneksel yöntemlerle elde edilmiştir.

- Başta atık yönetimi olmak üzere, uygulanan çevre politikaları doğal kaynakların kullanımının azaltılması konusunda önemli bir gelişme sağlayamamış, bu alandaki iyileşmenin sosyal ve ekonomik kalkınmaya bağlı olduğu gerçeği doğrulanmıştır.

- Çevre politikalarının oluşturulup uygulanması ve teknolojik alandaki gelişmelere uyarlanması ve bu politikaların tüm Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

- Avrupa’nın çevreyi gerektiği gibi koruyabilmesi ve sektörsel entegrasyon ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için uygulanan politikalara daha bütünüleyici yaklaşımlar getirilmesi gerekmektedir.

- Dünyada çevre sorunlarının bazılarının ortaya çıkmasında sanayileşmiş Avrupa’nın büyük bir rol oynadığı belirtilmektedir. Bu nedenle küresel sürdürülebilirliğin elde edilmesinde Avrupa’nın siyasi işbirliği önemli bir rol onayacaktır.⁵⁶

⁵⁵ İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 16-17.

⁵⁶ Avrupa Çevre Ajansı, “Avrupa’nın Çevre Sorunları: Üçüncü Değerlendirme Raporu, Özet”, Kopenhag, 2003, s.s. 4-7’den aktaran: İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 16-17.

1.12. AB’de Çevrenin Korunmasını Teşvik Etmek Üzere Planlanmış Destek Mekanizmaları ve Fonlar

AB’nin Ortak Çevre Politikası, temelde çevre kirliliğinin bedelinin kirlitene ödetilmesi üstüne kurulmuştur. Ancak bölgeler arası farklılıkların yoğun olduğu ve ilgili sektörlerin mali sıkıntı içinde bulunduğu durumlarda, Birliğin çevreye ilişkin hedeflerinin gerçekleşebilmesi için Topluluk fonlarından katkı sağlanmaktadır. Bu çerçevede Birliğin Yapısal Fonları ve Uyum Fonu kapsamında çevre ile ilgili harcamaların karşılanacağı mali fonlar oluşturulmuştur. AB’nin çevreye yönelik mali destek mekanizmalarının en önemlisi, yalnızca çevre politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması amacıyla oluşturulmuş bir araç olan LIFE Programı’dır. Aşağıda da anılan bu mali enstrüman ve fonlar hakkında yüzeysel olarak bahsedilmiştir.⁵⁷

1.12.1. LIFE (Çevre için Mali Araç): LIFE, sadece çevreye yönelik projelerin finansmanı amacıyla oluşturulan tek Topluluk mali aracıdır. LIFE Programı 1992 yılında, Topluluğun çevre mevzuatı ve çevre politikalarının uygulanmasını desteklemek amacıyla uygulamaya koyulmuştur. LIFE, AB, aday ülkeler ile Akdeniz ve Baltık Denizi’ne kıyısı olan, yeni üye olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri dışında, bazı ülkelerdeki çevreyle ilgili faaliyetleri finanse etmektedir. LIFE bütçesi, 1992-1995 yıllarını kapsayan LIFE I döneminde 400 milyon Euro, 1996-1999 yıllarını kapsayan LIFE II dönemi için ise 450 milyon Euro olmuştur. Geride bıraktığımız 2000-2004 yıllarını kapsayan LIFE III için ise ayrılan miktar 640 milyon Euro düzeyindeydi. LIFE III 2005-2006 dönemine uzatılarak 317 milyon Euro bütçe ayrılmıştır. 1992-2002 yıllarını kapsayan dönemde LIFE tarafından finanse edilen proje sayısı 2060 olmuştur.⁵⁸ LIFE programı kapsamında Çevre, Doğa ve Üçüncü Ülkeler olmak üzere her birinin farklı öncelikleri olan üç ayrı alanda mali destek sağlanmaktadır. Topluluk dışı ülkelerin LIFE-Çevre ve LIFE-Doğa’ya katılımları mali katkı yapmalarına bağlıdır.

⁵⁷ İKV, *Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası*, s.s. 17-19.

⁵⁸ European Commission, DG Environment, “LIFE Programme”; <http://www.europa.eu.int/comm/environment/life/home.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

1.12.1.1. LIFE-Çevre: Sanayi faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasına katkıda bulunan yenilikçi eylemler ve kanıtlama faaliyetleri, yerel yönetimleri hedef alan kanıtlama, promosyon ve teknik yardım faaliyetleri, Topluluk mevzuatı ve politikalarını desteklemeye yönelik hazırlık eylemleri bu program altında desteklenmektedir. Bu projelerin desteklenmesinde Topluluk katkısı, projenin gelir yaratma niteliği taşıması durumunda maksimum % 30, diğer alanlarda ise % 50'dir. 1992 yılından bu yana 1199 projeyi finanse eden LIFE-Çevre için, LIFE III döneminde 300 milyon Euro ayrılmıştır.

1.12.1.2. LIFE-Doğa: Bu program altında, AB sınırları içindeki doğal yaşam alanları ile vahşi hayvan ve bitki örtüsünün korunmasına yönelik projeler desteklenmektedir. Projelerde Topluluk katkısı en fazla % 50'dir. Projenin, korunması öncelikli doğal yaşam alanları ya da hayvan türlerine yönelik olması gibi bazı istisnai durumlarda, bu oran % 75'e kadar yükseltilebilmektedir. 1992 yılından bu yana 700 projeyi finanse eden LIFE-Doğa için, LIFE III döneminde 300 milyon Euro ayrılmıştır.

1.12.1.3. LIFE-Üçüncü Ülkeler: AB üyesi olmayan ülkelerde çevre yönetimine ilişkin idari yapıların oluşturulmasını desteklemek amacıyla, LIFE-Üçüncü Ülkeler kapsamında teknik yardım sağlanmaktadır. Ayrıca çevrenin korunmasına yönelik eylemler ve sürdürülebilir kalkınma amaçlı tanıtım faaliyetleri de desteklenmektedir. Topluluk desteği teknik yardım içeriyorsa projenin kabul edilir maliyetinin tamamı, içermiyorsa % 70'i finanse edilmektedir. Genelde ulusal idareler tarafından geliştirilen projelerin desteklendiği bu programa aralarında Türkiye'nin de bulunduğu toplam 19 MDAÜ, Baltık ve Akdeniz ülkesi katılmaktadır. 1992 yılından bu yana 161 projeyi finanse eden LIFE-Üçüncü Ülkeler için, LIFE III'ten 38 milyon Euro ayrılmıştır. Ocak 2004 tarihinde ise, AB Yaşam - Üçüncü Ülkeler çerçevesinde 2003 programları tarafından finanse edilecek 17

çevre programı onaylamıştır. Kıbrıs'ın da bazı seçilmiş planlar için 726 768 Euro alacağı belirlenmiştir.⁵⁹

Hali hazırda Bulgaristan, Romanya ve Türkiye gibi aday ve yeni üye ülkelerde hava ve su kalitesinin artırılması, atık yönetimi ve kokulu emisyonlarla mücadele ile ilgili projeler desteklenmektedir. Projelerin LIFE desteğinden yararlanabilmesi için göz önünde bulundurulmuş başlıca kriterler şunlardır: çok küçük çaplı projeler, çalışmalar ve altyapı hazırlıkları destekten yararlanamaz, çevrenin durumunda önemli oranda iyileşme sağlama amaçlı pilot projelere yönelik önerilere öncelik tanınır, büyük işletmelere oranla KOBİ'lere öncelik tanınır, projelerin sınır ötesi boyutlu olması tercih edilir, projelerin ihale duyurusunda belirtilen koşullara mümkün olduğu ölçüde uyması beklenir. LIFE programının yanı sıra, doğrudan çevreye yönelik olmasa da, çevre politikalarının hayata geçirilmesine dolaylı olarak katkı sağlayan mali destek mekanizmaları ve fonlar da bulunmaktadır.⁶⁰

1.12.2. Yapısal Fonlar: Yapısal Fonlar, bölgesel ekonomik kalkınma, istihdam, çevre, tarım ve balıkçılık gibi alanlarda finansman sağlamak amacıyla oluşturulmuş olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF) ve Balıkçılık Alanında Rehberlik ve Mali Enstrümanı (FIFG)'tir.⁶¹

AB bölgesel politikasının amacı; gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır.⁶² AB yapısal politikasını

⁵⁹ LIFE - Üçüncü Ülkelerin Kıbrıs'ta finanse ettiği projeler hakkında daha fazla bilgi Avrupa Komisyonu Kıbrıs Temsilciliği'nin elektronik adresinde bulabilirsiniz bkz. <http://www.delcyp.cec.eu.int/en/news/040113a.htm>.

⁶⁰ European Commission, LIFE Homepage, <http://ec.europa.eu/environment/life/home.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

⁶¹ Angela K. Bourne, "Regional Europe", *European Union Politics*, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 285.

⁶² Semiha Köroğlu, *Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar, Türkiye Açısından Değerlendirme*, Ankara, 2003, Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar/yapisal_fon.ppt dosyasının html sürümü, s. 4. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

destekleyen dört tane fon var. Avrupa Sosyal Fonu, istihdamı ve işçiler arasında beceri ve ustalığın gelişmesini desteklemektedir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Bölgesel Politika kapsamındaki Yapısal Fonların en önemli bölümünü, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu oluşturmaktadır. 1975 yılında oluşturulan bu fonun temel amacı, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi açısından AB'nin gelişmiş bölgelerinin gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktır. Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu, Ortak Tarım Politikası amaçlarının gerçekleştirilmesi için ortak bir finansman kaynağı oluşturmak, fiyat politikasını düzenlemek ve tarımsal altyapıyı geliştirmek amacıyla 1962 yılında kurulmuştur. EAGGF, kuruluşundan iki yıl sonra harcama tipleri göz önüne alınarak Garanti ve Yönlendire olarak ikiye ayrılmıştır. 1999 yılında kurulan Balıkçılık Alanında Rehberlik ve Finansal Enstrümanı ise, balıkçılık sektöründeki yapısal önlemleri teşvik amaçlı olup, üye devletlerin kalkınma önlemleri doğrultusunda yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır. Balıkçılık filolarının modernizasyonu ve su kültürünün geliştirilmesi, deniz alanlarının korunması, balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması konularındaki projelere, Balıkçılık Yönlendirme Fonu'ndan (FIFG) finansman sağlanmaktadır.

1.12.3. Uyum Fonu: Uyum Fonu, AB üyesi ülkelerin ekonomik ve sosyal açıdan bütünleşmesine katkıda bulunmak amacıyla 1994 yılında oluşturulmuştur.⁶³ 1994 yılında GSYH'sı Topluluk ortalamasının % 90'ından az olan İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'nın ulaşım altyapısı ve çevreye yönelik projelerine Uyum Fonu kapsamında mali destek sağlanmaktadır. Uyum Fonu'nun bütçesi 2003 yılı için 2,839 milyon Euro kadardır ki bu rakam yapısal fonların % 8,3'üne denk düşmektedir. Uyum Fonu çerçevesinde desteklenen projelerin yarısı çevrenin korunmasına yönelik projelerdir.⁶⁴

1.12.4. ALTENER: Enerji Politikası kapsamında oluşturulan ve yenilenebilir enerjilerin geliştirilmesini hedefleyen mali destek kaynağıdır. ALTENER yenilenebilir enerji kaynaklarının promosyonunu yapan tek Topluluk programıdır. 1997 yılında beş yıllık dönemini bitirmiş ve 1998'den 2002'ye kadar beş yıllık dönemde aktivitelerini sürdürmek

⁶³ AET/1164 sayılı ve 16.05.1994 tarihli Karar (ATRG. L. 130, 25.05.1994, s. 1)'den aktaran: İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 18.

⁶⁴ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası* s. 18.

üzere ALTENER II kurulmuştur. ALTENER II yenilenebilir enerji alanındaki Topluluk Stratejisi'ne ve White Paper "Gelecekteki Enerji: Yenilenebilir Enerji Kaynakları"nda ana hatlarıyla anlatılan Eylem Planı'na katkıda bulunmuştur. ALTENER II Avrupa Komisyonu'nun Genel Enerji Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir.⁶⁵ SAVE II ve ALTENER II Avrupa-Akıllı Enerji'nin öncel programlarıdır. Bu programlar tarafından 600'den fazla proje finanse edilmiştir.⁶⁶ Bulgaristan'ın ALTENER Programına katılımı Bakanlar Konseyi No: 238/15.04.2003 Kararı ile düzenlenmiştir.

1.12.5. SAVE II: SAVE programının devamı niteliğinde 2003-2006 dönemini kapsayacak şekilde tasarlanan program, bölgesel ve kent düzeyinde enerji yönetimine yönelik olarak Enerji Politikası çerçevesinde oluşturulmuştur. Birinci SAVE programı 1991-1995 dönemini kapsamaktayken Topluluğun enerji çalışmalarında teknoloji dışı eylemlerine odaklanıyordu. SAVE II Programı ise, Aralık 1996'da beş yıllık dönem için (1996-2000) oluşturulmuştu (96/737/AK). Şubat 2000 yılındaysa (647/2000/AK), SAVE II programı Topluluğun 1998-2002 (99/21/AK, Euratom) dönemindeki stratejisini belirleyen Enerji Çerçeve Programıyla birleştirilmiştir. Daha sonra SAVE II bölgeler ve kent düzeyinde enerji yönetimine yönelik Enerji Politikası çerçevesinde oluşturulmuştur.⁶⁷ Bulgaristan'ın SAVE Programına katılımı Bakanlar Konseyi No: 601/05.09.2002 Kararı ile düzenlenmiştir.

1.12.6. Sürdürülebilir Tüketim: Tüketim Politikası kapsamında oluşturulan ve çevre üzerinde olumsuz etkileri bulunan tüketim alışkanlıklarının azaltılmasını hedefleyen mali kaynaktır.

1.12.7. Topluluk Girişimleri: Kentsel sorunlara ilişkin olarak URBAN, kırsal gelişimine yönelik LEADER II, sınır ötesi ve bölgeler arası işbirliğini destekleme amacı

⁶⁵ ALTENER Programı ve aktiviteleri hakkında daha fazla bilgi Avrupa Komisyonu'nun web sitesinde bulabilirsiniz bkz. http://ec.europa.eu/energy/res/altener/index_en.htm. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

⁶⁶ ALTENER II ve SAVE II Programları tarafından finanse edilen projeler hakkında daha fazla bilgi Avrupa Komisyonu'nun web sitesinde akıllı enerji hakkında oluşturulan veri tabanında bulabilirsiniz bkz. <http://ec.europa.eu/energy/iebase/introduction.cfm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

⁶⁷ "SAVE II Programme 1998-2002", *Ecofys Bulgaria*, <http://www.managenergi.net/indexes/I31.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

taşıyan INTERREG II ve AB içinde bazı bağlantısız bölgelerle Birliğin geri kalan kısmı arasında bağlantının sağlamlaştırılmasını hedefleyen REGIS II bu alanda çevreye ilişkin başlıca girişimlerdir.

1.12.8. SMAP: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde oluşturulan ve Akdeniz’de çevrenin korunmasını hedefleyen program kapsamında su kaynakları, kıyı şeritleri, atık ve çölleşme konulu projeler öncelikli olarak desteklenmektedir. Çevre Alanında Öncelikli Kısa ve Orta Dönem Eylemler Programı, Avrupa-Akdeniz İşbirliği bağlamında Akdeniz bölgesindeki çevreyi koruma eylemlerinin çerçeve programı anlamındadır. Program, 28 Kasım 1997 yılında Helsinki’de düzenlenen Avrupa-Akdeniz Bakanlar düzeyinde Çevre Hakkındaki Konferansı’nda benimsenmiştir.⁶⁸

1.12.9. Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Çevre Yardımları: Topluluğun dış politikası kapsamında öncelikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri ve Akdeniz ülkeleri olmak üzere Asya, Latin Amerika ve Afrika ülkelerine çevre alanında kullanılmak üzere mali destek sağlanmaktadır. MDAÜ’ler için (Programme for Technical Assistance to the Independent States of the Former Soviet Union and Mongolia) TACIS ve (Poland and Hungary Aid for Economic Reconstruction) PHARE, Akdeniz ülkeleri için ise (Mediterranean Economic Development Area Programme) MEDA Programı bu ülkelerde çevre koşullarının iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Yukarıda sıralanan tüm bu politikalar haricinde çevrenin korunması amaçlı yatırım projelerine Avrupa Yatırım Bankası (EIB) tarafından da destek verilmektedir. Bu kapsamda çevre bilgisi ve duyarlılığının artırılması, çevre örgütlerinin mali açıdan desteklenmesi, çevreye yönelik tehditlerin azaltılması ve küresel çevrenin korunması hedeflenmektedir.

⁶⁸ European Commission, “SMAP Programme”, <http://ec.europa.eu/environment/smap/whatis.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007. Ayrıca SMAP’ın gelecekteki güncelleştirmeler hakkında bilgi edinmek için <http://www.smaprms.net/EN/index.php?subdir=sma&page=sma.php> elektronik adresinden yararlanabilirsiniz.

1.13. AB Çevre Mevzuatı'nda Kişilere Sağlanan Haklar

AB çevre mevzuatında kişilere sağlanan haklar bilgilendirilme hakkı, fikri sorulma hakkı, hükümetlerin kararlarını irdeleme hakkı ve AB yasalarından yararlanma hakkı olarak özetlenebilmektedir. Bunlar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmiştir.⁶⁹

1.13.1. Bilgilendirilme hakkı: Hükümet politikalarının iyi olması için geçerli, doğru ve yeterli bilgi üzerine kurulu olması gerekmektedir. Vatandaşların kendi hayatları hakkında doğru kararlar alabilmeleri için devlet politikalarına dair bilgilere kolaylıkla ulaşabilmeleri gerekir. Bunun yanında devlete ait dosyaların kamuoyu denetimine açık olması, devlet görevlilerinin hatalarının ve sahip oldukları erki kötüye kullanmalarının ortaya çıkmasında önemli bir kontrol mekanizması olmaktadır. AB'de çevre ile ilgili bilgilere erişim hakkındaki 90/313/EEC sayılı Direktif üye ülkelerdeki dosyaları kamuoyuna açarak kişilerin, sınai faaliyetler ve hükümet kararlarının çevresel etkilerini görebilmelerini sağlamıştır. Direktif ile, üye ülkelerin çevrenin genel durumu hakkındaki bilgileri yayımlamaları da zorunlu kılınmaktadır.

1.13.2. Fikri sorulma hakkı: Hükümetler tarafından, karar alma süreçlerine çevresel kaygıların ilk kez dahil edildiği 1985 yılından sonra, 1997 yılında alternatif çözümlerin ve küçük ancak çok sayıda projenin değerlendirilmesine izin verilmiştir. 1994 yılında, 5. Çevre Eylem Programı çerçevesinde Birliğin çevre politikalarını ve yasalarını halka yakınlaştırmak üzere işletmeleri, tüketicileri, sendikaları, meslek kuruluşlarını, çevre gruplarını ve yerel ve bölgesel organları temsil eden 32 kişiden oluşan bir diyalog grubu oluşturulmuştur. Bu grup Avrupa Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme için Danışma Forumu ismini almıştır. Ayrıca, ülkeler ve farklı yönetim düzeyleri arasında işbirliğini geliştirmek üzere iki diyalog grubu daha oluşturulmuştur. Bunlardan biri üye ülkelerde, çevre yasalarının uygulanmasından ve uygulatılmasından sorumlu olan merciler ağı IMPEL, diğeri ise Komisyon ve üye ülkelerin üst düzey çevre yetkililerinden oluşan Çevre Politikası İnceleme Grubu'dur.

⁶⁹ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 23-24.

1.13.3. Hükümetlerin kararlarını irdeleme hakkı: Birlik, AB çevre hukukunun uygulanması ve yaptırımı hakkında geniş kapsamlı bir karar ile çevre konularında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine ve bireylere Birlik hukukunun uygulanması için mahkemelere başvuru hakkını vermiştir. Bu kararda çevre direktifleri için yargıya başvuru hakkı tanınmakta ve temsili kurumlar tarafından ulusal mahkemelere başvuru yolu açılmaktadır.

1.13.4. AB yasalarından yararlanma hakkı: Avrupa Birliği yasaları Birlik içinde yaşayan herkesi, nerede yaşadıklarına ve çalıştıklarına bakmaksızın eşit biçimde korumalıdır. Herhangi bir üye ülkenin herhangi bir direktifi doğru biçimde uygulamaması, bir bireyi belli şartlar altında AB hukuku çerçevesinde tesis edilmiş bir haktan yoksun bırakabilir. Ancak Avrupa Birliği Adalet Divanı, bir kişinin AB hukuku çerçevesindeki hakkının, AB hukukunun ulusal hukuka gereğince adapte edilmiş olmadığı hallerde bile bir üye devlet aleyhine uygulanabileceği kararını vermiştir. Bu ‘doğrudan etki’ doktrini, hükümet dışı kuruluşlar ulusal mahkemelerde AB çevre direktiflerini uygulatma hakkına sahip olduğu takdirde daha da önemli hale gelebilir. Bir birey AB hukuku çerçevesinde koruma isteyerek bir yerel mahkemeye başvurduğunda, mahkeme, davayı bir karar için Adalet Divanı’na havale edebilir.

1.14. AB’nin Yeni Üyelerinin Çevre Korunması ile İlgili Geçiş Süreleri veya Muafiyetleri

AB’nin üyelik müzakereleri sırasında aday ülkelerden beklediği, çevre müktesebatının ulusal mevzuata aktarımı ve uygulanmasıdır. Bu çerçevede yapılması gerekenler; bilgi ve çevresel etki değerlendirmesini de içeren Topluluk çerçeve mevzuatının aktarılması, Topluluğun taraf olduğu uluslararası anlaşmalara dayanan önlemlerin yerine getirilmesi, küresel ve sınır ötesi kirliliğin azaltılması ve biyolojik çeşitliliği korumayı amaçlayan doğa koruma mevzuatının hayata geçirilmesi ve ürün standartlarının belirlenmesi gibi iç pazarın işlemlerini sağlayacak önlemlerin alınmasıdır. Çevre müktesebatının uygulanması ve yaptırımı için güçlü ve iyi donanımlı bir idare mekanizması şarttır.

Yeni üyeler, çevre korumasına dair şartlarını diğer politika alanlarıyla birleştirmek ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak yönünde tasarlamalıdır. Çevre müktesebatına uyumun sağlanmasının yeni üyeler için 80 ile 120 milyar Euro arasında değişen tutarlarda bir yatırım gerektirdiği hesaplanmıştır. Bu miktarın, ülkelerin GSMH'nin % 3'üne denk düştüğü hesaplanmıştır. Yeni üyelere AB çevre direktiflerinin uygulanması ve bunların öngördüğü çevre koruması düzeyi, kamu sağlığı açısından önemli faydalar getirecek ve ormanların, tarlaların ve balıkçılığın karşı karşıya kaldığı sorunları ortadan kaldıracaktır.

AB direktiflerinin aday ülkelere getireceği faydanın toplam değeri 134 ile 682 milyar Euro arasında hesaplanmaktadır. Geçiş süreleri ve muafiyetlerin, zaman ve içerik bakımından sınırlı olmaları gerektiği prensibinden hareketle AB, çevreye ilişkin geçici önlemler üzerindeki müzakerelerin bazı alanları kapsamayacağını bildirmiştir. Bu alanlar; aktarım (uygulama safhasından farklı olarak), mevzuat çerçevesi (hava, su, atık, etki değerlendirmesi, bilgiye erişim), doğanın korunması (habitat, kuşlar), iç pazarın gerekleri (ürün mevzuatının tamamı) ve önemli altyapı uyarlamaları gerektiren yeni donanımlar olarak belirlenmiştir. Geçici önlemler için yapılan taleplerin haklılığı müktesebatla uyumun zamanla sağlanacağını garanti eden ayrıntılı planlar sunularak ispat edilmesi istenmiştir. Bu planlar ayrıca yeni üyelere ileride yasal bağlayıcılık taşıyacak orta vadeli hedeflerini belirleme imkanını sağlamıştır.

Yeni üyelerin tamamı muafiyetler ve teknik uyarlamalar için talepte bulunmuştur. Müzakereler ve AB'nin çabaları sonucunda bu taleplerin bazıları geri çekilmiş, sonuçta da çok kısıtlı bazı alanlarda ((VOC) uçucu organik bileşiklerinin emisyonu, sıvı yakıtlardaki sülfür oranı, atık suların göreceği işlemler, içme suyu, kirliliğin engellenmesi ve kontrolü) geçiş süreleri tanınmıştır.⁷⁰

⁷⁰ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 20-21.

1.15. AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması

AB çevre mevzuatının büyük bir bölümü üye ülkeler tarafından uygulanması ve uygulatılması gereken direktifler şeklinde olduğundan Birlik yasalarının uygulanması ve yaptırımı ulusal yasalara ve idarelere bağlıdır. Topluluk politikalarıyla ilgili olarak alınacak tüm kararlarda *yetki ikamesi* ilkesinin gözetilmesi hükmü getirilmiştir. Amaçlara, Topluluk düzeyinde ulaşılmasının üye ülkelerin her birinin kendi düzeyinde ulaşabilmesinden daha kolay olması durumunda Topluluğun politikalara müdahale etmesi mümkün olabilmektedir. Bir politikanın uygulanması için gereken maliyetin, üye ülkenin karşılayabileceği orandan yüksek olması durumunda ise Birlik, geçici istisnalar verebilmekte ya da Uyum Fonu'ndan mali destek sağlayabilmektedir. Ancak bu, Ortak Çevre Politikası'nın temel ilkelerinden biri olan 'kirleten öder ilkesi'ni ihlal etmeyecek şekilde yapılmaktadır.

Birlik üyesi ülkelerde çeşitli faaliyetler nedeniyle çevreye verilen zararlardan doğan sorumluluk hakkında kanunlar bulunmaktadır. Ancak bu kanun hükümleri yalnızca insan sağlığı ile mal varlığına gelen zararlar için uygulanmaktadır. Komisyon'un amacı, doğal kaynaklara verilen zararların da bu kapsamda değerlendirilmesi, en azından Topluluk mevzuatı tarafından ele alınan kaynaklar bakımından da bu sorumluluk kurumunun uygulanmasıdır. Sorumluluk prensibinin etkili olabilmesi için kirletenlerin teşhis edilebilmesi, zararın ölçülebilir ve zarar ile kirleten arasında sebep-sonuç ilişkisi olması gerekmektedir. Sorumluluk ilkesi, iklim değişikliği gibi yaygın ve geniş kapsamlı kirlilikler bakımından uygulanamamaktadır. Kirleten öder ilkesini işler hale getirmek için fayda-maliyet analizi yöntemi kullanılmaktadır. Ayrıca, bu ilke yardımıyla, müdahaleci tedbirler vasıtasıyla, yani şartlar koyarak, emirler, yasaklar getirerek çevreye zararlı davranışlar hukuken izin verilen bir düzeyde sınırlandırmaya çalışılmaktadır. Bu müdahaleci tedbirler çoğu zaman, maliyetlerin kirletene yüklenmesi şeklinde olmaktadır. Buna göre kirletici, belirli bir dereceye kadar çevre kirliliğine müsaade edilmesi sonucu ortaya çıkan maliyetleri, parasal olarak telafi etmektedir. Ne var ki, uygulamada kirletene yüklenen mali yük, çevre değerlerinin eski haline getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanması hedefinden uzak bir bedel şeklinde tespit edilmektedir. Bu tür sorunların önüne

geçilebilmesi için hayata geçirilen özen gösterme ya da ihtiyat ilkesi, hukukun istediği belirgin verilerin bilim tarafından ortaya koyulmadığı alanlarda ve durumlarda dahi çevrenin korunmasını sağlamak için geliştirilmiştir. Bunlara ek olarak getirilen işbirliği ilkesi de çevre politikası uygulanırken, devlet ve toplumun ortaklaşa hareket etmelerini ve çözümde pay sahibi olmalarını sağlamaktadır. Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması ve Yaptırımı Ağı (IMPEL) da, Birliğin çevre hukuku alanındaki tutarlılık ve uygulama gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren üye ülkelerin çevre idarelerinin resmi olmayan işbirliğini sağlamak üzere kurulmuştur. Avrupa Birliği ülkeleri çevre kirliliğini azaltmak için başlıca iki faaliyet alanı belirlemiştir. Bunlardan birincisi, daha az kirlüten ürünler, daha temiz üretim sistemleri geliştirmektir ki, burada hukuki araçların önemli rol oynadığı söylenebilir. İkincisi ise, mevcut kirliliğin sorumlularının saptanması, maliyetinin de saptanan sorumlulara yansıtılmasıdır ve bu konuda da ekonomik yaptırımı olan araçlar belirleyici bir işlev görmektedir.⁷¹

1.16. AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması ve Yaptırım Konusundaki Eksiklikler

AB Çevre Mevzuatı direktifler, tüzükler, kararlar ve bunların değişiklik ve eklerini kapsayan yaklaşık 300 normatif düzenlemelerden oluşmaktadır. Bunlara AB Çevre Politikası'yla ilgili bildiriler, tavsiyeler ve birçok benzer belgeler de eklenmiştir. Fakat AB Çevre Mevzuatı'nın temeli yaklaşık 70 direktif ve 20 tüzükten oluşmaktadır.

AB Çevre Mevzuatı'nın büyük kısmı üye devletler tarafından uygulanması ve uygulatılması gereken direktifler şeklinde olduğundan Birlik yasalarının uygulanması ve yaptırımı ulusal yasalara ve idarelere bağlıdır. Bunun yanı sıra, AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması ve Yaptırımı Ağı (IMPEL), Birliğin çevre mevzuatının tutarlılık ve uygulama gücünün geliştirilmesi için birlikte çaba gösteren üye devletlerin çevre idarelerinin gayri resmi işbirliği örgütü rolü oynamaktadır.

⁷¹ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 21-22.

Kimi zamanlar üye devletler Birlik yasalarına her zaman ve her yerde uyulmasını sağlayacak kurumlara, kadrolara, izleme ve cezalara sahip olamamaktadır. Bunun yanı sıra bugünlerde, Birlik çevre yasalarının ihlaline ilişkin olarak Komisyon'a halk tarafından yapılan şikayetler en yüksek seviyeye çıkmıştır. Her ne kadar Birliğin yasaları tehlikeli kimyasal maddelerin test edilmesi ve etiketlenmesi, biyoteknoloji araştırmalarının ve ürünlerinin kontrolü ve belli başlı endüstriyel kazaların kontrolü gibi alanlarda dünyaya öncülük etmiş olsa da, AB yasalarının bazıları modern çevre bilimi ve çevre yönetim uygulamalarını artık yansıtmamaktadır. Dolayısıyla bugün, Birliğin çevre mevzuatının bütünselliğinin, tutarlılığının, kapsamının, idaresinin ve yaptırımının ele alınması gereken esas konulardan birisidir.

Bunun için yasaların hazırlanmasında endüstri kesimi ve kamuoyunun daha fazla katılımının sağlanmasından uygulamaların daha iyi bir şekilde izlenmesi ve rapor edilmesine, birbiriyle bağlantısız, dar kapsamlı direktiflerin yerine her sektörde ortak bir çerçeve direktifinin konmasına, üye devletlerin AB yasalarını uygulatan ulusal yasaların ihlaline karşı cezalar uygulamasından çevreyle ilgili davalarda Adalet Divanı kararlarına uymayan üye devletler için cezalar uygulanmasına kadar çok sayıda önlemin alınması gereklidir. Burada sonunda değinilen prosedür 1997 yılında ilk kez kullanılmıştır. Üye devletler aleyhine Divan'ın daha önceki kararlarına uymamaları ile ilgili olarak altı dava açılmıştır. Sonuçları olumlu olmuştur: çoğu durumda üye devletler ulusal yasalarını derhal uygun hale getirmişlerdir.⁷²

1.17. AB'nin Çevrenin Korunması Alanındaki Küresel Rolü

İklim değişikliği, ozon tabakasının incelmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, ormanların tahrip edilmesi gibi küresel sorunlar, çevre ve insan sağlığını giderek daha fazla tehdit eder hale gelmiştir. Çevre sorunlarının sadece bir ülke ya da sınırlı bir bölgeyi etkilememesi nedeniyle sınır ötesi sorunlara uluslararası çözüm yolları arama eğilimi giderek artmıştır. Çevre alanında uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi, Maastricht

⁷² Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, s. 15.

Antlaşması ile AB Ortak Çevre Politikası'nın temel hedefleri arasına dahil edilerek resmiyet kazanmış ve Birlik otuzdan (30) fazla uluslararası konvansiyona taraf olmuştur. Uluslararası işbirliği açısından AB, 1992 yılında yapılan Rio Zirvesi'nde kabul edilen İklim Değişikliği ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması Sözleşmeleri, ayrıca çölleşmeyi engellemek amacıyla hazırlanan Konvansiyon, Baltık Denizi'nde çevrenin korunmasına ilişkin Helsinki Konvansiyonu, ozon tabakasına zarar veren gazların azaltılmasına yönelik Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü'ne taraf olmuştur. Avrupa Birliği ve üye ülkeler birlikte küresel gelişme yardımlarının yarısından fazlasını yapmakla beraber, 1990 yılından bu yana bu yardımlar çevresel değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Örneğin Asya ve Latin Amerika'ya yapılan yardımların en az % 10'unun çevre için harcanma zorunluluğu getirilmiştir. 1982 yılından beridir de 'gelişmekte olan ülkelerde çevre' başlıklı bütçe kalemi nedeniyle sivil toplum örgütlerinin çevreyle ilgili projeler geliştirmeleri teşvik edilmektedir.⁷³

1.17.1. Kyoto Protokolü, Uluslararası Çevre Antlaşmaları ve AB

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olan AB, 1998 Nisan ayında Kyoto Protokolü'ne de imza atmıştır. Kyoto Protokolü, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini daha katı hale getirmekte ve bu azaltma taahhütlerinin belirli zaman dilimleri içinde gerçekleşmesini öngörmektedir. 23 Temmuz 2001 tarihinde, ABD hariç katılımcı diğer 177 ülke Kyoto Protokolü'nün ne şekilde uygulanacağı hususunda anlaşmaya varmışlardır. Protokol'ün belirlediği ilk zaman dilimi 2008-2012 yılları arasını kapsayan dönemdir. AB'nin Kyoto Protokolü'ndeki yükümlülüğü, toplam altı sera gazını (CO₂, diazotmonoksot (N₂O), metan (CH₄), hidroflorokarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler), ve sülfür heksaflorid (SF₆)) kapsayan salımlarını 2008-2012 döneminde 1990 düzeylerinin % 8 altına indirmektir.⁷⁴ AB'nin Kyoto hedefi olan % 8 oranındaki salım indirimine ulaşımındaki sorumluluğu, üyesi bulunan ülkeleri kapsadığından,

⁷³ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s. 22.

⁷⁴ Doç. Dr. Murat Türkeş, Gönül Kılıç, "Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri", *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*, <http://www.rec.org.tr/files/iklim/iklim-belgeler/19-AB%20Iklim.pdf>, s. 15. Erişim Tarihi: 20.04.2007.

Topluluk daha çok kendisi için düzenlenmiş olan KP 4. Madde'den yararlanma yoluna gitmiştir. Bu madde, ülke gruplarının ortak amacın korunması koşuluyla yükümlülüklerini kendi aralarında yeniden dağıtabileceklerini söylemektedir (genelde bu “balon” olarak adlandırılmaktadır). AB Balonu'nda ortak hedef olan % 8 salım indirimi korunmak üzere, yükümlülükler, Haziran 1998'de, Konsey'de karar verilen “AB yük paylaşım” düzeneğine göre üye devletler arasında bölüştürülmüştür. Ekonomik büyüklük, salım indirimleri için kalan fırsatlar ve kişi başına salım gibi Üye Devletlerin koşulları dikkate alınarak, her Üye Devlet için farklı bir salım hedefi belirlenmiştir. Hedefler ülkeden ülkeye büyük farklılık göstermektedir. Örneğin, Lüksembourg'un salımlarını % 28 oranında azaltması gerekirken, Portekiz'in % 27 oranında artırmasına izin verilmiştir.⁷⁵ EK 2'deki yükümlülükler, altı sera gazının salımlarında 2008-2012 birinci yükümlülük döneminde 1990 yılı düzeylerine göre öngörülen % değişiklikleri (azalma ya da artma) göstermektedir.

1990'lı yıllarda sera gazı emisyonlarında AB ülkelerinde % 3,5 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Ancak halen yürürlükte olan AB politikalarına ve alınan önlemlere dayanılarak yapılan tahminler AB'de emisyonların 2010 yılına kadar % 4,7 oranında azalarak Kyoto Protokolü ile belirlenen hedefin 3,3 puan altında kalacağını göstermektedir. Ekim 2004'te Rusya Federasyonu tarafından onaylanarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe giren Kyoto Protokolü bağlamında tüm politikaların ve önlemlerin uygulanmasıyla, emisyonların % 2,4 oranında azalması ve böylece belirlenen hedefin altına inilmesi beklenmektedir.⁷⁶ Avrupa Komisyonu, Şubat 2005'te bir bildirge yayımlayarak iklim değişikliğiyle ilgili olarak 2012 sonrasına ilişkin eylemlerini belirlemiştir. Bildirge, Kyoto Protokolü'nün getirdiği yükümlülüğün 2012 yılında sona ermesiyle, iklim değişikliğine ilişkin politikaların, AB'nin uluslararası ortaklarıyla gerçekleştireceği müzakerelerin ana hatlarını oluşturacağını belirtmektedir. Komisyon bildirgesi, 2012 sonrası AB stratejisine entegre edilmesi gereken unsurları şöyle sıralamaktadır;

⁷⁵ Üye Devletlerin Kyoto Protokolü Madde 4'e ve “yük paylaşımı” anlaşmasına göre beklenen yükümlülükler için bkz. EK 2.

⁷⁶ Kyoto Protokolü ve Çevre hakkındaki düzenlemeleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://europa.eu.int/pol/env/index/en.htm>.

- Emisyonların azaltılması konusunda uluslararası katılımın arttırılması,
- Hava ve deniz taşımacılığı, ormancılık gibi daha fazla sektörün sürece dahil edilmesi,
- AB ve dünya çapında emisyonları azaltmak amacıyla, Avrupa emisyon haklarının alışveriş sistemi gibi, esnek ticari araçlarının tercih edilmesi,
- AB ve uluslararası düzeyde uyum politikalarının geliştirilmesi.

Yapılan öneriler arasında, ABD (ABD bu protokolü imzalamamış) ve hızlı büyüyen ekonomiler gibi büyük ölçüde emisyon yayan ülkeleri söz konusu stratejiye dahil etmek için çabaların iki katına çıkarılması da yer almaktadır. Bildirge aynı zamanda, deniz ve hava taşımacılığı gibi sektörlerinde bildirgenin ele aldığı 2012 sonrası rejimine tabi tutulacağını belirtmektedir.

Viyanı Konvansiyonu ve Montreal Protokolü'nün uygulanması Batı Avrupa'da bir başarı öyküsü yaratmış ve ozon tabakasını delen madde kullanımı Protokol'de öngörölenden daha büyük bir hızla azalmıştır. Avrupa üzerindeki ozon tabakasındaki incelmanın 1997-2001 yılları arasında, 1979-1981 yıllarına oranla % 7 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Genel anlamda havayı kirletici madde emisyonlarının azaltılması ve Uzun Vadeli Sınırlar Ötesi Hava Kirliliği Konvansiyonu'nun Götėborg Protokolü'nde öngörölėn hedeflerin tutturulması yönünde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.

Karbondioksit emisyonlarının Kyoto Protokolü'nde belirtilen düzeeye düşürölmesi, havayı kirletici madde emisyonlarının indirilmesi, hava kirliliğini artırıcı faaliyetlerin azaltılması ve insan sağlığı ile ekosistem üzerindeki etkilerin azaltılmasını sağlayarak önemli yan faydalar doğurmuştur. Stockholm Konvansiyonu, Avrupa'da çevreyi ve insan sağlığını tehdit eden kalıcı organik kirleticilerin üretimini durdurmuştur. Basel Konvansiyonu tehlikeli atıkların sınır ötesi hareketlerinin yanında bu atıkların oluşumunu da azaltmayı amaçlamaktadır. Tehlikeli atık oluşumunun bazı ölkelerde arttığı ve Avrupa'nın toplam atıklarının % 1'ini oluşturduğu bilinmektedir. Avrupa Birliği BM Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu, Bern ve Ramsar Konvansiyonları ve denizlerle ilgili

çeşitli konvansiyonlar ile küresel olarak tehdit altında bulunan memelilerin, kuşların ve bitki türlerinin korunmasında önemli bir sorumluluk üstlenmiştir.

Avrupa küresel hayvan çeşitliliğinin yaklaşık olarak yarısını oluşturan çeşitli evcil hayvan türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Ancak Avrupa'ya özgü bu türlerin hemen hemen yarısının nesli tükenmek üzeredir. Avrupa ayrıca barınan türlerin en yüksek oranda aktif koruma altında tutulduğu bir bölgedir. Memelilerin % 26'sı, kuşların % 24'ü aktif koruma altındadır. Bu da AB'nin bu konuya verdiği önemi göstermektedir.⁷⁷

Son olarak şunu belirtelim ki, 1972 Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı'ndan sonra çevre sorunları konusunda duyarlılık artmış ve aynı yıl UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler, vahşi yaşam, sulak alanlar, iklim değişiklikleri, biyolojik zenginlikler, tehlikeli atıkların taşınması gibi dünya gündemine giren çevre sorunlarının çözülmesi amacıyla uluslararası sözleşmelere ağırlık vermiştir. Stockholm Zirvesi'nden 1992 Rio Çevre Zirvesi'ne kadar geçen 20 yıllık süre içinde önemli uluslararası çevre sözleşmeleri imzalanmıştır. Söz konusu uluslararası antlaşmaların niteliği gereği Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz, Anayasa'ya aykırı olsalar bile uygulanırlar. Bu antlaşmalar iç hukukun bir parçasıdır ve iç hukukta kendiliğinden uygulanabilir, ayrıca düzenleme yapılmasına gerek yoktur. Bu antlaşmalar ulusal hukuk kurallarından üstündür. Yargı yerlerinde özellikle ve öncelikle uygulanması gerekir.⁷⁸

⁷⁷ İKV, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, s.s. 22-23.

⁷⁸ 1972 Stockholm Zirvesi'nden 1992 Rio Çevre Zirvesi'ne kadarki 20 yıllık dönem içerisinde çevre ile ilgili imzalanan önemli uluslararası sözleşmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Av. Uğur Kalelioğlu ve Av. Noyan Özkan, *Türkiye'nin de Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir, Nisan 2000.

II. İKİNCİ BÖLÜM

BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE MÜZAKERE SÜRECİ

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Bulgaristan’ın Avrupa Birliği ile ilk ilişkilerinin kurulmasından müzakerelerin başlatılmasına kadar kronolojik bir sırayla kısa bir şekilde ikili ilişkilerine değinilip müzakere sürecinde müzakere edilen konu başlıkları en kısa biçimde ele alınmıştır.⁷⁹ Bölümümüzde, Bulgaristan’ın Avrupa Birliği’ne AB’ye katılım tarihine kadar katılım ortaklığı, katılım öncesi mali yardımlar, katılım öncesi stratejisi, müzakere bölümleri, müzakere edilen konular hakkında AB mevzuat gerekleri, gerçekleştirilen reformları ve kararlaştırılan geçiş süreleri gibi konular anlatılmıştır.

2.1. İkili İlişkiler

2.1.1. İkili İlişkilerinin İlk Başlatılması

Bulgaristan AET ile diplomatik ilişkilerini başlattığı tarih 8 Ağustos 1988 yılıdır. Yaklaşık bir sene sonra, 8 Mayıs 1990’da Bulgaristan AET ile bir ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma daha sonraki ikili ilişkilerinin gelişim çerçevesini çizmiştir. 1 Kasım 1990’da Bulgaristan, PHARE Programı kapsamına alınmış ve AET’nin istediği reformlarını gerçekleştirebilmesi ve tam üyelik için hazırlıklarını tamamlaması için her sene geri ödemesiz yardımlar almaya başlamıştır.⁸⁰

2.1.2. Avrupa Ortaklık Antlaşması

8 Mart 1993 yılında Bulgaristan AB ile (AOA) Avrupa Ortaklık Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşma Avrupa Parlamentosu, birlik üye devletlerinin parlamentoları ve Bulgaristan Millet Meclisi tarafından imzalandıktan sonra 1 Şubat 1995’te yürürlüğe girmiştir. Bu belge ile AB, Bulgaristan’daki demokratik değişimleri kabul etmiş olup,

⁷⁹ Bulgaristan’ın Avrupa Birliği ile katılım müzakerelerinin açılış ve kapanış tarihleri için bkz. EK 3.

⁸⁰ “Chronology of Bulgaria-EU Relations”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720724, s. 1. Erişim Tarihi: 28.04.2005.

kendisini Bulgaristan'ın piyasa ekonomisine geçiş sürecini desteklemekle angaje etmiştir. 1991–1996 yılları arasındaki dönemde Avrupa Birliği Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle de ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Bu ortaklık anlaşmalarında eyleme geçmek için zaman sınırları belirlenmemekle beraber, onlar imzalanan devletlerle AB arasındaki ikili ilişkilerinin yasal temelini oluşturmaktadır.

Şunun da belirtilmesi gerekir ki, Avrupa Ortaklık Antlaşması ile AB'nin diğer birçok ve Avrupalı olmayan devletlerle bile imzaladığı ortaklık anlaşmaları arasında fark vardır. AOA devletlerle işbirliği yapılmasını teşvik etmekle beraber AOA'nın uzun dönem amaçları ortaklık antlaşması yapılan devletleri Birliğe üye yapmaktır. AOA'lar AB ile ortaklık antlaşması yapılan devletler arasında serbest ticaret bölgeleri (free trade zone) yaratırlar, fakat siyasi planda AB-ortaklık antlaşması yapılan devletler arasında ortak çıkarları ilgilendiren her konuda ikili görüşmelerin yapılmasını öngörmektedir. AOA anlaşmalarıyla oluşturulan ve ikili ilişkilerini yürüten kurumsal mekanizma ortaklık ilişkilerini yürüten Konsey, Ortaklık Komitesi ve Parlamento Komitesi'nden oluşmaktadır. Bulgaristan ile AB arasında ilk diplomatik ilişkilerinin kurulduğu 1988 yılından 1993'e kadar, Belçika'da bulunan Bulgaristan elçileri Birliğe karşı da elçilik görevlerini üstlenirken, 1993'ten sonra bu iş için özel misyonlar düzenlenmiştir.⁸¹

2.1.3. Katılım Öncesi Stratejisi

Aralık 1994 yılında Avrupa Birliği, AOA'yı imzalamış devletleri üyeliğe hazırlamak amacıyla katılım öncesi stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu stratejinin temel unsurlarından biri, AB ile AOA'yı imzalamış devletlerin temsilcileri arasında düzenli olarak görüşme yapılmaya karar verilmesidir-planlanmış diyalog. 1995'ten sonra Avrupa Birliği ile AOA'yı imzalamış devletler arasındaki işbirliği artmış olmakla beraber, Avrupa Komisyonu Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ortak pazara entegrasyonuna hazırlamak için Beyaz Kitap'ı yayımlamıştır. Bu (White Book) Beyaz Kitap'ta AOA'yı imzalamış devletlerinin iç hukuklarını Birlik hukukuyla uyumlulaştırmaları gerektiği 23 alan yer

⁸¹ “Dvustrannite otnoşeniya Bulgaria-ES”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720509, s. 1. Erişim Tarihi: 28.04.2006.

almaktadır. 1998 yılında Avrupa Komisyonu'nun aday ülkeler için hazırladığı ilk İlerleme Raporu'nda yaptığı değerlendirmeler AB'nin katılım öncesi stratejisinin Bulgaristan ve Romanya açısından başarılı olduğunu ve bu ülkelerle katılım antlaşmasının 2005 yılında imzalanmasından önce katılım müzakerelerinin tamamlanabileceğini göstermiştir.⁸²

2.1.4. Üyelik Başvurusu

Aralık 1995 yılında Madrid'de Bulgaristan Avrupa Konseyi'ne Birliğe tam üyelik için resmi olarak başvurusunu yapmıştır. 23 Mart 1998'de Bulgaristan'da Bakanlar Kurulu tarafından ülkeyi Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe hazırlamak amacıyla bir Ulusal Strateji belirlenmiştir. Bu Ulusal Strateji Kopenhag kriterlerinin içeriği doğrultusunda Bulgaristan'ın belirlediği kısa, orta ve uzun dönem planlarının temellerini oluşturmaktadır.⁸³

2.1.5. Katılım Ortaklığı

1998'dan başlayarak Avrupa Komisyonu, aday ülkelerinin her biri için Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) öngörmüştür. Bu belgelerde, Birliğin hukukunu iç hukuklara aktarma çalışmalarının program ve çizelgeleri belirlenmekle beraber, aday ülkelerin alacağı finansal yardımları ve onları alma koşulları belirlenmiştir. “Katılım Ortaklığı Belgesi”, AB'nin, aday ülkeler için hazırladığı ve üyelik için alınması gereken önlemleri, siyasi ve ekonomik kriterler ile AB müktesebatına uyum başlıkları altında kısa (1 ile 2 yıllık süre) ve orta (3 ile 4 yıllık süre) vadeli öncelikler olarak sıralayan bir tür yol haritasıdır. Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde genellikle vurgulanan önemli bir husus, aday ülkenin KOB'ta yer alan önlemleri nasıl ve ne zaman gerçekleştireceğini ayrıntılı olarak ortaya koyan bir “Ulusal Program” hazırlamaları gereğidir. Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde yer alan önlemler ise, Avrupa Komisyonu'nun 1998 yılından itibaren bütün aday ülkeler için düzenli olarak yayımladığı İlerleme Raporları'nda ayrıntılı bir şekilde tespit edilen eksikliklerin giderilmesine yöneliktir. Bulgaristan için katılım tarihine kadar Ekim 1999, Kasım 2001 ve Mayıs 2003 yıllarında Katılım Ortaklığı Belgeleri öngörülmüştür.

⁸² “Dvustrannite otnoşeniya Bulgaria-ES”, *Evroportal.bg*, s. 1.

⁸³ “Dvustrannite otnoşeniya Bulgaria-ES”, *Evroportal.bg*, s. 2.

Bulgaristan'ın Katılım Ortaklığı Belgeleri'ne cevaben hazırladığı Ulusal Stratejiler belgeleri ise Mart 1998, Mayıs 1999 ve Nisan 2000 tarihlerinde hazırlanmıştır. Burada şu küçük ayrıntıya değinilmesi yararlı olacaktır ki AB, Türkiye ve Hırvatistan ile katılım müzakerelerinin başladığı ve altıncı genişleme süreci olarak adlandırılabilen yeni dönemde “Ulusal Program” yerine “Ulusal Plan” terimini kullanmaya tercih etmiştir.⁸⁴

2.1.6. Müzakerelerin Başlaması

1999 Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Konseyi geçmiş bir yıl içerisinde olayları değerlendirdikten sonra Avrupa Komisyonu (düzenli çıkan) aday ülkeler hakkındaki ikinci yıllık raporunu hazırlamış ve 10 Aralık 1999 yılında Bulgaristan'la (ve daha beş aday devletle – Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Malta) müzakereleri başlatmak üzere iki taraflı bir hükümetlerarası konferans düzenlemeye karar vermiştir. 20 Ocak 2000'de de Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi Emirname No: 3'ü kabul etmiş. Söz konusu emirname ile Baş müzakereci, ana ekip ve çalışma grupları atanmıştır.⁸⁵

Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği için müzakereler 15 Şubat 2000 yılında başlatılmıştır. Mart 2000'de de Bulgaristan Parlamentosu'nda bir Avrupa Entegrasyon Komitesi oluşturulmuş. Aynı yıl 28 Mart'ta birinci çalışma toplantısı yapılmış ve Bulgaristan 8 konu başlığı hakkında pozisyonunu sunmuştur. 25 Mayıs 2000'de ikinci çalışma toplantısı oluşturulmuş ve Bulgaristan diğer 4 konu hakkında pozisyonunu sunmuş. Üçüncü çalışma toplantısı 24 Ekim 2000'de Brüksel'de açılmış ve Bulgaristan bir konu hakkındaki pozisyonunu sunmuş ve 3 yeni konu hakkında müzakereler açılmıştır. 16 Kasım 2000'de dördüncü çalışma toplantısı açılmış ve Bulgaristan dört konu hakkında pozisyonunu sunmuş ve dört yeni konu daha müzakerelere açılmıştır. 1 Aralık 2000'de Adalet ve İç İlişkiler Bakanları Konseyi Bulgaristan'ı Şengen vize listesine eklemiştir. 30 Mart 2001'de ise beşinci çalışma toplantısında üç yeni konu müzakerelere açılmış ve 17 Mayıs 2001'de açılan altıncı çalışma toplantısında iki yeni konu müzakerelere açılmıştır. 27 Haziran 2001

⁸⁴ Nilgün Arısan Eralp, “Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program İlişkisi”, *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul, Nisan 2006, s. 41.

⁸⁵ “Chronology of Bulgaria-EU Relations”, *Evroportal.bg*, s. 5.

yedinci, 28 Temmuz'da sekizinci, 26 Ekim'de dokuzuncu, 28 Kasım'da onuncu, 20 Aralık'ta onbirinci, 21 Mart 2002'de onikinci, 22 Nisan 2002'de onüçüncü çalışma toplantıları yapılmıştır.⁸⁶ 2002 yılında artık Bulgaristan müzakere edeceği tüm konuları müzakereye açmış bulunmaktaydı. Ekim 2000 yılında da Avrupa Komisyonu tüm aday ülkeler için düzenli yıllık raporlarını yayınlamıştır. Bulgaristan hakkındaki 2000 düzenli yıllık raporunda “Bulgaristan’da artık işleyen bir piyasa ekonomisi mevcuttur” söylenmekle beraber, Avrupa Komisyonu Bulgaristan’ın 2007’de üye olma isteğini desteklediğini açıklamıştır.

24-25 Ekim 2000 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi’nin Brüksel Zirvesi’nde Birlik üye devletleri, Avrupa Komisyonu’nun Bulgaristan hakkındaki değerlendirmeyi kabul etmekle beraber, Bulgaristan’ın 2007’de AB’ye üye olma amacına ulaşmak için sarf ettiği çabalarını desteklediklerini açıklamışlardır.

Avrupa Komisyonu yol haritası denen ve 2007 yılına kadarki dönemi kapsayan bir belge kabul etmiştir. 2002 yılında Kopenhag’da Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından Bulgaristan ve Romanya için önerilen yol haritaları kabul edip söz konusu ülkelere verileceği kararlaştırılan ve sonradan arttırılan katılım öncesi yardımları da onaylamıştır. Avrupa Konseyi’nin sonuç belgelerinde “ Bulgaristan ve Romanya 2007’de AB’ye üye olmaları daha sonraki dönemlerde kriterleri yerine getirmede gösterecekleri ilerlemelere bağlıdır” denmektedir. Bulgaristan (ve Romanya) hakkındaki yol haritasıyla üyelik için Kopenhag kriterlerinden başka yeni kriterler getirilmemiştir. Yol haritasında Bulgaristan’ın izlemesi gereken ilk adımlar belirlenmiş ve gelecekte AB’ye entegrasyon yolunda yapılması gerekenler formüle edilmiştir. Bunları baz alarak Bulgaristan katılım için müzakere sürecinde bazı belli adımları atmaya angaje olmaktadır. Birliğin hukukunu

⁸⁶ “Chronology of Bulgaria-EU Relations”, *Evroportal.bg*, s. 7.

uygulamak için ülkenin idari ve hukuksal kapasitesi üzerine bazı özel vurgular da yapılmıştır.⁸⁷

Bulgaristan'daki gelişmeler ve müzakereler sürecinde yakalanan ilerlemelerle yol haritasında belirlenen gerekler adım adım gerçekleştirilmektedir. AB'ye entegrasyon yolunda ülke tarafından yakalanan ilerlemelerin yer aldığı düzenli yıllık raporlarında, Avrupa Komisyonu yol haritasının ne derecede gerçekleştirildiğine dair değerlendirmelere de yer vermektedir. 20 Haziran 2003 yılında da Selanik'te Avrupa Konseyi, Bulgaristan ve Romanya'nın 2004'e kadar katılım müzakerelerini bitirip 2007 yılında Birliğe üye olma amaçlarını desteklemiştir.

2.1.7. Katılım Antlaşması

3 Şubat 2005 yılında AB üye devletlerinin daimi temsilcilerinden oluşan Komite, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye Katılım Antlaşma, Protokol ve Yasasını kabul etmiştir. Katılım Antlaşması'nın taslak çalışması ise Temmuz 2004'te başlamıştır.⁸⁸ Kendi çıkardığı bir kararla 8 Şubat 2005'te Bulgaristan Bakanlar Konseyi Katılım Antlaşma, Protokol ve Yasasını kabul etmiştir. 22 Şubat'ta AB Komisyonu Katılım Antlaşması projesine pozitif tutumunu ortaya koyduktan sonra Bulgaristan'a 28 Şubat'ta Katılım Antlaşması Bulgarca olarak gönderilmiştir. Katılım Antlaşması'nın gözden geçirilmiş İngilizce ve Bulgarca olarak iki örneği hazırlanmış. 14-18 Mart arası Brüksel'de uzmanların katıldığı Antlaşma'nın hukuksal-dilsel doğrululuğunu ortaya koyma oturumları gerçekleştirilmiştir. 2005 Şubat ayından itibaren AK, Bulgaristan'ın bundan sonrasında üyelik için tamamlayıcı

⁸⁷ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (COM (2002) 624 final), Roadmaps for Bulgaria and Romania, Brussels, 13.11.2002, http://www.evroportal.bg/edocs/Endoc/roadmap-br-ro-2002_en.pdf. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

⁸⁸ Katılım Antlaşması'nın metni üzerinde tarafların mutabık kalmaları halinde Komisyon AB Antlaşması'nın 49. maddesi uyarınca Görüşünü sunacaktır. Ayrıca, Parlamento onayını verecek ve Konsey üyeliğe ilişkin karar alacaktır. Antlaşma, imzalanmasını müteakip mevcut ve yeni üyelerin parlamentolarınca onaylanacaktır. Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, AB Genel Müdürlüğü, "Avrupa Komisyonu'nun Genişleme Sürecinde Kaydedilen İlerlemeye İlişkin Strateji Belgesi Hakkında Not", s. 2, www.dtm.gov.tr/ab/SonGelismeler/ilerleme/%2520raporu/strateji.doc. Erişim Tarihi: 26.09.2005.

reformlarını denetleyebilmek üzere daha efektif bir izleme sistemini uygulamaya koymuştur.⁸⁹

30 Mart 2005'te de Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nu Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Antlaşması'nın imzalama önerisini oylamaya sunmuştur. Oylarını kullanan 73 kişiden 71 'evet', 1 'hayır' ve 1 'kararsız' oy çıkmış. 13 Nisan 2005'te ise, Avrupa Parlamentosu Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne katılmasını pozitif olarak onaylamıştır. Bulgaristan'ın AB'ye katılım kararı büyük bir çoğunlukla desteklenmiş. Karar 534 AB parlamento üyesi tarafından desteklenmiş, 88 üye karşı çıkmış ve 69 üye de karar karşısında kararsız kalmıştır.⁹⁰

Avrupa Birliği Konseyi, 25 Nisan 2005 tarihinde Lüksembourg'da düzenlediği bir toplantıda, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye Katılım Antlaşması'nı kabul etmiştir. Bundan sonra, Bulgaristan, Romanya ve AB üye devletleri, her birinin iç hukuk koşulları dikkate alınarak, daha sonra yapılacak bir onaylamayla söz konusu antlaşmayı onun koşullarına bağlandıklarını beyan ederek imzalamaları beklenmiştir.

Nitekim 25 Nisan 2005 yılında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Georgi Parvanov, Başbakan Simeon Saksoburggotski, Dış İşleri Bakanı Solomon Pasi ve Avrupa işlerinden sorumlu Bakanı Meglena Kuneva Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Antlaşması'nı imzalamıştır. Anlaşma'ya bir koşul maddesi de koyulmuştur. Söz konusu koşul maddesine göre "Eğer Bulgaristan 1 Ocak 2007'e kadar AB'ye katılmak için hazır olmadığı ortaya çıkarsa, Avrupa Birliği Bulgaristan'ın Birliğe katılım tarihini uzatma hakkını korumaktadır".⁹¹

11 Mayıs 2005 tarihinde Bulgaristan Parlamentosu, Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Antlaşması'nı onaylamıştır. 25 Ekim 2005 tarihinde de Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkındaki 2005 yılı İzleme Raporu yayımlanmıştır. Rapor'da Bulgaristan'ın AB'ye

⁸⁹ The European Representation in Bulgaria, "History of relations", *Evroportal.bg*, <http://www.evroportal.bg/en/del/eu-and-bulgaria/history-of-relations.html>. Erişim Tarihi: 31.01.2007.

⁹⁰ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", http://ec.europa.eu/enlargement/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm, s. 1. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

⁹¹ "Dvustrannite otnoşeniya Bulgaria-ES", *Evroportal.bg*, s. 3.

girmeye ne kadar hazır olduğuna dair Komisyon değerlendirmelerinin sonuçları yer almaktadır.

2006 yılının ilk yarısında Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Antlaşması AB üyesi (Slovakya 21/6/05, Macaristan 26/9/05, Slovenya 29/9/05, Kıbrıs 27/10/05, Yunanistan 2/11/05, Estonya 16/11/05, Çek Cumhuriyeti 6/12/05, İspanya 14/12/05, İtalya 22/12/05, Malta 24/1/06, İngiltere 15/2/06, Letonya 26/1/06) 12 devletten onaylanmıştır.⁹² 26 Nisan Cuma günü 2006'da da Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Antlaşması, AB üyesi olan Avusturya Parlamentosu tarafından (4 parti tarafından) onaylanmıştır. Avusturya böylece Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Antlaşması'nı onaylayan AB üyesi 15. devlet olmuştur. Sofya AB'ye katılım (01.01.2007) tarihinden önce tüm 25 AB üyelerinin de Bulgaristan'ın Birliğe Katılım Anlaşması'nı onaylamalarını umutla bekliyorken, 2006 yılının ikinci yarısında diğer (Almanya, Finlandiya, İsveç, Belçika, Fransa, Lüksembourg, İskoç) AB üyelerinin onayları da gerçekleşmiştir. Eğer 31 Aralık 2006'ya kadar Bulgaristan'ın AB'ye katılım Anlaşması tüm 25 AB üyesi tarafından onaylanmasaydı, Antlaşma yürürlüğe giremeyecek ve yeniden görüşülmesi gerekecekti.

Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne katılımları 1 Ocak 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. 15 Haziran 2006 tarihinde ise, Brüksel'de AB devlet ve hükümet başkanları bir araya gelerek iki gün süren AB zirvesini anayasa sorunu, ortak enerji politikası ve genişleme gündem maddeleriyle başlatmışlardır.⁹³ AB'nin genişlemesi gündeme konulmuş tartışılmakta ve 2009 yılına kadar genişlemeye yönelik pozitif bir karar alınırsa 2010'da AB'ye katılacak bir sonraki devlet Hırvatistan'ın olacağı gibi görünmektedir.

2.2. Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Avrupa Birliği, Bulgaristan'ın Birliğe üye olduktan sonra ilk üç (2007, 2008 ve 2009) sene içerisinde, AB bütçesinden 4,7 milyar Euro mali yardım alacağı önceden

⁹² "Sergey Stanişev: Ratifikatsiata na Dogovora za Presaedinyavaneto ni kim Evropeyskia Saüz moje da zavarşi do kraya na godinata", *Struma*, (29 Ocak 2006), s. 5.

⁹³ "Hazmetme kapasitesi vurgulanacak", *Yeniçağ*, (15 Haziran 2006), s. 9.

belirlemişti. Bulgaristan'ın AB ile 2004 yılındaki anlaşmasına göre söz konusu yıllarda Bulgaristan'ın alacağı belirlenmiş bu rakamın üstüne 240 milyon Euro daha eklenecektir. 2004–2006 yılları arasında, Avrupa Birliği Bulgaristan'a yaptığı mali yardımlarını % 30 bir oranla arttırdığı görülmektedir. Bulgaristan her yıl yaklaşık olarak 500 milyon Euro mali yardım almaktadır. Bu rakam Bulgaristan'ın Ulusal Yurtiçi Hasılası'nın % 2'sine eşittir.⁹⁴

Avrupa Birliği'nin bütçesiyle ilgili 2007 ile 2013 yılları arasındaki döneme ilişkin perspektifle bazı tartışmalar çıkmış olsa da, Bulgaristan Maliye Bakan Yardımcısı Lûbomir Datsov'a göre Bulgaristan'ın AB üyeliğinin ilk üç yılı 2007 ile 2009 arasındaki dönem için belirlenmiş bulunan 4 milyar 700 milyon Euro'luk para miktarı değişmeyecektir. Bu para miktarı Bulgaristan'ın imzalamış olduğu Katılım Sözleşmesi'nde yazılıdır ve bu konu tekrar müzakere edilemez. Bulgaristan'a 2010 yılından sonra verilecek mali çerçeve ise bir belirsizlik söz konusudur. Fakat 2010 yılından sonra Bulgaristan diğer tüm ülkelerle eşit olacaktır.⁹⁵

Artık belirlenmiş bulunan mali çerçeveye göre Bulgaristan'ın alacağı paranın 1 milyar 553 milyon Euro olmak üzere büyük bir bölümü, tarımın gelişmesine yöneliktir. Bu tutarın 820 milyon Euro'luk bölümü tarım üreticilerine verilecek, ki bu üreticilerinin Avrupa piyasasındaki rekabet gücünü artıracaktır. Kırsal bölgelerin gelişmesine yönelik 733 milyon Euro tahsis edilmiştir. İlk üç yılda Bulgaristan'a tahsis edilen mali çerçevenin en büyük bölümü, yolların inşa edilmesi ve modernizasyonu, arıtma istasyonlarının kurulması ve bunun gibi altyapının iyileştirilmesi için kullanılacaktır. Buna 2 milyar 300 milyon Euro ayrılmış bulunmaktadır. Diğer 240 milyon Euro'luk para tutarı, ülkenin ödeme bilançosunun desteklenmesi ve AB'nin dış sınırı haline gelecek Bulgaristan'ın sınırlarındaki güvenliğin pekişmesine yönlendirilecektir. Bununla beraber diğer sektörler için kaynaklar da öngörülmüştür. Ancak Bulgaristan üstlendiği yükümlülükleri gereken hızla yerine getirmese o zaman kaynakların alınması açısından tehlike oluşacaktır.

⁹⁴ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", s.s. 2-3.

⁹⁵ Milka Dimitrova, "Bulgaristan'ın AB Üyeliği'nin ilk üç yılına ilişkin mali çerçeve garantilenmiştir", (Sofya, 26 Ağustos 2005), çeviren: Tanya Blagoeva, *Bulgaristan Radyosu*, http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Turkish/Theme_BulgariaES/Material/İLK+3+SENE.htm. Erişim Tarihi: 26.09.2005.

Avrupa Birliği'nden Bulgaristan'a verileceği kararlaştırılan mali yardımlar üç enstrüman vasıtasıyla dağıtılmaktadır. Bunlar PHARE, ISPA ve SAPARD programlarıdır.

2.2.1. PHARE Programı Kapsamında Mali Yardımlar

PHARE Programı (Poland and Hungary Aid for Economic Reconstruction) 1989'da kurulmuş ve 1998'de geliştirilmiştir. Bu program tüm sektörlerde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, Topluluk programlarına iştirak ile sınai kalkınma ve KOBİ'lerin geliştirilmesi ile ilgili olan projeleri finanse etmektedir.⁹⁶ Söz konusu projelerin çoğu twinning denen alanda gerçekleştirilmektedir. Twinning demek, AB üye devletlerinde bulunan yönetim ve hükümetlerdışı organizasyonlarının Birliğin gereklerini yerine getirebilmek amacıyla, aday ülkelerdeki hükümetlerdışı organizasyonlarla işbirliği yapmak demektir. PHARE Polonya ve Macaristan'a yönelik olarak başlatılmış, daha sonra Orta ve Doğu Avrupa'daki aday ülkelerde yeniden yapılanma, özelleştirme ve piyasa ekonomilerinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Bunun yanında, PHARE Programı sınır ötesi işbirliği alanındaki yatırım projelerinin finansmanını da sağlamaktadır. 2000 yılı itibaren başlayan bir uygulamayla da, ISPA ve SAPARD Programları tarafından finanse edilmediği durumlarda sosyal ve ekonomik alanlarındaki yakınlaşma projeleri PHARE Programı tarafından finanse edilmeye başlamıştır. PHARE yine Birliğin kurumlarında ve diğer programlardaki katılımı da finanse etmektedir.

1992-2002 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan PHARE Programı kapsamında 1,3 milyar Euro yardım almıştır. 2003 yılında ise PHARE Programı Bulgaristan'a, ulusal projeler için 94,9 milyon Euro ve sınır ötesi işbirliği için 28 milyon Euro mali yardım vermiştir. 2004 yılı için PHARE'ın Bulgaristan'a ulusal projeler için ayırdığı finansal yardım 172,5 milyon Euro ve sınır ötesi işbirliği için 36 milyon Euro'dur. Bunlardan 20 milyon Euro Bulgaristan-Yunanistan arasında sınır ötesi işbirliği için, 8 milyon Euro Bulgaristan-Romanya işbirliği için, 3 milyon Euro Bulgaristan-Türkiye işbirliği için, 2

⁹⁶ Köroğlu, s. 15. Ayrıca PHARE Programı hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pas/phare/index.html>.

milyon Euro Bulgaristan ve eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya arasındaki işbirliği için ve 3 milyon Euro da Bulgaristan-Sırbistan ve Karadağ işbirliği için ayrılmıştır. 2004 yılı için PHARE Programı kapsamında finanse edilen projeler uzun bir dönemi kapsayan projelerdir, bunun yanında PHARE Programı'ndan 2005 yılı için ayrılan yardımlar 174,9 milyon Euro'dur.⁹⁷

Bulgaristan bir de PHARE tarafından desteklenen TAIEX (Teknik Destek ve Bilgi Değişim Kurumu) ve SMEs (küçük ve orta ölçekli işletmeler) gibi yatay ve çok taraflı programlara da katılmıştır. Bunun yanında PHARE kapsamında ayrılan yıllık yardımlara ek olarak Bulgaristan'a "Kozluduy" Atom Elektrosantrali'nin 1. ve 4. reaktörlerini kapatma projesi için ek yardım verilmektedir.⁹⁸

2.2.2. ISPA Programı Kapsamında Mali Yardımlar

ISPA Programı (Instrument for Structural Policies for Pre-accession) 2000 yılında kurulmuştur. AB aday ülkelerinde altyapı standartlarını geliştirmek ve özellikle çevre ve ulaşım konularında aday ülkeleri Topluluk düzeyine çıkartmak amacıyla oluşturulmuştur.⁹⁹ Çevre ve Ulaşım alanlarındaki altyapı projeleri finanse etmektedir. 2000, 2001, 2002, 2003 ve 2004 yılları için Bulgaristan ISPA Programı kapsamında sırayla 104 milyon Euro, 106,1 milyon Euro, 104,6 milyon Euro, 112,6 milyon Euro ve 135,4 milyon Euro mali yardım almıştır. 2005 yılında da Bulgaristan'ın ISPA kapsamında aldığı yardım 134,8 milyon Euro'dur. Program, ulaşım altyapısının geliştirilmesi ve çevrenin korunması stratejileri doğrultusunda yürütülmüştür. Söz konusu stratejiler, Bulgaristan Hükümeti tarafından alınıp onaylanmış ve Avrupa Komisyonu'yla görüşülmüştür. 2000-2003 yılları arasında ISPA ulaşım sektöründe, transit yollarının rehabilitasyonu ve "Sofya" Havaalanı'nın onarım ve genişletilmesi projelerinin de aralarında bulunduğu çok önemli projeler finanse

⁹⁷ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", s. 3.

⁹⁸ EC Representation in Bulgaria, "Nuclear safety", *Server Europa*, <http://www.evropa.bg/bg/del/eu-and-bulgaria/additional-information/nuclear-safety.html>. Erişim Tarihi: 30.01.2007.

⁹⁹ Köroğlu, s. 14. Ayrıca ISPA Programı hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pas/ispa.htm>.

etmiştir. Ekoloji alanında ise, ISPA Programı Bulgaristan'ın Karadeniz kıyılarındaki şehirlerinde su temizleme istasyonlarını inşa etme projelere odaklanmıştır.¹⁰⁰

2.2.3. SAPARD Programı Kapsamında Mali Yardımlar

SAPARD Programı (Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development) 2000 yılında kurulmuştur. Aday ülkelerin tarım sektöründeki yapısal sorunlarının çözümü, tarımın modernizasyonu ve kırsal kalkınma konusundaki faaliyetlerin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur.¹⁰¹ Bulgaristan 2000 yılında SAPARD Programı kapsamında mali yardım almaya başlamıştır. 2000 yılı için Bulgaristan'ın aldığı yardım 53 milyon Euro'dur. Bundan sonraki yıllar için mali yardımlar sırayla 2001 yılı için 54,1 milyon Euro, 2002 yılı için 55,6 milyon Euro, 2003 yılı için 56,5 milyon Euro ve 2004 yılı için 68 milyon Euro'dur. PHARE ve ISPA programlarından farklı olarak, SAPARD Programı Bulgaristan yöneticilerine SAPARD Programı çerçeve programına uyuyan projeleri kendilerinin saptayabilme olanağı tanımaktadır (decentralized programme).

SAPARD'ın çerçeve programı, uzun bir dönemi kapsayan Kırsal Alanlarını Geliştirme Planı doğrultusunda yürütülmektedir. Söz konusu plan, SAPARD kapsamındaki yardımın % 30,4'ü tarım kuruluşlarına yatırım olarak ayrılmasını, tarım ve deniz ürünlerinin üretiminin geliştirilmesini, SAPARD kapsamındaki yardımın % 23,2'sini toptan satış mekanlarının yapılmasına ayrılmasını, SAPARD kapsamındaki yardımın % 8,1'i ormanların işletilme ve korunmasına ve orman ürünlerinin üretilip pazarlanmasına yatırılmasını ve SAPARD kapsamındaki yardımların % 7,7'i mandıraların restorasyonu ve yenilerinin yapılmasına ayrılması yanında, Bulgar köy ve kültürlerinin muhafaza edip devam ettirilmesine ayrılmasını gerektirmektedir.¹⁰² Bulgaristan'la aktif olarak işbirliği

¹⁰⁰ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", p. 3.

¹⁰¹ Köroğlu, s. 14. Ayrıca SAPARD Programı hakkında daha fazla bilgi için bkz. <http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/pas/sapard.htm>.

¹⁰² Avrupa Komisyonu Bulgaristan Temsilciliği, "Finansirane", *Evroportal.bg*, <http://www.evroportal.bg/bg/del/eu-and-bulgaria/financial-assistance.html>. Erişim Tarihi: 28.04.2006.

yapan başka Avrupa kuruluşları Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Avrupa Restorasyon ve Kalkınma Bankası'dır.¹⁰³

2.2.4. (EIB) Avrupa Yatırım Bankası Kapsamında Yardımlar

AB kurumsal yapısı içinde özerk bir kurum olan EIB, Birliğin dengeli kalkınmasını hedefleyen projelere destek olmaktadır.¹⁰⁴ Avrupa Yatırım Bankası, piyasa ekonomisine geçiş ve Birliğin kapasitesini yakalamaya yardım etme gibi geniş kapsamlı projelerinin finansmanı için borçlar vermektedir. Avrupa Yatırım Bankası'nın aktiviteleri AB üye devletlerinin finansman kurumları, PHARE Programı ve Avrupa Restorasyon ve Kalkınma Bankası'nın aktiviteleriyle uyum içerisinde gerçekleştirilmektedir. Avrupa Yatırım Bankası Bulgaristan'daki aktivitelerine 1991 yılında başlamış ve şimdiye dek ülkede bazı çok önemli projelere 1 milyar Euro yatırmış durumdadır. Söz konusu 1 milyar Euro'dan % 65'i ulaşım sektöründeki yatırımlara ayrılmış, diğer kalan kısmı da bazı çok önemli altyapı ve Avrupa ölçekli endüstriyel projelere yatırılmıştır.¹⁰⁵

2.2.5. Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası Kapsamında Mali Yardımlar

Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development) Bulgaristan hakkında hazırlamış olduğu strateji belgesine göre, Bulgaristan'ı dört temel alanda destekleyecektir: Avrupa Birliği'nin (Cohesion Fond) Temel Birleştirici Fonu'nun ve yapısal fonlarının yardımlarının efektif olarak kullanılmasını sağlamak, özel sektörü desteklemek, altyapı yatırımlarında kamu-özel sektörlerinin ortaklığını sağlamak ve enerji sektörünün etkinliğini arttırmak. Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın Bulgaristan'a yönelik hazırladığı strateji belgesi, 12 Aralık 2005 tarihinde Banka yönetim kurulu tarafından kabul edilmiştir.

Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası, girişimcileri Avrupa ortak pazarına giriş hazırlıklarında ve Birliğin gereklerini yerine getirmede desteklemekle beraber,

¹⁰³ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", s.s. 4-5.

¹⁰⁴ Köroğlu, s. 35.

¹⁰⁵ European Commission, Enlargement, "EU Bulgaria Relations", s. 5.

ihracata yönelik üretim yapan kuruluşları, rekabet edebilme kabiliyetlerini arttırmak amacıyla destekleyecektir¹⁰⁶. Bunun yanında Banka, özel şirketlerle işbirliğine giderek turizm ve taşınmazlar sektörlerine yatırımlarını arttırmaya gayret edeceklerini belirtmiştir. 9 Şubat 2006 Perşembe günü, Avrupa Yapılandırma ve Kalkınma Bankası'nın müdürü Jan Lömier, medya önünde ülke hakkındaki yeni stratejileri gereği önümüzdeki iki sene (2008 ve 2009) içerisinde Bulgaristan'a 500 milyon Euro yatırım yapacaklarını söylemiştir.¹⁰⁷

2.3. Bulgaristan ve AB Arasında Müzakere Bölümleri

AB ile ilişkileri kurumsallaşmaya başlayan ve Birliğe üyeliği söz konusu olan aday ülkeler, Kopenhag kriterlerinin üçüncüsü olan “AB müktesebatının (*Acquis Communautaire*)¹⁰⁸ benimsenmesi” kriterini yerine getirmek üzere AB ile 31 müktesebat başlığı hakkında katılım müzakereleri sürdürürler. Bulgaristan-AB arasında müktesebat başlıkları hakkındaki müzakereler aşağıda anlatılmıştır.

2.3.1. Malların Serbest Dolaşımı

Malların Serbest Dolaşımı konusunu 17 Mayıs 2001 yılında müzakereye açılmış ve 10 Haziran 2002 yılında konu hakkında müzakereler kapanmıştır. Bulgaristan, AB'nin “Malların Serbest Dolaşımı” konusu hakkındaki kanun gereklerinin neredeyse tamamını iç hukukuna aktarmış durumdadır.

30 Eylül 1999 yılında kabul edilmiş Gıda Kanunu'nun amaçları: tüketicileri yanıltabilir aktiviteleri durdurmak; tüketici sağlığını korumak amacıyla gıdaları üretim ve satış kriterlerinin yerine getirilmesini sağlamak ve tüketicilere gıdalar hakkında bilgi sahibi olma ve onları seçebilme haklarından yararlanma imkanlarını sağlamaktır. 31 Aralık 2005 yılına kadar kıyma, et ve et ürünleri üreticilerinin sağlıklı gıdalar üretebilmek amacıyla risk

¹⁰⁶ “Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası'nın EIB Bulgaristan'a ilişkin Stratejisi”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=730477. Erişim Tarihi: 10.02.2006.

¹⁰⁷ “Evropeiskata Banka za Vastanoviavane i Razvitie šte vloji 500 milyona evro za dve godini”, *Dnevnik.bg*, <http://dnevnik.bg/show/?storyid=189189>. Erişim Tarihi: 10.02.2006.

¹⁰⁸ *Acquis Communautaire* Avrupa Antlaşmaları, kanunları ve normlarını içermektedir. Aday ülkelerin Birliğe katılmadan önce, benimsemeleri gereken veya uygulanmaları hakkında geçiş süreleri müzakere etmeleri gereken 31 konu başlığından oluşmaktadır. Bkz. John K. Glenn, “EU Enlargement”, *European Union Politics*, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 220.

noktalarının kontrolünü sağlama ve tehlikeleri değerlendirme sistemlerini temin etmeleri şart olmuştur. Et ürünleri üreticileri dışında diğer tüm gıda üretici ve tüccarlar için bu sistemleri temin etme tarihi olarak 31 Aralık 2006 yılı belirtilmiştir.

Bulgaristan, Gıda Kanunu'nu baz alarak çıkaracak ek kanunlarla AB'nin gıda sektöründeki tüm yatay ve dikey direktiflerini 01.01.2007 tarihinden önce iç hukukuna aktaracağını belirtmiştir. 1995 yılında Bulgaristan'da Beşeri Tıpta Eczane ve İlaçlar Hakkında Çerçeve Kanun kabul edilmiştir. Söz konusu kanun sırayla 1998, 1999, 2000, 2002 ve 2003 yıllarında değişikliğe uğramıştır. İlaçlar sektöründeki AB mevzuatını iç hukuka aktarabilmek amacıyla de 32 tane yasa çıkarılmıştır. Söz konusu yasalar, ilaçların yasallaşması, üretilip satılması, reklamının yapılması, depolanması, ilaçların denenmesi ve kalite, etkinlik ve geçerliliğinin garantisini vermek amacıyla veri saklanması ile ilgili olan AB mevzuat gereklerini tamamen Bulgaristan iç hukukuna aktarmaktadır. 6 Temmuz 2003 yılında da, AB mevzuatının kozmetik ürünleriyle ilgili gereklerini Bulgaristan iç hukukuna aktaran Kozmetik Ürünleri Hakkında No: 26 Emirnamesi Kabul edilmiştir.

Bulgaristan'da, mevcut olan Kimyasal Maddelerin Zararlı Etkilerinden Korunma Kanunu'na ek olarak deterjanlar alt sektörüyle ilgili daha üç ek yasa çıkarılmıştır. 5 Mayıs 2003 tarihinde yürürlüğe giren Bitkileri Koruma Kanunu'na ek olarak, Gübrelerin Analiz, Deney, Kullanma Metotları, Etiketleme, Ambalaj ve Paketlemelerine yönelik Özel Gerekler Yasası çıkarılmıştır. Bunun yanında, mevcut olan Tüketicileri Koruma Kanunu'na ek olarak, Kristal Cam Ürünlerini Etiketleme Yasası, Tekstil Ürünlerini Etiketleme Yasası ve Ayakkabıların Üretiminde Kullanılan Temel Hammaddelerin Türlerini Belirleme Yasası çıkarılmıştır.

Son olarak konu ile ilgili şunu belirtelim ki, "Malların Serbest Dolaşımı" bölümü hakkında Bulgaristan için herhangi bir geçiş süresi öngörülmemiştir. Aslında, genelde Avrupa Birliği bu müzakere bölümü hakkında geçiş süreler çok nadir durumlarda

öngörmektedir, çünkü bunun yapılması Ortak pazarın doğru düzgün işlemlerine doğrudan etkileri olmaktadır.¹⁰⁹

2.3.2. İnsanların Serbest Dolaşımı

Söz konusu bölüm 26 Ekim 2001 yılında müzakereye açılmıştır. Bulgaristan, Mayıs 2002 yılına kadar da Avrupa Komisyonu'yla bölüm hakkındaki teknik görüşmeleri bitirmiştir. 10 Haziran 2002 yılında Lüksembourg'da düzenlenen Bulgaristan'ın AB'ye Katılması hakkındaki Hükümetlerarası Konferansı'nda ise "İnsanların Serbest Dolaşımı" konusu hakkında müzakereler kapanmıştır.

2.3.2.1. Diploma ve Sertifikaların Karşılıklı Tanınması

29 Nisan 2004 tarihli Bulgaristan Bakanlar Kurulu toplantısında, Bulgaristan ve yabancı vatandaşlar tarafından hangi meslek ve işlerinin yapılabileceğini gösteren ve buna kararı verebilen kurumların isimlerini içeren bir liste hazırlanmış ve bu tarihte çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır. Bu listede yer alan meslek ve işlerle ilgili Bulgaristan iç hukukunda, bu mesleklerin edinebilme koşullarını ve mesleklerin uygulama alanlarını belirleyen hukuksal belgeler mevcuttur. Söz konusu listenin hazırlanmasıyla şu iki amaca ulaşılmıştır: Bulgaristan'da Bulgar ve yabancı vatandaşlar tarafından yapılabilecek meslek ve işlerin tür ve sayıları belirlenmiş; söz konusu iş ve meslekleri uygulayabilme koşullarını belirleyen belgeler ve bu belgeleri çıkarabilen organ ve kurumları belirlenmiştir.

10 Haziran 2004 yılında Avukatlık mesleği hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla, Avukatlık mesleğini, diplomanın alındığı devlet dışında AB üyesi devletlerde uygulayabilme hakkını veya bu meslek hizmetlerinden yararlanabilme hakkını sağlama gereklerinin yerine getirilmeye çalışılmıştır. Bulgaristan'a yatırımlar geldiğinde planlama yapılması konusunda Mühendis ve Mimarlar Sendikaları hakkında bir kanun çıkarılmış olmakla beraber, AB'nin diploma ve sertifikalarının karşılıklı tanınmasını düzenleyen

¹⁰⁹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Malların Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_01/01-CONF_BG_53_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

85/384/EEC Direktifi'nin gereklerini Bulgaristan iç hukukuna aktaracak olan , mühendislik ve mimarlık alanlarındaki diploma, sertifika ve diğer belgelerinin karşılıklı tanınma yol ve koşullarını belirleyen yeni bir yasa hazırlanmıştır.

Tıp alanında diploma ve uzmanlık sertifikalarının karşılıklı tanınması ile ilgili Sağlık Kanunu çıkarılmıştır. Toplum sağlığı alanında bir çerçeve kanunu olan Sağlık Kanunu, AB'nin doktorlarla ilgili 93/16/EEC, dış hekimleriyle ilgili 78/686/EEC ve 78/687/EEC, ebelerle ilgili 80/154/EEC ve 80/155/EEC ve hemşirelerle ilgili 77/452/EEC ve 77/453/EEC Direktifleri'nin gereklerini Bulgaristan iç hukukuna büyük dereceye kadar aktarmıştır. Bunun yanında söz konusu kanun, tıp alanında diploma, uzmanlık ve meslek sertifikalarının karşılıklı tanınmasının yasal temelini oluşturmaktadır. Sağlık Kanunu'nda belirlenen süreler içerisinde, AB üyesi devletlerde edinen tıp diploma, sertifika ve tıp alanında iş imkanı veren diğer resmi belgelerin Bulgaristan'da tanınmasına yönelik yasalar çıkarılacaktır.

Veteriner tıpta öğretim programları da, AB'nin bu alanla ilgili lisans eğitimi alma ve diploma edinme gereklerinin büyük bir kısmıyla uyuşmaktadır. AB'nin veterinerlerle ilgili 78/1027/EEC Direktifi'ni iç hukuka aktarmak amacıyla 2004 yılı Haziran ayında hazırlanan ve 1 Eylül 2004'te yürürlüğe giren bir yasa çıkarılmıştır. Veteriner tıpta diploma, sertifika ve diğer resmi belgelerinin karşılıklı tanınması için bazı çalışma grupları oluşturulmuştur.

2.3.2.2. Vatandaşlık Hakları

Bulgaristan'da barınma hakkı ve onun gereklerinin uygulanması 1 Ocak 2007 tarihinden sonra olacaktır. 2003 yılında, İç İşleri Bakanlığı Kanunu'nu Değiştirme ve Ekleme Yasası çıkarılmıştır. Söz konusu yasayla "Migratsia" Müdürlüğü'nün açılmasına izin verilmiştir. "Migratsia" Müdürlüğü ise Bulgaristan'daki yabancıların barınmalarını kontrol emektedir. Bununla beraber, Bulgaristan'daki Yabancılar Hakkındaki Kanunu uygulama mevzuatında değişiklikler yapılmış. Yapılan değişiklikler 24.04.2004 tarihli No: 15 Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır. Söz konusu değişiklikler, "Migratsia"

Müdürlüğü'ne daha geniş alan bırakarak, Bulgaristan'daki yabancıların barınma rejiminin daha iyi bir şekilde kullanılmasına neden olmuştur.

Oy kullanma hakkının uygulanabilmesi için Bulgaristan'da Anayasa değişiklikleri yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı Millet Meclisi'ne bağlı bir komisyon göreve getirilmiştir. Uzmanlardan oluşan bir çalışma grubu da, Yerli Seçimler Kanunu'nu ekleme ve değiştirilmesi için belli bazı öneriler hazırlamıştır. Söz konusu değişiklik önerileri, AB vatandaşlarının, vatandaşı olmadıkları başka bir AB üyesi devletinde barındıkları durumlarda, yerli seçimlerde oylarını kullanmalarını ve aday olabilmelerini sağlayacak düzenlemeleriyle ilgilidir. Söz konusu çalışma grubu, 93/109/EC Direktif gereklerini iç hukuka aktaracak olan Avrupa Parlamentosu Seçimleri Kanunu projesi hazırlamıştır. Kanun'un Bulgaristan AB'ye katıldıktan sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.

2.3.2.3. İşçilerin Serbest Dolaşımı

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin kanunları, Bulgaristan'ın AB'ye katılmadan önce ve katıldıktan sonrasında da, AB üyesi devletlerin vatandaşlarına ikili anlaşmayla belirlenen izin rejiminin ortadan kaldırmaya yönelik görüşmelerin yapılmasına olanak vermektedir. Bulgaristan'da mevcut olan kanunlar, ülkenin kamu sektöründe, Bulgaristan vatandaşı olmasını gerektiren işlerin dışındaki işlerde yabancıların çalışmalarına herhangi bir yasaklama getirmemektedir.

AB üyesi devletler Birliğin yeni üyelerinden gelebilecek işçi dalgasından korktukları için, Malta ve Kıbrıs dışında tüm diğer yeni katılan devletlere, işçilerin serbest dolaşımının adım adım serbestleşmesi için, 2+3+2 yıllık geçiş süreleri öngörülmüştür.¹¹⁰ AB üye devletlerinin birçoğu Bulgaristan işçilerine karşı 2, 5 veya 7 yıllık geçiş süreleri öngörüyorken, İngiltere Bulgaristan işçileri hakkında 19 500 kişilik kotalar kabul etmiştir. Bu sayıdaki kişiler tarım ve gıda sektörlerinde çalışabilecek düşük nitelikli işçilerdir. İspanya işçi piyasasıyla ilgili olarak Bulgaristan işçilerine çalışma izni vereceğini

¹¹⁰ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İşçilerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/Ch_02/01-CONF_BG_37_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

açıklamıştır. İspanya’da illegal çalıştığı düşünülen 30 bin Bulgaristan işçilerine, ancak işveren firmalarla çalışma anlaşmaları yaptıklarını ispatlamalarına karşı çalışma izni verecektir.

İşçi piyasalarını Bulgaristan işçilerine açık tutacak AB üyesi devletler Polonya, Finlandiya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Letonya’dır. Bu ülkeler, 1 Ocak 2007’den sonra Bulgaristan ve Romanya işçilerine kendi işçi piyasalarına girmelerine hiçbir sınırlama getirmeyecekleri açıklamıştır. Bu ülkeleri İsveç ve Çek Cumhuriyeti takip edebilir. Bunların dışındaki 11 AB üyesi, kendi işçi piyasalarına Bulgaristan ve Romanya işçilerinin girmelerine en azından 2009 yılına kadar çeşitli sınırlamalar getirecektir. Yukarıda sayılan 6 ülkede çalışmak isteyen Bulgaristan işçileri herhangi bir idari engelle karşılaşmayacak, tek gereken çalışma izinlerinin alınmasıdır. İş ancak tarım, hizmetler, otelcilik ve inşaat sektörlerinde bulunabilecektir. 2008’den itibaren marangoz, orman işçileri ve şoförler adayları toplanmaya başlanması beklenmektedir.

İngiltere, İrlanda, Almanya ve İspanya devletleri ise, Bulgaristan ve Romanya işçilerine kapılarını nerdeyse tamamen kapatacak, Danimarka ve Fransa’da işçi piyasası kısmen kapanacaktır. Fransa’da genelde tarım otelcilik sektörlerinde Danimarka’da ise tüm sektörlerde iş yerleri olacak fakat çalışma izinleri 6 aylık süreyle çıkarılacaktır. Hollanda’da işçilere 2 yıllık geçiş süresi kabul edilmiş ve Bulgaristan ve Romanya işçilerine çalışma izni ancak işverenler tarafından Hollanda veya diğer AB üyesinden bu çalışma yerine aday bulunmadığını ispatlanırsa verilebilecektir.¹¹¹

AB üyelerinin Bulgaristan ve Romanya işçilerine karşı kabul ettikleri sınırlamalara rağmen Bulgaristan ve AB üyesi olan beş devlet Almanya, İsviçre, Fransa, Portekiz ve Lüksembourg arasında yapılan bazı ikili anlaşmalar mevcuttur ve bu anlaşmalar, Bulgaristan işçilerine söz konusu ülkelerde stajyer olarak iş bulma imkanları sunmaktadır. Bu antlaşmalar hala yürürlükte ve içerdikleri hükümler Bulgaristan’ın AB üyeliğinden etkilenmeyeceği düşünülmektedir. Bu anlaşmalar gereği her yıl Fransa’ya 300 kişi

¹¹¹ Romyana Milanova, “Naši rabotnitsi priemat samo 6 strani ve ES”, *168 Časa*, (5-11 Ocak 2007), s. 15.

çalışmaya gidebilir, İsviçre'ye 100 işçi, Lüksembourg'a 30 işçi gidebilir ve Portekiz'e gidebilecek işçi sayısında sınırlama koyulmamıştır. Portekiz'de yabancıların çalışmalarına sınır getirilmeyen işler için başvurulabilmektedir. Bu anlaşmaların temel amacı mesleki deneyimin biriktirilmesi ve dillerin daha iyi derecede öğrenilmesinin sağlanmasıdır. İşçilerin toplanmasında temel arayıcı organ Bulgaristan Çalışma Kurumu'dur.¹¹²

Bulgaristan ve Romanya işçilerinin kendi işçi piyasalarına girmelerini sınırlandıran devletler ise İngiltere ve İrlanda'dır. Bu iki ülke 2004 genişlemesinden yeni 10 üyeye işçi piyasalarını hiçbir sınırlama koymadan açmışlardı, şimdi ise sınırlama koyacaklarını açıklamıştır. İngiltere ise, Bulgaristan işçileriyle ilgili bazı kotalar belirlemiştir. Danimarka 2004 genişlemesinde Doğu Avrupa işçilerine sınırlamalar getirmiştir şimdi ise, yine Bulgaristan ve Romanya işçilerine karşı sınırlamalar getireceğini açıklamıştır. 2006 Ekim ayının başında istifa eden Avusturya hükümeti de Bulgaristan ve Romanya işçilerine sınırlamalar getireceğini açıklamıştır.

AB'nin 25 üyesinin çoğu bu konu hakkında kararlarını verememiştir. İtalya, 2006 Temmuz ayında Doğu Avrupa ülkeleri (2004 genişlemesindeki 10 devlet) işçileri için sınırlamaları kaldırıp Bulgaristan ve Romanya işçileri hakkında kararını henüz verememiştir. Lüksembourg ise, 2004 genişlemesinde AB'ye katılan 10 üye işçilerine karşı belirlediği sınırlamalarında 2006 yılının yazında değişiklikler yapmış, fakat Bulgaristan ve Romanya işçilerine karşı sınırlamalar öngörebileceği düşünülmektedir. Almanya 2004 genişlemesinden 10 üyeye karşı aldığı sınırlamalarını 2009'a kadar uzatmış ve Sofya ve Bükreş ile sınırlamalar koyma ihtimallerini müzakere etmeye devam etmektedir. İspanya, Portekiz ve Yunanistan 2006 Mayıs ayında 2004 genişlemesinden 10 devlet işçilerine karşı koyduğu sınırlamaları kaldırmış, fakat Bulgaristan ve Romanya işçileriyle ilgili herhangi bir karar henüz alamamıştır. Bunların yanı sıra Fransa, Hollanda, Belçika, Macaristan ve Litva 2004 genişlemesinden 10 üyeye karşı sınırlamalarını devam ettirmekle beraber Bulgaristan ve Romanya işçileriyle ilgili kararlarını henüz verememiştir. Slovenya, Kıbrıs

¹¹² Svetoslav Zagorski, "V Şveitsaria tarsyat hotelieri, vav Frantsia-zidari", *168 Çasa*, (5-11 Ocak 2007), s. 14.

ve Malta devletleri de Bulgaristan ve Romanya işçilerine karşı işçi piyasalarını açacaklarını açıklamışlardır.¹¹³

2.3.3. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

18 Ocak 2001’de, hizmetlerin serbest dolaşımı konusu hakkında tutum belirlemek için Avrupa Komisyonu’yla resmi olmayan görüşmeler yapılmıştır. Bulgaristan’ın konu hakkında belirlediği tutum 25 Ocak 2001’de Bakanlar Kurulu Toplantısında kabul edilmiş ve 31 Ocak 2001’de düzenlenen bir konferansta Bulgaristan tutumunu resmi olarak açıklamıştır. 30 Mart 2001’de Brüksel’de Bulgaristan ve AB arasındaki hükümetlerarası konferansta konu hakkında müzakereler açılmış olup 29 Ekim 2001 tarihinde geçici olarak kapanmıştır.

Avrupa Birliği’nde hizmetlerin serbest dolaşımına yönelik esaslar, 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması’nın 59-66 maddeleri ile belirlenmiştir. Antlaşma’nın eşitlik kuralı, iç hukuka gönderme yapmaktadır. Hizmet veren, ayrımcılık veya haksız kısıtlamalar içermediği sürece, ulusal kanunlara uygun olarak faaliyette bulunmayı kabul eder. Kabul eden ülke topraklarında faaliyette bulunacak göçmenin, o ülke mevzuatına uygunluk, akılcı bir çözüm olarak kabul görmektedir. Konaklanma hakkı, hizmetin verildiği süre için veya yerleşme durumunda geçici olarak tanımlanmıştır; kabul eden ülke topraklarında herkes için geçerlidir. Serbest meslek erbabı, üye bir ülkedeki mesleki faaliyetinin bitiminde, emeklilik yaşına ulaştığında veya geçici iş görmezlik durumunda, geçici olarak orada kalabilir (17 Aralık 1974 tarihli Direktif). Bunun yanı sıra, Roma Antlaşması’nın üç tür kısıtlama gören maddeleri de mevcuttur. Antlaşma’nın 56/2 maddesine göre, üye ülkelerde kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı nedeniyle oluşturulan ulusal tüzük ve yönetmeliklerle ilgili uygulamalar hizmetlerin serbest dolaşımı yükümlülüklerinden muaftırlar. Antlaşma’nın 55/2 maddesine göre ise, AB Konseyi, Komisyon’un önerisi üzerine nitelikli çoğunlukla bazı faaliyetleri hizmetlerin serbest

¹¹³ AB üyelerinin Bulgaristan, Romanya ve 2004 genişlemesindeki 10 üye işçilerine kendi işçi piyasalarına girmelerine karşı koydukları sınırlamalar hakkında daha fazla bilgi için bkz. http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=731152. Erişim Tarihi: 25.10.2006.

dolaşımı dışında tutabilir ve Son olarak Roma Antlaşması'nın 55/1 maddesine göre de, kamu otoritesini ilgilendiren alanlarda üye devletler, hizmetlerin serbest dolaşımı ile ilgili yükümlülüklerinden muaftırlar (ancak bu ender rastlanan bir durumdur).¹¹⁴

Bulgaristan, yabancı yatırımcıların konaklama ve hizmet sunma hakkını düzenleyen, ayrımcılık gözetmeyen ve Ticaret Kanunu, Yabancı Yatırımcılar Hakkındaki Kanun ve Bulgaristan'daki Yabancılar Hakkındaki Kanunu'ndan oluşan bir siyasi rejim kurmuştur.

Bankacılık alt sektöründe ise, AB'nin bankalarının konaklama ve hizmet sunma haklarını düzenleyen kanunlarının gerekleri büyük dereceye kadar Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Bulgaristan'da bankacılık işinin yapılmasını düzenleyen Bankalar Kanunu ve lisans ve izinlerle ilgili Bulgaristan Ulusal Bankası'nın No: 2 Emirnamesi mevcuttur. Bunun yanında bankalar muhasebelerini, Merkez Bankası, Ulusal Muhasebe Standartları, Ulusal Hesaplama Planı ve Muhasebecilik Kanunu'nun gereklerine göre yaparlar. Banka, banka grupları ve finansal holdinglerinin finansal-muhasebe hesaplarını, ödeme yapabilme kapasiteleriyle ilgili gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini kontrol koşullarını belirleyen Bulgaristan Ulusal Bankası'nın No: 12 Emirnamesi mevcuttur.

Şu anda Bulgaristan bankalarının garantileyebilecek parasal yatırımların en alt limiti 12 bin leva'dır. Bankalara yatırılan parasal yatırımların garantilenmesi konusuyla ilgili AB mevzuatı, Bankaların Yatırımları Garantileme Kanunu ve Bulgaristan Ulusal Bankası'nın Emirname No: 23 ile Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Bundan başka Bulgaristan kanunları, ülkeye yerleşip sigortacılık hizmetlerini sunma hakkıyla ilgili olarak, yabancıların Bulgaristan yerli kanunlarına uydukları takdirde ülkeye yerleşip sigorta şirketleri kurmaya veya Bulgaristan'da kayıtlı olan sigortacılık şirketlerinin hisse senetlerine sahip olmaya izin vermektedir.

AB'nin elektronik imza ile ilgili Direktifi ise, Elektronik İmza ve Elektronik Belgeler Kanunu ile iç hukuka aktarılmıştır. Kişisel Bilgileri Koruma Kanunu da, kişilerin

¹¹⁴ Yrd. Doç. Dr. Uğur Özgöker, "AB'de Hizmetlerin Serbest Dolaşımı", *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul, Nisan 2006, s.s. 73-74.

kişisel bilgileri işletildiği ve değiştirildiği durumlarda, söz konusu bilgilerin korunmasını, bilgilerle ilgili işlemi yapanların görevlerini ve kişisel bilgilere giriş izni ve koşullarını düzenlemektedir.

Son olarak belirtilecek şey Bulgaristan'ın, AB'nin yatırımcıların zararlarının ödenmesiyle ilgili olan Direktifi iç hukuka aktarmak için 31 Aralık 2009 yılına kadar üç yıllık geçiş süresi talep etmiş olduğudur. Söz konusu direktif, AB üyesi her devlette en azından bir tane Yatırımcıların Zararlarını Ödeme Fonu oluşturma şartı ve her yatırımcı firma böyle bir fona üye olma şartı getirmektedir.¹¹⁵

2.3.4. Sermayenin Serbest Dolaşımı

AB-Bulgaristan arasında konu hakkında müzakereler Kasım 2000'de başlamış olup 27 Temmuz 2001'de geçici olarak kapatılmıştır. Bu konu hakkındaki müzakerelerin kapatılmış olması çok önemlidir, çünkü konu Avrupa ortak iç pazarının dört temel serbestisinin bir tanesiyle ilgilidir – sermayelerin serbest dolaşımı.

2003 yılında Döviz Kanunu'nun değiştirilmesiyle, AB'nin konu ile ilgili gerekleri ve Bulgaristan döviz mevzuatı uyumlulaştırılmıştır. 20 bin leva veya döviz türünden 20 binin üzerinde miktarlarının sınırdan dışarıya çıkarılmasına izin veren rejim deklere rejimiyle değiştirilmiştir. Mayıs 2004'te Yabancı Yatırımcılar Hakkında Kanunu'nun değiştirilmesiyle (yeni adı – Yatırımları Teşvik Kanunu) Bulgaristan, AB üyelerinden gelen kişilerin sınır bölgelerinde veya ulusal güvenlik açısından önemli sayılan bölgelerde taşınmaz mal satın almalarıyla ilgili ayrımcılık gözetmeyen bir rejim getirmiştir.

AB'ye katılmadan önce Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın, AB vatandaşları veya şirketlerinin Bulgaristan'da toprak satın almalarını yasaklayan 22. maddesinin değiştirilmesi için gerekli adımlar atılmıştır. Bulgaristan, AB vatandaşları veya yetkili kişiler tarafından tarım alanı, orman veya ormanlık alanı üzerine sahiplik edinme konusu hakkında 2007'den itibaren 7 yıllık ve bundan başka, AB vatandaşları tarafından, "ikinci

¹¹⁵ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_03/01_CONF_BG_03_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

konut için” satın alınan topraklar üzerine sahiplik edinme konusu hakkında 2007’den itibaren 5 yıllık geçiş süreleri istemiştir. “İkinci konut için” kavramı AB vatandaşlarının kendi ülkelerde yaşadıkları evlerinden başka bir ev için satın alacakları toprak olarak anlaşılmalıdır.¹¹⁶

2.3.5. Şirketler Hukuku

Bulgaristan konuyu 16 Kasım 2000 yılında müzakerelere açmış olup 11 Haziran 2001’de de müzakereleri kapatmıştır. Bulgaristan’ın Şirketler Hukuku, 1991 yılında kabul edilmiş ve bugüne kadar birkaç defa değişikliğe uğramış Ticaret Kanunu tarafından düzenlenmektedir. Ticaret Kanunu, AB’nin şirketler hukuku ile ilgili mevzuatı ile büyük derecede uyushmaktadır. Ekim 2000 yılında Ticaret Kanunu’nu Değiştirme ve Ekleme Yasası çıkarılmış (Resmi Gazete, sayı 84, 13.10.2000). Çıkarılan yasa ile AB’nin şirketler hukuku ile ilgili I, II, XI, ve XII direktifleri Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Haziran 2003 yılında ikinci Ticaret Kanunu’nu Değiştirme ve Ekleme Yasası çıkarılmış (Resmi Gazete, sayı 58, 2003). Kanun’da yapılan değişikliklerle ticaret şirketlerinin kurulmasıyla ilgili III ve VI Şirketler Hukuku Direktifleri’nin gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmıştır. Yeni Muhasebecilik Kanunu’nun (Resmi Gazete, sayı 98, 16.11.2001, yürürlüğe girme tarihi 01.01.2001) kabul edilmesiyle IV (78/660/EEC), VII (83/349/EEC) ve VIII (84/253/EEC) Direktifleri’nin gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmıştır.

Endüstriyel emlakler üzerindeki hakların korunması konusunda AB mevzuatı ile büyük derecede uyum sağlanmış durumdadır. Biyoteknolojik icatların korunması ile ilgili olan Direktif gerekleri de iç hukuka aktarılma çalışmaları devam etmektedir. 1993 yılında çıkarılan Patentler Kanunu da *acquis*, Avrupa Patentler Konvansiyonu ve Avrupa Patentler Organizasyonu’nun gerekleriyle ile tamamen uyum içerisinde.¹¹⁷ Son olarak söylenmesi

¹¹⁶ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Sermayenin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_04/01-CONF_BG_35_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹¹⁷ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Şirketler Hukuku konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_05/01-CONF_BG_28_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

gereken Bulgaristan'ın Şirketler Hukuku konusu hakkında hiçbir geçiş seresi istememiş olmasıdır.

2.3.6. Rekabet Politikası

Rekabet Politikası konusu hakkında müzakereler Mart 2001 yılında başlatılmıştır. 2000 yılında AB-Bulgaristan arasında düzenlenen hükümetlerarası bir konferansta, Bulgaristan konu hakkında tutumunu içeren CONF-BG 29/00 belgesini sunmuştur. Bu belgede Bulgaristan, AB'nin rekabet politikası ile ilgili ortak prensip ve amaçlarını kabul ettiğini, *acquis*'i uygulamaya hazır bulunduğunu ve konu hakkında hiçbir geçiş süresi istemediğini deklere etmiştir. Müzakerelerin kapandığı Haziran 2004 yılına kadar Bulgaristan konu ile ilgili 7 tane ek bilgi belgesi sunmuştur.

Çelik işletme endüstrisini 2007'ye kadar geliştirme amacıyla Bulgaristan buna yönelik bir Ulusal Program kabul etmiş. Ulusal Program'a göre 2005'ten sonra çelik işletme endüstrisine yardımları kısıtlamak gerekmektedir. Enerji sektöründe de Bulgaristan 2005 yılına kadar kömür işletme endüstrisine yardımları artırmakla kendisini angaje etmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkında 2005 ilerleme raporunda, Bulgaristan'ın Rekabeti Destekleme Komisyonu ve Devlet Yardımları bölümünün personel kapasitesindeki başarılar ileride de devam ettirilmesi gerektiğini söylenmektedir. Bunun yanında, know how alanında yakalanan ilerlemelerin gelecekte de garantilenmesi için, Devlet Yardımları alanında işbirliği sağlanması için gerekli planların yapılması gerekli olduğu söylenmektedir.¹¹⁸

2.3.7. Tarım

Tarım konusu hakkında müzakereler 21 Mart 2002 yılında başlatılmış ve 4 Haziran 2004'te de kapanmıştır. Bulgaristan Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'nın (CAP) doğru düzgün işeyebilmesi açısından çok önemli bazı adımlar atması beklenmektedir. Balıkçılık, orman arazileri, tarım ve orman alanlarının geliştirilmesi için AB ve ulusal yardımlarını

¹¹⁸ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Rekabet Politikası hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_06/01-CONF_BG_29_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

yönetecek ve ödemeleri yapacak bir ajans kurmak ve merkezi bir kontrol ve yönetim sistemi kurmak gibi adımlar atması gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkındaki 2005 İlerleme Raporu'nda, Ödemeler Ajansı'nın kurulması konusunda önemli ilerlemelerin yapılmadığı belirtilmektedir. Bütçeyi belirleme, yardım verilecek tarım alanlarının büyüklük açısından alt sınırını belirleme, ek olarak verilmesi kararlaştırılan ulusal yardımları belirleme ve toplu ödemelerle ilgili uygulanacak SPS ve SAPS sistemlerini belirleme kararlarının verilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Merkezi bir yönetim ve kontrol sisteminin oluşturulma konusunda da durum aynıdır. Merkezi yönetim ve kontrol sistemiyle ilgili yazılım oluşturulmasında, toprak sahiplerinin yeniden kayda geçirilmesinde, personelin eğitilmesi ve yerinde kontrolün yapılmasında hazırlıklar tamamlanmamıştır. Bulgaristan'ın 110 bin metre karelik yüzölçümünden 46 bin metre kare (işletilen topraklar) tarım alanlarının orto-foto resimleri çekilip parsel planlarının yapılması çok zor olduğundan dolayı, merkezi bir bilgi sistemi parsel teşhis ve tarımsal ürün üreticilerine ödeme sistemlerinin (LPIS Land Parcel Identification Systems) oluşturulamaması büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. 2007 - 2009 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan bu yöndeki reformlarını daha etkin bir şekilde tamamlayabilmesi için geri ödemesiz 890 milyon Euro'luk sübvansiyon alacaktır.

Ticaret mekanizmalarının uygulanmasında ilerleme kaydedilmiş olup ticaret mekanizmalarını uygulamasından sorumlu organlar (Devlet Fonu "Zamedelie", Ulusal Veterinerlik Bürosu, Ajans "Mitnitsi" ve tohum sağlığından sorumlu birim)¹¹⁹ arasında işbirliği artmıştır. Bunun yanında, kalite politikasından sorumlu olan yönetim yapıları oluşturulmuştur. AK 2005 İlerleme Raporu'na göre, hayvan hastalıkları ve hayvan ve hayvan eti ve ürünleri ticareti üzerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Bulgaristan AB'ye katıldıktan sonra AB'nin dış kapısı olacağından dolayı sınırlarda sekiz tane veteriner-tıp ve gıda kontrol merkezleri oluşturulması ve hayvanlara ilk yardım fonu oluşturulması

¹¹⁹ Bulgaristan'daki işletilen topraklar ve toprak kullanımı Harita 1'de gösterilmiştir, bkz. EK 6.

gerekmektedir.¹²⁰ Et ve canlı hayvan ihracatının kontrolü bu merkezlerde gerçekleştirilecektir. PHARE Programı'ndan sağlanacak 9 milyon Euro da buna ayrılacaktır.¹²¹ Nitekim bu merkezlerden sekiz tanesi açılmış durumda ve Ocak 2007'den itibaren hizmet vermektedir.

2.3.8. Balıkçılık

Balıkçılık konusu hakkında müzakereler 30 Mart 2001'de açılmış ve 17 Mayıs 2001'de müzakereler koşullu olarak kapanmıştır. Konu hakkında Bulgaristan tarafından hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. Balıkçılık ve Aqua-kültürleri Hakkında Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 41, 22.04.2001) amacı, AB'nin balıkçılık alanında ortak politika gereklerinin Bulgaristan iç hukukuna aktarmaktır. Söz konusu kanunla balıkçılık sistemi üzerine kontrolün oluşturulması, balıkçılıkla uğraşan gemilerin denetlenmesi, balık ve balık ürünleri pazarı üzerine kontrolün sağlanması, balıkçılıkla uğraşan gemilerin kütüğünün oluşturulması ve balık kaynaklarının koruma ve çoğaltılması planlanmıştır.

Ticaret Denizciliğinin Kodeksi'ni Değiştirme ve Ekleme Yasası çıkarılmış. Değiştirme Yasası ile, balıkçılıkla uğraşan gemilerin elektronik veritabanı olarak kütüğünün oluşturulması öngörülmüştür. Ulaştırma ve Enformasyon Bakanlığı'nın çıkardığı bir direktifle de, balıkçılıkla uğraşan gemilerin belirlenmesiyle ilgili AB mevzuat gerekleri iç hukuk aktarılacaktır. Bununla beraber, Gemilerin kimlik belgeleriyle ilgili bir direktifin çıkarılması da öngörülmüştür.

Tarım ve Ormanlar Bakanlığı tarafından 26.11.2001 tarihinde çıkarılan (Resmi Gazete, sayı 106, 7.12.2001) ve balıkçılık yevmiye defterinin oluşturulması, kaynaklarının deklere edilmesiyle ilgili olan Emirname No: 43 mevcuttur. Bunun yanında, 4 Aralık 2001 yılında yürürlüğe giren ve 20 Eylül 2002'de değiştirilen, balık avlama iznin verilmesi ve

¹²⁰ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tarım konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_07/01-CONF_BG_43_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹²¹ Milka Dimitrova, "Bulgar Tarımı ve Avrupa Birliği'nin Üyelik Kriterleri", (01 Eylül 2005), çeviren: Neli Dimitrova, *Bulgaristan Radyosu*, http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Turkish/Theme_BulgariaES/Material/tarim+kriterleri.htm. Erişim Tarihi: 26.09.2005.

balık ve diğer deniz hayvanlarını yetiştiren kişilerin kütüğünün oluşturulması ile ilgili bir Emirname daha mevcuttur. Bunlarla beraber, gemiler kütüğüne kayıt işlemleriyle ilgili olan 10 Ocak 2003'te çıkarılan Emirname No: 1 (Resmi Gazete, sayı 7, 24.01.2003) ve gemilerin ağırlığının ölçülmesi ile ilgili olan 6 Nisan 2004'te çıkarılan (Resmi Gazete, sayı 44, 25.05.2004) Emirname No: 3 belgeleri mevcuttur.¹²²

2.3.9. Taşımacılık Politikası

Konu hakkında müzakereler Haziran 2001 yılında açılmış ve Yunanistan başkanlığı döneminde, Haziran 2003 yılında müzakereler geçici olarak kapanmıştır. 2004 yılının başında, Yollar Kanunu'nu Değiştirme ve Ekleme Yasası çıkarılmıştır. Değiştirme ve Ekleme Yasası ile, 1 Nisan 2004'ten itibaren, yabancı ve Bulgar şoförlerinin Bulgaristan Cumhuriyeti yol altyapı ağını kullanım vergilerini ödeme sistemi kabul edilmiştir (Resmi Gazete, sayı 6 ve 14, 2004). Bununla, AB'nin yol altyapı ağını kullanım vergilerinin ödenmesi ile ilgili olan 99/62 Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

Uluslararası mal ve yolcu taşımacılığıyla ilgili Emirname No: 11 ve Bulgaristan Cumhuriyeti sınırları içerisinde mal ve yolcu taşımacılığıyla ilgili olan Emirname No: 33'te yapılan değişiklikleriyle, bütün taşıt araçları şoförlerine aynı profesyonel yeterlilik gerekleri öngörülmektedir. Şoförler, kurslara gitmekle veya ulaşım sektöründe yaptıkları pratikle kazanmış deneyime sahip olmaları gerekmekte, en az lise mezunu olmaları ve 96/26 ve 98/76 Direktifleri'nde öngörülen derslerden sorumlu olacakları bir sınavdan başarılı geçmeleri gerekmektedir.

2000 yılında çıkarılan Demirağı Ulaşım Kanunu ile (Resmi Gazete, sayı 97 28.11.2000), bir yönlendirici organ olarak Demirağı Ulaşım Yönetimi Ajansı ve 1 Ocak 2002'de iki bağımsız şirket Demirağı Altyapı Ulusal Şirketi ve Bulgaristan Devlet Demirağı İşletmesi oluşturulmuştur.

¹²² Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Balıkçılık konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_08/01-CONF_BG_54_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

1972 tarihli Sivil Havacılık Kanunu 1990, 1997, 1998, 1999 ve 2004 yıllarında değişikliğe uğramıştır. 1998 Sivil Havacılık Kanunu’nu Ekleme ve Değiştirme Yasası ile, Ulusal Havacılığı Yönetim Başmüdürlüğü (Resmî Gazete, sayı 29, 2000) oluşturulmuştur. Bununla AB ve Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu’nun sivil havacılıkla ilgili gereklerine uygun olarak yasal bir çerçeve oluşturulmuştur. 2004 yılındaki değişiklikleriyle, Üçüncü Havacılık paketinin AB hava pilotlarının yetkilendirilmesi, AB hava pilotlarının AB hava yollarına giriş iznin verilmesi ve hava ulaşım fiyat ve vergilerinin belirlenmesi ile ilgili gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Bunun yanında, AB hava alanları hizmetlerinden yararlanmasıyla ilgili 96/67 Direktifi ve ulusal hava alanlarında işlenen suçları araştırma koşullarının belirlenmesiyle ilgili olan 94/56/EC Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

Aralık 2002 yılında Ticaret Gemiciliği Kanunu kabul edilmiştir. Kanun’da yapılan değişiklikler ile gemi denizciliğinin güvenliğinin sağlanması, gemileri kontrol etmekle çevre kirliliğinin önlenmesi, gemi denizciliği pazarına serbest girişinin sağlanması ve pazarda adil rekabetin yapılmasının sağlanması öngörülmüştür. Denizcilikle ilgili 16 AB hukuksal belgeyi iç hukuka aktaran 11 tane Ulaşım ve Enformasyon Bakanlığı Emirnamesi çıkarılmış ve denizcilikle ilgili Ulaşım ve Enformasyon Bakanlığı’nın iki projesi de tamamlanmıştır.¹²³

2.3.10. Vergilendirme Politikası

Bulgaristan konuyu 27 Temmuz 2001’de müzakerelere açmış ve 10 Temmuz 2002 yılında konu hakkında müzakereler geçici olarak kapanmıştır. Sigaralar üzerinde tüketici vergilerinin minimum sınırının uygulanmaya başlaması için 1 Ocak 2010’a kadar bir 3 yıllık geçiş süresi istenmiştir. Konu hakkında müzakereler süresince, uluslararası yolcu taşımacılığını KDV vergisinden muaf tutması ve küçük ve orta boy işletmelerinin Bulgaristan’da kayıtlı olmaları için 25 bin Euro’luk barajını uygulaması için Bulgaristan’dan

¹²³ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Taşımacılık Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_09/01-CONF_BG_55_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

özel bir rejim uygulaması istenmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan hakkındaki 2005 yılı ilerleme raporuna göre, KDV ile ilgili olarak AB'de ticaret anlaşmaları söz konusu olduğunda AB'nin gereklerinin uygulanması konusunda eksiklikler vardır. AB tarafından Bulgaristan'ın 01.01.2007'den önce Ulusal Gelirler Ajansı'nı kurması ve vergilerin kontrol ve toplama işlemlerinin oldukça hızlandırmasını istenmektedir.

Bunun yanında, AB sistemleriyle bağlantı için Merkez Bürosu kurulmuş ve büronun personelinin artırma çalışmaları devam etmektedir. Faizler, hak sahibi payları, tasarruflar ve ana-şirket-çember-şirket konularıyla ilgili olan direktiflerinin iç hukuka aktarılma işlemlerinin bitirilmesi beklenmektedir. Son olarak, Vergiler Başmüdürlüğü'nün görevlerinin Ulusal Gelirler Ajansı'na ve tüketim vergisiyle ilgili sorumluluğunun Vergiler Başmüdürlüğü'nden "Mitnitsi" Ajansı'na devredilmesine karar verilmiştir.¹²⁴

2.3.11. Ekonomik ve Parasal Birlik

Bulgaristan, Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) konusunu 21 Mart 2002 yılında müzakerelere açmış olup müzakereleri 22 Nisan 2002'de kapatmıştır. Bulgaristan konu hakkında AB gereklerini tamamen kabul edip hiçbir geçiş süresi istememiştir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusu ile ilgili AB mevzuatı genel olarak, Birliğe üye devletlerinin merkez bankalarının bağımsızlığını gerektiren, merkez bankaları tarafından kamu sektörünün doğrudan finanse edilmesini yasaklayan ve kamu sektörünün finansal kuruluşlara ayrıcalıklı girişlerini yasaklayan gereklerden oluşmaktadır. Birliğe üye olana kadar aday ülkeler ekonomik politikalarını kendileri düzenleyerek, Büyüme ve İstikrar Pakti¹²⁵ ve Avrupa Merkez Bankalar Yönetmeliği buyruklarına sadık kalacaklardır. Bunun yanında,

¹²⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Vergilendirme Politikası hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_10/01-CONF_BG_22_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹²⁵ Büyüme ve İstikrar Pakti, Avrupa Konseyi 17 Haziran 1997 Kararı ve 7 Temmuz 1997 tarihli iki Konsey Direktifi ile oluşturulmuştur. Pakt'ın amacı, üye devletlerin Euro'yu kabul ettikten sonrasında bütçe disiplinlerini devam ettirmelerini sağlamaktır. Büyüme ve İstikrar Pakti, aşırı bir açığı kapatmak için uygun önlemleri alamayan katılımcı bir ülkenin Konsey tarafından cezalandırmaya yetkilendirmektedir. İlk başta bu cezalandırma hafif olabilmekte fakat, açık iki sende kapatılamazsa daha ağır cezalar da verilebilmektedir. Bkz. Amy Verdun, "Economic and Monetary Union", *European Union Politics*, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 321.

aday ülkeler Euro'ya geçme Anlaşması'nda belirlenen kriterleri yerine getirmekle kendilerini angaje etmişlerdir.

Bulgaristan iç hukuku ile Ekonomik ve Parasal Birlik konusundaki AB mevzuatı arasında büyük derecede uyum sağlanmış durumda ancak, Ulusal Merkez Bankası'nın bağımsızlığı konusunda, Bulgaristan Ulusala Bankası Yasası'nda Yönetim Kurulu üyelerinin haklarının kısıtlanması ile ilgili bazı değişikliklerinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanında, kamu sektörünün doğrudan finansman yasağıyla ilgili Devlet Bütçesi'ni oluşturma Yasası'nın 26. maddesi 3. fıkrasının değiştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan başka bir de, kamu sektörünün finansal kuruluşlara ayrıcalıklı girişinin yasaklanması konusuyla ilgili olarak, Sosyal Sigorta Kanunu'nda emekli sigorta paylarının yatırılmasıyla ilgili bazı değişikliklerin yapılması öngörülmüştür.¹²⁶

2.3.12. İstatistik

Konu hakkında müzakereler 24 Ekim 2000 yılında açılmış olup 20 Kasım 2000'de kapanmıştır. Bulgaristan konu ile ilgili hiçbir geçiş süresi istememiştir. Bulgaristan ve diğer aday ülkeler İstatistikler konusunda *acquis*'i kabul edip onun temel prensipleriyle büyük dereceye kadar uyum sağlayabilmiştir. Bulgaristan, "İstatistikler" bölümüyle ilgili AB mevzuatını uygulamada ciddi sorunlar yaşamayacağını öngörmektedir. Ulusal İstatistik Enstitüsü EUROSTAT ve diğer istatistik kurumları ile iletişim ve işbirliği konularında iyi kurulmuş bir ağ sistemine sahiptir. 25.06.1999 tarihli, 57 sayılı, Resmi Gazetesinde yayımlanan İstatistik Kanunu ve 2000 – 2006 döneminde istatistik aktivitelerini geliştirme Ulusal Programı'nın kabulüyle Ulusal İstatistik Sistemi daha büyük elastikiyet kazanmıştır.

Bulgaristan'da 2001 yılında toplumun, evlerin ve tarımsal alanlarının sayımıyla ilgili bir kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla 2002 yılında Bulgaristan'da çalışan yabancılarla ilgili tüm bilgiler toplanmış olup, toplum sicili yenilenmiştir. Bununla beraber, 2005 yılında işgücü maaşları, harçları ve geçinimleriyle ilgili gözlemlerinin sonuçları değerlendirilmiştir.

¹²⁶ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ekonomik ve Parasal Birlik konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_11/01-CONF_BG_43_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

2001 yılında tüketici fiyatları endeksi hakkında AB gerekleriyle büyük derecede uyum sağlanmış, 2006 yılında da AB'nin yıllık ulusal hesaplama sisteminin metodolojisini uygulanmasında da uyum sağlanmış durumdadır. 2005 yılında ise, ödemeler dengesi ve doğrudan yabancı yatırımlarıyla ilgili metodolojisinin uygulanmasında büyük derecede uyum sağlanmış durumda. Bundan başka “Toprakların kullanımı” konusunda AB gerekleriyle tam uyum sağlanmış, balıkçılık istatistikleri konusunda ise AB gerekleriyle orta derecede uyum sağlanmıştır. Balıkçılık ve aquakültürleriyle ilgili merkezi bir iletişim sisteminin kurulmasını öngören bir Kanun tasarısı hazırlanıp, 2003 yılında balıkçılık ve aquakültürleri konusunda AB mevzuatı gerekleriyle yeterli derecede uyum sağlanması öngörülmüştür.¹²⁷

2.3.13. İstihdam ve Sosyal Politika

Bulgaristan konuyu 26 Ekim 2001 yılında müzakerelere açmış olup 22 Nisan 2002’de ise konu hakkında müzakereler kapanmıştır. Avrupa istihdam ve sosyal politikasının amacı, aktif, katılımcı ve sağlıklı bir topluma ulaşmak amacıyla yaşam standartlarının ve hayat kalitesinin artırılmasıdır. Günlük hayatın birçok alanını ilgilendiren bu müktesebat başlığı, esas olarak üye ülkelerin sorumluluğunda olan bir alandır. Bu nedenle, AB’nin temel ilkelerinden biri olan ve ancak sorunun boyut ve niteliği nedeniyle AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkili olacağı hallerde AB’nin yetki kullanması anlamına gelen yetki ikamesi ilkesi doğrultusunda ele alınmaktadır. Sosyal politika ve istihdam müktesebat başlığı ile ilgili olarak, iş hukuku, kadın-erkek eşitliği, sosyal diyalog, iş sağlığı ve güvenliği gibi alanlarda minimum standartları ve hakları belirleyen AB mevzuatı mevcuttur.¹²⁸

Bulgaristan, AB üye devletlerinin sigaraların içermesi gereken maksimum katran oranı hakkındaki kanunlarını eşleştirmeleriyle ilgili olan AB Konseyi’nin 90/239/EEC

¹²⁷ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde İstatistik konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/docs/ChapterDocs/2/CH_12/01-CONF_BG_06_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹²⁸ Davut Ökütçü, “Son Dönem AB-Türkiye İlişkileri ve Sosyal Politika”, *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul, Nisan 2006, s. 47.

Direktifi'ni uygulayabilmesi için 31 Aralık 2016'ya kadar 9 yıllık geçiş süresi istemiştir. Bulgaristan İş Hukuku AB'nin bu alandaki Direktifleri'nin gerekleriyle büyük dereceye kadar uyum göstermektedir. İş Kodeksi Ekleme ve Değiştirme Yasası ile (Mart 2001) AB'nin 93/104/EEC, 91/533/EEC, 94/33/EC, 2001/23/EC ve 1999/70/EC Direktifleri'ni tamamen ve 98/59/EC, 91/383/EC Direktifleri'ni ise kısmen Bulgaristan iç hukuka aktarılmıştır. İş Hukuku'nun uygulanıp uygulanmaması üzerindeki kontrol "Glavna Inspekcia Po Truda" Ajansı'ndan sağlanmaktadır. Bununla beraber Bulgaristan'da işçi - işverenler arasındaki kolektif sorunları çözecek "Ulusal Arabuluculuk ve Barıştırma Enstitüsü" oluşturulmuştur. Bulgaristan'ın İş Hukuku, Çalışma Kanunu, İşsizlikten Korunma Kanunu ve bu iki kanunla ilgili olan bazı belli yasalardan oluşmaktadır. İş Kodeksi çalışanlarının özgürlüğü ve güvencelerini, eşit çalışma şartlarını, devlet, devlet organizasyonları, işçiler ve işverenler arasındaki sosyal diyaloglarını düzenler. İş Kodeksi'nin 2. maddesi olan "Sosyal Diyalog"a göre, devlet iş ilişkilerini ve onlarla doğrudan bağlantılı olan güvence ilişkileri ve işçi işveren arasında gerçekleşen sosyal diyaloglar sonucunda doğabilecek tüm ilişkilerini düzenler.

Cinsiyetler arasında eşitlik ve cinsiyetlerle bağlı ayrımcılıkların yasaklanması ilkesi Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın m. 6. fıkra 1.'de yer almakla beraber, çalışma aktiviteleriyle ilgili tüm hukuki belgelerde yer almaktadır. Mart 2001'de alınan İş Kodeksi'ni Ekleme ve Değiştirme Yasası ile (Resmi Gazete, sayı 25, 16 Mart 2001) kadın ve erkeklere eşit ödeme ilkesini ortaya koymakla beraber hamile kadınların işyerinin kapanması dışındaki sebeplerden dolayı işten çıkarılma olanağını yasaklamıştır.

Sosyal güvenlik alanında iki temel kanunda da Zorunlu Toplum Sigorta Kodeksi ve isteğe bağlı emekli maaşı sigortası Kanunu'nda ayrımcılık içeren hiçbir ibare bulunmamaktadır. Bundan sonra beklenen şey, mesleklere göre emekli maaşları şemalarıyla ilgili olan 86/378/EEC Direktifi'nin gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmasıdır.

Son olarak söylenmesi gereken, Bulgaristan İç Hukuku (Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası, İş Kodeksi, Sosyal Yardımlaşma Kanunu, Sığınmacılara ilişkin Kanun,

Çocukları Koruma Kanunu, Devlet Memurlarıyla ilgili Kanun, İsteğe bağlı Emekli Maaşıyla ilgili Kanun, Milli Eğitim Kanunu, Üniversite Eğitimiyle ilgili Kanun, Radyo ve Televizyon Kanunu, Spor ve Beden Eğitimi Kanunu, Tüketicileri Koruma ve Ticaret İlkeleri Kanunu) ayrımcılık ve ırkçılığa dayanan hiçbir ibare içermemektedir.¹²⁹

Sağlık hizmetleri alanında, ulusal sigorta sistemlerini koordine etmek üzere iki tane direktif oluşturulmuştur: 1408/71/EC Direktifi ve 574/72 uygulama Direktifi. Bu direktiflerde AB sınırları içerisinde sağlık hizmetlerinin dolaşımı ile ilgili kurallar yer almaktadır. AB üyelerinin sağlık hizmetleri alanındaki farklı fiyatları ve farklı sağlık güvencesi taksitleri bu iki direktifin oluşturulmasının sebebidir. Bulgaristan vatandaşları ayda 6,60 leva veya 3 Euro yatırmakla kendilerini sigorta etmektedir. Almanya vatandaşlarıysa sağlık sigortası için ayda birkaç yüz Euro yatırmaktadır. Bu farklılıklardan dolayı Sofya’da sağlık sigorta taksitlerini yatıran kimse Berlin’de sağlık hizmetinden yararlanamayacaktır. Diğer AB üyelerinde uzun süre için kalan kimseler bulundukları ülkenin vatandaşlarının yararlandıkları sağlık sigorta haklarından yararlanabilecekler. Fakat eğer öğrenci, emekli veya üniversite öğrencisiyse, çalışma anlaşmasıyla legal olarak çalışan kişilerse o zaman bulundukları ülkenin sağlık sigorta hizmetlerinden yararlanabilecektir. Saydığımız gruplar kapsamındaki kişiler sağlık sigorta taksitlerini bulundukları ülkenin kurallarına göre ödemeleri öngörülmüştür.

Bulgaristan vatandaşlarını daha çok ilgilendiren şey ise, diğer AB üyelerinde tatil, ziyaret veya iş icabı ziyaret gibi kısa vade kalışlarda yararlanabilecek hakların neler olduğudur. Bu durumlarda sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için yukarıda sayılan amaçlarla oraya giden kimseler, Avrupa Sağlık Sigorta Kağıdı’na (ASSK) sahip olmaları gerekmektedir. Bu belge 2004 yılında tüm AB üyeleri tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu belge, sahibi hakkında sağlık sigortasını yatırdığını ve herhangi bir sorunun bulunmadığını ispatlamaktadır. Bulgaristan’da bunun anlamı, son 15 aydı üç sağlık sigorta taksitinden fazla eksik yatırılmamış olmasıdır. ASSK belgesi fazla bilgi içememektedir

¹²⁹ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde İstihdam ve Sosyal Politika konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_13/01-CONF_BG_38_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

fakat ileride belgede elektro manyetik bir çipin yerleştirilmesi planlanmış ve sahibi hakkında kan grubu hakkında, geçmiş hastalıkları, alerjisinin bulunup bulunmadığı, genetik sorunlarının olup olmadığı, geçmişte aldığı ilaçlar hakkındaki bilgiye ve elektro sağlık dosyasına erişimin sağlanması planlanmıştır. Bunun yapılabilmesi için AB üyelerinin tümü enformasyon sistemlerini eşleştirmeleri ve en küçük balkan şehirlerindeki hastaneler bile bu elektro sağlık çipli sigorta kartları okuyabilecek okuyuculara sahip olmaları gerekmektedir. Eğer sağlam çalışılırsa bu reformun gerçekleşebilmesi 2011 yılında mümkün olabilecektir. Bugünkü sağlık sigorta kartları kağıttandır ve Bulgaristan'daki nüfus cüzdanları büyüklüğündedir. Söz konusu kartlar, 30 gün süreyle Bölgesel Sağlık Sigorta Kasası tarafından çıkarılmaktadır.

Bu sağlık kartlarıyla Bulgaristan vatandaşları bir AB üyesine gittiğinde iki tür hizmetten yararlanabilecektir: Birincisi, her Bulgaristan vatandaşı, hastalandığında bulunduğu ülke hastanesindeki doktorlarının kararlarıyla belirlenecek hayati tehlikenin ortadan kaldırıldığı ana kadar ücretsiz olarak ilk yardım hizmetinden yararlanabilecektir. Yani burada önemli olan hastanın hayatını tehlikeye sokacak sorunlarının ortadan kaldırılmasına kadar, bunu da belirleyecek olan doktorlardır, ilk yardımdan ücretsiz olarak yararlanılabilecek. Yani “acil” kapsamına giren durumlarda bu hizmetten ücretsiz olarak yararlanılabilecek ve bunun parasını ödeyecek olan Ulusal Sağlık Sigorta Kasası olup ödemeler kurumlar arasında gerçekleşecek ve hasta hiçbir şekilde ilgilendirilmeyecektir. Bunun dışındaki tüm durumlarda hasta alacağı sağlık hizmetleri için ödeme yapması gerekmektedir.

Sağlık sigorta kartının sağladığı ikinci tür hizmet ise planlanmış tedavidir. Bulgaristan'da eksik tıbbi tesisatın bulunması, organ nakli yapılacağı durumlarda bağışçı eksikliği, yeni metotlarını uygulamaya gerekmesi ve buna benzer sebeplerinden dolayı AB üyelerine tedavi için giden kimseler, Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'na dilekçe yazar ve Sağlık Sigorta Kasası gönderilen tüm dilekçeleri değerlendirmekle beraber her hastanın durumu için bireysel değerlendirme yapıp yurtdışında tedavisine izin verir. Yurtdışında planlanmış tedavi için Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'nda E 112 formu doldurulur ve kabul

edildikten sonra hastanın gideceği kararlaştırılan hastaneye teslim edilir. Söz konusu kurum veya hastane, hastaya kendi ülke vatandaşlarının yararlandığı fiyat ve hakları tanınmalıdır. Ulusal Sağlık Sigorta Kasası ilgilenen hastaneye tedaviyi öder, fakat eğer tıbbi araç gereç ve ilaçlarının alınması gerekirse, Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'nın sağlamaya zorunlu olduğu gereçlerse, söz konusu ürünlerinin Bulgaristan'daki fiyatlarına eşit miktarda para verilir geri kalan kısmını da hasta ödemek zorundadır.¹³⁰

2.3.14. Enerji

Enerji konusu 28 Kasım 2001'de müzakerelere açılmış, 18 Kasım 2002 yılında da konu hakkındaki müzakereler kapanmıştır. AB'nin 68/414/EEC ve 98/93/EEC Direktifleri'nin gereklerine göre Bulgaristan, petrol ve petrol ürünlerinden 90 günlük rezervler sağlaması gerekmektedir. Bu konu hakkında 2007'den başlamak üzere 6 yıllık geçiş süresi istenmiştir. Bu yöndeki gelişmeler için Bulgaristan, Aralık 2002 yılında Zorunlu Petrol ve Petrol Ürünleri Rezervlerinin Sağlanmasına Yönelik Kanun'u kabul edip, kanun Ocak 2003'te yürürlüğe girmiştir. Haziran 2002 yılında da Atom Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, Enerji sektöründe 2001 yılında, genel olarak rekabetin geliştirilmesi, çevreyi korumak ve enerji dağıtımında güvenliğin sağlanması amaçlarından oluşan Ulusal Enerji Stratejisi belirlenmiştir.

Son yıllarda yapılan uluslararası kontrollerin sonuçlarına (IAEA IRRT - June 2002, AQG/WPNS Peer Review - November 2003) göre, Bulgaristan işlevsel bir kontrol ve yönetim ağı kurmuş olduğu görülmüştür. 2002 yılında yapılan IRRT misyonuna göre ise, Bulgaristan'ın atom enerjisi alanında çalışan personeli yüksek standart koşullarında çalışabilecek kapasitesine sahip olduğu belirtilmiştir. 2003 yılında Kozloduy Atom Enerji Santrali'nde bir uzmanlar ekibinden yapılan ortaklık kontrolünün sonuçlarına göre ise, 2002 yılında AB'ye bağlı çalışan Atom Enerjisi Meseleleri Grubu'nun (AQG/WPNS) verdiği önerilerin tam anlamında yerine getirildiği sonucu çıkarılmıştır.

¹³⁰ Dr. Pavlina Andreeva, "Şte se lekuvame li svobodno v Evropa", *168 Çasa*, (5-11 Ocak 2007), s. 40. Ayrıca Bulgaristan vatandaşlarını AB üyelerinde yararlanabilecekleri sağlık hizmetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi Ulusal Sağlık Sigorta Kasası'nın elektronik adresinde bulabilirsiniz bkz. www.nhif.bg.

Mart 2003 yılında Atom Enerjisini Yönetim Denetim ve Düzenleme Ajansı, Batı Avrupa Atom Enerjisi Yönetim Denetim ve Düzenleme Organlar Birliği'ne (WENRA) üye olarak kabul edilmiştir. Bununla da, Bulgaristan Atom Enerjisi Yönetim ve Denetim Ajansı'nın uluslararası tanınması sağlanmıştır.¹³¹

2.3.15. Endüstriyel Politikası

Endüstriyel Politikası konusu 2001 yılının ikinci yarısında müzakerelere açılmış olup, 21 Aralık 2001'de konu müzakerelere kapanmıştır. Avrupa Çelik ve Kömür Topluluğu'nu oluşturan (1951) Paris anlaşması ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EAEC) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (EEC) oluşturan (1957) Roma Anlaşması'nda, sanayi alanında ortak bir politika öngörülmemektedir. Avrupa Endüstriyel Politikası'nın temel ilkesi, Avrupa Topluluğu'nu oluşturan Maastricht Anlaşması'nın 157. maddesinde tarif edilmiştir. Buna göre, "Avrupa Topluluğu ve üye devletleri endüstri alanında gerekli rekabet koşullarının var olduğunun garantisini vermelidir". Endüstriyel Politikası'nın yürütülme araçları Avrupa Komisyonu'nun inisiyatifleri doğrultusunda uluslararası koordinasyon ve müzakerelerinin sürdürülmesi ve AB Konseyi'nde oybirliği ile alınan kararlar doğrultusunda üye devletlerinin spesifik önerilerinin desteklenmesidir.

Avrupa Endüstriyel Politikası'nın prensipleri sanayinin rekabet edebilme gücünün geliştirilmesi, yenilikleri teşvik etmek, insan sermayesinin geliştirilmesi, teknoloji ve yatırımları teşvik etmek ve tüm bunları çevreyi koruma amaçları doğrultusunda gerçekleştirmekten ibarettir.

Konu hakkındaki müzakerelerde, Bulgaristan'ın kendi endüstriyel politikasını ve yeniden yapılandırma stratejilerinin AB Bakanlar Konseyi'nin No: 413 Kararı'nın (Council Decision 96/413/EC) gereklerine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Bulgaristan ekonomisinin rekabet edebilme gücü bir de Lizbon Stratejisi bağlamında değerlendirilmiştir. Lizbon Stratejisi'nin amaçları 2010 yılına doğru, çevreye duyarlı olan,

¹³¹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Enerji konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_14/01-CONF_BG_58_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

yeterli işyerleri sağlayan, gerekli sosyal sigorta ve güvence sağlayan, bilime dayalı ve yüksek büyüme gösteren en dinamik ve işlevsel ekonomiye sahip bir Avrupa Birliği ortaya koymaktır.

Bulgaristan'ın AB Endüstriyel Politikası'nın gereklerini iç hukuka aktaran en önemli belgesi Üretim Alanını Geliştirme Stratejisi'dir. Bu strateji 2000-2006 dönemine ait Ulusal Ekonomik Geliştirme Planı'nın bir parçasıdır. Bundan böyle stratejik amaç yeterince dinamik, yüksek rekabet gücüne sahip, piyasa prensiplerine göre yüksek büyüme gösterebilen şirketlere sahip üretim sektörleri yaratmaktır. Yatırımlar Bulgaristan şirketlerinin AB ekonomisine entegre edilmelerinde ve rekabet güçlerinin geliştirilmelerinde önemli rol oynamaktadır. Bundan böyle, 23 Nisan 2004 yılında Bulgaristan Millet Meclisi Yatırımları Teşvik Kanunu'nu kabul etmiştir. 2003 yılında yabancı yatırımlarda büyüme kaydedilmiştir. Öncelikli olarak üretim kapasitesinin genişletilmesine yönelik olan yabancı yatırımlar 2003 yılı için 1,4 milyar Dolar rakamını aşmaktadır.

Devlet aktivitelerinde şeffaflığın sağlanması ve rekabetin korunması alanlarında yine hukuksal önlemler alınmıştır. Mart 2002 yılında, devlet yardımlarının kontrol ve denetim şartlarını düzenleyen Devlet Yardımlarına İlişkin Kanun kabul edilmiş. Ekonominin liberalizasyonu ve yeniden yapılandırma çabalarının sonucu olarak, ekonominin temel alanlarında özelleştirme tamamen gerçekleştirilmiştir.

Yönetim ve iş çevreleri arasında işlevsel bir bağlantı ve temasın kurulabilmesi için Ekonomik Gelişme Konseyi'nin görevi hakkında değişiklikler yapılmıştır. Ekonomik Gelişme Konseyi artık, gelecek ekonomik politikası ve yatırım ve rekabet politikalarıyla ilgili fikirler üretecektir. Kanun değişikliklerinde, kavram anlaşılabilirliği hakkında, aktüel konular hakkında ve proje tasarımlarında Ekonomik Gelişme Konseyi'nin fikirleri dikkate alınacaktır.

Bulgaristan Endüstriyel Politikası hakkında hiçbir geçiş süresi istememiş, 2004 yılında AB'ye kabul edilen 10 devlet de Endüstriyel Politikası konusu hakkında geçiş süreleri istememiştir.¹³²

2.3.16. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

Küçük ve orta boylu şirketler konusu 28 Mart 2000 yılında müzakerelere açılmış, 14 Haziran 2000 yılında ise konu hakkında müzakereler kapanmıştır. Bulgaristan AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (SMEs) alanındaki politik ilkelerini iki temel kanunla iç hukukuna aktarmayı planlamıştır. Bunlardan birincisi, 1999 yılında kabul edilen Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler hakkındaki Çerçeve Kanun. Söz konusu kanun, devletin küçük ve orta ölçekli şirketlerin oluşturulma ve geliştirilmesini destekleme politikasıyla ilgili her türlü ilişkilerini düzenlemekle beraber, küçük ve orta ölçekli işletmelerinin AB mevzuatındaki küçük ve orta boy işletmelerine ilişkin tanımlama kriterlerine eşit bir tanımlama getirmektedir. İkincisi ise, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Oluşturma ve Desteklemeye yönelik Ulusal Stratejisi'dir. Söz konusu ulusal stratejisindeyse teknolojik gelişmeyi ve yenilemeyi desteklemek, finansal zemininin geliştirilmesi, idari ve hukuki koşullarını basitleştirmek, küçük ve orta ölçekli şirketlerinin Avrupalılaşma ve uluslararasılaşması ve bilgi edinme servislerinin geliştirilmesi konularına öncelik verilmektedir.

16 Ağustos 2002'de Bulgaristan ve AB üye ülkeleri arasında bir nota imzalanmıştır. Söz konusu notanın gereklerine göre, işletmecilik ve girişimciliğin geliştirilmesiyle ilgili olan Avrupa Birliği Programın içine Bulgaristan da dahil edilmiştir. 2002 yılı, sayı 115, Resmi Gazetede yayımlanan kanunla Bulgaristan Millet Meclisi söz konusu notayı onaylamış ve 10.12.2002 tarihinden itibaren Bulgaristan yukarıda bahsedilen programda yer almaya başlamıştır.

¹³² Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Endüstriyel Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_15/01-CONF_BG_30_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Bulgaristan Hükümeti'nin girişimciliği destekleme, küçük işletmelere kredi sağlama ve yatırım projeleri destekleme inisiyatifi doğrultusunda, 28.09.2001 yılında Bakanlar Konseyi'nin No: 213 Kararı ile Devlet Bütçesi'nden 20 milyon Leva finansal yardım ayrılmıştır. Nisan 2004 yılında başlatılan bu inisiyatif ile Küçük İşletmelere Kredi Verme Fonu kapsamında 4542 tane küçük ve orta boy işletmelere 45 milyon değerinde kredi sağlanmıştır. Kredi alıcıları 8815 yeni iş yerinin açıldığını deklere etmiş ve verilen kredilerin % 55'i yeni açılan işletmelere yatırıldığı belirlenmiştir. Kredileri sağlayan bankalar ise, Obedinena Balgarska Banka, Balgarska Poštenska Banka ve Evrobank'tır.

Bulgaristan, 1997-2000 dönemini kapsayan AB'nin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri hakkında Üçüncü Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nda yer almış. Bununla beraber yine, 1997-2000 programının devamı sayılan ve 2000-2005 dönemini kapsayan AB'nin girişimciliği destekleme ve küçük ve orta boy şirketlerine yönelik Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nda da yer almıştır.¹³³ AB'nin 2000-2005 Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nın enstrümanları Avrupa Yatırım Fonu tarafından idare edilmektedir.¹³⁴

2000-2006 dönemini kapsayan Ulusal Ekonomik Gelişme Planı'nın bir parçası olan ve Kasım 2000'de oluşturulan Üretim Alanını Geliştirme Stratejisi yanı sıra, Bulgaristan'da kalite kontrol sistemlerini geliştirme, sanayinin gelişmediği bölgelerde işletmeler oluşturma, küçük ve orta ölçekli işletmeleriyle görüşme ve teknolojik yenileme için yardım sağlamak ve kültür turizmini geliştirmek gibi birçok proje gerçekleştirilme aşamalarındadır. Tüm bu projeler, PHARE Programı kapsamında finanse edilmektedir.¹³⁵

2.3.17. Bilim ve Araştırma

Bilim ve Araştırma konusu 28 Mart 2000 yılında müzakerelere açılmış olup, 14 Haziran 2000'de konu müzakerelere kapanmıştır. Konu hakkında hiçbir geçiş süresi

¹³³ AB 2000-2005 Uzun Dönem Kredi Verme Programı'nı www.europa.eu.int elektronik adresinde yayımlamıştır.

¹³⁴ AB'nin Uzun Dönem Kredi Verme Programları ve enstrümanları hakkında daha fazla bilgi Avrupa Yatırım Fonu'nun resmi web sitesinde bulabilirsiniz bkz. www.eif.org.

¹³⁵ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_16/01-CONF_BG_07_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

istenmemiştir. Bilim ve Araştırma konusu, Bulgaristan'ın tutumunu belirleyip müzakerelere öncelikli olarak kapattığı konularından biridir.

AB'nin bilim ve araştırma mevzuatının aktarılması, Bulgaristan'ın AB'nin Çevre Programları'nda yer almasıyla gerçekleştirilmiştir. 01.09.1999 yılından itibaren Bulgaristan, AB'nin Beşinci Bilimsel Araştırmalar, Teknolojik Gelişme ve Atom Enerjisi Alanında Eğitim ve Araştırma Çerçeve Programı'nın tam yetkili üyesidir. Bilim ve Araştırma konusunda iç hukuka aktarılması gereken hukuki belgeler bulunmadığından dolayı, Bulgaristan'ın yukarıda bahsedilen programa olan üyeliği ile, AB'nin bilim ve araştırma mevzuatının büyük bir kısmı kabul edilmiştir. 20.05.1999 yılında Bulgaristan Millet Meclisi'nin bir kararı ve Bulgaristan-AB arasında gerçekleşen mektuplaşmayla, AB'deki bilim ve araştırma organizasyonlarının Bulgaristan ulusal bilim ve araştırma program ve aktivitelerine serbest girişine izin verilmiştir. 1999 yılında yine Bulgaristan, bilim ve araştırma alanında koordinasyon ve işbirliğine ilişkin AB COST Programı'na (An Intergovernmental Framework for European Co-operation in the Field of Scientific and Technical Research) tam yetkili üyesi olmuştur. 2002 yılından itibaren ise, Bulgaristan AB'nin Altıncı Çevre Programı, EURATOM Programı ve başka diğer AB inisiyatiflerinde yer almış bulunmaktadır. Bilim ve araştırma konusu ile ilgili son bir gelişme de, 14.10.2003 yılında yürürlüğe giren Bilimsel Araştırmaları Teşvik Kanunu'nu kabulüdür.¹³⁶

2.3.18. Eğitim ve Meslekler

Bulgaristan ve Avrupa Birliği arasında Eğitim ve Meslekler konusu hakkında müzakereler 28 Mart 2000'de açılmış olup, 14 Temmuz 2000'de ise kapanmıştır. Konu hakkında Bulgaristan hiçbir geçiş süresi istememiştir.

AB'nin göçmen çocuklarının eğitimleriyle ilgili olan 77/486 Direktifi'nin gereklerini Bulgaristan iç hukukuna aktarmak amacıyla, Milli Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Kanunu'nu Uygulama Tüzüğü, Mesleki Eğitim ve Öğrenim Kanunu, Eğitimde Öğrenim

¹³⁶ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Bilim ve Araştırma konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_17/01-CONF_BG_08_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Planları ve Süre Aşamaları Kanunları'na ek belgeler hazırlanmıştır. AB'nin söz konusu 77/486 Direktifi, AB üyesi diğer devletlerin vatandaşlar olan ve Bulgaristan'da belli bir süre için çalışmaya gelen göçmenlerin çocuklarıyla ilgilidir. Bulgaristan Cumhuriyeti bu çocuklara, Bulgaristan Eğitim Sistemi'nin gereklerine göre, Bulgarca dilinde ücretsiz eğitim görmelerini sağlamak yükümlülüğündedir. Bunun yanı sıra, Bulgaristan, söz konusu göçmen çocuklarına ana dillerini öğrenme ve geldikleri ülkelerin kültürlerini öğrenme imkanları sağlamak zorundadır.

Mesleki eğitiminde reformları gözetleme amacıyla da Ulusal Mesleki Eğitim ve Öğrenim Ajansı kurulmuş, bununla beraber, "Avrupa'ya Entegrasyon" Bölümü'nün görevleriyle ilgili değişiklikler yapılmış ve "Sokrates", "Leonardo Da Vinçi" ve "Mladej" gibi Avrupa eğitim programlarını yürütecek ulusal ajanslar kurulmuştur.¹³⁷ AB'nin bu eğitim programları hakkında biraz bilgi verilecek olursa, kısa olarak bu eğitim programları öğrenci ve eğitim değişimini ve müfredat ile ilgili bilgi değişimini gerçekleştirmektedir. Şu anda global düzeyde bir değişim programı üzerinde de çalışılmaktadır.

2.3.19. Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri

Konu hakkında müzakereler Ekim 2000'de başlatılmış ve Ekim 2001 yılında kapanmıştır. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin numara transferi ile ilgili olan 98/61 Direktifi'nin gereklerinin iç hukuka aktarılması için 31.12.2008'e kadar iki yıllık geçiş süresi istenmiştir.

Monopol haklarından vazgeçilmesi amacıyla telekomünikasyon piyasası 01.01.2003 yılından itibaren liberalleşmiştir. 7.10.2003 yılında kabul edilen yeni Telekomünikasyon Kanunu, AB'nin söz konusu alanındaki mevzuatına uygun olarak telekomünikasyon piyasasını düzenlemektedir.

Rekabetin teşvik edilmesi amacıyla da, Bulgaristan farklı servislerinde birer ayrı muhasebecilik sistemi oluşturacağını, erişim ve iletişim koşullarını kolaylaştıracağını,

¹³⁷ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Eğitim ve Meslekler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_18/01-CONF_BG_09_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

kiralık ağılar sağlayacağını, şehirlerarası ve uluslararası görüşmelerinde santral seçebilme imkanı sağlayacağını beyan etmiştir. Bulgaristan, AB'nin özel bilgilerin korunması ile ilgili olan 97/66 Direktifi'nin gereklerini uygulamak amacıyla da, ödemeler, görüşmeler ve diğer özel bilgileri edinme işlemlerinde, muhafaza etme ve işlem görme kapasitelerini geliştireceğini beyan etmiştir.

Numara transferi konusunda belirlenmiş geçiş süresi içerisinde Bulgaristan, (BTC) Bulgar Telecom'un yatırım programında, 2008'in sonuna kadar mevcut olan iletişim ağının % 80'ini dijitalize edeceğini belirtmiş ve 1. Ocak 2009'dan itibaren numaraların transferi servisinden yararlanabiliyor olacaktır.¹³⁸

2.3.20. Kültür ve Odyovizüel Politikası

Konu hakkında müzakereler Mayıs 2000'de açılmış olup Kasım 2000 yılında kapanmıştır. Bulgaristan Kültürel ve Odyovizüel Politikası hakkında hiçbir geçiş süresi istememiştir.

Kültür alanında AB mevzuatı, genel olarak, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin kültürel programlar oluşturma kararlarından oluşmaktadır. Bulgaristan 2001 yılında, AB'nin 2000-2004 dönemi kapsayan "Kültür 2000" çerçeve programına ve kültür alanındaki diğer AB inisiyatiflerine dahil edilme isteğini belirtmiştir. Bulgaristan'ın bu isteği, 09.10.2001 tarihli No: 4 Bulgaristan-AB İşbirliği Konseyi Kararı ve Bulgaristan Bakanlar Konseyi'nin 20.08.2001 tarihli No: 603 Kararları ile kabul edilmiştir. Bulgaristan, "Kültür 2000" Programı'nın 2005-2006 dönemindeki inisiyatiflerine de katılmıştır. Bu programa AB üyesi 27 ülkenin yanı sıra Avrupa Ekonomik Bölgesinden üç ülke katılmaktadır.

Bulgaristan'ın kabul ettiği "Televizia Bez Granitsi" Direktifi ve 24.11.1998'de kabul edilip 30.11.1998 yılında yürürlüğe giren Radyo ve Televizyon Kanunu'nda 2000 yılında yaptığı değişiklikleriyle AB'nin bu alandaki mevzuatını büyük derecede

¹³⁸ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_19/01-CONF_BG_10_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

aktarılmıştır. Radyo ve Televizyon Kanunu'nda 25.10.2001'de (Radyo ve Televizyon Kanunu'nu Ekleme ve Değişirme Yasası'nın yürürlüğe girme tarihi 12.11.2001) ve 29.10.2003 (Resmi Gazete, sayı 99, 11 Kasım 2003) yılında yapılan değişiklikleriyle, AB mevzuatının daha büyük derecede aktarılması sağlanmıştır.

Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi'nin 17.05.2004 tarihli, No: 99 Kararı ile, radyo-televizyon yayıncılığında alınması gereken vergi tarifeleri belirlenmiştir. Bunu yanında Bulgaristan 2001-2005 dönemi için, AB'nin "Media plus" ve "Media-obuçenie" odyovizüel programlarına da katılmıştır. Bulgaristan'ın söz konusu programlarına katılımıyla ilgili Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi'nin 26.07.2002 tarihli No: 514 Kararı, AB-Bulgaristan İşbirliği Konseyi'nin 01.07.2002 tarihli No: 1 Kararı ve 31.07.2002 tarihinde imzalanan bir nota mevcuttur.

AB odyovizüel mevzuatının aktarılmasından sorumlu ulusal, düzenleyici ve denetleyici organ Elektronik Medyalar Konseyi'dir (SEM). Elektronik Medyalar Konseyi'nin idari kapasitesini güçlendirmek için BG 2003/004 – 937.01.01 Projesi başlatılmıştır.¹³⁹

2.3.21. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu

Konu hakkında müzakereler 28.11.2001'de açılmış ve 4 Haziran 2004 yılında kapanmıştır. Bulgaristan, AB'nin bölgesel gelişme ve yapısal enstrümanlarının koordinasyonu mevzuatının büyük bir kısmını aktarmıştır.

Bölgesel gelişmişlik alanında, Bulgaristan Cumhuriyeti Parlamentosu tarafından Bölgesel Kalkınma Kanunu (Resmi Gazete, sayı 14, 20.02.2004) kabul edilmiştir. Eski Bölgesel Kalkınma Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 26, 1999) değiştirilmiş haliyle bu sefer şunlar amaç edinmiştir: Hızlı ve dengesiz bir bölgesel gelişim koşullarını sağlamak, bölgelerarası ve bölgeler içerisinde ekonomik gelişmişlik farklılıkları azaltmakla beraber işsizliği azaltmak ve gelirleri yükseltmek ve sınır ötesi işbirliğini geliştirmek.

¹³⁹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kültür ve Odyovizüel Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_20/01-CONF_BG_11_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Bulgaristan, AB'nin (Nomenclature of Units for Territorial Statistics) NUTS sınıflandırılmasıyla ilgili olan 2003 tarihli, No:1059 Kararı ve EUROSTAT'ın istatistik bölgeleri oluşturma (Mektup 40113, Lüksembourg, 29 Nisan 2003) önerisiyle tam uyum sağlayabilmiştir. NUTS 1'e göre Bulgaristan Kuzey ve Güney diye iki istatistik birime ayrılmıştır. Her iki birim de, NUTS 2'ye göre oluşturulan 6 Planlama Bölgeleri'nden 3'er bölge içermektedir.

27.07.2000 tarihli No: 145 Bakanlar Konseyi Kararı'nı (Resmi Gazete, No: 64, 04.08.2000) değiştiren 28.05.2004 No: 109 Bakanlar Konseyi Kararı'na göre oluşturulan 6 planlama bölgeleri şunlardır: Vidin – Kuzeybatı Planlama Bölgesi'nin merkezi, Ruse – Kuzey merkez Planlama Bölgesi'nin merkezi, Varna – Kuzeydoğu Planlama Bölgesi'nin merkezi, Burgas – Güneydoğu Planlama Bölgesi'nin merkezi, Plovdiv – Güney merkez Planlama Bölgesi'nin merkezi ve Sofya – Güneybatı Planlama Bölgesi'nin merkezidir.

Rekabet ilkeleri alanında ise, 1998 Rekabeti Koruma Kanunu'nun 04.02.2003 değişiklikleriyle rekabetin korunma ve teşvik edilmesi, tarım alanında serbest girişimciliğin desteklenmesi, piyasa monopolünün kötüye kullanılmasını önlenmesi ve ortadan kaldırılması planlanmıştır.

Devlet Yardımları Kanunu'nun kabulüyle, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Anlaşmaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak, ulusal, bölgesel ve yerel bazda devlet yardımları alanında kontrol ve şeffaflık sağlanmıştır. 2003 yılında, devlet yardımları alanında çalışan ve çeşitli bakanlık, ajans, fonlar ve yerel yönetim kurumları temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Çevreyi Koruma Kanunu'nun kabulüyle de, AB'nin çevresel etki değerlendirilmesi ve kirliliğin kontrol ve önlenmesiyle ilgili olan direktiflerinin gerekleri aktarılmıştır. Kabul edilen diğer bazı normatif belgelerle de, EC 2001/42, 90/313 ve 96/61 Kararları'nın şartları yerine getirilmiştir.¹⁴⁰

¹⁴⁰ 24 Eylül 2001 tarihinde Brüksel'de oluşturulan Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Konferansı'nda Bulgaristan'ın Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu konusu hakkındaki (CONF-BG_56/01) pozisyonu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_21/01-CONF_BG_56_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

2.3.22. Çevre

Konu hakkında müzakereler 27 Temmuz 2001’de açılmış ve 30 Haziran 2003 yılında kapanmıştır.

AB’nin Çevre Mevzuatı 300 kadar normatif belge, bunlar direktifler, kararlar, öneriler ve onları ekleme ve değiştirme yasalarını içermektedir. Bunların yanı sıra, birçok sayıda bildiri ve AB’nin çevre alanındaki politikasını ilgilendiren diğer bazı hukuki belgeler içermektedir. Fakat AB çevre mevzuatının temelinde, 70 kadar direktif (bunlardan bazıları birçok defa değiştirilmiş ve eklenmiştir) ve 20 kadar tüzük yatmaktadır. Bunlardan yarısı iç piyasada malların dolaşımıyla ilgili olup Avrupa Komisyonu’nun 1995 Beyaz Kitap’ta yer almaktadır.

1997’den bu yana Bulgaristan’da sekiz çerçeve kanun kabul edilmiştir. Eylül 2002 yılında Bulgaristan cumhuriyeti Millet Meclisi’nin yeni Çevreyi Koruma Kanunu’nu kabul etmesiyle, çevre konusunda bilgi edinmesiyle ilgili, kamu ve devlet proje, plan ve programlarının çevresel etki değerlendirmesiyle ilgili, kirliliğin kontrol ve önlenmesiyle ilgili ve zararlı maddelerle çalışan üretim sektöründeki kazaların önlenmesiyle ilgili olan direktiflerinin gerekleri Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır. 2002’de kabul edilen Biyolojik Çeşitlilik Kanunu ile da, Yaban Kuşları Koruma Direktifi, Hayvanat Bahçelerinde Yaban Kuşları Yetiştirme Direktifi ve Flora ve Fauna Bölgeleri’ni Koruma Direktifleri’nin gerekleri Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır.

2003 yılında yeni Atık Yönetimi Kanunu’nun kabul edilmesiyle, atıkların çevreye zararlı etkisinin azaltılmasıyla ilgili olan 75/442/EEC Direktifi’nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Bunun yanında, söz konusu kanunla, katı yönetiminde hiyerarşi oluşturulmuş, atık yönetimi açısından büyük önem taşıyan bazı yeni tanımlamalar yapılmış, lisans verme rejiminde ve sorumlu organlarının yetkilerinde de bazı değişiklikler yapılmıştır.

2002-2003 yıllarında Tarım ve Çevre Bakanlıkları’nın öncülüğünde çalışan bir grup, Genleri Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu’nun tasarısını hazırlamış ve Millet Maclisi’nden onaylanmıştır. Bununla, genleri değiştirilmiş mikroorganizmalarının organik

kullanımıyla ilgili olan direktifin gerekleri ve genleri değiştirilmiş organizmalarının mahsus çevreye salınmasıyla ilgili olan direktifin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. 2004 yılında da, Gürültüden Korunma Kanunu tasarısı hazırlanmış ve Millet Meclisi'nden onaylanmıştır. Söz konusu kanunla, çevrede gürültüyü değerlendirme ve yönetimi ile ilgili olan 25.06.2002 tarihli 2002/49/EC Direktifi'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

Yeni kabul edilen kanunların daha efektif uygulanması amacıyla bazı idari değişiklikler yapılmıştır. İdarede gerekli personel sayısı, alması gereken eğitimi ve bazı diğer ihtiyaçları belirlemek amacıyla Çevre Bakanlığı'nın koordinasyonuna bağlı 22 “Çevre” Çalışma Grubu oluşturulmuş ve idari kapasiteyi geliştirmeye yönelik bir Ulusal Plan hazırlanmıştır.¹⁴¹ Söz konusu plan, 22 “Çevre” Çalışma Grubu, Baş Müzakereciler Ekibi, Bakanlar Konseyi'ne bağlı olan Avrupa Entegrasyon Konseyi tarafından kontrol edilmiş ve 4 Nisan 2003 tarihli Bakanlar Konseyi'nin No: 216 Kararı ile kabul edilip Avrupa Komisyonu'na sunulmuştur.¹⁴²

2.3.23. Tüketici ve Sağlığın Korunması

Tüketicileri Koruma konusu hakkında müzakereler 24 Ekim 2000'de açılmış ve 20 Kasım 2000'de kapanmıştır. Bulgaristan konu hakkında hiçbir geçiş süresi istememiştir.

03.07.1999 tarihinde yürürlüğe giren Ticaret İlkeleri ve Tüketicileri Koruma Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 30, 02.04.1999) kabulüyle, AB'nin Fiyatları Düzenleme 98/6/EC Direktifi, yanlış yönlendirici reklamlarıyla ilgili olan 84/450/EEC Direktifi, tüketicilere önerilen ve eşit olmayan şartlar içeren anlaşmalarıyla ilgili olan 93/13/EC Direktifi, malların ortak güvenliği ile ilgili olan 92/59/EC Direktifi, defolu malların üretiminde üstlenecek sorumlulukla ilgili olan 85/374/EEC Direktifi ve ticaretin yapıldığı yerlerin dışında yapılan anlaşmalarla ilgili olan 85/577/EEC Direktifleri'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Turizm Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 56, 07.07.2002) kabulüyle

¹⁴¹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Çevre konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_22/01-CONF_BG_13_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹⁴² Bulgaristan'ın Çevre alanında İdari Kapasiteyi Geliştirme Ulusal Planı'nın metni (Bulgarca), Bulgaristan Çevre Bakanlığı'nın resmi web sitesinde yayımlanmıştır bkz. <http://www.moew.government.bg/index1.html>.

de, organize edilmiş tek fiyat turizm yolculuklarıyla ilgili olan 90/314/EEC Direktifi'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

Bunların yanı sıra, Bulgaristan'da Tüketicileri Koruma Ulusal Konseyi'nin kabul ettiği ve 2004-2007 dönemini kapsayan Tüketicileri Koruma Stratejisi mevcuttur. Bundan başka, Bulgaristan AB'nin 2004-2007 yılları arasında tüketicileri koruma aktivitelerinin teşviki amacıyla oluşturulan uzun dönem programına da dahil edilmiştir.

1 Temmuz 2004 yılında PHARE BG 0201.09 Programı kapsamında twinning projesi başlatılmıştır. Proje'nin başlıca amaçları: Mal ve hizmetler piyasasında güvenliğin sağlanması, sağlığın korunması, tüketicilerin ekonomik çıkarlarının korunması, Bulgaristan Cumhuriyeti'nde tüketicilerin dolaşımını teşvik etmek, tüketici politikasının oluşturulması ve tüketicilerin korunması alanında AB mevzuatının uygulanması için gerekli şartları yaratmaktır.¹⁴³

Tüketicileri koruma alanıyla ilgili 2006 yılının ilk yarısında yürürlüğe giren kanunlarına göre, Bulgaristan'daki tüketicilerinin çıkarlarını koruyacak 5 üyelik bir komisyonun oluşturulmuş olması gerekirken şu an Bulgaristan'da iki üyelik bir komisyon bulunmakta ve komisyon 1999 ve 2004 yıllarından eski kanunlarına göre oluşturulmuştur. Bu konu, Bulgaristan siyasetinde Sosyal Demokratları SDS gibi bazı siyasi çevreleri rahatsız etmiştir. SDS Lideri Petar Stoyanov, Bulgaristan'ın kendi iç pazarı üzerine denetim ve kontrolü olmadan tüketicilerin haklarını koruyacak AK üyesine sahip olduğu utanç verici bir şey olarak nitelendirmektedir. Stoyanov, Avrupa Birliği'nden tüketicileri koruma alanında bazı koruyucu maddelerin getirilebileceğini belirterek, Bulgaristan'ın Ekonomi Bakanı'nın böyle bir komisyonu oluşturup önermesi ve hükümetin öneriyi en kısa zamanda kabul edip komisyonu göreve getirmesini istemiştir.¹⁴⁴ Bu ve buna benzer sorunlar Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinin yüzeysel nitelikte yapılıp kapandığının ispatlarıdır. Bu gibi boşluklar, ancak Bulgaristan'ın idari kapasitesini geliştirdikten ve AB'nin çeşitli

¹⁴³ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tüketici ve Sağlığın Korunması konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_23/01-CONF_BG_31_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

¹⁴⁴ “ES moje da naloži klauza zaradi potrebitelite”, *24 Časa*, (6 Ocak 2007), s. 6.

alanlarda yapılmasını istediği reformlarının devamı sağlandıktan sonra doldurulabilecektir. Bulgaristan'ın yapması gereken her ne kadar daha önemli işler olsa da unutulmaması gereken, her şeyin AB'den hazırda gelmeyeceği ve Bulgaristan'ın eksiklikleri görüldüğü alanlarla ilgili ve müzakerelerde verdiği taahhütleri yerine getirip getirmediğine yönelik Komisyon denetimi müzakerelerin tamamlanmasından sonra da devam edeceği ve bundan dolayı reformların mutlaka yapılması gerekecektir. Yükümlülüklerden kaçmak yok aksi takdirde Bulgaristan'ın ekonomi, iş veya başka alanlarında zorluklar ortaya çıkması mümkündür.

2.3.24. İçişleri ve Adalet Alanlarında İşbirliği

İçişleri ve Adalet Alanlarında İşbirliği konusu hakkında müzakereler, resmi olarak 27 Haziran 2001 yılında AB-Bulgaristan arasında yapılan Yedinci Hükümetlerarası Konferansı'nda başlatılmıştır. Müzakerelerin ikinci aşaması Mart 2002'de başlatılmış. 29 Ekim 2003 yılında, Bulgaristan konu hakkındaki müzakereleri kapatmıştır. Bunun sonucunda (AB'ye katılım aşaması) müzakerelerinin son aşamasına girilmiştir. 1 Nisan 2004 yılında da, AB Bulgaristan hakkında izleme raporunu yayımlamıştır.

AB'nin içişleri ve adalet alanlarıyla ilgili *acquis communautaire*'nin ayrılmaz bir parçası da Şengen *acquis*'idir. Şengen Antlaşması'na¹⁴⁵ katılmak için Bulgaristan, hazırlıklarını Kasım 2001'de kabul ettiği Ulusal Şengen Planı doğrultusunda yapmıştır.

İçişleri Bakanlığı Kanunu'nun 29 Kasım 2003 değişiklikleriyle, sınır güvenliği alanında, AB üyelerinde uygulanan en iyi pratiklerine ve 1985 Şengen Antlaşması'nı

¹⁴⁵ Şengen Antlaşması'nı ilk defa 1985 yılında 5 AB üyesi (Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) tarafından imzalanmıştır. Daha sonra 10 (Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İspanya, İtalya, İsveç, Norveç, İzlanda, Portekiz ve Yunanistan) devlet daha Antlaşma'ya katılıp Şengen sistemi üyeleri 15 olmuştur. Daha sonra katılan devletlerden ikisi (Norveç ve İzlanda) AB üyesi değil. Buna karşı ise, AB üyesi olan İngiltere ve İrlanda (1973'te üye olmuşlardı) Şengen sistemi dışında kalmayı sürdürmektedir. Şengen Antlaşması, üye devletlerin kendi iç sınırlarında kişiler üzerindeki kontrollerini kaldırmaktadır. Antlaşma, sınırlı da olsa üye devletlere sınırlarını geçmek isteyenlere karşı bazı koşulları uygulamalarına izin vermektedir. Bundan böyle üye devletler ortak bir giriş vizesinin uygulanması, barınma taleplerinden sorumlu olacak bir devletin seçilmesi ve uluslararası suçla ortak mücadele edilmesi hususlarından oluşan ortak bir giriş politikası oluşturmaya yanaştılar. Bkz. Emek M. Uçarer, "Justice and Home Affaires", *European Union Politics*, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 298.

Uygulama Konvansiyonu'nun şartlarına uygun olarak, görev ve aktiviteler geliştirilmiş ve modern Avrupa ilkeleri kabul edilmiştir.

Bulgaristan'daki Yabancılarla ilgili Kanunu'nu Ekleme ve Değiştirme Yasası ile (Resmi Gazete, sayı 37/22.04.2003), Şengen Anlaşması'nı Uygulama Konvansiyonu'nun 26 maddesi ve 2001/51/EC Direktifi'nin gerek ve şartlarına uygun olarak, şoförlerin sorumluluğu arttırılmış ve Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan yabancıların sicili oluşturulmuştur.

İllegal İnsan Trafiğiyle Mücadele Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 46/20.05.2003) kabulüyle, illegal insan trafiğini önleme, kurbanlarını koruma ve yeniden sosyalleşme önlemlerinin alınması amaçlanmıştır. 12 Şubat 2004'te insan trafiğiyle mücadele Ulusal Komisyonu'nun organizasyon ve görev Tüzüğü oluşturulmuş. Bunun yanı sıra, İnsan Trafiğiyle Mücadele Kanunu'nun (Resmi Gazete, sayı 49/01.03.2004) 11. maddesi gereği insan trafiği kurbanları merkezleri oluşturulmuş ve aynı kanunun m.9, 1. fıkrası gereği insan trafiği kurbanları konaklama evlerini yapma Tüzüğü oluşturulmuştur.

Haziran 2004'te (22 Mart 2004 tarihli Bakanlar Konseyi No: 195 Kararı ile) Terörizmin Finanse Edilmesine Karşı Önlemler Kanunu'nda belirlenen özel ve hukuki kişiler, organizasyon ve gruplar listesi yenilenmiştir.

1 Kasım 2003'te ise, Avrupa Komisyonu'nun Rüşvetçilikle ilgili Vatandaşlık Konvansiyonu yürürlüğe girmiştir. Bulgaristan, söz konusu konvansiyonunu 8 Haziran 2000 yılında onaylamıştır (Resmi Gazete, sayı 102/21.11.2003). 9-11 Aralık 2003'te Madrid ve Meksiko'da gerçekleştirilen bir Siyasi Konvansiyon'da Bulgaristan, BM'nin Rüşvetçiliği Önleme Konvansiyonu'nu imzalamıştır. 26 Şubat 2004 tarihinde ise, Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi, İlegal Yollardan Kazanılan Mal ve Toprakları Devletleştirme Kanunu'nun Yasa tasarsısını hazırlamıştır (Bakanlar Konseyi'nin 01.03.2004 tarihli No: 132 Kararı).

Millet Meclisi'nin Ceza Kanunu'nu Ekleme ve Değiştirme Yasası ile (Resmi Gazete, sayı 26/30.03.2004), Ceza Kanunu'nun madde 354a'nin 3. fıkrası ortadan

kaldırılmıştır. Söz konusu fıkra, kendilerinde tek kullanım dozu miktarında uyuşturucu bulunduran, kullanan veya taşıyan uyuşturucu bağımlılarına karşı ceza öngörülüyordu. Bunun amaçları, okul ve diğer yerlerde uyuşturucunun bulundurulup satılmasının önlenmesi ve CK 92 maddesi gereği uyuşturucu bağımlılarının zorunlu rehabilitasyonunun sağlanmasıdır.

14 Mayıs 2003'te Bulgaristan Millet Meclisi Ceza Kodeksi'nin Ekleme ve Değiştirme Yasası kabul etmiş (Resmi Gazete, sayı 50/30.05.2003). Yapılan değişikliklerle, suçluların hızlı iadesi (m. 440b gereği) planlanmıştır.

Bulgaristan İçişleri ve Adalet alanında AB mevzuatının ayrılmaz parçaları sayılan dört tane belge daha imzalamıştır. Bunlardan ilki, 8 Kasım 2001'de Strasburg'ta imzalanan ve Bulgaristan'ın 18 Şubat 2004'te (Resmi Gazete, sayı 16, 27 Şubat 2004) onayladığı Avrupa Ceza Hukuku Meselelerinde İşbirliği Konvansiyonu'na İkinci Ek Protokol'dür. İkincisi, 1997 tarihli Ceza Almış Kişileri Transfer Konvansiyonu'na hazırlanmış Ek Protokol'dür, bu protokol 9 Ekim 2003'te Sofya'da imzalanmış ve Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır (Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004). Üçüncüsü, 1972 yılından Ceza Davaları Transfer Konvansiyonu'dur, 9 Ekim 2003'te Sofya'da imzalanmış, Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır (Resmi Gazete, sayı 11/10.02.2004). Dördüncüsü de, 1970 yılından Verilmiş Cezaların Uluslararası Geçerliliği Konvansiyonu'dur, Sofya'da 9 Ekim 2003'te imzalanmış, Bulgaristan tarafından 28 Ocak 2004'te onaylanmıştır (Resmi Gazete, sayı 11, 10 Şubat 2004).¹⁴⁶

2.3.25. Gümrük Birliği

Bulgaristan 6 Haziran 2001'de üyelik için en önemli konularından biri olan Gümrük Birliği konusunu müzakerelere açmıştır. 29 Temmuz 2002'de müzakereler kapanmıştır. Konu hakkında hiçbir geçiş süresi istenmemiştir. Müzakerelerin kapanması, AB'nin dış sınırı olarak Bulgaristan'a verilen büyük güvenin ispatıdır.

¹⁴⁶ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İçişleri ve Adalet Alanında İşbirliği konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_24/01-CONF_BG_09_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Ocak 1999’da yürürlüğe giren Gümrükler Kanunu ve Gümrükler Kanunu’nu Uygulama Tüzüğü’yle, AB’nin Gümrükler Kodeksi’nin (Avrupa Konseyinin 2913/92 Kararı) gerekleri ve Gümrükler Kodeksi’ni Uygulama Tüzüğü’nün (Avrupa Komisyonu’nun 2454/93 Kararı) gerekleriyle büyük dereceye kadar uyum sağlanmıştır. 9 Nisan 2003 tarihinde de Gümrükler Kanunu’nu Ekleme ve Değiştirme Yasası (Resmi Gazete, sayı 37, 22.04.2003) kabul edilmiş. Yapılan değişikliklerle, transit rejimi, ekonomik sınır rejimi, serbest bölgeler ve serbest depolarla ilgili olan AB’nin Gümrükler Kodeksi’ni değiştiren Avrupa Parlamentosu (AP) ve AB Konseyi’nin 955/99 ve 2700/2000 Kararları’nın gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.

17.04.2003 tarihli No: 85 Bakanlar Konseyi Kararı’yla (Resmi Gazete, sayı 39/25.04.2003), Gümrükler Kanunu’nun 12. maddesi gereği “Mitnitsi” Ajansı tarafından toplanacak vergi tarifeleri belirlenmiştir. Bundan başka 23.09.2003 tarihli Bakanlar Konseyi No: 208 Kararı ile, vergilerin erteleme önlem ve şartlarını düzenleyen bir Yasa kabul edilmiştir. Hakkında vergi ertelenmesi yapılacak ürünler çok spesifik ve gerekli, yarı hazır, diğer malların yapımında kullanılabilecek ve ülkede bulunmayan ürünler olması gerekir.

Finans Bakanlığı’nın 19.12.2003 tarihli No: 11 Emirnamesi ile de (Resmi Gazete, sayı 1/06.01.2004), daha efektif bir şekilde tarife ve kotalarının belirlenme, kontrol ve organizasyonunun yapılması sağlanmıştır.

Bulgaristan, Gümrük Birliği alanında birçok önemli uluslararası konvansiyonuna da katılmıştır. Bunlar, geçici mal ithalleriyle ilgili olan 1964 ATA Gümrük Konvansiyonu, malların tırlar ile uluslararası ulaşımıyla ilgili olan 1977 TIR Konvansiyonu, sınır prosedürlerinin basitleştirme ve eşleştirilmesiyle ilgili olan Uluslararası 1982 ve 1985 Kyoto Konvansiyonu, malları kodlama ve kayıtlama sistemiyle ilgili olan 1992 Uluslararası Konvansiyonu, 1998 Malların Gümrük Kontrolünü Uyumlaştırma Konvansiyonu, 2003 Geçici İthal (İstanbul Konvansiyonu) Konvansiyonu ve 2004 tarihli sınır prosedürlerinin

basitleştirme ve eşleştirilmesiyle (değiştirilmiş Kyoto Konvansiyonu) ilgili olan Protokolü'dür.¹⁴⁷

2.3.26. Dış İlişkiler

Dış İlişkiler konusu hakkında müzakereler 28 Mart 2000 yılında açılmış ve 20 Kasım 2000'de kapanmıştır. Hiçbir geçiş süresi istenmemiştir.

AB'nin Dış İlişkiler mevzuatı Topluluk seviyesindedir ve direk uygulanır. AB Dış İlişkiler Mevzuatı genel olarak, uluslararası antlaşmaları, ticareti koruma mevzuatının enstrümanları, üçüncü ülkelere karşı uygulanacağı kararlaştırılan ürün ve teknolojilerin uzmanlar tarafından kontrolü, yatırımlar ve kredi verme gibi önlemlerin yanı sıra, BM Güvenlik Konseyi Kararları ve AB'nin ortak tutumundan oluşmaktadır. AB'ye katılım tarihinden itibaren Dış İlişkiler mevzuatının direk uygulanması, katılan devletlerin iç hukuklarından, uluslararası antlaşmaları ve AB mevzuatıyla uyuşmayan kısımlarının çıkarılmasını gerektirir.

Dış İlişkiler mevzuatında AB'nin üstün yetkisi 1997 Amsterdam Antlaşması'nın 133 maddesi (1957 Roma Antlaşması'nın m.113) ve Adalet Divanı'nın Kararları'nda belirlenmiştir. Dış ilişkilerin bazı alanlarında yetkiler ise AB ve üye devletler arasında bölüştürülmüştür.

AB'nin ortak ticaret politikası, ortak iç pazarının dış yönünü düzenlediğinden dolayı büyük siyasi önem taşımaktadır. Avrupa Birliği'ni kalkındırma politikası üye devletlerinden sağlanan yardımlarla tamamlanmaktadır. Belirlenmiş bazı ticaret ve işbirliği yapısal şemaları aracılığıyla, yoksulluğu azaltmak ve az gelişmiş ülkelerde sosyal ve ekonomik yapısal reformlar gerçekleştirmek için birçok devlete yardımlar verilmektedir. Bu yardımlar, AB'ye üye devletlerinin yıllık üyelik taksitlerini yatırdığı Avrupa Kalkındırma Fonu'ndan sağlanmaktadır.

¹⁴⁷ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Gümrük Birliği konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_25/01-CONF_BG_56_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Bulgaristan katılım tarihi itibaren bazı temel yükümlölükleri yerine getirmesi gerekmektedir. AB'nin Sınır Tarifesi'ni kayıtsız şartsız kabul edip uygulayacaktır. Katılım tarihinde itibaren AB'ye üye ölkeler, ürünleri Tercih Sistemi'ni uygulayacaktır. Bulgaristan yaptığı serbest ticaret anlaşmalarını bildirip AB'nin kararlaştırdığı tercihleri uygulamak zorundadır. İthal edilen ürünlerde AB'nin sağlık ve veteriner gereklerini uygulayacak ve tekstil ürünlerinin ithalinde sınırlamalar getirecektir. Bulgaristan AB'nin çelik ürünleri ticaretiyle ilgili mevzuatını kabul edecektir. Bulgaristan yaptığı (ve hala aktüel olan) uluslararası antlaşmalarını AB'nin (antlaşma yapıldığı alanlarındaki) mevzuatıyla uyumlulaştırmalıdır. Bunların yanı sıra, Bulgaristan, AB'ye katılım tarihinden itibaren, mevcut olan damping karşıtı ve diğer ticaret önlemlerini değıştirmek ve AB'nin ticareti koruma enstrümanlarını kabul edip uygulayacaktır.¹⁴⁸

2.3.27. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

Konu hakkında müzakereler 28 Mart 2000 yılında açılmış ve 14 Haziran 2000'de kapanmıştır. 30 Mayıs 2000 tarihinde, Bulgaristan Hükümeti'nin 28 Mart 2000 yılında "Ortak Dış ve Güvenlik Politikası" (CFSP) konusu hakkında sunduğu (CONF-BG 13/00) tutumunu desteklemeye yönelik Millet Meclisi Kararı yayımlanmıştır (RG sayı, 44/2000). Bulgaristan, AB'ye katılım tarihinden itibaren AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasını ve ondan doğan yükümlölük ve taahhütlerini yerine getirmeye başlamıştır. Bulgaristan dış ve güvenlik politikalarını AB dış ve güvenlik politikasıyla uyumlulaştırmak amacıyla, AB ve BM tarafından öngörölen uluslararası yaptırım ve sınırlandırma önlemleri uygulamaktadır. Özellikle silah ihracatında davranışlarla ilgili AB Kodeksi'nin tam anlamda uygulanmasına büyük önem verilmektedir.

Her geçen gün Bulgaristan, uluslararası terörizmle mücadele etmeye, uluslararası hukukun ilkelerini uygulamaya ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin daha efektif çalışması için katkıda bulunmaya daha da hazır bulunduğunu göstermektedir.

¹⁴⁸ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Dış İlişkiler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_26/01-CONF_BG_12_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Son olarak belirtilmesi gereken şey, “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” konusu hakkında hiçbir geçiş süresinin öngörülmemiş olmasıdır.¹⁴⁹

2.3.28. Mali Kontrol

Mali Kontrol konusu hakkında müzakereler 17 Mayıs 2001’de açılmış ve 1 Ekim 2002 yılında geçici olarak kapanmıştır. AB tarafından “Mali Kontrol” konusu hakkında en son sergilenen (CONF-BG 49/02) tutumunda belirlenenlere göre, AB finansal çıkarlarının korunması, AB fonlarının kullanımında şeffaflık, efektif kontrol ve yönetimin sağlanabilmesi için Bulgaristan ve AB organlarıyla yakın işbirliği ilişkileri sürdürmesi gerekmektedir.

İç finansal kontrol alanıyla ilgili Devlet İç Finansal Kontrol Kanunu’nu Ekleme ve Değiştirme Yasası ile (yürürlüğe girme tarihi 01.01.2003), Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı Müdürü’nün bağımsız çalışması sağlanmıştır. Bakanlar Konseyi’nin 24.07.2002 tarihli No: 511 Kararı’yla Devlet İç Finansal Kontrol Konseyi oluşturulmuştur. Devlet iç finansal politikasıyla ilgili belgeler güncelleştirilmiştir. Personeli eğitmek ve idari yapıları uzmanlaştırma önlemleri alınmıştır. Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı’nda (DİFKA) Metodoloji ve Uyumlaştırma Müdürlüğü oluşturulmuştur. İletişim ve enformasyon sistemini geliştirmek amacıyla “Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri” Müdürlüğü oluşturulmuştur. Ajans’ın bölgesel müdürlükleri 28’den 9’a indirilmiş. Finansal yönetim ve kontrol görevleri DİFKA’dan Finans Bakanlığı’na devredilmiştir. Finans Bakanlığı’nın Tüzüğü’nde değişiklikler yapılmış (Resmi Gazete, sayı 10/2004) ve “Devlet Hazinesi” Müdürlüğü’nün görevleri çoğaltılmıştır.

Devlet iç finansal kontrolünün sağlamlaştırılmasına katkıda bulunan ve PHARE Programı kapsamında finanse edilen, iki yıllık Fransa Cumhuriyeti Endüstri Finans ve Ekonomi Bakanlığı’yla twinning projesi Kasım 2003’te bitirilmiştir. Nisan 2002 yılında Avrupa Komisyonu’nun yaptığı ilk etap (peer review) kontrolüne göre önerilen yeniliklerin

¹⁴⁹ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Ortak Dış ve Güvenlik Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_27/01-CONF_BG_13_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

büyük bir kısmı Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı tarafından gerçekleştirildiği ortaya çıkarılmıştır.

Avrupa Birliği'nin finansal çıkarlarının korunması alanında ise, Bakanlar Konseyi bünyesinde çalışan, AB finansal çıkarlarını ilgilendiren Hukuksal Sorunlarıyla Mücadele ve Koordinasyon Konseyi oluşturulmuştur (04.02.2003, No: 18 Bakanlar Konseyi Kararı'yla).

AB finansal çıkarlarını ilgilendiren dolandırıcılıklarla mücadele amacıyla, PHARE Programı kapsamında finanse edilen yardımlar hakkında Avrupa Komisyonu – Bulgaristan Hükümeti arasında bir antlaşma sağlanmıştır. AB'den sağlanan yardımlarla dolandırıcılık ve düzensizliklerin olup olmadığını Devlet İç Finansal Kontrol Ajansı'nın iç denetleyicileri kontrol etmektedir. Mali Kontrol konusu hakkında Bulgaristan hiçbir geçiş süresi kararlaştırılmamıştır.¹⁵⁰

2.3.29. Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları

“Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları” konusu 28 Kasım 2001’de müzakerelere açılmış ve 4 Haziran 2004 yılında kapanmıştır. AB’nin Finansal ve Bütçe Sorunları alandaki mevzuatı AB bütçesi üzerine kontrol, planlama, uygulama ve sonuçları değerlendirme ilkelerini ve AB bütçe kaynaklarını kullanma sisteminin çalışma ilkelerini düzenlemektedir. Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları mevzuatı direk uygulanır ve iç hukuka aktarılması gerekmez. Fakat katılım tarihi itibaren, Bulgaristan AB mevzuatının efektif uygulanmasını sağlamalıdır. AB’nin Mali Konular ve Bütçe Konuları mevzuatının uygulanması, “Gümrük Birliği”, “İstatistik”, “Vergilendirme Politikası”, “Tarım”, “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu” ve “Mali Kontrol” müzakere konularındaki gereklerinin ne kadar yerine getirilip getirilmediğine bağlıdır. Bundan dolayı, Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusunun bu saydığımız müzakere konularıyla olan bağlantısına büyük önem verilmesi istenmiştir.

¹⁵⁰ Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Mali Kontrol konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_28/01-CONF_BG_04_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusu ile ilgili AB'nin aday ülkelerinden en önemli isteği, AB bütçesinden verilen yardımları koordinasyon, hesaplama, toplama ve kontrol işlemlerini gerçekleştirecek efektif idari kapasitesinin sağlanmasıdır. Bulgaristan'da bu işlemler genel olarak, Finans Bakanlığı bünyesinde çalışan "Sobstveni Resursi" koordinasyon biriminden yürütülmektedir.

Bulgaristan Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusu hakkındaki genel tutum (CONF-BG 14/00) belgesinde, katılım tarihi itibaren, AB mevzuatı gereklerine ve üye devletlerinde uygulanan ortak standartlara uygun olarak, AB bütçesinden gelen ve ona giden finansal akımları efektif bir şekilde yönetebilecek bir sistem geliştireceğini vaat etmiştir.¹⁵¹

2.3.30. Kurumlar

Bulgaristan "Kurumlar" konusunu 2002 yılının ilk yarısında müzakerelere açmış ve Nisan 2002'de müzakereler kapanmıştır. "Kurumlar" konusu Antlaşmalar ve AB'nin ikincil mevzuatı aracılığıyla oluşturulmuş organ ve kurumlarının yapısı ve görevleri ile ilgilidir. Genişlemede başarı getirecek anahtar unsur, yeni aday ülkelerin Birliğin kurumsal mimarisinde efektif ve dengeli temsili ve entegrasyonudur. "Kurumlar" konusunun amacı bunların sağlanmasıdır. Birliğin 27 üye devletle efektif çalışabilmesi için kurumları genişlemeye uygun hazırlama konusu Aralık 2000 yılında Nice'de düzenlenen Uluslararası Konferansı'nda tartışılmış ve Nice Antlaşması'nda ve ona eklenen protokol ve deklarasyonlarında yer alan temel konularındandır. 19 Ekim 2000 yılında İrlanda'da yapılan ikinci başarılı referandumdan sonra Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir.

AB'nin müzakerelerde kurumlar konusundaki tutumunda şunlar kararlaştırılmıştır:

- Nice Antlaşması ve Avrupa Birliği'ni Genişleme Protokolü'nün gerekleri ve daha özel olarak katılımı beraber kurumların adaptasyonu ile ilgili olan gerekleri,

¹⁵¹ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_29/01-CONF_BG_57_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

- Yeni üye devletlerden kabul edilmesi gereken temel unsurları oluşturan Nice’de Birliğin genişlemesiyle ilgili Deklarasyon No: 20’deki gerekler ve Konsey’de nitelikli çoğunlukla ilgili olan Deklarasyon No: 21’deki gerekler,
- Mevcut antlaşmaların ve ikincil mevzuat (bu anlamda kurumlar arasındaki ilişkiler, şeffaflık, diller, memurlarla ilgili kanunlar ve diğerleri),
- Avrupa Parlamentosu’ndaki sandalyeler konusu ve Konsey’de oy kullanma konusuyla ilgili geçiş süreleri kararlaştırılmıştır.

Avrupa Parlamentosu hakkındaki kanunlar ve 2004 seçimlerinden sonra Konsey hakkındaki kanunların yürürlüğe girmeleriyle de şu değişiklikler yapılmış: Yeni üye devletler, mevcut parlamentoda, 2004-2009 dönemi için seçilen milletvekillerinin sayılarını aynı sayıda milletvekili tarafından temsil edilmiş, Ekim 2004 sonuna kadarki geçiş süresi içinde, 25 üye devleti Konsey’de toplam 124 oya sahip olmuş ve nitelikli çoğunluk 88 oyla sağlanabiliyormuş. 1 Mayıs 2004’te yeni 10 üye ise, Nice Antlaşması’nın prensiplerinin yerine getirmeleriyle adapte olmaları planlanmıştır. Yeni 10 üye için Nice Antlaşması’nın prensip ve gerekleri kararlaştırılan birkaç aylık geçiş sürelerinden sonra yürürlüğe girmiştir.

2004 genişlemesinden sonra Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyonu’ndaki değişiklikler en kısa şekilde böyle anlatılabilir:

- 2004’ten sonra parlamentodaki oylar sayısı 732’ye arttırılmıştır (eskiden oylar 626 iken). Çek Cumhuriyeti ve Macaristan kendi nüfusuyla eşit sayıda nüfusa sahip devletlerle aynı oy sayısına sahip olmuş,
- 1 Kasım 2004’ten itibaren Birlik üyeleri Konsey’de toplam 321 oya sahip olmuş ve nitelikli çoğunluk 232 oyla sağlanabiliyormuş,
- Avrupa Komisyonu’nda ise her yeni üye devleti 1 Mayıs 2004’ten itibaren birer Komisyon üyesi ile temsil edilmiştir. Avrupa Komisyonu’nda temsil konusu hakkında 2014 yılına kadar Nice Antlaşması gerekleri geçerli olacak 2014 yılından sonra ise, üye

devletlerden sadece 2/3'ü Avrupa temsilcisine sahip olacak ve Avrupa Komisyonu'nda temsilcilerin seçilmesi devir prensibiyle yapılacaktır. Yani her bir dönem için devletlerden biri temsilcisiz kalabilir, fakat bu sefer Komisyon tüm AB üye devletlerinin coğrafik ve demografik özelliklerini yansıtabilecek şekilde oluşturulmalıdır. Bulgaristan, Kasım 2006'da ilk Avrupa Komisyonu üyesini Meglena Kuneva'yı seçmiştir. Bunun yanında Avrupa Parlamentosu üyesi olarak 18 milletvekili daha Brüksel'e gönderilecektir. Avrupa Komisyonu'nun üye sayısı her üye devletten birer üye olarak 27 kişi olup 2009 yılına kadar görevde kalacaklar. Çalışma süreleri bitince AK üye sayısının azaltılması düşünülmektedir. Böylece Komisyon'un daha efektif çalışması sağlamaya çalışılacaktır. 2006 yılı sonunda yürürlüğe girmesi öngörülen fakat giremeyen AB Anayasası'nda, 2009 yılından sonra AK üyeleri eşit şartlarda rotasyon prensibine göre sıralanmalarını öneriliyordu ve AK üyeleri AB üye sayısının 2/3'üne eşit olmasını ya da 18 kişi olmasını öneriyordu. Bunun yanı sıra Avrupa Komisyonu'nun dönem Başkan Yardımcısı olan Günter Ferhoygen'in, gelecekte AB'nin küçük üye devletleri Avrupa Komisyonu'nda sadece birer yardımcı Komisyon üyesine sahip olsun fikri, Brüksel'de AK Polonya üyesi Danuta Hübner gibi ve bazı diğer AK üyeleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Hübner'e göre, Komisyon'un daha büyük olması onu daha zayıf yapmaz, aksi takdirde AB üyeleri sadece yardımcı üyeye sahipse Komisyon Başkanı'nın eline daha geniş yetki verilmiş olur. Ferhoygen'in söylediğine göre, bunun bu şekilde yapılması AB kurumlarının kısmi reform planının bir parçasıdır. AK Yardımcı Başkanı'na göre, bir yardımcı AK üyesi marjinal eylem alana sahip tam yetkili AK üyesinden daha iyidir. Ferhoygen'in başka bir fikri de Avrupa Komisyonu Başkanı AB Parlamentosu tarafından seçilsin ve göreve geldiğinde beraber çalışacağı takım üyelerini kendisi belirlesin. Şimdiki durum ise, Avrupa Parlamentosu üye devletlerin AK Başkanlığı'na gösterdikleri adayı oylamaktadır. Bunun yanı sıra, üye devletler kendi AK üye adaylarını kendileri belirlemektedir.¹⁵²

Bundan sonrasında da tüm yeni üye devletler, Avrupa Mahkemesi'nde ve antlaşmalarla oluşturulan diğer tüm kurumlarda (Avrupa Merkez Bankası (ECB), Avrupa

¹⁵² “Predlojenie na Ferhoygen see razkol v Brüksel”, *Trud*, (Cumartesi 6 Ocak 2007), s. 31.

Yatırım Bankası (EIB) bunlara dahil ve ikincil mevzuata göre oluşturulmuş komite, ajans ve diğer tüm organlarda) mevcut prensip ve kanun gereklerine uygun olarak ve eşit sayıda temsil edilecektir. Bunun yanı sıra, Birliğe katılacak tüm yeni devletlerin ulusal dilleri Avrupa kurumlarında kullanılacak resmi dil olarak kabul edilecektir.¹⁵³

Son olarak şunu söyleyelim ki, yeni üye ülkelerin Birliğin kurumsal mimarisinde efektif ve dengeli temsili ve entegrasyonu genişlemede başarı getirmesi beklense de, AB tarihinde 12 üyesiyle ilk büyük 2007 genişlemesi, Avrupa Birliği'nin geleceğini tartışması gündemine getirmiştir.

2.3.31. Diğer Konular

“Diğer konular” konusu 14 Ocak 2004'te müzakerelere açılmış ve 15 Haziran 2004 yılında konu hakkındaki müzakereler kapanmıştır. Bu konu aslında diğer müzakere konularına eklenemeyecek bazı konuları kapsamaktadır. Örneğin Kopenhag'da kabul edilmiş ve 2004 genişlemesinde yeni 10 üye ile de müzakere edilmiş konulardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

- Aday ülkeleri Avrupa geliştirme fonuna eklemek,
- Aday ülkeleri çelik ve kömür araştırma fonuna eklemek ve onlardan yararlanmak,
- Aday ülkeleri Avrupa Merkez Bankası'nın yabancı rezervlerine üye yapmak,
- Aday ülkelerin AB'ye katılımıyla beraber Avrupa Yatırım Bankası'nın tüzüğünde değişiklikler yapmak,
- Aday ülkelerin katılım antlaşmalarına ortak ekonomik çıkarla ilgili koruyucu madde, iç pazarla ilgili koruyucu madde, iç işleri ve adalet alanlarıyla ilgili üç yıllık koruyucu maddelerini eklemek,

¹⁵³ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kurumlar konusu hakkındaki tutumu, *Bulgaristan Telgraf Ajansı BTA*, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g30m.htm. Erişim Tarihi: 15.01.2006.

- Katılım tarihinden itibaren üç katılım öncesi fonlarının (PHARE, ISPA ve SAPARD) uygulama ve yönetimi,
- Aday ülkeleri kalkındırmak ve idari kapasitelerini geliştirmek amacıyla geçiş süreleri tanımak ve ortaklar arasında önemli pratik ve tecrübelerinin değişmesini desteklemek. Bu amaçla 2004-2006 dönemi için verilen yardımlar 380 milyon Euro'dur.
- 2004-2006 döneminde, üye devletler, dış sınırların kontrolü ve AB mevzuatının (*acquis*) Şengen faaliyetlerinin finansmanı için geçici bir fon tarafından yardım almıştır. Bu amaçla söz konusu dönemde sağlanan yardımlar 858,3 milyon Euro'dur.
- 2004 genişlemesiyle yeni üyeleri, 1 Ocak 2004'ten itibaren Yapısal Fonlar, bazı Avrupa tarımsal fonları ve iç politikalar gibi bütçe harcamalarına katmak,
- Aday ülkelerin daha Birlik üyesi olmadığı ve yeni Avrupa mevzuat gereklerinin müzakere edilmediği 1 Kasım 2002 - 1 Mayıs 2004 döneminde geçiş süreleri alabilme olanakları tanımak,
- Litva'daki İgnalina ve Çekoslovakya'daki Bohunice (V1 Blok) Atom Santralleri'nin kullanıma kapanmalarıyla ilgili olan fonlarının yönetimi için hukuksal temel oluşturmak,
- Temelin Atom Santrali hakkında Avusturya ve Çek Cumhuriyeti arasında ikili anlaşmaların yapılması,
- Gozo hakkında Malta'nın deklarasyonu,
- Malta'nın kendi tarafsızlığı hakkındaki deklarasyonu,
- Çocuk düşürme hakkında Malta Protokolü,
- Kıbrıs'ta Birleşik Krallık egemen üsleri.

“Diğer konular” konu başlığı hakkındaki müzakerelerinde, Bulgaristan'ın AB üyeliği itibaren ilk üç yıllık dönemi için idari kapasitesini geliştirmesi amacıyla verilmesi

kararlaştırılan finansal pakete ek olarak 240 milyon Euro daha verilmesi kararlaştırılmıştır. 2007-2009 dönemi için Bulgaristan'ın alacağı yardımlar 4,5 milyar Euro'nun biraz üstündedir.¹⁵⁴ özetleyecek olursak, 31. konu kapsamında Bulgaristan ve Romanya ile müzakere edilen konular şunlardır: Birinci olarak, Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Kalkınma Fonu kapsamına alınmaları müzakere edilmiş. Bundan başka, Bulgaristan ve Romanya'nın Kömür ve elik zerine Araştırma Fonu kapsamına alınmaları ve katkı sağlamaları konusu da müzakere edilmiştir. nc olarak, lkeleri Avrupa Merkez Bankası'nın yabancı yatırım mevduatları ve sermayelere abone yapmak konusu müzakere edilmiştir. Dördüncü müzakere konusu da, Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe katıldıktan sonrasında, yeni aday ülkelerde katılım öncesi mali fonları olan PHARE, ISPA ve SAPARD'ın kurallarının uygulama ve yönetimini sağlamada katkıda bulunmaları. Beşinci müzakere konusu, Bulgaristan ve Romanya'da idari ve adli kapasitelerini geliştirmek ve desteklemek ve eşitler arasında en iyi pratiklerin değişimini sağlamak amacıyla ülkelere geçiş kolaylıkları (transition facility) sağlamak konusu olmuştur. Bu amaçla 2007-2009 yılları için 82 milyon Euro'luk yardım sağlanacaktır. Altıncı olarak, katılım müzakerelerde Birliğin kurallarının geçerli olmadığı ve ülkelerin henüz ye olmadıkları 1 Ekim 2004 tarihinden Birliğe katılım tarihine kadarki dönemde (interim period) düzenlemeler müzakere edilmiştir. Yedinci sırada müzakere edilen konu, Katılım Antlaşması'nda bazı korunma (safeguard) hükümlerinin işletilmesi konusudur. Müzakerelerin bitişi ile katılım arasında uzun bir süre bulunduğu ve yerine getirilmesi gereken taahhütlerin çokluğu nedeniyle Komisyon Katılım Antlaşması'nın spesifik bir korunma hükmü içermesinden yanadır. Ekonomik reformlarda veya taahhütlerin yerine getirilmesine yaşanan gecikmeler siyasi düzeyde gönderilecek erken uyarı mektupları ve Konsey'e raporlama yoluyla bildirilecektir. Bu kapsamda, Komisyon Katılım Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce üyelik kriterlerini karşılamada ciddi eksiklik tespit edilmesi halinde üyelik tarihini 1 yıl geciktirmeyi tavsiye edebilecektir. Genel olarak ekonomik, i pazar ile adalet ve içişleri alanları için saptanacak korunma hükümlerinin eklenmesi ve bu hükümler üç yıllık süre ile

¹⁵⁴ Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Diğer Konular konusu hakkındaki tutumu, *Bulgaristan Telgraf Ajansı (BTA)*, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g31.htm. Erişim Tarihi: 15.01.2006.

geçerli olacak ve bir izleme hükmünün eklenmesi konusu da müzakere edilmiştir. Bu izleme (monitoring) hükmü, katılım hazırlıklarında zorlukların çıktığında Avrupa Komisyonu'na katılım tarihini bir yıl uzatma önerisini yapmaya müsaade edecektir. Komisyon müzakerelerde verilen taahhütlere yönelik denetimine müzakerelerin tamamlanmasından sonra da devam edecektir. Bu denetim Ortaklık Anlaşmaları ile kurulan yapı bünyesinde ve diğer denetim araçları yoluyla gerçekleştirilecektir. Müzakere edilen konulardan sekizincisi, geçici olarak Bulgaristan ve Romanya lehinde 2007-2009 yılları için 239,5 milyon Euro'dan 559,8 milyon Euro'ya kadar bir miktarda Şengen ve para akışı (Shengen and cash-flow facility) kolaylıklarının sağlanmasıdır. Bu kolaylıklar, Bulgaristan ve Romanya'ya, katılımdan sonraki ilk üç yılda, Birliğin yeni dış sınırlarında Şengen mevzuatının ve gümrük kontrolü alanında yapacakları finansman faaliyetleri için destek olmak amacıyla ve ülkelerin para akışı pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla yapılacaktır. Dokuzuncu sırada müzakere edilen konu, aday ülkelerin Birliğe katılım bağlamında Avrupa Yatırım Bankası Kanunu'nda değişikliklerin yapılması konusudur. Son olarak, müzakere edilen konulardan onuncusu, Bulgaristan'da Kozloduy Nükleer Enerji Santrali'nin 1-4 bloklarının kapanması sonucunda olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla ayrılacak fonların yönetimi için legal temelini oluşturmak konusudur.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Avrupa Komisyonu Genişleme Bölümü, "Müzakereler EU 10-BG-RO", http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/chapters/chap_31_en.htm. Erişim Tarihi: 12.02.2006.

III. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN’IN AVRUPA BİRLİĞİ İLE MÜZAKERE SÜRECİNDE ÇEVRE KONUSU

1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurulmuş, 1 Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi (SEA) ile de hedeflenen Avrupa Tek Pazarı (SEM) 1 Ocak 1993 yılında yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁶ Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması’yla da Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur.

Ocak 2007 genişlemesinden sonra 27 üyelik bir birlik haline gelen AB, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden bazılarını hala aday statüsü niteliğinde tutmaktadır. Bulgaristan ve Romanya’nın 1 Ocak 2007’de AB’ye tam üyesi olmalarıyla Birlik üyeleri 27 olup nüfusu da 500 milyona yakın olmuştur. Ocak 2007’de tam üye olan Bulgaristan, Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde birçok konuyu müzakere etmiştir. Bu konulardan birisi de Çevre Politikası ve çevre alanındaki Bulgaristan ve AB mevzuatlarının uyumlulaştırılmasıdır. Bulgaristan ve Avrupa Birliği’nin yoğun ve verimli çalışmalarından sonra, çevre alanında birçok yeni düzenleme yapılmış ve söz konusu bölüm en azından teorik olarak AB standartlarına uygun bulunduğundan dolayı kapatılmıştır.

Katılım sürecinde Bulgaristan AB ile “Yatay Düzenlemeler”, “Hava Kalitesi”, “Atık Yönetimi”, “Su Kalitesi”, “ Kimyasallar ve Risk Yönetimi”, “Endüstriyel Kirliliğin

¹⁵⁶ Avrupa Tek Senedi, 1985 yılında başlatılan bir hükümetlerarası konferanstan sonra 1986’da imzalanmıştır. Anlaşma’nın onayı konusunda çıkan sorunlardan dolayı (Danimarka ve İrlanda) Senet 1 Temmuz 1987 yılında etkili olmuştur. Avrupa Tek Senedi ile Roma Antlaşması’nın ilk gözden geçirilmesi yapılmıştır. Aynı zamanda Senet, Tek Pazar Programı’nın bir aracı olarak hizmet görmüş olması yanında, 190’larda siyasi ve yasal düzenlemelerin yapılmasına da elverişli ortam hazırlamıştır. Tek Sent, tek Pazar ile ilgili konularında oy kullanımında nitelikli çoğunluğun kullanılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Senet, işbirliğine dayalı yeni bir karar alma prosedürünü (co-operation) geliştirmiştir. Öte taraftan Tek Senet, Ekonomik ve Parasal Birlik ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın temelini atmıştır. Bkz. Michelle Egan, “The Single Market”, *European Union Politics*, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York, 2003, s. 36.

Önlenmesi ve Kontrolü”, “Doğal Kaynakların ve Doğal Hayatın Korunması” gibi konuları müzakere etmiş ve bu alanlarda birçok yeni düzenleme getirmiştir.¹⁵⁷

Bu bölümümüzde katı atık yönetimi, su kalitesi yönetimi, hava kalitesi yönetimi, doğanın korunması, endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi, kimyasallar ve genetik olarak yapıları değiştirilmiş organizmalar, gürültü kontrolü yönetimi ve radyasyon korunması yönetimi alanlarındaki düzenlemeler incelenmiştir.

3.1. Bulgaristan’ın AB ile Müzakere Sürecinde 22. Bölüm - “ÇEVRE”

AB ile ilişkileri kurumsallaşmaya başlayan ve Birliğe üyeliği söz konusu olan aday ülkelerin, AB’ye üye olmak için yerine getirmeleri gereken kriterler, 1993 Kopenhag Zirvesi’nde belirlenmiş ve “Kopenhag Kriterleri” olarak tanımlanmıştır. Kopenhag Kriterleri üç başlık altında toplanmaktadır: Siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve AB müktesebatının (*acquis communautaire*) benimsenebilmesi. Burada verilen son başlığın anlamı, aday ülkenin AB müktesebatını üstlenebilme ve uygulayabilme kapasitesine sahip olmasıdır. 31 başlık altında toplanan AB Müktesebatı’nın 22 numaralı olanı “Çevre” adını taşımaktadır. Çevre başlığı altında ise: Yatay düzenlemeler (ÇED, bilgiye erişim vb.), Hava Kalitesi, Atık Yönetimi, Su Kalitesi, Doğanın Korunması, Sanayiden Kaynaklanan Kirliliğin Kontrolü, Kimyasallar ve Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar, Araçlardan ve Makinelerden Kaynaklanan Gürültü ve Nükleer Güvenlik ve Radyasyondan Korunma gibi alt başlıklar yer almaktadır.

Ağustos 2000’de Bulgaristan’ın Avrupa Birliği ile müzakerelerinde 22. Bölüm olan “Çevre” hakkındaki pozisyonunu sunan rapor görüşülmeye başlanmıştır. Aynı şekilde, Bakanlar Kurulu’na bağlı Avrupa Entegrasyon Kurulu denetimi altında olan Çevre alanında çalışan 22. Çalışma Grubu ve bunun alt gruplarının sektörler bağlamında da pozisyonlarının belirlenmesi başlatılmıştır. Şubat 2001 yılında ise, Bakanlar Kurulu tarafından bir Rapor kabul edildikten sonra Dış İşleri Bakanlığı, bu pozisyonu Avrupa Komisyonu’nun Genişleme Bölümü’ne Mart 2001’de resmi olarak sunmuştur. Temmuz 2001’de de Avrupa

¹⁵⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, “Bölüm 22 Çevre”, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/uptodate/ch22/Glava%2022_EUInt.doc, s.s. 6-7. Erişim Tarihi: 14.11.2005.

Birliği Bulgaristan'ın evre konusundaki pozisyonuna cevaben Düzenli Raporu'nu açıklamıştır.

27 Temmuz 2001'de Bulgaristan'ın “evre” bölümü konusundaki katılım müzakereleri hükümetlerarası konferansta resmen başlamıştır. Oturum sırasında Bulgaristan'ı temsil eden baş müzakereciye resmi olarak Avrupa Birliği'nin ilgili bölüm hakkındaki genel görüşü sunulmuştur. Bununla evre konusunda Bulgaristan ve Avrupa Birliği'nin tutumlarını belirleyen belgelerin değiş tokuşu ilk defa resmi olarak gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Birliği'nin Eylül 2001 tarihli genel tutumunda esas vurgular şöyledir:¹⁵⁸

- Bulgaristan evre alanındaki AB mevzuatını en geç 31.12.2006 katılım tarihine kadar kendi i hukukuna aktarmalıdır. Bu tarihe kadar, iç hukuk ile AB hukuku arasında tam bir uyum sağlanmalıdır.
- Belirli “ağır”, pahalı ve meydan okuyan konulardaki direktiflerin uygulanması konusunda Bulgaristan'ın faaliyet planları hazırlaması ve bunları uygulaması gerekmektedir. Bu faaliyet planlarında, söz konusu direktiflerin gereklerini tam olarak uygulanması için temel adımlar ve zaman çizelgelerinin olduğu gibi mali stratejilerle altyapı ve teknolojinin sağlanması için kamu ve özel sektörden yatırımların da belirtilmesi gerekmektedir.
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için ülke, evre konusundaki düzenlemeleri diğer politika alanlarına da entegre etmeye zen göstermelidir.
- evre konusundaki AB müktesebatının uygulanması ve yerleşmesi için kurumsal yapılandırmanın ve merkezi, bölgesel ve yerel düzeyde idari kapasitenin iyileştirilmesinin üzerinde durulmalıdır.

¹⁵⁸ Brüksel'de 2002 yılında düzenlenen Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Konferansı'nda Avrupa Birliği'nin “evre” müktesebat başlığı hakkındaki genel tutumu (CONF-BG28/02), Brüksel, 6 Haziran 2002, *Bulgaristan Cumhuriyeti İş ve Sosyal Politikası Bakanlığı*, <http://www.mlsp.government.bg/bg/integration/euro/chapter-2/chronology/CONF-BG-%2028-02-EUCP-%20ch2-b.doc>, s. 7. Erişim Tarihi: 26.09.2005.

AB'nin Eylül 2001'de genel görüşünü açıklamasından sonra, Bulgaristan 22. Bölüm "Çevre" çerçevesinde yaptığı yeni düzenlemeler hakkında ek bilgileri (konu hakkında birinci ek bilgi belgesini) önceki pozisyonuna ilave etmiştir. Bu ek bilgide ülke, AB mevzuatının iç hukuka aktarılması ve uygulanması ile ilgili kaydedilen ilerlemeleri sunmuştur ve direktiflerin uygulanması için detaylı planların hazırlanmasıyla angaje olmuştur. Bulgaristan idari ve kurumsal yeniden yapılandırmayı kapsayan ve çevre konusundaki AB direktiflerinin pratikte uygulanması ile ilgili olan genel bir plan hazırlama görevini de üstlenmiştir.

2002 yılının başında Bulgaristan Hükümeti, ülkenin Avrupa Birliği'ne katılım sürecini hızlandırmak için bir strateji kabul etmiştir. Çevre başlığını taşıyan 22. Bölümü ile ilgili kurum olarak Çevre Bakanlığı müzakerelerin hızlı bir şekilde bitmesi için çok fazla çaba harcamıştır. 2002 yılında, "Hava Kalitesi", "Atık Yönetimi", "Endüstriyel Kirlilik ve Risk Yönetimi" ve "Su Kalitesi" alanlarını ilgilendiren on direktif çerçevesinde çeşitli faaliyet planları hazırlanmaya başlanmıştır. Bu alanlarla ilgili Bulgaristan, bazı geçiş dönemleri ve belirli koşulların uygulanmasının ertelenmesini talep etmiştir. Bu planların hazırlanması çeşitli alanları kapsayan ciddi analitik çalışmaların sonucunda gerçekleşmiştir. Faaliyet planları, çeşitli devlet kurumlarından, sanayiden ve belirli teknik alanlardan uzmanları da kapsayan Çevre Bakanlığı'nın ekipleri tarafından hazırlanmıştır.¹⁵⁹

Faaliyet planlarının hazırlanmasından sonra Avrupa Komisyonu'nun bu alandaki uzmanları ile teknik danışma görüşmeleri gerçekleşmiştir. Faaliyet planlarıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken başka bir husus da diğer aday ülkelerin ancak dört-beş danışma turundan sonra bu bölümü kapatabildikleri, oysa Bulgaristan'ın bunu tek tur teknik danışma ile başarmış olmasıdır. Çevre Bakanlığı ve Hükümet'e göre Avrupa Birliği'nin bu planlar hakkında ne kadar katı kurallara bağlı olduğu düşünülürse, tek tur teknik danışmalarla Bulgaristan'ın planlarının kabul edilmesi yapılmış olan titiz çalışmaların göstergesidir.

¹⁵⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Bölüm 22 Çevre", s.s. 1-2.

Faaliyet planlarını da içeren ek bilgileri sunan belge 1500 sayfalık kapsamlı bir metindir ve ülkenin o ona kadarki müzakere sürecinde en geniş bilgileri ortaya koymaktadır. Bu metin AB Komisyonu'na sunulmuştur ve bunun üzerine AB, bu bölümün daha fazla müzakere edilmesine gerek olmadığını ve kapatılması yönünde genel görüşünü açıklamıştır.

Bulgaristan, ilk başta açıklamış olduğu on geçiş sürecinden üçünü, planların hazırlanması aşamasında yapılan araştırmalar sonucunda geri çekmiştir. Diğer yedi alanda ülkenin istediği zaman dilimleri arasında geçiş dönemleri belirlenmiştir.¹⁶⁰ AB ile aday ülkeler arasında müzakere sürecinde belirli tür atıkların sınır ötesi taşımacılığı hakkında da geçiş süreci belirlenmiştir.

Çevre ile ilgili olan 22. Bölümü hakkındaki müzakerelerin 30 Haziran 2003'te sona ermesi, Bulgaristan'ın AB katılım sürecinde Çevre Bakanlığı, Bakanlar Kurulu, Dış İşleri Bakanlığı ve gereken belgelerin hazırlanmasında aktif olarak çalışan diğer kurumların son derece yoğun, fakat sonuç olarak verimli bir çalışmanın beklenen bir sonucudur.

Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde çevre bölümünün kapatılmış olması Bulgaristan'ın bu konuda yapacaklarının bitmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Bundan sonra asıl önemli olan bu kriterlerin uygulamaya geçirilmesidir. Bu çerçevede Avrupa mevzuatını iç hukuka aktaran ve artık kabul edilmiş olan kanunların uygulanması görevi Çevre Bakanlığı'nın en önemli gündem maddesidir. Bu görevi yerine getirirken karşılaşılabilecek olan zorlukları aşmak için sürece katılan kamu idaresi, sanayi, sivil toplum kuruluşları ve toplumun kendisi gibi tüm unsurların ortak çabası gerekmektedir.

Aday ülkelerinin (özel olarak da Bulgaristan'ın) Avrupa Birliği'ne katılmak için gösterdikleri çabaların çevrenin korunması üzerinde çok olumlu sonuçları olabilir. Avrupa Birliği'nin mevzuatını kabul etmek üye devletlerin yasal düzenlemeleri ile aynı düzenlemelerin varlığını gerektirmektedir. Hiç şüphesiz bu, çevrenin korunması ve ortak

¹⁶⁰ Bulgaristan'ın belli bazı Direktif gereklerinin uygulanması hakkında talep ettiği geçiş süreleri için bkz. EK 5.

ekolojik sorunların giderilmesi alanında ortak bir politikanın yürütülmesi için katkıda bulunacaktır.¹⁶¹

3.1.1. AB Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması

AB'nin çevre konusundaki mevzuatı direktifler, tüzükler ve kararlardan olduğu gibi bunların değişiklikler ve eklerini de kapsayan yaklaşık 300 normatif düzenlemeden oluşmaktadır. Bunlara, AB'nin Çevre Politika'sıyla ilgili bildiriler, tavsiyeler ve başka benzer belgeler de eklenmektedir. Fakat çevre alanındaki mevzuatın temeli yaklaşık 70 direktif ve 20 kadar tüzükten oluşmaktadır. Bunların bazıları birkaç defa değişikliğe uğramış ve eklerle tamamlanmıştır.¹⁶²

1997 yılından itibaren Bulgaristan sekiz çerçeve kanun ve onlara bağlı olan normatif düzenlemeleri kabul etmiş durumdadır. Bulgaristan'ın temel amacı, AB çevre mevzuatı ile tam uyumu 2004 yılına kadar tamamlamak olmuştur. Eylül 2002'de de, Bulgaristan Millet Meclisi AB çevre politikasının bazı temel direktiflerini Bulgaristan hukuk sistemine aktarılması için yeni Çevreyi Koruma Kanunu'nu kabul etmiştir.

Bu direktifler şu alanlarla ilgilidir:

- Çevre Konusundaki Bilgilere Serbestçe Erişim Hakkında 90/313 sayılı Konsey Direktifi (Enformasyon Direktifi),
- Çevreyi etkileme potansiyeline sahip tüm kamu ve özel plan ve projelerinin bütün faaliyetlerinin derinlemesine incelenmesi anlamına gelen Çevresel Etki Değerlendirmesi,
- Entegre Çevre Kirliliğinin Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Direktif, ve
- Endüstriyel Faaliyetlerin Önemli Kaza Tehlikeleri Hakkında Konsey Direktifi.

AB'nin belli konulardaki tüzüklerinin uygulanması için hukuki zeminin hazırlanması da yeni Çevreyi Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir. Örneğin sanayi

¹⁶¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Bölüm 22 Çevre", s. 3.

¹⁶² "Zatvorihme glava "Okolna sreda", *Netinfo.bg*, <http://news.netinfo.bg/index.phtml?tid=40&oid=403999>. Erişim Tarihi: 01.07.2003.

sektörünün, işletmelerin ekolojik yönden teftişi (Eko-Audit) Ekolojik Denetleme sistemine ve (Eko-Label) Ekolojik Etiketleme sistemine kendi rızasıyla katılması gibi.

2002 yılında Bulgaristan iç hukukunda bulunmayan bazı AB düzenlemelerin buraya aktarılması için Biyolojik Çeşitlilik Kanunu da kabul edilmiştir. Sözünü ettiğimiz bu düzenlemeler şunlardır:

- Flora ve Fauna'nın ve Doğal Ortamların Korunması Hakkında Konsey Direktifi,
- Yaban Kuşlarının Korunması Hakkında Konsey Direktifi,
- Hayvanat Bahçelerindeki Yaban Hayvanlarının Bakımı ile İlgili Konsey Direktifi.

Bu yeni Kanun'la da, Bulgaristan'da Nesli Tehlikede Olan Yaban Flora ve Fauna'nın Uluslararası Ticareti Hakkında Sözleşmesi (CITES) ile ilgili olan Tüzüğü'nün uygulanabilmesi için gerekli idari kurum ve prosedürlerinin oluşturulması için yasal zemin hazırlanmıştır. Bundan başka aynı yıl, Kimyasal Maddelerin Tehlikeli Etkilerinden Korunma Kanunu'nda da bazı normatif düzenlemeler getirilmiştir. 2002 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı ile Çevre Bakanlığı'nın personellerinden oluşan bir çalışma grubu Genetik Olarak Değiştirilmiş Organizmalar Hakkında Kanun taslağını hazırlamıştır. 2002 yılının ikinci yarısında kabul edilen bu kanunla, AB'nin 90/219 sayılı Genetik Olarak Değiştirilmiş Mikroorganizmaların Sınırlı Kullanımı Hakkında Konsey Direktifi ve 90/220 sayılı Genetik Olarak Değiştirilmiş Mikroorganizmaların Çevreye Kasıtlı Olarak Bırakılması Hakkında Konsey Direktifi Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır.¹⁶³

Bulgaristan 22. Bölüm çerçevesinde AB'ye uyum sürecinde çevrenin korunması alanında entegrasyon yöntemini benimsemiştir. Ekolojik sorunların çözümünde çevrenin tüm unsurları (su, hava, toprak, biyoçeşitlilik) ve bunların arasındaki bağlar dikkate alınmaktadır. Çevrenin korunması için böyle kompleks bir yöntemi öngören yasal çerçeve Çevreyi Koruma Kanunu' dur. Bu yasal çerçevenin en önemli özelliklerinden biri toplumun çevre konusunda bilgilendirilmesi ve karar alma mekanizmasına katılma hakkını sunmasıdır. Çevre konusunda yönetim kararları alınırken kamuoyunun görüşü mutlaka

¹⁶³ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Bölüm 22 Çevre", s. 5.

hesaba katılmalıdır. Bu unsur bütün yasal düzenlemelerde mevcuttur. Bu, hükümetin Çevre Hakkındaki Bilgilere Serbestçe Erişim hakkındaki sözleşmeyi imzalamakla siyasi olarak üstlendiği sorumlulukla da örtüşmektedir.

Avrupa Birliği mevzuatını eksiksiz bir şekilde iç hukukuna aktarmakla Bulgaristan çevre alanında modern kurallar yaratmaktadır. Şu anda devlet kurumu olarak Çevre Bakanlığı'nın, sivil toplum kuruluşlarının, sanayicilerin ve bireysel olarak vatandaşların üzerine düşen görev, ortak çabalarla bu kuralların etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır. Son olarak da şunu belirtelim, ekonomik gelişmenin sağlanması demek bir açıdan doğal kaynakların tahribi ve çevrenin kirlenmesi de demektir. Bu yüzden, çevre mevzuatının uyumlulaştırma sürecinde sadece yasal düzenlemeleri dikkate almak değil, toplumun tüm katmanlarında çevre ile ilgili düşünce ve davranışların kökten değişmesi gerekmektedir.¹⁶⁴

3.2. Yatay Mevzuat – Genel Mevzuat

Yatay mevzuat veya genel politikalar konusunda AB mevzuatı çevresel etki değerlendirmesi, çevresel bilgiye erişim, raporlama, çevrenin korunması alanında hükümetlerdışı organizasyonların katılımını sağlama, çevre ile ilgili projeleri finanse etmek için LIFE Programı ve Avrupa Çevre Ajansı'na katılım gibi alanlarda bazı düzenlemeleri içermektedir.¹⁶⁵ Bu mevzuat diğer çevre sektörlerini de ilgilendirir ve yasal ilerleme, karar alma ve uygulamayı güçlendirmek için metotlar ve mekanizmalar geliştirir. Avrupa Komisyonu'nun 16.05.2006 tarihinde Brüksel'de yayımlanan Bulgaristan hakkındaki izleme raporunda yer alan yatay mevzuat hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında, Bulgaristan'da NATURA 2000 Programı'nın oluşturulması ve Entegre Kirliliğin Kontrol ve Önlenmesi (IPPC) gibi alanlarda koordinasyon, entegrasyon, kamu katılımı ve kamunun bilgilendirilmesinin sağlanması gerekli görülmüş olduğundan bu yönde eksikliklerin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra, raporda bu alanda mevzuatın

¹⁶⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Bölüm 22 Çevre", s.s. 5-6.

¹⁶⁵ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, <http://europa.eu.int/comm/environment/enlarg/handbook/handbook.pdf>, s. 22. Erişim Tarihi: 31.01.2007.

uyumlulaştırılması ve uygulanmasında biraz daha gayret edilmesi gerekli görülmüştür.¹⁶⁶ Bulgaristan'ın yatay mevzuat alanında yaptığı düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.2.1. Bazı kamu ve özel kesim projelerinde çevreye etki değerlendirilmesine ilişkin 85/337/EEC Direktifi ve onu değiştiren 97/11/EC Direktifi

Bulgaristan'da mevcut bulunan Çevreyi Koruma Kanunu'nun Altıncı Bölümü'nün I ve III altbölümlerinde 2000'de yapılan değişikliklerle (RG, sayı 91/2002) ve inşaat, hizmetler ve teknoloji sektörlerinde yatırım projelerinin çevresel etki değerlendirme usul ve şartlarına ilişkin (RG, sayı 25, 18 Mart 2003) emirnamesi ile 85/337/EEC Direktifi ve onu Değiştiren 97/11/EC Direktifi'nin gerekleri tamamen Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır.

Çevreyi Koruma Kanunu'nun EK No: 1'ine 97/11/EC Direktifi'nin Annex I'inde yer alan tüm pozisyonlar eklenmiş, bunun yanı sıra 97/11/EC Direktifi'nin Annex II'sinde yer alan bazı yatırım önerileri ve 96/61/EC Direktifi'nin Annex I'inde yer alan bazı gerekler de eklenmiştir. Sınırlandırma kriterlerinin bazıları azaltılmış bunun amacı 96/61/EC Direktifi'nin Annex I'indeki kriterlerin 97/11/EC Direktifi'nde yer alanlarıyla eşleştirilebilmesidir. Çevreyi Koruma Kanunu'nun EK No: 2'si ise 97/11/EC Direktifi'nin Annex II'sindeki tutumların hepsini içermektedir.¹⁶⁷

3.2.2. 85/337/EEC Direktifi ve onu değiştiren 97/11/EC Direktifi'ndeki kriterlerinin uygulanması, bazı projelerin ÇED kapsamı dışında tutulması ve sınır aşırı anlamda çevresel etki değerlendirmesinin yapılması

Bulgaristan Çevreyi Koruma Kanunu'nun m. 81 paragraf 5'inde ulusal güvenlik ve savunmayla ilgili olan bazı projelerin ÇED dışında tutulmasını öngörülmüştür. Kanun'un bu maddesi 85/337/EEC Direktifi'nin 1/4 maddesiyle uyum içerisindedir. Çevreyi Koruma Kanunu'nda “ulusal güvenlik” teriminin tanımlaması yapılmamış ve bu konularda

¹⁶⁶ Commission of The European Communities, “Commission Staff Working Document, May 2006 Monitoring Report for Bulgaria” (COM (2006) 214 final), Brussels, 16.05.2005, http://ec.europa.eu/comm/enlargement/pdf/key_documents/2006/monitoring_report_bg_en.pdf, s. 32. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

¹⁶⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/europe/positions/ADD_Info_Bg_FINAL1.doc, s.s. 5-6. Erişim Tarihi: 14.11.2005.

uygulanacak metotlardan da bahsedilmemiştir. Çevreyi Koruma Kanunu'nun m. 81 paragraf 6 ise, kendilerine öz bazı kanunların metotlarına göre kabul edilen ve böyle bir değerlendirmenin yapılmasını ve kamunun bilgi erişimini gerektiren projelerin ÇED dışında tutulmasıyla ilgili m. 81 paragraf 5'ten yararlanma kapılarını kapatmaktadır. Çevreyi Koruma Kanunu'nun m. 81 paragraf 6'nın uygulanmasına örnek Antarktik'te gerçekleştirilmesi planlanmış yatırım projeleridir. Bulgaristan 1998'de Antarktik hakkındaki Antlaşma'ya EK Çevreyi Koruma Protokolü'nü imzalamış ve 1999'da Resmi Gazetede yayımlamıştır.

Sınır aşırı anlamında çevresel etki değerlendirmesinin yapılması ile ilgili olan 85/337/EEC Direktifi'nin 7. maddesi Bulgaristan iç hukukuna Çevreyi Koruma Kanunu'nun 98. maddesiyle (ve daha doğrusu ÇED hakkındaki Emirname'nin sekizinci bölümü ile) aktarılmıştır. Bunun yanında Bulgaristan, sınır aşırı anlamda ÇED Konvansiyonu'nu 1995'te onaylamıştır (yürürlüğe girme tarihi 10 Eylül 1997). Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'na göre de onaylanmış uluslararası antlaşmalar ülkenin iç hukukunun birer parçasıdır ve uluslararası hukukun normlarıyla herhangi bir zıtlasma olduğunda uluslararası antlaşmalar iç hukukuna imtiyazlıdır.

Bulgaristan'da sınır aşırı anlamda ÇED'in uygulanmasına örnek 2001-2002 yılında gerçekleştirilen Bulgaristan ve Romanya arasında "Vidin-Kalafat Yakınında Tuna Nehri Üzerinde İkinci Köprü Projesi"dir.

97/11/EC Direktifi ile değiştirilen 85/337/EEC Direktifi'nin EK III'ündeki etki değerlendirme kriterleri de, yeni ÇKK ile Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Yeni Çevreyi Koruma Kanunu ile (2002) "adım adım" metodu ve Kanun'un EK No: 2'sinde belirlenen ÇED'in yapılmasının gerekli olup olmamasını değerlendiren bazı kriterler benimsenmiştir.

97/11/EC Direktifi'nin EK III'ündeki kriterler Çevreyi Koruma Kanunu'nun 93. maddesi 4. paragrafına eklenmiştir. Çevre alanında standartların ihlal edildiği bölgelerle

ilgili olan kriterler m. 93 paragraf 4 fıkra 3 ile aktarılmıştır (kirlilik normlarının üstüne çıkıldığı bölgeler). Bu düzenlemelerle direktifin gerekleri tam anlamda aktarılmıştır.¹⁶⁸

3.2.3. Bazı belli plan ve programların çevresel etki değerlendirilmesi hakkında 2001/42/EC Direktifi

Bu direktifi iç hukukuna aktarmak amacıyla Bulgaristan izlenecek bazı yasal adımlar öngörmüştür. Genel çerçeve, yeni Çevreyi Koruma Kanunu'nun (ÇKK – RG sayı 91, 25.09.2002) Bölüm VI'deki "Plan ve programların çevresel etki değerlendirilmesi" altbölümünde çizilmiştir. 01.07.2004 yılında çevresel etki değerlendirme usul ve metotlarına ilişkin bir emirname kabul edilmiş. Bununla 2001/42/EC Direktifi'nin gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmıştır.¹⁶⁹

3.2.4. Çevre konularında bilgiye erişim hakkında 90/313/EEC Direktifi

Söz konusu direktifin gerekleri, yeni (2002) Çevreyi Koruma Kanunu'nun kabulüyle (Bölüm II. EK 2.) iç hukuka tam anlamda aktarılmıştır. Kanun'un II Bölümü'nde çevre konularında bilgilere erişim konusunun önemine vurgu yapılmış ve konu hakkında yasal düzenlemelere bu bölümde yer verilmiştir. Direktifi uygulamak amacıyla ilk adımlar olarak, çevre konularında bilgi toplama ve bilgiye erişim süreci için kurallar hakkında iki tane emirname çıkarılmıştır. Bu iki emirname, bilgi kaynakları ve sorumlu kişiler hakkındaki katalogun oluşturulup güncelleştirilmesi prosedürünü detaylarıyla berber belirlemektedir. Bunun yanı sıra emirnameler, prosedür hakkındaki süreler ve prosedürün raporlanması, bilgilerin yetkili organların web sitelerinde yayınlanması ve tüm kayıt listeleri ve çevre bilgileri kaynakları katalogunun yayınlanmasını düzenlemektedir.

Avusturya Dış İşleri Bakanlığı tarafından finanse edilen ikili işbirliği projesi çerçevesinde, çevre konularında bilgi kaynakları hakkında Ulusal Katalog hazırlanmıştır. Bu katalog, "Bulgaristan Cumhuriyeti'nde çevre konularında bilgileri hakkında bilgi" veri

¹⁶⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 6-8.

¹⁶⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 8.

tabanını oluşturmaktadır. Bu veri tabanında, çevre konularında nerede ve nasıl bir bilgi muhafaza edilmekte, bilginin genel biçimi nedir ve ona erişim nasıl sağlanır gibi sorulara cevap verilir. Söz konusu katalog, Avrupa Çevre Ajansı'nın isteklerine göre oluşturulmuştur. Bulgaristan 1 Ağustos 2001 yılından itibaren Avrupa Çevre Ajansı'nın tam üyesidir. Böyle bir katalogun hazırlanması, 90/313/EEC Direktifi'nin ve Aarhus Konvansiyonu'nun uygulanmasında önemli bir adımdır. Bunun yanı sıra, 2002 yılında Bulgaristan-Norveç ikili işbirliği çerçevesinde çevre ve sular alanında bölgesel denetim merkezlerinde (RİOSV) 6 enformasyon merkezi kurulmuştur.¹⁷⁰

Bölgesel anlamda insanlara bölgelerde çevrenin ne durumda olduğuna dair bilgi vermek amacıyla bölgesel RİOSV'ler raporlar hazırlayacaklar. Çevre ve Sular Bakanlığı'nın yıllık raporları yayınlanmaktadır, fakat onlar ulusal anlamda çevrenin durumuna ilişkin genel bilgi belgesidir. 2003 yılından itibaren düzenli olarak bölgesel çevre konularının durumuyla ilgili raporlar yayımlanmaya başlamıştır. 1 Ocak 2003 yılından itibaren idari kapasiteyi geliştirmeye ilişkin Ulusal Planı ve AB'nin normatif düzenlemelerini tam anlamda uygulamaya ilişkin Eylem Planı gereği Bulgaristan Çevre Bakanlığı'nda 2 uzman, Çevre Uygulama Ajansı'nda 4 uzman ve RİOSV enformasyon merkezlerinde yeni 15 uzman göreve getirilmiştir.¹⁷¹

3.2.5. Çevre Alanında Bazı Direktiflerin Yerine Getirilip Getirilmediğine Dair Raporlarının Standartlaştırılmasına İlişkin 91/692/EEC Direktifi

Bulgaristan AB'ye katılım tarihine kadar bilgi sunmayı (raporlamayı) “gönüllülük” esasına dayalı olarak yapıyordu. Katılım tarihinden itibaren raporlama hakkında tüm yükümlülüklerini yerine getireceğini de beyan etmiştir. Çevre konularındaki bilgilerinin raporlanmasıyla ilgili Bulgaristan'ın yükümlülüklerini yerine getirmeye yönelik kurumsal sorumlulukları 2001 tarihli çevre alanında bölgesel yaklaşma programı projesi (Regional Environmental Approximation Programme (REAP) Project – 91/692/EEC Direktifi

¹⁷⁰ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölgesel Denetim Merkezleri (RİOSV) listesi için bkz. EK 4.

¹⁷¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 9.

gereklerine uygun olarak Bulgaristan'ın raporlama sürecinin standartlaştırılması) çerçevesinde belirlenmiştir. Bu projenin sonuçları ve yapılan önerilere göre Bulgaristan, Avusturya Dış İşleri Bakanlığı'nın finanse ettiği ikili işbirliği projesi kapsamında, raporlamaya ilişkin fonksiyonel bir sistem kurmak amacıyla ikinci bir adım atmıştır. Raporlama hakkında raporlamaya ilişkin 91/692/EEC Direktifi'nin kapsamında hava, su ve atıklarla ilgili mevcut AB gereklerinin daha detaylı analizi yapılmış. Raporlama konusunda her bir yükümlülük hakkında istenilen bilgi ile raporlanan verilerinin analiz ve değerlendirmesinin yapılmasına da karar verilmiştir. Bundan başka Bulgaristan, 96/61/EC Direktifi ile ilgili 1999/391/EC Komisyon Kararı ve kirletici emisyonlarıyla ilgili olan AB kütüğü hakkındaki 2000/479/EC Kararı'na daha büyük dikkat vereceğini de belirtmiştir. Bulgaristan'da kirletici emisyonlarının Ulusal Kütüğü'nün oluşturulması Çevreyi Koruma Kanunu'nun 130. maddesinde öngörülmekte ve Çevre Uygulama Ajansı tarafından bu kütüğünün oluşturulması ve belli sürelerle güncelleştirilmesi beklenmektedir.¹⁷²

3.2.6. 93/389/EEC Kararı'nı değiştiren ve CO2 ve diğer sera gazları emisyonlarının monitoring ve raporlanmasıyla ilgili olan 1999/296/EC Kararı

17 Temmuz 2002 yılında Bulgaristan, BM'nin iklim değişikliği hakkındaki Konvansiyonu'nda Kyoto Protokolü'nü onaylamıştır. Haziran 2002 yılında ise Bulgaristan, sera gazları emisyonlarına ilişkin Üçüncü Ulusal Bildirisi'ni Avrupa Komisyonu'na sunmuştur. Söz konusu bildiride, sera gazları emisyonlarına ilişkin öngörüler yapılmış ve özellikle Bulgaristan'da sera gazları emisyonlarını çıkaran en büyük sektör olan enerji sektörünün verilerine dayanarak bazı senaryolar hazırlanmıştır. Ulusal bildiride ulaştırma ve tarım gibi sektörlerine yönelik önlemler yer almakla beraber bilimsel araştırma, eğitimi geliştirme programları ve kamunun katılımı konularına yönelik bazı önlemler de yer almaktadır. Bunun yanı sıra, ormanların CO2 emisyonlarını emme rolünün potansiyel getirileri ve bunun yapılması için gerekli önlemleri de araştırılmıştır.¹⁷³ Dünya çapında da

¹⁷² Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 9-10.

¹⁷³ Bulgaristan'ın iklim değişikliğine ilişkin 3. Ulusal Bildirisi'ne United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)'un www.unfccc.int web sitesinden ulaşılabilir bkz. Republic of Bulgaria, "Third

buna benzer araştırmalar yapılmaktadır. Bu konuda, iklim değişikliğine neden olan atmosferdeki aşırı CO₂ emisyonlarını ekin rekoltelerini arttırma amacına kullanılabileceğine ilişkin senaryolar geliştirilmiştir. Global ısınmanın yakın gelecekte çok aşırı dereceye ulaşamayacağına inanan Sherwood B. İdso (1980’den beri iklim değişikliği ile ilgili araştırma yapan ve USDA-ARS U.S. Arizona, Water Conservation Laboratory Phoenix, Agricultural Research Servisi’nde çalışan bir fizikçidir), bazı değişikliklerin yiyecek üretiminin arttırılmasına neden olabileceğini söylemektedir. Nitekim Arizona’da CO₂’in pamuğa etkisi üzerinde yapılan bir araştırmada (pamuk tarlasında atmosfere CO₂ salıveren borularla çevrili çemberler oluşturulur), ekim alanında her 0,4 hektar başında eskiye göre (1 acre = 0,4 hectare) % 10’luk artış elde edilmiştir. Bilim adamları arasında atmosferdeki CO₂ düzeyinin 21. yüzyılın yarısından sonra ikiye katlanacağına inanılmaktadır. şimdi büyük bir tehlike oluşturmasa da ilerde global ısınmanın daha da yükseleceği bir gerçektir ve bu sorun çok dikkat ister. Nitekim dünya ülkeleri global ısınma sorununu tartışmak için toplantılar oluşturur ve çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. 1991 yılında Phoenix Laboratuvarı CO₂’i emmek için milyarlarca ağaç dikmiş ve araştırma için 1 milyar dolar harcamıştır.¹⁷⁴ Global ısınmayla mücadele hakkında AB’nin yeni açıklanan stratejisinde, başta sera gazı emisyonlarının 2020’ye kadar 1990’lardaki değerinden en az % 20 oranında düşürölmesi isteniyor. AB Komisyonu Başkanı Manuel Barroso’nun 11 Ocak 2007’de açıklamış olduğu plana göre ise, sıcaklıkların bu yüzyılın sonuna kadar 5 derece artmasının engellenmesi gerekmektedir.¹⁷⁵

1999/296/EC Kararı gereklerine göre, 1 Ocak 2003 yılında Bulgaristan’da Hollanda Hükümeti tarafından PSO Programı ile desteklenen, iklim değişikliği konusunda Ulusal Eylem Planı’nı güncelleştirme projesi başlatılmıştır. Kyoto Protokolü’nün öngördüğü mekanizmalarının uygulanması konusunda ise Bulgaristan, Temmuz 2000 yılında Çevre Bakanlığı ve Devlet Enerji Etkisi Ajansı’nın (şimdiki adı Enerji Etkisi Ajansı) işbirliği

National Communication on Climate Change”, (Sofia, June 2002), *United Nations Framework Coference on Climate Change*, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/bulnc3.pdf>. Erişim Tarihi: 14.05.2005.

¹⁷⁴ Dennis Senft, “Greenhouse Effect May Not Be All Bad”, *Agricultural Research Bringing Forth The Best*, volume 38, number 10, Arizona, October 1990, s.s. 20-23.

¹⁷⁵ “AB küresel ısınma için harekete geçti”, *Sabah* (12 Ocak 2007), s. 4.

içinde çalışan bir kadro oluşturmuşlar ve söz konusu çalışma grubu kadrosu 2002 yılından itibaren Çevre Bakanlığı'na bağlı olarak işlerini yürütmektedir. Bulgaristan, sera gazları emisyonlarının izleme ve raporlanmasıyla ilgili Hollanda ve Avusturya ile işbirliği memorandumları imzalamıştır.¹⁷⁶

3.3. Katı Atık Yönetimi

Atık Yönetimi konusunda mevcut AB mevzuatı, aşağıda özetlenen mevzuat düzenlemelerinden ibarettir; Atık Yönetimi Politikası, Titanyum Dioksit Sanayi Atıkları, Evsel Atıklarının Yakılması, Zararlı Atıkların Yakılması, Atık Yağlar, Atıklar için Çerçeve Tüzükler, PCB/PCT Bertarafı, Tehlikeli Atıklar, Kanalizasyon Atıksu Çamurları, Piller ve Aküler, Ambalaj ve Ambalaj Atıkları, Atıkların Sevkıyatı ve Atıkların Düzenli Depolanması.¹⁷⁷ Budak Sevim'in tespitlerine göre de, Avrupa Birliği'nin atıkların bertaraf edilmesine ilişkin mevzuatı evsel nitelikli atıklar, ambalaj atıkları, atık yağlar, arıtma çamurları, çöplüklerin standartları, çöp miktarlarının azaltılması ya da bertaraf edilmesi tekniklerini içeren bir dizi direktiften oluşmaktadır.¹⁷⁸

Avrupa Komisyonu'nun Mayıs 2006 İzleme Raporu'nda yer alan atık yönetimi konusu hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında, bu alanda Bulgaristan mevzuatının *acquis* ile uyum içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Tek eksiklik olarak, yakma tesislerinin kurulmasının gerekli olması ve atıkların toplanıp yok edilmesinde entegre bir sistemin oluşturulmasının gerekli görülmesidir.¹⁷⁹ Bulgaristan'ın bu alanda kabul edip ve uygulamaya koyduğu düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.3.1. 75/442/EEC sayılı Katı Atıklar Hakkındaki Direktif

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik bir proje olan “Atık Yönetimi Hakkında Ulusal Programları'nın Hazırlanması ve Uygulanması Projesi” çerçevesinde

¹⁷⁶ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 10-11.

¹⁷⁷ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s. 614.

¹⁷⁸ Budak, 2000, s. 414.

¹⁷⁹ Commission of The European Communities, “Commission Staff Working Document, May 2006 Monitoring Report for Bulgaria”, s. 32.

Bulgaristan “Katı Atık Yönetimi Hakkında Ulusal Program”ı uygulamaya sokmuştur. Bu program yukarıda adı geçen direktifinin etkili bir şekilde uygulanmasını amaçlamıştır ve 1999-2002 dönemi hakkında atık yönetimi konusunda milli düzeyde bir dizi önlem getirmiştir. Aynı program 2003-2007 dönemi için gözden geçirilmiş ve içeriği 75/442/EEC sayılı Direktifi’nin 7. maddesine uyumlu hale getirilecek şekilde düzenlenmiştir. Bu şekliyle gözden geçirilmiş Ulusal Program şu hususları içermektedir:

1. Şu ana kadar “Katı Atık Yönetimi Hakkında Ulusal Program” çerçevesinde yapılmış olanların raporu;
2. Atık yönetimi konusunda var olan durum ve düzenlemelerin tasnifi- atıkların türü, miktarı, kaynağı ve işleme yöntemleri hakkındaki bilgiler;
3. Atık yönetimi sürecinde kurumların, yerel otoritelerin, kamu ve özel sektörün sorumluluklarının belirlenmesi;
4. Ulusal ve Avrupa Birliği düzeyinde yasal çerçevelerin ve politikaların tasviri;
5. Program’ın temel prensip ve amaçları:
 - Atık oluşumunun engellenmesi
 - Atıkların geri dönüşümünün ve yeniden kullanımının artırılması
 - Toplama, depolama ve taşıma organizasyonunun iyileştirilmesi
 - Atıkların ekolojik yöntemlerle bertaraf edilmesi
 - Atıklarla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması
 - Bilgi toplama, gözlem ve kontrol sisteminin iyileştirilmesi
 - Atıklarla ilgili faaliyetlerin finansmanı
6. Koşullar, uygulama süreleri, sorumlu olan kurumlar, gerekli kaynaklar ve finansman için önerilen kaynakları içeren Faaliyet Planı;

7. Proje seçimi ve bunların finansmanı hakkındaki bilgileri içeren Yatırım Programı.

Bulgaristan'daki belediyeler, yürürlükte olan mevzuat çerçevesinde atık yönetimi konusunda belediye programları kabul etmek zorundadırlar. Şu ana kadar belediyelerin % 95'i bu tür programları hazırlamış ve kabul etmiş durumdadır. Atık yönetimi hakkındaki yasal düzenlemelere göre, Belediye programları belediye meclisi tarafından kabul edilmeden önce Bölgesel anlamda çevre ve su alanlarında Denetim Kurumları'na onaylanmak üzere sunulmalıdır.

Örneğin, bu çerçevede Bulgaristan, İtalya ve Romanya'nın başlattığı bir işbirliği projesi söz konusudur. "Ekolojik Programlar Geliştirmek İçin İşbirliği Programı"nın amaçlarından bir tanesi Bulgaristan ve Romanya'daki belediyelerin ekolojik ve sosyal gelişimi için 50 tane projenin hazırlanmasıdır. Bu program, İtalyan Dış İşleri Bakanlığı tarafından finanse edilmektedir. Bu bir eğitim programıdır ve amacı belediyelerin temel hizmetlerini - elektrik, su tesisatı ve atıkların yönetimini çevre unsurunu göz önünde bulundurarak iyileştirmektir. Bu program Bulgaristan'da Sofya ve Dobriç belediyelerinde uygulanacaktır.

Aşağıda kısaca Bulgaristan'ın "Katı Atık Yönetimi Hakkında Ulusal Programı"nın AB'nin 75/442 sayılı Katı Atıklar Hakkındaki Direktifi'nin 7. maddesi ile nasıl uyumlaştırıldığı karşılaştırılarak verilmektedir:

- Oluşmuş ve işlenmeye tabi atıkların nitelik, miktar ve çeşitleri hakkında durum değerlendirmesi ve öngörü – atıkların nitelik ve kaliteleri hakkında bilgi veren kaynakların tasnifi yapılmıştır. Bilginin toplanması ve işlenmesi sürecinde ortaya çıkan yetersizlikler belirtilmiş ve bunların bertaraf edilmesi için öneriler sunulmuştur. Farklı tür atık miktarlarının artma veya azalma eğilimleri analiz edilmiştir;
- Genel teknik gerekler – atık oluşumuna sebebiyet verenlerin (sanayi, aileler, kamu ve özel sektörler) görev ve yükümlülükleri belirtilmiştir;

- Spesifik atıklar için öngörülen özel önlemler – Ulusal Program’da pil, akü, ambalaj, Poliklorlu Bifeniller (PCB) ve Poliklorlu Terfeniller (PCT), atık yağlar, kullanım dışı motorlu taşıtlar, elektrik elektronik teçhizatlarının sebep olduğu atıklar, madeni, tıbbi, tarımsal atıklar gibi spesifik atıkların durumu ve yönetimi hakkında değerlendirme yapılmıştır. Ülkenin farklı katı atık türlerinin yönetimi sürecinde takip edeceği temel yönler belirtilmiş ve bir Faaliyet Planı hazırlanmıştır;
- Uygun teçhizat ve teknoloji – var olan sorun ve eğilimler belirtilerek, atıkların toplanma, işlenme, geri kazandırma ve zararsız hale getirme faaliyetleri hakkında mevcut durumun değerlendirilmesi yapılmıştır. Ülkedeki atıkların işlenmesi için kullanılan teknolojik altyapının sorun ve eğimleri analiz edilmiştir. Durumun iyileştirilmesi ve sorunların bertaraf edilmesi amacıyla öncelikli hedefler belirlenmiştir;
- Atık yönetiminden sorumlu olan kişi ve kurumlar – devlet kurumlarının ve yerel otoritelerin sorumlulukları belirlenmiş, mevcut sorunlar ve eğilimler tespit edilerek öneriler sunulmuştur;
- Geri dönüşüm ve zararsız hale getirme maliyetlerinin tespit edilmesi – belirlenmiş hedeflerin finansmanında kullanılacak kaynaklar gösterilmiştir;
- Atıkların toplanması, işlenmesi ve sınıflandırılmasının teşviki ve rasyonelleştirilmesine yönelik uygun önlemlerin alınması - Atıklarla ilgili faaliyetlerin mevcut durumu tespit edilmiş ve bunların rasyonel kullanımıyla ilgili öneriler sunulmuştur. Faaliyet Planı’nda aşamalar, zaman çizelgeleri, sorumlu kişiler ve programda öngörülmüş olan önlemler için gerekli mali kaynaklar belirtilmiştir.¹⁸⁰

3.3.2. Atık Listeleri Hakkında 2000/532/EC sayılı Kararı’nı Değiştiren 2001/573/EC sayılı Konsey Kararı

Kararın gerekleri Bulgaristan iç hukukuna atıkların sınıflandırılmasından sorumlu olan Sağlık Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı’nın RD-323 sayılı Tüzüğü (RG, sayı 120/1998)

¹⁸⁰ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 16-17.

ile aktarılmıştır. Tehlikeli atıklara ilişkin AB listesi milli atık sınıflandırılması olarak kabul edilmiş ve belirli bir atığın tehlikeli olarak sınıflandırılması prosedürü de düzenlenmiştir. 17.01.2003 tarihinde Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş olan yeni Atık Yönetimi Kanunu’nu baz alarak, katı atıkların sınıflandırılmasından sorumlu olan Sağlık ve Çevre Bakanlıkları’nın çıkardıkları Tüzük ile tehlikeli atık listesindeki değişiklikler Bulgaristan mevzuatına aktarılmıştır.¹⁸¹

3.3.3. 94/62/EC sayılı Ambalajlama ve Ambalaj Atıklarına İlişkin Konsey Direktifi

Bulgaristan 94/62/EC Direktifi’ne ilişkin EK 7’de belirlenen ambalajların yeniden dönüşümü ve tekrar kullanımı için alınacak olan tedbirler, bunların toplanması sistemi, gerekli yatırımlar ve finansman kaynakları hakkında bilgi içeren bir faaliyet planı sunmuştur. Ülkede ambalaj atıklarını toplama ve yeniden dönüştürme faaliyetlerinde en hızlı gelişen organizasyon BULECOPACK’tır. Çöplerin ayrı toplanması alanında ulusal bir inisiyatif mevcut olmakla beraber, Bulgaristan’da BULECOPACK organizasyonu çöpleri ayrı toplama sistemi oluşturma işini başlatan ilk şirkettir.¹⁸²

Bulgaristan’da 1999 PHARE Programı tarafından finanse edilen Ambalaj Atıklarının Azaltılması Geri Kazanımı ve Yeniden Dönüşümü Hakkındaki Emirname çerçevesinde bir proje hazırlanmıştır. Alman Çevre Bakanlığı’nın işbirliğiyle hazırlanan bu proje, Atık Yönetimi Kanunu yürürlüğe girdikten sonra yasal zemin kazanıp uygulamaya konulmuştur. Bunun getirdiği en önemli düzenlemeler şunlardır:

1. Üretici ve ithalatçılara, piyasaya sürmüş oldukları ürünlerden oluşan atıkları, yürürlüğe konmuş olan emirnameye uygun bir şekilde yeniden dönüştürme ve geri kazandırma yükümlülüğü getirilmiştir;

¹⁸¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 18.

¹⁸² BULECOPACK organizasyonu ve aktiviteleri hakkında daha fazla bilgi organizasyonun web sitesinde bulabilirsiniz bkz. www.bulecopack.com.

2. Üretici ve ithalatçılara iki olanak sunulmuştur – bu yükümlülükleri kendi başında gerçekleştirmek veya herhangi bir geri kazandırma faaliyetini yerine getiren kuruluşla anlaşarak bu işi yürütmek. Eğer yükümlülüklerini kendileri yerine getirmeyi seçerlerse, o zaman sahip oldukları ambalaj atıklarını satış yerinde veya başka uygun bir alanda geri toplayacaklardır;

3. Çevre Bakanlığı ambalaj atıklarını faydalı hale getirecek kuruluşları ruhsata bağlamalıdır. Normatif düzenlemede bu kuruluşların sayısı hakkında bir sınırlandırma getirilmemiştir;

4. Atıkların geri dönüşümüyle uğraşan bu kuruluşların, belediyelere atıkların sınıflandırarak toplanması sistemlerine katılmaları için sözleşme önerisinde bulunmaları gerekmektedir;

5. Söz konusu belediye bu teklifi kabul veya reddedebilir:

- Belediyenin sözleşmeyi kabul etmesi takdirde, sınıflandırılmış toplamadan kendisi sorumlu olacaktır. Geri Kazandırma Kuruluşu ise amaçlara ulaşılması için kendi üyeleri bakımından sorumluluğu üstlenecektir.

- Belediyenin sözleşmeyi reddetmesi halindeyse kendisi, Geri Kazandırma Kuruluşu’nun seçtiği Sınıflandırılmış Toplama Sistemi’ne ait bölümlerin yerleştirileceği yerleri belirlemekle yükümlü olacaktır. Geri Kazandırma Kuruluşu da söz konusu belediye sınırlarında sistemin organizasyonu ve amaçlara ulaşma konularında sorumlu olacaktır.

6. Ambalaj malzemeleri üreticileri, ambalaj üreticileri, ambalaj birikimine sebep olan ürünlerin üretici ve ithalatçıları, ürünlerindeki ağır metal içeriğinin 94/62/EC sayılı Konsey Direktifi’nde belirlenmiş olan düzeyleri aşmadığını garanti etmelidirler;

7. Ambalajların etiketlenmesi 94/62/EC Direktifi’ne ilişkin EK I’deki düzenlemelerine uygun olarak zorunludur;

8. Çevre Bakanlığı Direktif gereklerinin nasıl yerine getirildiği hakkında aşağıdaki kurumlardan aldığı bilgilere dayanarak, Avrupa Komisyonu'na rapor vermiştir:

- Piyasaya sürülmüş olan ambalajlar hakkında Ulusal İstatistik Enstitüsü,
- Ambalaj atıklarının yeniden dönüştürülmesi ve geri kazanılması fabrikaları ve
- İthal edilmiş atık ve ambalaj atıklarının miktarları hakkında Gümrük Ajansı.¹⁸³

3.3.4. Arındırma Tesislerinden Çıkan Çamurun Kullanılması Hakkında 86/278/EEC sayılı Konsey Direktifi

Direktif gereklerinin uygulanması amacıyla, AB'nin Regional Environmental Approximation Programme (REAP) çerçevesinde finanse ettiği Kirli Suları Arıtma Tesislerinden Çıkan Atıkların Yönetimi hakkında bir Ulusal Plan hazırlanmıştır. Bunda kısa ve uzun dönem amaçlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır.¹⁸⁴

3.3.4.1. Kısa Dönem Amaçları

- 75/442/EC sayılı Konsey Direktifi'ne uygun bir şekilde katı atık yönetimi faaliyetlerine ilişkin olan Ulusal Programı'nın bir parçası olarak, şehir içi atık suların arındırılması tesislerinde biriken çamurun yönetimi için bir planın hazırlanması;
- Bu arıtma tesislerinde biriken atıkların depolanması için gerekli olan sermaye harcamalarının miktarının ve mali kaynakların belirlenmesi ve
- Şehir içi atık sularını arıtma tesislerinde biriken çamurun depolanmasından sorumlu kuruluşların daha iyi bilgilendirilmeleri ve bununla ilgili olarak ruhsatların verilmesi.

¹⁸³ Bulgaristan Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 18-19.

¹⁸⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 19-21.

3.3.4.2. Uzun Dönem Amaçları

- Arıtma tesislerinden çıkan çamurun insan sağlığına ve çevreye minimum zararlı etki doğuracak şekilde yeniden dönüştürülmesi;
- Çamur atıklarının yeniden dönüşümleri ve işlenmeleri için kullanılan mevcut teçhizatlardan daha uygun bir donanımın yaratılması ve
- 75/442/EC sayılı Konsey Direktifi ile tam bir uyumun gerçekleşmesi için katkıda bulunulmasıdır.

3.3.5. 259/93/EEC sayılı Atıkların Taşınmasının Kontrolüne İlişin Konsey Tüzüğü

Atıkların zararsız hale getirilmeleri için ithalatı konusunda Bulgaristan, 75/442/EC Direktifi'nin 7. madde, 3. fıkrasına, 259/93/EEC Tüzüğü'nün 4. maddesine ve ulusal mevzuata uygun bir şekilde zararsız hale getirilmeleri için ülkeye atık ithalatına izin vermemeyi sürdürecektir.

Atıkların yeniden kullanılacak şekle getirilmesi amacıyla ülkeye ithal edilmesi konusunda uygulanacak yöntem ise, yeni Katı Atık Yönetimi Kanunu'nda belirtilmiştir. Kanun'daki buna ilişkin düzenlemelerine göre, yeniden dönüştürülerek tekrar kullanılabilir hale getirilecek olan atıkların Bulgaristan'a ithaline, ülkede bu dönüştürme işlemlerini yapabilecek kapasitede ve güçte olan tesislerin bulunması halinde izin verilmektedir.

Katı Atıkların Yönetimi Hakkında Ulusal Programı'nın gereklerine göre, mevcut atık dönüşümü için kullanılan tesisler ülke içinde oluşmuş atıkların işlenmesi için kullanacaktır. Bu amaçla, ulusal mevzuata bazı yükümlülükler getirilmiştir:

- Bu işletmelerde bir yıl zarfında işlenecek olan yabancı kaynaklı katı atıkların miktarı Bulgaristan'da oluşmuş ve işlenecek olan atık miktarından fazla olmamalıdır;
- Atıkların insan sağlığını ve çevreyi riske sokmayacak ve altı ayı aşmayacak şekilde depolanması ve yeniden dönüştürülmesi gerekmektedir.

Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasına ve Bertarafının Kontrolüne ilişkin Basel Konvansiyonu’nun ve 259/93/EEC Tüzüğü’nün gereklerinin uygulanmasından sorumlu olan resmi kurum Çevre Bakanlığı’dır. Yerel sorumlu kurumların belirlenmesi öngörülmemiştir. “Gümrük Ajansı” ve sınırı koruma yetkilileri, yükün kontrolünden sorumludur ve söz konusu yükü belgelendiren kayıtları kontrol etmektedirler (sertifika ve taşıma izni belgeleri).

Atık ithalatı ve ihracatı alanında AB’ye bilgi sunma konusunda Bulgaristan, 259/93/EC Tüzüğü’nün 41. maddesine göre hareket etmektedir. Bulgaristan Basel Konvansiyonu’nu onaylamıştır ve bunun 13. madde 3. fıkrasının gereklerine uygun olarak her yıl Sekreterliğe rapor göndermektedir.

Atıkların sınır ötesi taşınması hakkında AB mevzuatı Bulgaristan iç hukukunda şöyle düzenlenmiştir:

- Atıkların Çevre Üzerinde Zararlı Etkisinin Sınırlandırılması Hakkında Kanun (RG, sayı 86/1997 ve sonraki değişiklikleri ile RG, sayı 28/2000);

- Atıkların Ülkeye İthali, İhracı ve Transit Geçişinde İzin Gerektiren Durumlar Hakkında Emirname (Bakanlar Kurulu Kararı No: 166/2000, RG 67/2000);

- Atıkların Sınır Ötesi Taşınmasına ve Bertarafının Kontrolüne ilişkin Basel Konvansiyonu’nu Onaylayan Kanun. Burada sayılan bu düzenlemelerle 259/93 Tüzüğü’nün EK 5’ini değiştiren 2557/2001/EC Tüzüğü de iç hukuka aktarılmıştır.¹⁸⁵

3.3.6. 96/59/EC sayılı Poliklorlu Bifeniller ve Poliklorlu Terifenillerin Bertaraf Edilmelerine İlişkin Konsey Direktifi

Bu direktifin amacı, poliklorlu bifenillerin kontrollü olarak bertaraf edilmesi ve poliklorlu bifeniller içeren malzemelerin bertaraf edilmesidir. AB üyesi ülkelerde, envanterde belirlenen ve PCB içeren donanım 2010 yılına kadar arındırılmaları veya yok edilmeleri gerekmektedir. Envanterlerin, donanıma sahip olan kişinin adının ve adresinin,

¹⁸⁵ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 21-23.

donanımın yeri ve tarifini donanımın içindeki poliklorlu bifenil miktarını, planlanan işlemin tarihi ve tipini ve beyan tarihini içermesi gerekmektedir. Bu envanterlere tabi olan tüm donanımların, direktif koşulları uyarınca etiketlenmesi şarttır. Poliklorlu bifenillerin tekrar kullanılmak üzere başka bir maddeden ayrılmaları ve transformatörlerin poliklorlu bifenillerle örtülmesi yasaktır.¹⁸⁶ Direktif, AB üyesi ülkelerin envantere tabi olan eşyaların ve oradaki poliklorlu bifenillerin arındırılması ve bertaraf edilmesi ve envantere tabi olmayan eşyaların toplanması ve bertaraf edilmesi planlarını yapmalarını gerektirmektedir. Söz konusu direktif Katı Atık Yönetimi Kanunu ile Bulgaristan iç hukukuna tamamen aktarılmıştır. Yukarıda sözü edilen planların hazırlanması ve uygulanmasından Bulgaristan Çevre Bakanlığı sorumluluğu üstlenmiştir. Ayrıca Çevre Bakanlığı, katılım tarihinden önce PCB ve PCT içeren atıkların bertarafı ile ilgili bir emirname kabul ederek 2001/68/EC Kararı'nı iç hukuka aktaracağını da taahhüt etmiştir. Söz konusu karar, Poliklorobifenillerin ölçümleme metotlarıyla ilgilidir.

Çevre Bakanlığı'ndan PCBs ve PCTs maddelerini en fazla kullanması muhtemel olan işletmelerde yaptığı araştırmalardan sonra bunlarda PCBs ve PCTs maddelerini içeren 130 ton civarında yağının bulunduğu tespit edilmiştir. Böylece Bulgaristan'daki temel durumun çerçevesi açıkça ortaya konulmuştur. Çevre Bakanlığı envantere tabi olan eşyaların ve oradaki poliklorlu bifenillerin arındırılması veya bertaraf edilmesine ilişkin 2005 yılının sonunda bir plan hazırlamıştır.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Poliklorlu Bifeniller PCBs, yağlı sıvılardan mumlu katılara kadar değişik formlarda bulunabilen, benzer kimyasal yapıya ve fiziksel özelliklere sahip sentetik organik kimyasalların karışımıdır. Onların kolay yanamayan, kimyasal dengeli olmaları, yüksek kaynama noktasına sahip olmaları ve elektriksel yalıtım özelliklerinden dolayı elektrik, ısı transferi ve hidrolik malzemelerde olmak üzere yüzlerce endüstriyel ve ticari uygulamalarında kullanılmıştır. EPA Ajansı (US Environmental Protection Agency) PCBs'nin çevreye potansiyel kanserojen etkisini değerlendirip belli deliller elde etmiş ve sağlığa (hayvan ve insana) birçok zararlar getirebileceğini tespit etmiştir. PCBs insan ve hayvanlardaki bağışıklık sisteme, üreme sisteme, sinir sisteme ve endokrin sistemine kanserojen ve birçok ciddi kanser dışı etkiler yaratabilirler. Bkz. US Environmental Protection Agency EPA, "Health Effects of PCBs", <http://www.epa.gov/pcb/pubc/effects.ntm>. Erişim Tarihi: 12.01.2007.

¹⁸⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 23-24.

3.3.7. 75/439/EEC sayılı Atık Yağlarına İlişkin Direktifi

Bu direktif herhangi bir mineral bazlı ve sanayi yağlarına uygulanmaktadır. Atık yağların işlenmesi atık yağların örneğin rafine edilerek yeniden canlandırılması, sonra yakılması, yok edilmesi, saklanması veya boşaltılmasını içermektedir. Atık yağların bertaraf edilmesi işlemini gerçekleştiren işletmeler için kayıt ve ruhsat sistemi oluşturulmuştur. Atık yağların toplanması ve taşınması için bütün ülkede faaliyet gösteren birçok firmaya (benzin istasyonları ve servisler) izin verilmiştir. Toplanan atıklar rafine edilerek yeniden canlandırılması için ruhsat sahibi olan işletmelere teslim edilmektedir. Şu anda yeniden işlenmesi mümkün olmayan yağlar 75/439/EEC Direktifi'nin şartlarına uygun olarak depolanmaktadır. Yakın gelecekte yeniden işlenmesi mümkün olmayan yağların Bulgaristan'daki çimento fabrikalarında verimli enerjiye dönüştürülerek yakılması öngörülmektedir. Bu fabrikalardan bazıları artık Çevresel Etki Değerlendirmesi çalışması hakkında olumlu karar almıştır, birçok fabrika ise ÇED onayı için yetkili ve sorumlu mercilere baş vurmuştur.¹⁸⁸

3.3.8. 2000/53/EC sayılı Hurda Taşıtların Bertaraf Yöntemlerine İlişkin Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

Direktifin gerekleri Bulgaristan'ın iç mevzuatına şu düzenlemelerle aktarılmıştır:

- Atıkların Çevre Üzerinde Zararlı Etkisinin Sınırlandırılması Hakkında Kanun (RG, 28. sayı /2000);
- Hurda Taşıtların Sebep Olduğu Kirliliğin Azaltılması Hakkında Tüzük - Bakanlar Kurulu Kararı No: 257, 09.11.2001; RG sayı 98/2001. Bu tüzükle hurda taşıtlarının geri kazanılması için ulusal sistem kurulmaktadır. Bu sisteme Motorlu Taşıt Araçları sahipleri, belediyeler ve işletmeler dahildir.

¹⁸⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 24.

2000/53/EC Direktifi'nin amaçlarına ulaşılması için 31.12.2011 yılına kadar birkaç yıllık geçiş süresine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun temel sebepleri şunlardır: ¹⁸⁹

- Ülkedeki hurda taşıtların yeniden dönüştürülmesi ve geri kazandırılması halen başlangıç aşamasındadır;
- Yıllar boyunca biriken ve işlenmemiş hurda taşıtların sayısı çok fazladır;
- Direktifte istenilen düzeyde atıkları dönüştürebilecek yüksek kapasiteli işletmelerin eksik olması;
- Gerekli olan donanımın yüksek fiyatları;
- Tekrar kullanımının zor olduğu parçalardan oluşan hurda taşıt sayısının fazla olması;
- Enerji kazandıracak yakma işletmelerinin eksikliği.

3.3.9. 1999/31/EC Atıkların Çöplüklere Gömülmesine Dair Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi

Çöplüklerin etkisizleştirilmesine ilişkin 1999/31/EC Direktifi özellikle yüzey ve yeraltı sularına, toprak, hava ve insan sağlığına olumsuz etkilerin önlenmesini ya da azaltılmasını amaçlar. Belediye atıkları, tehlikeli atıklar, zararsız atıklar ve tehlikeli olmayan (mutfak) atıklar gibi farklı atık kategorilerini tanımlar. ¹⁹⁰

Bu direktif ile ilgili Bulgaristan 2003 yılında, uygulama süreleri ve somut uygulamaya yönelik atacağı adımlarının (yatırımlar) yanı sıra, maliyetlerin hesaplanması ve finansman kaynaklarını da içeren bir faaliyet programı sunmuştur. Bulgaristan tarafından hazırlanan 1999/31/EC Direktifi'ni uygulama programında, ülkedeki atıkların tümünün etkisizleştirilmesini sağlayacak 55 tane bölgesel atık deposunun oluşturulması gereği üzerine vurgu yapılmaktadır. Bu direktif, atıkların gömülmesinden önce onları

¹⁸⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 24-26.

¹⁹⁰ Sevim Budak, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyumuna*, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, Eylül 2001, s. 48.

etkisizleştirme amacıyla yapılması gerekenleri belirler. Direktif ile AB, sıvı atıkların gömülmesine ilişkin bir yasaklama çıkarmıştır. Söz konusu yasaklama gereği Bulgaristan, direktifin uygulanması için 8 yıllık (31. 12. 2014'e kadar) bir uzatma süresi istemiştir. Tehlikeli atıkların depoları hakkında Bulgaristan, 31 Aralık 2006 yılına kadar ve tehlikeli olmayan (evsel nitelikli, inşaat ve üretim sektörlerinden atıkları) atıklar hakkında da 16 Temmuz 2009 yılına kadar geçiş süresi almıştır. Bu geçiş süreleri, mevcut atık depolarının kapatılması, AB gereklerine uygun hale getirilmesi veya yenilerinin açılması amacıyla yürütülecek çalışmaların tamamlanması için talep edilmiştir.

1999/31/EC Direktif gerekleri, atık depoların inşaatı ve işletilmesi hakkında bazı teknik gerekler getirmektedir. Direktif evsel nitelikli, tehlikeli ve endüstri sektörü atıklarının etkisizleştirilmesi amacıyla bazı araç gereç ve diğer tesisatlarının bulundurulmasını gerektirmektedir. Bundan başka bu direktif, depoların kapanması sonrası için, en az 30 yıllık bir dönemde, çevresel etkilerin ortadan kaldırılması amacıyla önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Sözünü ettiğimiz direktif, Bulgaristan iç hukukuna 8 Ağustos 2004 tarihli Emirname No: 8 ile aktarılmıştır. Bu emirname, atıkların etkisizleştirilmesi ve dönüşümü için koşul ve gereklerini belirlemektedir.

Bulgaristan'ın atıkların gömülmesine ilişkin 1999/31/EC Direktifi'ni uygulamak amacıyla bir uygulama programı sunmuş olmasının yanı sıra, bir de 2003-2007 dönemini kapsayan Atık Yönetimi alanında bir Ulusal Eylem Programı da hazırlamıştır. Bu program gereği yapılan değişikliklerle 1999/31 Direktifi'nin gerekleri büyük derecede yerine getirilmiştir. Bu Ulusal Eylem Programı'nda 11 stratejik amaç belirlenmiş. Bunlardan biri atıkların çevreye zarar vermeden dönüştürülmeleri amacına ulaşılması için 6 tane öncelikli önlemlerin alınmasıdır. Bu öncelikli önlemler, AB gereklerine uymayan atık depolarının kapatılması veya gereklere uygun hale getirilmesi, atıkları dönüştürme gereklerinin yerine getirilmesinde kontrolün sağlanması, atık yönetimi programlarının uygulanmasında gelebilecek yavaşlamaların veya programların uygulanmaması halinde Atık Yönetimi Kanunu'nun madde 29, paragraf 1'nde öngörülen cezaların uygulanması, kontrolsüz atıkların dönüştürülme faaliyetlerinde kontrolün sağlanması, mevcut atık depoların

yeniden yapılanmaları ve yenilerinin yapılması, ülkede atıkların tümünü dönüştürebilme kapasitesine sahip 55 bölgesel depodan oluşan bir sistemin oluşturulması ve tehlikeli atıkların bertarafı için hücrelerin yapılmasıdır.¹⁹¹

Mevcut evsel nitelikli ve inşaat sektörü atıkları depoların direktif gereklerine uygun getirilmesi ve uymayanların kapatılması amacıyla bölgesel denetim merkezlerinden RİOSV 254 plan hazırlanıp sunulmuş ve bunlardan 224 tanesi kabul edilmiştir. Tehlikeli ve endüstri sektörü, atıkları depolarının direktif gereklerine uygun getirilmesi veya kapatılması amacıyla Çevre ve Sular Bakanlığı'na 75 plan sunulmuştur. Bölgesel denetim birimlerinden (RİOSV) sunulan bu planların 33'ü kabul edilmiş, 28 tanesi görüşülmekte ve 14 tanesi kabul edilmemiştir.

Atıkların dönüştürülme gereklerinin uygulanmasının kontrolü ise, Emirname No: 8/2004 ve Atık Yönetimi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kontrol (Emirname No: 8, m. 39) depo operatörü tarafından, (Atık Yönetimi Kanunu m. 92 ve m. 97) ilçe belediye başkanı tarafından, (Atık Yönetimi Kanunu m. 93 ve m. 97) RİOSV müdürü tarafından ve (Atık Yönetimi Kanunu m. 94 ve m. 97) Çevre ve Sular Bakanı tarafından yapılmaktadır. Atık Yönetimi alanındaki eylem programlarının uygulanmaması veya gecikmelerin meydana gelmesi durumlarında cezaların uygulanması ise, Atık Yönetimi Kanunu m. 116 (1)'de düzenlenmiştir. 116 maddesine göre 700 ile 2000 Leva arasında cezaların uygulanması öngörülmektedir.

Mevcut tehlikeli atık depolarının yapılanması ve yenilerinin yapılması konusunda yapılanlar ise şöyledir: Plovdiv'de bir tehlikeli atık deposu inşa edilmiş, Ruse'de bölgesel atık deposu yakınında bir tane tehlikeli atık hücresi inşa edilmiş ve bir tane de Sevlievo bölgesel atık deposu yakınında inşa edilmiştir. "Maritsa İztok Enerji Şirketi" de bir tane amyant (asbestos) içeren atıklar deposu inşa etmiştir.

"Lukoil Neftohim Burgas" AŞ şirketinin tehlikeli atıklar deposu, Kırcaali şehrinde "OCK" AŞ şirketinin tehlikeli atıklar deposu, Kumerio med" AŞ şirketinin deposu, Sviştov

¹⁹¹ Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı gereği oluşturulan 55 bölgesel atık deposunun bulunduğu ilçelerinin farklı renklerde gösterildiği haritayı görmek için bkz. EK 7.

şehrinde “Sviloza” AŞ şirketinin inşaat atıkları deposu ve Devnya şehrinde “Agropolihim” AŞ şirketinin üretim atıkları deposu inşa aşamasında bulunan depolardır.

Sonuç olarak şunu belirtelim, 1999/31/EC Direktifi’ni uygulama programı ve 2003-2007 dönemini kapsayan Atık Yönetimi’ne İlişkin Ulusal Eylem Programı gereklerinin yerine getirilmesi sonucunda, ISPA Programı tarafından (29 660 Euro) finanse edilen Ruse, Montana, Silistra, Sevlievo ve birçok şehirde daha 23 bölgesel atık deposu kullanıma açılmış olduğu görülmüştür. İnşa aşamasında 7 yeni bölgesel atık deposu bulunmaktadır. 24 tane bölgesel atık deposu (22 il ve 2 ilçe depoları) daha kullanıma açmak üzere farklı hazırlık aşamalarında bulunmaktadır. Kullanıma açılan 23 atık deposundan 6’sında (Varna Vıglen köyü, Plovdiv Tsalapitsa köyü, Oryahovo, Harmanli, Karlovo ve Madan) yeni hücreler yapılmaktadır. Diğer 5 deposunda (Troyan, Tırgovişte, Sndanski, Gotse Delçev) ise, yapılanma gerçekleştirilmiş ve geliştirilmiştir ve Haskovo’da yeni bir depo da inşa edilmeye başlanmıştır.

Farklı hazırlık aşamalarında bulunan diğer 24 bölgesel (22 il ve 2 ilçe depoları) atık deposu ise, ISPA enstrümanı aracılığıyla finansal yardım beklemektedir. 2004 yılında yapımı için 72 336 Euro finansal yardım verilmesi kararlaştırılan 6 bölgesel deposu Dobriç, Bugras, Provadiya, Pazrdjik, Pleven ve Vidin’dekilerdir. 2006 yılında 117 270 Euro finansal yardım ayrılması kararlaştırılan 7 bölgesel atık deposu ise Stara Zagora, Varna, Veliko Tarnovo, Borovo, Levski, Kostenets ve Lukovit’tir. 2008 yılında 13 depo üzerine inşaat faaliyetlerinin başlaması beklenmekte ve bu amaçla 189 606 Euro finansal yardımı da “Çevre” Faaliyet Programı’ndan ayrılması beklenmektedir. 2007 yılının ikinci yarısına kadar da Kırcaali’de Bölgesel Atık Yönetim Merkezi’nin inşaat faaliyetlerinin başlaması beklenmektedir. Bu faaliyetler için 2003 yılında bir Memorandum’la ISPA Programı kapsamında 14 547 Euro ayrılacağı kararlaştırılmıştır. Aynı zamanda 2007 yılının ikinci yarısında Elhovo, Gabrovo, Botevgrad, Smolyan ve Kostinbrod’da 5 bölgesel atık deposunun da inşaat faaliyetlerine başlanması beklenmektedir. Gereken finansal yardım 44 185 Euro’dur. Bundan başka, Malko Tırnovo ve Razlog şehirlerinde depoların inşa edilmesi, bu şehirler birer ilçe olup genel bölgesel prensibi dışında istisna olarak kabul

edilmiş ve oradaki inşaat faaliyetleri kamu özel işbirliği ile yürütülmesi planlanmaktadır. Bu iki proje için gerekli finansal yardım ise 6 175 Euro'dur.

Bunlardan başka gerçekleştirilmesinde sorunlar çıkan projeler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Koçerinovo'da inşa edilmesi planlanan atık deposudur ve inşaatı için gereken mali yardım 42 624 Euro'dur. Bu depo, Küstendil ve Blagoevgrad ilçelerine hizmet edecektir. Koçerinovo deposu inşa projesi 2001 yılında İngiltere Hükümeti'nin Hoy-Xay Fonu tarafından sağlanan geri ödemesiz yardımlarla başlatılmıştır. Ağustos 2004 yılında projenin inşaat faaliyetlerine devam ettirilmesi için ISPA Programı tarafından mali yardım için başvuruda bulunulmuştur. Bazı düzenlemelerin yapılması gerekli görüldüğünden dolayı proje kabul edilmemiş. Proje'nin birinci kısmı 2007'de teknik yardım için JASPER mali enstrümanına önerilmiştir. Bu proje, 2 il ve 11 ilçeye hizmet vermek için hazırlanmış olduğundan ortak karara varılamaması sorunuyla karşılaşmıştır.¹⁹²

3.3.10. 2000/76/EC sayılı Atıkların Yakılmasına Dair Direktif

Bu direktifin amacı, atık yakma veya atıkların ortak yakılmasından kaynaklanan hava, su ve toprak kirliliğinin mümkün olduğunca azaltılması ve ayrıca insan sağlığına karşı oluşan risklerin önlenmesi veya azaltılmasıdır.

Direktifin gerekleri Bulgaristan mevzuatına şu kanunlarla kısmen aktarılmıştır:

- Atıkların Çevre Üzerinde Zararlı Etkisinin Sınırlandırılması Hakkında Kanun, RG, 28. sayı /2000;
- Evsel Nitelikli Atıkların Zararsız Hale Getirilmesi İçin Kullanılacak Olan Tesislerin Kurulması Hakkında Tüzük No: 11, RG; sayı 152/1998;
- Tehlikeli ve Endüstriyel Atıkların İşlem Görmesi ve Taşınması Koşulları Hakkında Tüzük, Bakanlar Kurulu Kararı No: 53, 19.03.1999; RG sayı 29/1999.

¹⁹² Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı", http://www.moew.government.bg/recent_doc/waste/Waste_Management_Parliament_24Jan.pdf. Erişim Tarihi: 30.06.2007.

2003 yılında yürürlüğe girmiş olan yeni Atık Yönetimi Kanunu ile 2000/76/EEC Direktifi'nin eksik kalan gerekleri de iç hukuka aktarılmıştır.

Son olarak şunu belirtelim ki Bulgaristan ile AB arasında atık yönetimi alanında da bazı konularda geçiş süreleri kararlaştırılmıştır. Bulgaristan, elektrik elektronik atıklarla ilgili AB mevzuat gereklerini aktarmak için 2008 yılına kadar, atıkların taşınması sırasında veya petrol depolama ve taşınması sırasında çıkabilen uçucu organik bileşikler (VOC) hakkında 2009 yılına kadar, ambalaj atıklarının yeniden kullanıma dönüştürülmesi ve bazı yakıtlarda kükürt miktarının azaltılması konularında 2011 yılına kadar, entegre kirliliğin kontrol ve önlenmesi konusunda 2012 yılına kadar, kullanılan toprakların atık sularından arındırılması ve hasat sonrası kalıntıların yakılma yöntemleri hakkında 2014 yılına kadar ve kırsal alandaki atık suları konusundaki AB mevzuat gereklerini uygulamak için de 2015 yılına kadar uzatma süreleri almıştır.¹⁹³

3.4. Su Kalitesi Yönetimi

Su Kalitesi konusunda mevcut AB mevzuatı aşağıda özetlenen mevzuat düzenlemelerinden ibarettir. Bunlar: Kentsel Atık Su Arıtımı, Nitrat Kirliliğinin Önlenmesi, Tehlikeli Maddelerin Su Ortamına Deşarjı, Yüzme Suları Kalitesi, İçme Suyu İçin Kullanılacak Yüzey Suları Kalitesi, İçme Suyunun Analiz Sıklığı ve Ölçümleme Yöntemleri, Yeraltı Suyu Kirliliğinin Önlenmesi, Balıkların Yaşamını Korumaya Yönelik Tatlı Su Kalitesi, Deniz Kabuklularının Ortamlarının Kalitesi, İçme Suyu Kalitesi, Su Politikası Çerçeve Direktifi ve Deniz Suyu Kalitesi'dir.¹⁹⁴

Avrupa Komisyonu'nun Bulgaristan'ın AB'ye katılmadan birkaç ay öncesinde, 15 Mayıs 2006'da yayımladığı izleme raporunda yer verdiği su kalitesi yönetimi konusu hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında ise, bu alanda Bulgaristan mevzuatının büyük dereceye kadar AB mevzuatıyla uyumlulaştırılmış olduğu görülmektedir. Su Kalitesi Yönetimi alanında Çerçeve Direktifi'nin uygulanamaması hala sorun olmaya devam

¹⁹³ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 26-27.

¹⁹⁴ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlulaştırılması için El Kitabı, s.s. 497-498.

etmektedir. Hala parlamentonun onayı beklenmektedir. İdari kapasitenin geliştirilmesi gerektiği ve insan kaynakları, laboratuvarlar ve araç gereçler anlamında biraz daha gelişmenin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin oluşturulması konularında geride kalındığı belirlenmekle beraber, Nitratlarla İlgili Direktifi, İçme Suyu İle İlgili Direktifi ve Yüzey Suları İle İlgili Direktifleri'nin gerekleri yerine getirmede geri kalındığı da belirlenmiştir.¹⁹⁵ Bir an önce hazırlıkların başlatılması beklenmektedir çünkü çevre konusu hakkında müzakerelerin kapatılmış olmasıyla iş burada bitmez, bundan sonrasında vaatlerin yerine getirilmesi asıl önemli olan konudur.

Bunların yanı sıra, Bulgaristan'ın genel olarak çevre koruması alanıyla ilgili olan altyapının geliştirilmesine yönelik bir Ulusal Stratejisi ve 2006-2015 yıllarını kapsayan bir Eylem Planı bulunmaktadır. Burada bunlardan bahsedilmesi, su kalitesi alanında Bulgaristan'ın almayı planladığı önlemlerin incelenmesi açısından yararlı olacaktır. Ulusal Eylem Programı'nın içeriğine değinecek olursak: İlk olarak, potansiyel tehlikelerin analiz edilmesi, daha sonra öncelikli olarak gerçekleştirilmesi gereken projelerin belirlenmesi, atık suları, içme suyu ve atıkların bertarafı ve dönüştürülmesi alanlarında gerekli altyapının geliştirilmesi ve çevre sektöründe gerçekleştirilecek altyapı projeleri için gerekli finansal kaynaklarının sağlanması ve kamu-özel sektörlerinin işbirliğine gidilmesi planlanmış olduğu görülür. Bu amaçların yerine getirilmesi için Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından gerekecek finansal yardımları da hesaplanmıştır.

Atık su alanında yapılması planlanan şeylerden biri, nüfusu 10 000 ve üzerinde olan yerleşim yerlerinde atık suları arındırma tesislerinin ve kanalizasyon ağının oluşturulmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için 822,658 milyon Euro gerekeceği Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından hesaplanmıştır. 2000 ile 10 000 arası nüfusa sahip yerleşim yerlerinde bu tür arındırma tesislerin oluşturulması için de 1 250,586 milyon Euro değerinde finansal destek gerekecektir.

¹⁹⁵ Commission of The European Communities, "Commission Staff Working Document, May 2006 Monitoring Report for Bulgaria", s. 32.

İçme suyu alanında altyapının geliştirilmesi amacıyla, toplu kullanımı için içme suyu havuz ve göllerin inşa edilmesi için 125 milyon Euro, inşaatı başlamış göllerin hazırlıkları tamamlanması için de 178 milyon Euro değerinde mali yardımların sağlanması gerekecektir. İçme suyu arındırma ve temizleme istasyonlarının inşaatı için 21,5 milyon Euro değerinde mali kaynaklar gerekecektir. Turistik yerlerinde su ve kanalizasyon işleri alanında altyapının geliştirilmesi için 125 milyon Euro değerinde mali kaynak sağlanması gerekecektir. Yerleşim yerlerinde temiz su boru ağlarının yapılması için 300 milyon Euro değerinde parasal yardımların sağlanması gerekeceği hesaplanmıştır.

Atıkların bertarafı ve dönüştürülmesi alanında altyapının geliştirilmesi amacıyla da, evsel nitelikli atıkları işletilmesi için gerekli tesisatların kurulması için 538,336 milyon Euro, dönüştürülebilen atıkları dönüştürecek tesisatlarının kurulması için de 49,095 milyon Euro değerinde mali kaynakların sağlanması gerekeceği hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra, mevcut atık depolarını kapatıp oradaki alanları yeniden kullanıma açma faaliyetleri için 92,837 milyon Euro ve atıkların bertarafı için ulusal bir merkezin kurulması amacıyla da 56,129 milyon Euro değerinde mali kaynak sağlanması gerekecektir. Bunlardan başka, tıbbi atıkların ve bulaşıcı hasalıklara yol açabilen atıkların yakılması amacıyla gerekli tesisatların kurulması için 23,205 milyon Euro değerinde mali kaynağının sağlanması gerekmektedir. Atıkların ayrı toplanması alanında altyapının geliştirilmesi için Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından 37 milyon Euro'luk finansal kaynak gerekeceği hesaplanmıştır. İnşaat sektöründen çıkan atıkların yok edilmesi için inşa edilmesi gereken tesisatlar için gerekli görülen maddi destek ise 26,5 milyon Euro değerindedir. Kirletilmiş alanların yeniden kullanıma açmak ve tehlikeli atık depolarının kapatılması için 28,632 milyon Euro değerinde mali kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. 2005-2015 dönemi için su kalitesi ve atık yönetimi alanlarında gereken altyapı projelerinin gerçekleştirilmesi için Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından 5 712,93 milyon Euro değerinde mali kaynağa ihtiyaç olacağı hesaplanmıştır. Finans Bakanlığı tarafından çevre sektöründe 2007-2013 yıllarına ait 3 831,38 milyon Euro'luk mali çerçeve oluşturulmuştur. Diğer kalan 2 957 milyon Euro ise eksik olup başka yollarla temin edilmesi gerekecektir. Bu amaçla Çevre ve Sular Bakanlığı

kamu-özel sektörlerinin işbirliğine gidilmesi gerektiğini belirtmiştir. Turistik yerlerinde su ve kanalizasyon işleri alanında kamu-özel işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Atık Yönetimi alanında inşaat sektörünün en çok geliştiği turistik ve büyük şehirlerinde, özel sektörü çekebilmek amacıyla, Atık Yönetimi'ne İlişkin Ulusal Programı'nda, 5 tane (Sofya, Burgas, Varna ve Pleven) inşaat sektöründen çıkan atıkları yok etme tesislerinin kurulması öngörülmektedir. Bu anlamdaki hazırlıklarda atılan ilk adım, Plovdiv şehrinde ülkede ilk olan bölgesel inşaat sektöründen atılan atıkları yok eden tesisin inşaatına başlanmış olmasıdır. Bu tesis Plovdiv, Maritsa, Kaloyanovo, Stamboliyski, Rodopi, Peruştitsa, Sedinenie, Kriçim, Asenovgrad, Rakovski, Sadovo, Brezovo ve Pırvomay ilçelerine hizmet edecek ve Rodopi ilçesinde bulunan Pırvenets köyü sınırları içerisinde inşa edilecektir. Bundan başka bir de Bulgaristan'ın başkentinde Sofya'da atıklarla ilgili büyük bir soru ortaya çıkmıştır. Bu şehirde, Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından atıkların bertarafı için çeşitli teknolojiler öneren şirketlerle işbirliğine gidilmesi uygun görülmüştür. Gabrovo, Smolyan, Kostinbrod, Botevgrad ve Elhovo şehirlerindeki 5 bölgesel depoların inşa aşamasında veya ruhsat alma aşamasında oldukları için bunlarda da kamu-özel sektörlerinin işbirliğine gidileceği öngörülmektedir. Yukarıda sayılan bu alanlarda gerçekleştirilecek reformlarda, Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından yapılan bir araştırma sonucunda özel sektörden çıkan taleplerin değerlendirilmesinden yola çıkarak bunların kamu-özel sektörlerinin işbirliği ile yürütülebileceği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁶ Aşağıda ise, Bulgaristan'ın Su Kalitesi Yönetimi alanında kabul edip uygulamaya koyduğu düzenlemeler anlatılmıştır.

3.4.1. 2000/60/EC sayılı Su Politikası Alanında Çerçeve Direktifi

Topluluk Su Politikası'nın temel prensipleri Bulgaristan mevzuatına 28.01.2000 yılında yürürlüğe giren Sular Kanunu (Resmi Gazete, sayı 27/1999) aracılığıyla

¹⁹⁶ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Çevrenin Korunmasıyla İlgili Olan Altyapının Geliştirilmesine İlişkin Ulusal Stratejisi ve 2006-2015 Dönemine Ait Eylem Planı", Sofya, Mayıs 2006, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/Strategia_infrastructura_052006.pdf. Erişim Tarihi: 04.02.2007.

aktarılmıştır. Kanun, nehir yataklarına ilişkin entegre bir su idaresinin oluşturulmasını gerektirmektedir.

2005 yılının sonuna kadar da Su Politikası Alanında Çerçeve Direktifi'nin tüm unsurlarının iç hukuka aktarılması için gerekli olan normatif düzenlemelerin yapılması öngörülmüş olmasına rağmen söz konusu direktifin gereklerinin tam anlamda yerine getirilmesi hala bir sorun olmaya devam etmektedir. Bulgaristan'da suların havza şeklinde yönetimi için her bir Havza Müdürlüğü'ne bağlı dört tane Havza Komitesi oluşturulması öngörülmüştür. Bu komiteler yerel ve merkezi idarelerinin, su tüketicilerinin, ekolojik ve bilimsel kuruluşların temsilcilerden oluşacaklardır. Havza Komiteleri, 17.01.2002'de kurulmuş olan dört Havza Müdürlüğü'nün işlerine yardım etmek amacıyla çalışan kamusal danışma komisyonlarıdır. Havza Komiteleri'nin faaliyetleri, yapısı, çalışma organizasyonu ve personel sayısı Çevre Bakanlığı tarafından çıkarılacak olan kararlar belirlenecektir.

2000/60/EC Çerçeve Direktifi'nde şu amaçlara ulaşılması öngörülmüştür: Topluluk bazında *subsidiarity* ilkesini dikkate alarak su alanında, bir uzun dönem sürdürülebilir kullanım politikasının oluşturulması; suyun korunmasını faaliyet alanının yüzey sular, yeraltı suları ve kıyılar ve sahillerde de uygulanabilecek şekilde genişletilmesi; tüm sularda (içme suyu, yeraltı suyu, yüzey suları, kıyılar vs.) “iyi durum”a (good status) ulaşılması, bu duruma ulaşılmış yerlerde de durumun devam ettirilmesi; nehirlerin havzaları bazında bir yönetimin oluşturulması ve birkaç AB üyesinden geçen veya üye olmayan devletlerden geçen nehir havzaları konusunda emisyon limitleri, değerlendirmeler ve kalite standartları konularında ortak bir yaklaşımın benimsenmesi; su kullanımının kirleten öder ve harcanılanın karşılığını almak prensiplerine göre fiyatlandırılması; vatandaşların daha da yakından ilgilendirilmelerini sağlamak ve mevzuatın kolaylaştırılması.¹⁹⁷ Bulgaristan'da dört tane Havza Müdürlüğü'nün kurulmasıyla havzalar bazında bir entegre yönetimin kurulmasından başka, söz konusu çerçeve direktifin diğer gereklerinin uygulanması ile ilgili herhangi bir adım atılmamıştır. Bu anlamda da, Su Politikası alanında 2000/60/EC

¹⁹⁷ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s.s. 496-497.

Çerçeve Direktifi'nin gereklerinin Bulgaristan iç hukukuna aktarılması konusunda sorunlar yaşanmaya devam edildiği tespit edilmiştir.¹⁹⁸

3.4.2. 2000/60/EC Direktifi'ni Değiştiren 2001/2455/EC sayılı Öncelikli Madde Listesi Hakkındaki Konsey Kararı

Öncelikli madde listesine 76/464/EEC Direktifi'nde yer alan tehlikeli maddeler de eklenmiştir. Söz konusu direktif ise 2000 tarihli Emirname No: 6 ile iç hukuka aktarılmıştır. Aynı zamanda içme suyu ve kabukluların yaşadıkları suların kalitesiyle ilgili 75/440/EEC ve 78/659/EEC Direktifleri de No: 4 ve No: 9 Emirnameleri ile iç hukuka aktarılmıştır. Sular Kanunu'na göre 2001/2455/EC Kararı ile düzenlenen atık sularında bulunan tehlikeli maddelerin emisyonlarıyla ilgili izin rejimi düzenlenmiştir. Bu rejimle suların kalitesi korunmakta ve tehlikeli madde emisyonları standartlarının uygulanmaktadır. Sular Kanunu'nda 2004 yılına kadar yapılan değişikliklerle, söz konusu karar 2000/60/EC Çerçeve Direktifi ile birlikte iç hukuka aktarılmıştır. Bu şekilde, milli mevzuatla Avrupa Birliği'nin su alanındaki düzenlemeleri arasında tam anlamda uyum gerçekleşmiştir.¹⁹⁹

3.4.3. 91/271/EEC sayılı Kentsel Atık Suların Arındırılmasına İlişkin Konsey Direktifi

Söz konusu direktif kentsel atık suların toplanması, arıtılması, boşaltılması ve bazı sanayi sektörlerinin sularının arıtımı ve boşaltılmasına ilişkindir. Amacı, çevreyi özellikle de yüzey sularını ve sahil sularını atık sularının boşaltılmasından olumsuz etkilere karşı korumaktır. 91/271/EEC Direktifi'ne eklenen EK II'sine göre, toplama sistemlerine giren endüstriyel atık suları, atık suların boşaltılması ve kentsel atık su arıtma tesislerinden gelen çamurlar, yetkili kişiler denetimine belli bir tüzüğe tabidir. Bunun yanı sıra direktif, AB üyesi ülkelerin uyması gereken bir zaman çizelgesi içermektedir. Üye ülkelerin direktifte belirtilen kriterler doğrultusunda arınmış su alacak hassas ve daha az hassas alanlarını

¹⁹⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 27-28.

¹⁹⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 28-29.

belirlemeleri gerekmektedir.²⁰⁰ Nitekim PHARE Programı çerçevesinde geliştirilmiş olan “Mesta, Struma, Arda, Tunca ve Meriç Nehirlerinin Yataklarında Hassas Bölgelerin Tespit Edilmesi İçin Araştırma Projesi” ile bu alanlardaki “hassas bölgeler” belirlenmiştir. Bu projenin gerçekleştirilmesi sırasında kullanılan metot, deneyim ve yöntemlerden yararlanılarak ülke sınırları içindeki diğer hassas bölgelerin belirlenmesi de 2003 yılında yapılmıştır.

Bulgaristan söz konusu direktifin 13. maddesine göre AK’ya sunulması gereken atık suların, endüstriyel atık suların ve çamurların arıtılmasına ilişkin mevcut durum hakkındaki bilgileri, yapılan incelemelerden sonra sunmuştur.

Yukarıda sayılanların yanı sıra, su havzalarında bulunan kişi sayısına göre 2-10 000, 10-15 000, 15-150 000, 150 000 ve üzeri şeklinde gruplandırılmış bölgelerde denetimler yapılmıştır. Bölgelerin kontrolü ve atık suların arındırılması hakkındaki durum tespitinden sonra her su havzası için rapor düzenlenmiştir. Bu raporlarda sunulan bilgiler şunlarla ilgilidir: yerleşim bölgelerinin toplam sayısı, suların atıklardan arındırılması için inşa edilmiş arıtma tesisleri, yeni inşa edilecek olanların sayısı, modernizasyon, genişleme, yeniden yapılandırma ve tamamlamaya tabi olan tesis sayısı.²⁰¹

3.4.4. 91/676/EEC sayılı Tarımsal Kaynaklı Nitratlarının Neden Olduğu Kirlilik Direktifi

Bu direktif, kimyasal gübre ve canlı hayvan gübresi olan tarımsal kaynaklardan ortaya çıkan sudaki nitrat kirliliğinin azaltılması ve önlenmesini öngörerek, Kentsel Atık Su Direktifi’ni tamamlamaktadır. Her iki direktif de içme suyu stoklarını korumakta ve tatlı su ve deniz suyunun bitkilerden kaynaklanan zararlardan engellemektedir. Bu amaçla üye ülkelerin kendi topraklarında tanımlamaları gerekenler: Direktifte düzenlenen prosedür ve kriterleri uygun olarak kirlilikten etkilenmiş ya da etkilenebilecek akarsu ve yeraltı suları;

²⁰⁰ Budak, 2001, s. 59.

²⁰¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 29-30.

ve kirliliği arttıran hassas bölgelerdir. Bu bölgelerin tarifi yapıldıktan sonra faaliyet programlarını oluşturulmalı ve uygulanmalıdır.²⁰²

Bulgaristan, tarımsal kaynaklı nitratlarla kirlenmiş suların olduğu hassas bölgeleri 2003 yılına kadar belirlemiştir. 2004 yılının Ekim ayına kadar da, Çevre Bakanı Tarım ve Ormanlar Bakanı'nın da yardımıyla kirliliğin sınırlandırılması ve önlenmesi hakkında programlar onaylamışlardır.

1999 yılında Bulgar Çevre Bakanlığı, Avrupa Birliği mevzuatına uyum süreci programı ile bağlantılı olarak Bulgaristan'daki yeraltı sularının tehlikeli maddelerden kaynaklanan kirliliğinin tespit edilmesi projesi başlatmıştır. 2003 yılı sonuna kadar, tehlikeli maddelerin kaynaklarını tespit etme çalışmaları tamamlanması amaçlanmıştır. Fakat, finansman konusunda konulan sınırlandırmalar sürenin uzatılmasına sebep olmuştur.

Konu ile ilgili olarak bir de Regional Environmental Approximation Programme (REAP) ve Çevre Bakanlığı'ndaki suların denetlenmesi ağının yardımıyla oluşturulan "Tarımsal Kaynaklı Nitratların Neden Olduğu Su Kirliliğinin Önlenmesi Projesi" uygulamaya konulmuştur. Bu proje çerçevesinde 450 yeraltı ve yüzey suları incelenmiş ve bunlarla ilgili şu tespitler yapılmıştır:

- Hayvan bakımı ve azot gübresi kullanımından oluşan tarımsal kaynaklı nitratlardan kirlenen, kirlenme tehlikesi altında bulunan ve kirlenmeye maruz kalabilecek suların tespiti;
- Suların tarımsal kaynaklı nitratlardan kirlenmesini önleyen ve bertaraf eden yöntemlerinin tespiti;
- Daha verimli tarımsal yöntemler hakkında kurallar;
- Tarımsal faaliyetlerin daha verimli şekilde gerçekleşmesi amacıyla eğitim seminerleri düzenlenmiştir. Bu seminerlere tarım ve ekoloji alanlarında görevli olan bilim ve idare çevrelerinden uzmanlar katılmıştır.

²⁰² Budak, 2001, s. 64.

2003 yılı başından itibaren de Danimarka'nın Çevre Ajansı tarafından finanse edilen “Bulgaristan'daki Yeraltı Sularının Ulusal Düzeyde Denetleme Sistemine Yardım Projesi” çalışmalarını yürütmektedir. Bu proje çerçevesinde yeraltı suların miktar, kalite ve nitrat içeriği bakımından değerlendirilmesi yapılmaktadır.²⁰³

3.4.5. 76/464/EEC sayılı Topluluğun Su Alanlarına Belirli Tehlikeli Maddelerin Boşaltımı Nedeniyle Oluşan Kirlilik Üzerine Konsey Direktifi

76/464/EEC Direktifi, her türlü tehlikeli madde emisyonunu izin ya da yetkilendirme sistemi ile kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Bu direktifin yedi kardeş direktifi vardır ve tek tek ya da grup halindeki tehlikeli maddelere odaklanmıştır. Kardeş Direktif'ler şimdiye kadar 18 maddeyi kapsamları altına almıştır. Direktif karasal akarsularda, karasularında, iç kıyı sularda ve yeraltı sularında uygulanmaktadır. Bu sularda kirliliğin yok edilmesi için kontrol edilmesi gereken tehlikeli maddeler iki ayrı liste halinde açıklanmıştır: Liste I kapsamındaki maddelerin boşaltımından kaynaklanan kirlilik sona erdirilmeli ve Liste II kapsamındakilerden kaynaklanan kirlilik de azaltılmalıdır.

Liste I'deki maddeler için kalite hedefleri ve emisyon standartları mümkün olan en iyi teknoloji esas alınarak düzenlenmiştir. Liste II'deki maddeler için ise, üye ülkeler, suyun kalitesini koruyucu ve iyileştirici programları kabul edip uygulamaktadır. Her üç yılda bir üye ülkeler 76/464/EEC sayılı Direktifi'nin uygulanışı ile ilgili, 92/692/EEC sayılı Direktifi'nde belirtilen prosedüre uygun olarak, Komisyon tarafından oluşturulan bir anket ya da taslağı esas alan bir rapor hazırlamaktadır.

Bulgaristan, 76/464/EEC Direktifi'nin EK'inde kabul edilmiş olan Liste I'de bulunan Belirli Tehlikeli Maddelerin Boşaltımında Tabanlar, Değerler ve Kalite Hedeflerine İlişkin 86/280/EEC sayılı Direktifi'nin gereklerini yerine getirmek için müzakerelerin başında dört yıllık geçiş süreci talep etmiştir. Ancak, 2002 yılının sonundan önce biten envanter tanzimi sonucunda sadece bir endüstriyel kaynakta dikloretan-1,2 (EDC; 1,2 Dichloroethane) maddesinin üretildiği saptanmıştır. Atık sular, 86/280/EEC

²⁰³ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 30-32.

Direktifi'nde yer alan EDC emisyon standartlarının belirlediği miktar sınırlarını aşmamaktadır. Direktifte sayılan diğer tehlikeli maddeleri üreten kaynaklar mevcut değildir. Bu saptamalara dayanarak Bulgaristan bu direktif hakkında geçiş süreci talebini geri çekmiştir ve konuyla ilgili olarak 76/464/EEC Direktifi'ne ilişkin faaliyet programını sunmuştur.

Bulgaristan, Liste I ve II'de sayılan maddelerin envanter tanzimini bitirdiğini doğrulamıştır. Liste I 'deki maddelerin envanteri 2002 yılının ortasında bitirilmiştir. Envanterde Liste I'deki maddelerden cıva (Hg), kadmiyum (Cd) ve EDC; 1,2 Dichloroethane maddesini üreten toplam 43 kaynak belirlenmiştir. Bu maddelerin zararları hakkında cıvadan başlayarak bilgi verelim. Cıva doğada bozulmaz. Cıva ve cıva bileşikleri halk ve çevre sağlığı bakımından çok tehlikeli, zehirlidir. Cıva birçok şekilde bünyemize girebilmektedir. Yaptırdığımız siyah, amalgam dolguların yapıldığı kalay, bakır, çinko ve gümüş cıva ile birleştirilir. Bu dolguları söktürdüğümüzde ve her çiğneme hareketinde bile cıva buhar halinde çıkabiliyor. Her türlü fabrika atığı ve ağır metallerin bulunduğu denizlerden balık veya herhangi bir deniz ürünü yediğimizde ve kullandığımız makyaj malzemelerinde bile cıva vardır.²⁰⁴ İçme suyu veya gıda zinciri ile insan vücuduna giren cıva; parastezi, ataksi, dışartri ve sağırılık gibi nörolojik bozukluklara, merkezi sinir sisteminin tahribine ve kansere, böbrek, karaciğer, beyin dokularının tahribine, kromozonları tahrip edip sakat doğumlara neden olmaktadır.²⁰⁵ Kadmiyum (Cd) ise, gıda zinciri ve içme suyu yoluyla insan vücuduna girdiğinde itai ve akciğer hastalıklarına, prostat kanserine, kansızlığa doku tahribine, anfiyen ve kronik neyal tübüler bozukluğa ve böbrek bezlerin tahribine neden olmaktadır.²⁰⁶

²⁰⁴ Mine Şenocaklı, "Metal dolgular zararlı mı?", *Vataniki*, (24 Mart 2006), s. 20.

²⁰⁵ Özge Kahvecioğlu, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, "Metallerin Çevresel Etkileri – III", *Metalurji*, sayı 138, <http://www.metalurji.org.tr/index.php?module=ContentExpress&func=display&ceid=21>. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

²⁰⁶ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Çevre Koruma Müdürlüğü, "Pil ve Atık Pillerin Zararları", <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/CevreKoruma/AtikPil/PilveZararlari/>. Erişim Tarihi: 21.01.2007.

Liste II'deki maddelerin en önemli kaynakları 2002 yılının sonuna kadar tespit edilmiştir. Bu listedeki şu önemli maddelerin kaynakları belirlenmiştir: çinko (Zn), bakır (Cu), kurşun (Pb), arsenik (As), krom (Cr) ve nikel (Ni).²⁰⁷ Bu maddelerin endüstriyel atık suların içme sularına karışması yoluyla veya ağır metallerle kirlenmiş partiküllerin tozlaşması yoluyla hayvan ve insan üzerinde etkin olurlar. İnsan vücuduna herhangi bir şekilde giren kurşun kana karışıp oradan kemiklere ve diğer dokulara gitmekte ya da dışkı ve böbrekler yoluyla vücuttan atılmaktadır. Kemiklerde biriken kurşun zamana bağlı olarak (yarılanma ömrü yaklaşık 20 yıl) çözünerek böbreklerde tahribata neden olur. Kurşun bir nevi nörotoksindir ve anormal beyin ve sinir sistemi fonksiyonlarına sebep olmaktadır. Dünya sağlık örgütü sınıflandırmasına göre (1995) kurşun 2. sınıf kanserojen gruptadır.²⁰⁸

Kromat ise, bilenen en genel alerjen maddedir. Ancak krom kaynaklı cilt kanserine rastlanmamıştır. Pek çok araştırma sonucunda, solunum ve deri teması sonucunda kroma maruz kalan kişilerin sağlık sorunu ile karşılaştıkları tespit edilmesine rağmen kesin sınır değerleri belirlenememiştir. Kromun hava yoluyla vücuda alınmasında burun akmaları, kaşınma ve üst solunum yollarında delinmelerin yanı sıra kroma karşı alerji gösteren kişilerde astım krizleri görülmektedir. Düşük seviyede kroma maruz kalınmışsa deride iritasyon ve ülser meydana gelir. Uzun süreli maruz kalındığında ise, böbreklerde ve karaciğerde hasara yol açabildiği gibi kan dolaşım sistemini ve sinir dokularını tahrip edebilir.²⁰⁹ Bakırın bitkiler ve canlılar üzerindeki etkisi, kimyasal formuna ve canlının büyüklüğüne göre değişir. Küçük ve basit yapıli canlılar için zehir özelliği gösterirken büyük canlılar için temel yapı bileşenidir. Bakır eksikliğine bağlı olarak hayvanlarda ve insanlarda büyümede gecikme, solunum sisteminde enfeksiyonlar, kemik erimesi, anemi, saç ve deride renk kaybı gibi rahatsızlıklar kendini gösterebiliyorken, bakır bilezikler

²⁰⁷ Budak, 2001, s. 67.

²⁰⁸ European Commission DG ENV. E3 Projeck ENV.E.3/ETU/2000/0058, "Heavy Metals in Waste", Denmark, February 2002'ten aktaran: Özge Kahvecioğlu, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, "Metallerin Çevresel Etkileri – I", *Metalurji*, sayı 136, <http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d1364753.pdf>. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

²⁰⁹ Özge Kahvecioğlu, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, "Metallerin Çevresel Etkileri – I", *Metalurji*, sayı 136, <http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d1364753.pdf>. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

eklemlerin kireçlenmesine ve romatizmaya karşı kullanılır. Akut bakır zehirlenmesi seyrek olarak gözlenir.

Nikelin ise, bilinen biyolojik fonksiyonu olmamakla beraber orta seviyede zehirleyici özelliği vardır. Nikelin organik formu, inorganik formundan daha zehirlidir. Deriyi tahriş etmesinin yanında kalp-damar sistemine çok zararlı ve kanserojen bir metaldir. Kanserojen etkisi yanında solunum sistemine etki yapar ve dermatolojik (alerjik) etki yapar. Çinko ve çinko tuzlarından zehirlenme az görülmektedir. Besin kaplarından çinkonun çözünmesiyle kirlenen besinin tüketilmesi veya mesleki koşullar altında çinko ya da çinko oksit tozunun solunumuyla zehirlenme ortaya çıkabilmektedir.²¹⁰ Arseniğin kronik olarak artışı kromozom ve genler üzerinde negatif değişimlere neden olmaktadır. Arseniktrioksitler gibi, inorganik arsenik bileşikleri endüstriyel olarak kullanılırlar ve toprağı, dolayısıyla yiyecek maddelerini kirleterek esas problemi teşkil ederler. Bunlar vücutta, saçta, ciltte, tırnaklarda ve iç organlarda birikirler. Çözünebilen inorganik arsenik bileşikleri kuvvetli zehir olduklarından yüksek dozlarda emilimi, sindirim sistemi semptomlarına, kardiyovasküler ve sinir sistemi fonksiyonlarında bozukluklara ve sonuçta ölüme sebebiyet vermektedir.

Son olarak şunu belirtelim, AB'nin 76/464/EEC Direktifi'nin (Liste I ve II'deki maddelerin kalite hedeflerine ulaşılması için gerekli olan) bütün düzenlemeleri Bulgaristan Su Kalitesi Yönetimi alanındaki mevzuatına atık sulardaki tehlikeli maddelerin emisyon normlarına ilişkin Emirname No: 6, atık suların su kaynaklarına boşaltıma izinlerine ilişkin Emirname No: 10 ve endüstriyel atık sularının kanalizasyonlara boşaltılmalarına ilişkin Emirname No: 7 ile aktarılmıştır.²¹¹

²¹⁰ Özge Kahvecioğlu, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, "Metallerin Çevresel Etkileri - II", *Metalurji*, sayı 137, http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi137/d137_4651.pdf. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

²¹¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 32-34.

3.4.6. 98/83/EC sayılı İnsanların Kullanımına Yönelik Suların Kalitesine İlişkin Konsey Direktifi ile Değiştirilen 80/778/ EEC sayılı Direktifi

25 Aralık 2003'den itibaren 80/778/EEC sayılı Direktifi ortadan kalkmış ve İnsanların Kullanımına Yönelik Suların Kalitesine İlişkin 98/83/EC Direktifi onun yerini almıştır. 98/83/EC sayılı Direktifi, içme suyu kirliliğini izleme ve değerlendirme kriterlerini geliştirmeyi ve bu kriterleri Avrupa düzeyinde uyumlulaştırma faaliyetini hızlandırmayı hedeflemektedir. Direktif, Topluluk içinde içme suyunun karşılaması gereken sağlık ve saflık koşullarını ortaya koyarak insan sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Direktif, ilaçlı ürünler ve doğal maden suları dışındaki insan kullanımına yönelik tüm sulara uygulanmaktadır. Direktifin gereklerine göre, üye ülkeler içme sularında bir mikro-organizma, parazit veya potansiyel insan sağlığı riski teşkil edecek herhangi bir maddenin bulunmamasını sağlamalı ve direktif ile ortaya konulan minimum standartlara (mikrobiyolojik ve kimyasal parametreler ve radyoaktivite ile ilgili olanlar) uymalıdır.

Direktif gereklerine göre, parametrik değerlerden maksimum değere kadar şu koşulların olması halinde istisnalar yapılabilir:

- İstisna insan sağlığına zarar teşkil etmiyorsa;
- İlgili alanda içme suyunun dağıtılmasında başka kısa yollar yok ise;
- İstisnai durum zaman bakımından mümkün olduğunca kısıtlı olmalı ve üç yılı geçmemelidir. İstisnai durumlar, üçer yıllık periyotlarla iki kere daha uzatmak mümkündür.

Yapılan istisnanın detaylı bir haklı çıkarma ile bir arada olması gerekir. Şişe veya kutularda satılan sular için istisna olmaz. Her üç yılda bir, toplum kullanımı için içme suyunun kalitesi konusunda bir rapor yayınlanmalıdır.²¹²

Bulgaristan, 98/83/EC Direktifi iç hukukuna İçme ve Evsel Amaçlı Kullanılan Suyun Kalitesi Hakkında Tüzük No: 9 ile (Resmi Gazete, sayı 30/2001) tamamen

²¹² Budak, 2001, s. 61.

aktarmıştır. Bu tüzük Mart 2001’den beri yürürlüktedir. İçme suyunun analizinde kullanılan ISO ve Avrupa Standartlarının Bulgaristan Milli Standartları olarak kabul edilmesi için belirli bir süre gerektiğinden bu Tüzük 2007 yılına kadar standartların uyumlaştırılabilmesi için süre vermiştir. Bu standartların Avrupa standartları ile tamamen uyumlulaştırılması, ilgili laboratuvarlarda gereken donanımın bulunmamasından dolayı bunların modernizasyonu ile ilgilidir.

Şu anda Bulgaristan nüfusunun % 98’i içme ve evsel kullanım su dağıtım şebekesine dahildir. 2001 yılı verilerine göre bu nüfusun % 88’i No: 9 Tüzüğü’nün koşullarına uygun kalitede su tüketmektedir. Söz konusu Tüzüğün uygulanması amacıyla hazırlanan idari kapasitenin geliştirme planları şu alanları kapsamaktadır:

- Direktifin tüm gereklerini yerine getirecek şekilde denetim organlarının laboratuvarlarını uygun modern teknoloji ile donatmak. Bu laboratuvarların 8-10 tanesi Direktifin tüm parametreleri ile ilgili analiz yapabilecek şekilde (Audit Monitoring), diğerleri ise rutin parametre analizlerini (Check Monitoring) yapmak için donatılacaktır;
- Su dağıtım şebekesinin kurulması ve merkezi ve yerel düzeyde kontrol organlarının bilgilendirilmesi;
- İçme suyu hakkında bilgisayar donanımlı bilgi sisteminin hazırlanması ve uygulanması.²¹³

3.4.7. İnsan Kullanımına Yönelik Yüzey Sularının Kalitesi Hakkında 75/440/EEC sayılı Direktifi

75/440/EEC ve 79/869/EEC sayılı İçme Suyu Olarak Kullanılacak Akarsuları İnceleme ve Deney Yapma Sıklığı ile Analiz Yöntemlerine İlişkin Konsey Direktifleri, Bulgaristan iç hukukuna tamamen aktarılmıştır. Aktarma işlemi, “İçme ve Evsel Kullanım Suyu Olarak Kullanılan Yüzey Sularının Kalitesi Hakkında Tüzük No: 12” (Resmi Gazete, sayı 63/2002) ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu 75/440 ve 79/869 Direktifleri, içme suyu

²¹³ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 34-36.

elde edilmek istenilen akarsuların kirliliğini azaltmayı ve önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, akarsular mevcut değerlere göre üç kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik karakterlerine göre farklı kalitelere karşılık gelmektedir. Akarsular için karşılanması gereken en düşük kalite koşulları direktif ile belirlenmiştir. Her kategoride uygulanacak işlemlerle ilgili standart bir yöntem tarif edilmiştir. Ülkelerin akarsularını temizlemek için ulusal programlarını uygulamaya koymaları amacıyla bir zaman çizelgesi oluşturulmuştur. 75/440 ve 79/869 Direktifleri'nin asıl hedefi, akarsuların kalitesinin kontrolü ile ilgili olan ulusal düzenlemeleri birbirlerine uyumlu hale getirmektir.²¹⁴

3.5. Katı Atık ve Su Kalitesi Konularında Uygulamada Beliren Sorunlar

Yukarıda AB mevzuatının katı atık ve su kalitesi yönetimi alanlarıyla ilgili temel düzenlemelerinin Bulgaristan iç hukukuna hangi düzenlemelerle aktarıldığını görmüş bulunuyoruz. Fakat açıktır ki Avrupa Birliği üye ülkelerinin bu konularda ulaştığı seviyeye erişmek sadece mevzuatın resmi olarak kağıda geçirilmesiyle mümkün değildir. Müzakereler süresince birçok aday ülkenin karşılaştığı sorunla Bulgaristan da karşı karşıya kalmıştır, bu da uygulamada tüm bu düzenlemelerin AB standartlarıyla uyumlulaştırılması sorunudur.

Katı Atık Yönetimi alanında pratikte bazı sorunlar mevcuttur. Sorunların temelinde bu alandaki uygulamanın hayata geçirilmesinde Bulgaristan'ın ekonomik gelişmişlik düzeyi yatmaktadır. Farklı sosyal, mali ve yapısal sorunlar da yeni kullanıma girmesi gereken yöntemler üzerinde etkili olmaktadır. Ülkenin karşılaştığı bazı temel sorunlar söz konusudur. Bunlar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmektedir.²¹⁵

²¹⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 36.

²¹⁵ Bulgaristan'ın Çevre Alanında Ulusal Stratejisi ve 2000-2006 Dönemine Ait Ulusal Eylem Planı, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/Strategiaend.doc, s. 16. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

- Çevre için yapılan harcamaların şu anki düzeyi atık yönetimi ile ilgili bütün harcamaları insan sağlığı ve çevrenin korunmasını garantileyecek şekilde karşılamamaktadır;
- Belediyeler tarafından toplanan harçlar gereken miktarların çok altındadır ve bunlar mevcut teknolojik standarda göre atıkların toplanması ve depolanması maliyetlerini karşılamak için yetersizdir;
- Belediye atıklarının organize bir şekilde toplanması tüm ülke alanlarını kapsamamaktadır;
- Tehlikeli atıkların ekolojik depolanması ve yeniden dönüştürülmesi için gereken kapasiteler mevcut değildir. Belediye sınırlarındaki tehlikeli atıkların (piller, eski ilaçlar, yağ filtreleri gibi) sınıflandırılarak toplanması ve işlenmesi yerinde yapılmamaktadır;
- Atıkların yeniden dönüştürülmesi düzeyi Avrupa ülkelerine nazaran oldukça düşük bir seviyededir. Atıkların yeniden dönüşümü alanında ciddi yatırım eksikliği söz konusudur. İşletmeleri atıkların geri dönüşümü konusunda yatırım yapmaya teşvik edecek somut kazançlar da mevcut değildir;
- Ülkedeki atık depolama ve yakma tesisleri AB gereklerine uymamaktadır ve bunların kalitesinin yükseltilmesi ve istenilen düzeye getirilmesi için çok büyük miktarda mali kaynağa ihtiyaç vardır;
- Bulgaristan kamuoyunun büyük bir kısmı atıkların insan sağlığı ve çevreyi nasıl riske soktuğu hakkında yeteri düzeyde bilgi sahibi değildir. Atıkların sınıflandırılarak toplanmasında vatandaşların katılımı yetersizdir;
- Okul ve üniversitelerde katı atık yönetimi alanındaki eğitim sınırlıdır;
- Enerji ve maden endüstrisi sektörleri gibi bazı sektörler kullandıkları hammadde ve teknolojilerden dolayı büyük miktarda atık üretmektedir. Ülkenin mevcut iktisadi durumunda ise bunların gelecekte işlenmesi sorunlu hale gelmektedir;

- Kontrol mekanizmaları, bilgi toplama ağı ve planlama kapasiteleri, özellikle de belediyeler düzeyinde yetersizdir;
- Bulgaristan endüstrisi katı atıkları dönüştüren mekanizmaları üretecek düzeyde değildir. Dolayısıyla bu alanlarda Avrupa Birliği'nin standartlarına uygun tesislerin kurulması için ülke dışı bağımlı hale gelmektedir.

Su kalitesi ve idaresi konusu insan yaşamıyla birincil dereceden ilişkili olduğu için Topluluğun en önemli alanlarından biridir. Bulgaristan doğal yeraltı ve yerüstü suları bakımından oldukça zengin bir ülke olmakla beraber Avrupa Birliği standartlarını yakalaması bakımından değişik sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlardan aşağıda kısaca bahsedilmiştir:²¹⁶

- Ülkenin geniş bir su dağıtım şebekesi mevcuttur ancak bunun eski sosyalist sistemde kurulmuş olduğu göz önünde bulundurulursa, AB standartlarına ne kadar uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu şebekenin yeniden yapılandırılması ve yenilenmesi için gerekli olan finansal kaynakların kısıtlı olmasından dolayı ülkenin bu konudaki faaliyetleri yetersizdir;
- Bulgaristan nüfusunun % 98'i su dağıtım şebekesine bağlı olmakla birlikte halen bazı bölgelerde yeterli miktarda içme suyu olmadığından dolayı su rejimi uygulanmaktadır. Bu nedenle söz konusu bölgelere de içme suyunun tedariki öncelikli bir sorundur;
- İçme suyundaki israflar şebeke türü ve içindeki basınca göre % 18 ile % 52 arasındadır. 1980- 2000 döneminde kullanılan su miktarı % 84'ten % 47'ye kadar inmiştir. Bu şu sebeplerden kaynaklanmaktadır, su dağıtım şebekesi aşınmıştır ve boruların % 70'i 20 yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır; su tesisatların rasyonel olmayan yönetimi; endüstriyel sektörde kullanılan içme suyu miktarının azalması; veriler suyun yanlış ölçüm ve kaydı;

²¹⁶ Bulgaristan'ın Çevre Alanında Ulusal Stratejisi ve 2000-2006 Dönemine Ait Ulusal Eylem Planı, s. 13.

- Merkezi su dağıtım şebekesine bağlı olan vatandaşların % 3'ü nitrat miktarı yüksek olan su tüketmektedir;
- Bazı bölgelerde suda bulunması gerekenden fazla miktarda manganez maddesinin bulunmasından dolayı suyun kalitesi bozulmakta ve su şebekesi sisteminin bakımı zorlaşmaktadır;
- 2006 yılına kadar ülkede 53 tane kentsel atık suyu arındırma tesisi inşa edilmiştir. Bunlar ülke nüfusunun % 36'sına hizmet etmektedir. Bunlardan 13'ü suların sadece mekanik, 40'ı ise biyolojik arındırmasını yapmaktadır. Mevcut kapasitelerle arındırılan atık suların miktarı AB gereklerinden oldukça düşüktür. Kentsel atık suların arındırılması için inşa edilmesi gereken tesislerin maliyeti de çok yüksektir;
- Ülkedeki kanalizasyon sisteminin reel durumu iyi değildir. Bunun % 17'si fiziki eskimeden dolayı yeniden yapılandırılmalıdır. Yerleşim bölgelerinde 1960-65 yıllarında inşa edilmiş olan kanalizasyon sistemlerinden birçoğu artmış olan atık suyu miktarını taşıyamamaktadır ve bunların tamiri gerekmektedir;
- Bulgaristan, akarsular bakımından zengin bir ülkedir.²¹⁷ Karadeniz'e de kıyısı vardır. Tuna, Meriç, İskır, Kamçıya gibi nehirler ve bunların aşırı kirliliği ile baş etmek zorundadır. Örneğin, Kamçıya nehri Karadeniz'e dökülen en büyük nehirdir. Bunun arındırılması için yeni tesislerin kurulması şarttır. Tuna nehri zaten uluslararası bir sorun teşkil etmektedir. Bulgaristan Tuna Nehrinin Korunması Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Bu çerçevede dört tane endüstriyel suları arındırma tesisi inşa etme yükümlülüğünü üstlenmiştir.

3.6. Hava Kalitesi Yönetimi

Hava Kalitesi Yönetimi konusunda mevcut AB mevzuatı aşağıda özetlenen düzenlemelerden oluşmaktadır; Hava Kalitesi Çerçeve Düzenlemesi, Yüzey Atmosferik Ozon, Stratosferdeki Ozon, Petrol Depolama ve Dağıtımından Kaynaklanan VOC

²¹⁷ Bulgaristan nehirlerine ilişkin olan Harita 3'te ülkenin akarsu zenginliği gösterilmiştir, bkz. EK 8.

Emisyonları, Sıvı Yakıtların Kükürt İçeriği, Trafik Dışı Hareketli Araçlardan Çıkan Emisyonlar, Atık Yakma Tesisleri, Sanayi ve Büyük Yakıt Yakma Tesisleri, Sera Gazı Emisyonları, (Avrupa İzleme ve Değerlendirme Programı) EMEP'in Uzun Vadeli Finansmanı ve Zararlı Kimyasalların Üretim ve Kontrolü.²¹⁸ Hava Kalitesi Yönetimi alanında Bulgaristan'ın kabul ettiği düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.6.1. Bazı Sıvı Yakıtlarda Kükürt Miktarının Azaltılmasına İlişkin 1999/32/EC Direktifi ve Benzin ve Dizel Yakıtlarının Kalitesi Hakkındaki 98/70/EC Direktifi

Bulgaristan, 1999/32/EC Direktifi'nin EK 4'ünde yer alan bazı sıvı yakıtlarda kükürt miktarını azaltma gereklerine ilişkin bir uygulama programı sunmuştur. Bu uygulama programında, finansman kaynakları ve istenilen önlemlerin alınması için gerekli uzatma süreleri belirtilmiştir. Programda üretilmiş, ithal ve ihraç edilmiş yakıt miktarları, söz konusu yakıtların kalitesi ve fiyatları, ağır yakıtların pazarı nasıl işlediğini ve rafinerilerinin onarımı için gerekli olan yatırımlar belirtilmiştir.

Bulgaristan % 1 kükürt miktarı içeren ağır yakıtların kullanımı hakkında daha önce istediği uzatma süresini 8'den 5'e (yıl) indirmiştir. Buna göre, 1999/32/EC Direktifi (01. 01. 2007'den itibaren 5 yıl) 31.12.2011'de tamamen uygulanabilecektir. Gasoil yakıtında (üretim ve toplumsal amaçla kükürt'ün kullanılması da buna dahil) bulunması gereken kükürt miktarları hakkındaki direktifine ilişkin uygulama süreleri ise şöyledir:

- 31.12.2006'dan itibaren % 0,20'den az;
- 31.12.2009'dan itibaren % 0,1'den az.

Ek olarak Bulgaristan, Benzin ve Dizel Yakıtlarının Kalitesi Hakkındaki 98/70/EC Direktifi'nin 01.01.2007 tarihine kadar tamamen uygulanabileceğini belirtmiştir. Bu direktifin uygulanabilmesi için gerekli olan yatırımlar, uygulama süreleri, parasal ihtiyaç ve

²¹⁸ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s. 773.

finansman kaynakları 1999/32/EC Direktifi'ne ilişkin uygulama programında belirtilmiştir.²¹⁹

3.6.2. Yakıtların Kalitesi Hakkındaki Verilerin Raporlanmasına İlişkin 2002/159/EC Kararı

Yakıtların Kalitesi Hakkındaki Verilerin Raporlanmasına ilişkin 2002/159/EC Kararı ile uyum ancak, Bakanlar Konseyi tarafından '*sıvı yakıtların kalitesini kontrol etme ve bunun şart ve yollarını belirleme emirnamesi*'nin çıkarılmasıyla sağlanabilecektir. Bakanlar Konseyi katılım tarihine kadar çıkarmayı üstlendiği bu emirnameyle, Benzin ve Dizel Yakıtlarının Kalitesi Hakkındaki 98/70/EC Direktifi tamamen uygulanmış olacaktır. Bu yeni Bakanlar Konseyi emirnamesinde yakıtların kalitesini kontrol etme, yakıtları depolama ve işletilmesi ve 2002/159/EC Kararı uyarınca tüm bunları rapor etme yükümlülükleri belirlenmiş olacaktır. 2002/159/EC Kararı'nın gereklerinin uygulanmasından sorumlu olan resmi kurum Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'dır.²²⁰

3.6.3. Hava Kalitesini Kontrol ve Değerlendirmeye İlişkin 96/62/EC Çerçeve Direktifi

96/62/EC Çerçeve Direktifi'nin 8. maddesi uyarınca gerekli bölgelerde hava kalitesinin kontrol edilmesine ilişkin programlar (AAQ management programs) geliştirilmelidir. 2001 yılında, Bulgaristan'ın tüm bölgelerinde hava kalitesinin kurşun PB, SO₂ kükürt dioksit ve NO₂ nitrojen dioksit miktarları bakımından bir değerlendirme yapılmıştır. 2003 yılında da havada toz miktarı bakımından bir değerlendirme yapılmış ve Bulgaristan'ın birçok bölgelerinde (96/62/ Direktifi'nin ilk ek direktifi olan) 1999/30/EC Direktifi'nde belirlenen toz miktarı sınırının üstünde toz bulunduğu tespit edilmiştir.

²¹⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 11-12.

²²⁰ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 12-13.

96/62/EC Çerçeve Direktifi gerekleri, Bulgaristan'ın ulusal mevzuatına, sayı no: 45, 1999 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Hava Kalitesinin Değerlendirilmesine İlişkin Emirname No: 7 ile geçirilmiştir. Bundan başka Ozon O3, benzen ve (CO2) karbon dioksit bakımından hava kalitesi değerlendirilmek üzere ikinci ve üçüncü ek direktifler hazırlanmıştır.²²¹

3.6.4. Havanın Taşıt Araçları Dışındaki Makine Motorlarından Kirlenmesini Sınırlandırma Önlemlerine İlişkin 97/68/EC Direktifi

Bu direktif Bulgaristan Mevzuatı'na Tarım ve Ormanlar Bakanlığı'nın çıkardığı bir emirname ile iç hukuka aktarılmıştır. Söz konusu emirname, 2003 yılında çıkarılmış ve *taşıt araçları dışındaki makine motorlarının tipini belirleme ve kabul edilmesine* ilişkindir. 97/68/EC Direktifi'nin uygulanması, Tarım ve Ormanlar Bakanlığı'nın bünyesinde çalışan ve tarım makinelerini kontrol eden merkezler ve Teknik-kontrol Komisyonu tarafından yapılmaktadır.²²²

3.6.5. Yeni Taşıt Araçlarından Ayrılan CO2 Emisyonları Hakkında Araç Kullanıcılarına Bilgi Verilmesine İlişkin 1999/94/EC Direktifi

Bulgaristan Taşıt Araçlarının tipini, ne kadar yakıt yaktıkları ve ayrılan CO2 emisyonları belirlemeye ilişkin kanunlar çıkarması beklenmektedir. Bu konuda bazı gerekli kanunlar 31.12.2003 yılına kadar çıkarılmış ve onların kabulüyle 1999/94/EC Direktifi uygulanmıştır. Nitekim Bulgaristan, '*ticaret ilkeleri ve tüketiciyi koruma kanunu*'nun temellerine dayanarak taşıtların yaktıkları yakıt miktarını ve ayrılan CO2 emisyonlarını etiketlemeye ilişkin bir kanunun çıkarmayı üstlenmiştir. Söz konusu kanun, Resmi Gazetede yayımlandıktan 9 ay sonra yürürlüğe girecektir. 1999/94/EC Direktifi'nin

²²¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 13-14.

²²² Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 14-15.

gereklerinin uygulanmasından sorumlu olan yetkili kurum veya organ ise, Ekonomi Bakanlığı bünyesinde çalışan Tüketiciyi Koruma ve Ticaret Komisyonu'dur.²²³

Yukarıda sayılan düzenlemelerden başka, hava kalitesi konusuyla bağlantısı olan ve son zamanlarda çok söz edilen iklim değişikliği alanında, Bulgaristan'ın kabul ettiği düzenlemelere değinilmesi de yararlı olacaktır. Birleşmiş Milletler İklim Konferansı, iklim değişikliği konusundaki dördüncü değerlendirme raporunu açıklamıştır. Raporda, dünya ısısının 2100 yılına dek 1,8 ile 4 derece arasında yükseleceği kaydedilmiştir. Bunun anlamı deniz seviyesinin her yerde 50-60 santimetre yükselmesi ve daha fazla kuraklığın yaşanmasıdır. Ser gazları da denen CO2 gazlarının emisyonu, atmosferde bir şemsiye efekti oluşturarak dünyanın ısınmasına neden oluyor. Bunu engellemek için Rio, Johannesburg ve Kyoto'da toplanıp uluslararası çabalar sürdürülmüştür.²²⁴ Rapor 6 yıllık çalışmalar ve 2500 bilim adamının katkıları sonucunda hazırlanıp Paris'te 100'den fazla hükümetin temsilcisi tarafından tartışılarak onaylanmıştır. Raporda ilk kez küresel ısınmadan yüzde 90 insanların sorumlu olduğu açıkça ifade etmektedir. bilim adamları bu raporun hükümetlerin politikalarını belirlerken temel alabileceği bir belge haline gelmesini umuyor. Öte taraftan, Kyoto Protokolü'nü imzalamayan ABD'li (Kyoto Protokolü'nü Avustralya ve Türkiye de imzalamamıştır) bilim adamları ise uçaklarla kutup bölgelerine bazı partiküller içeren gazlar salınca buzların erimesi engelleneceği düşünmektedir. ABD'de bir iki yıl içinde bu uygulamaya ciddi olarak geçilmesi düşünülmüyor. Bir tür iklim bombası olarak da düşünebileceğimiz bu uygulamayı öneren meşhur Yıldız Savaşları Projesi'nin mimarlarından Lowel Wood'dur. Wood, tarihteki yanardağ patlamaların ardından dünya sıcaklığın birkaç derece düştüğü tespitinden hareketle buna benzer bir etkiyi sadece kutuplar üzerinde yaratıp kontrol edebileceğine inanmaktadır. Bazı başka bilim adamları tarafından bu öneri eleştirilip, iklimin çok karmaşık bir yapı olduğunu söyleyerek bunun tüm dengeleri alt üst edip zincirleme olarak farklı doğa olaylarına yol açacağını

²²³ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 15.

²²⁴ Ali Saydam, "Dünyayı yok etmekte birinciyiz!", *Akşam*, (10 Şubat 2007), s. 17.

söylemektedir.²²⁵ Şimdi ise Bulgaristan’ın iklim değişikliği alanında yaptığı ve uygulamaya koyduğu düzenlemelere bakalım.

3.6.6. AT Tarafından BM İklim Değişikliği Hakkındaki Çerçeve Konvansiyonu ve Ona Bağlı Kyoto Protokolü’nün İmzalanması ve Bundan Doğan Yükümlülüklerin Yerine Getirilmesine Dair 2002/358/EC Kararı ve BM İklim Değişikliği Konvansiyonu’na Bağlı Atmosferin Ağır Metallerle Sınırlar Ötesi Kirliliğine Dair Protokolü Onaylayan 2001/379/EC Kararı

Bulgaristan, BM’nin iklim değişikliği ile ilgili Çerçeve Konvansiyonu’nu ve ona bağlı Kyoto Protokolü’nü 17.07.2002 tarihinde imzalamakla (RG, sayı 72 25/07/2002) iklim değişikliğine yönelik uluslararası çabalara katılmıştır. Bunun yanı sıra Bulgaristan, atmosferin ağır metallerle sınır ötesi kirliliğine dair protokolü Danimarka’nın Aarhus şehrinde 1998’de oluşturulan “Avrupa İçin Çevre” isimli Üçüncü Bakanlar Konferansı’nda onaylamıştır.²²⁶

Bunların yanı sıra, Bulgaristan’ın iklim değişikliği alanında kabul ettiği ve Aralık 2004’te yürürlüğe giren ikinci Ulusal Eylem Planı ile ilgili Bakanlar Konseyi’nin 1012/21 tarihli Kararı’nın 5. maddesi gereği yapılan değerlendirmeye (plan değerlendirilmesi) bakıldığında, sera gazı emisyonlarının ticaretiyle ilgili olan 2003/87/EC Direktifi Bulgaristan iç hukukuna Çevreyi Koruma Kanunu’nda yapılan değişiklikleriyle (RG, sayı 77/2005) aktarıldığı görülmektedir. Çevreyi Koruma Kanunu’na yeni eklenen 131a-131l maddeleri Eylem Şeması’nın yapısını düzenlemektedir. Bu maddeler, Şema’nın kapsamındaki kişiler, sera gazları hakkında izin verme koşulları, kotaların belirlenmesine ilişkin Ulusal Planı aracılığıyla kotaların belirlenmesi, operatörlerin emisyonlarını izleme ve araştırılması, kota çıkarmak ve ticaretini yapmak, sera gazlarıyla ilgili kotaların çıkarılmasına, kota sahiplerine, kotaların değiştirmesine ve kullanımdan çıkarılmasına dair

²²⁵ Mehmet Tez, “Küresel ısınmanın tadını çıkaralım!”, *Sabah*, (22 Aralık 2006), s. 12.

²²⁶ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 14.

Ulusal Kütüğü'nün oluşturulmasını düzenlemektedir. 1311 maddesi de 2006 yılında Şema'nın uygulanması için gerekli normatif temelinin oluşturulmasını öngörmüştür.

Enerji etkisine ilişkin direktifinin gerekleri, Enerji Etkisi Kanunu ile ve onu baz alarak çıkarılan 2004 tarihli ve nesnelerin enerji özelliği ile ilgili olan Emirname No: 18 ve enerji etkisine sahip binaların belirlenmesine ilişkin (2004) Emirname No: 19 ve enerji etkisinin araştırılmasıyla ilgili olan Emirname No: 21 ile aktarılmıştır (RG, sayı 112/2005). Bunların yanı sıra, 2004 tarihinde Bölgelerin Planlanması Kanunu'nu baz alarak çıkarılan ve binalarda enerjinin kullanılmasına ilişkin olan Emirname No: 7 ile de direktif gerekleri tamamen iç hukuka aktarılmıştır.

2005 yılının sonunda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik eden bir kanunun çıkarılmıştır. Bu kanunla, ulaşımda yenilenebilir yakıtlarının kullanımının ve biyo yakıtlarının kullanımının teşviki ile ilgili 2003/30/EC Direktifi'nin gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, 2005 yılında, inşaat malzemelerinin Avrupa'nın gereklerine uygun olup olmadığının değerlendirilmesiyle ilgili olan Emirname değişikliğe uğramıştır (RG, sayı 105/2005). Bu değişiklikler ve mevcut bulunan İnşaat Malzemelerinin Teknik Gereklerine ilişkin Kanun ile inşaat malzemelerine ilişkin 89/106/EEC Direktifi'nin gerekleri Bulgaristan iç hukukuna tamamen aktarılmıştır.

Enerjinin Ulusal Yurtiçi Hasılası'na ve tüm ekonomik sektörlerle (endüstri, ulaşım, hizmetler, tarım) ve evsel kullanımına etkisinin azaltılması amacıyla, 30.06.2005 tarihinde Bakanlar Konseyi oturumunda bir “Enerji Etkisine Dair Uzun Dönem Ulusal Programı 2005-2015” kabul edilmiştir. Bundan başka, 15.12.2005 tarihinde Enerji Etkisine Dair Kısa Dönem Ulusal Programı 2005-2007” kabul edilmiştir. Bu programın kapsamında 276,28 milyon leva değerinde 522 tane proje yar almaktadır. Bu projelerle de 140 bin ton petrolün kullanımdan kurtarılması ve 600 000 ton CO2 emisyonlarının önlenmesi planlanmıştır.

Son olarak belirtilmesi gereken şey, 27 Temmuz 2005'te hareket etmeyen nesnelerden atmosfere atılan zararlı madde emisyonlarının normlarına ilişkin Emirname No: 1 kabul edilmiştir. Bu Emirname Bulgaristan'da mevcut olan 1998 tarihli Emirname

No: 2'yi değiştirmektedir. Yapılan değişiklerle Avrupa Birliği'ndeki zararlı madde emisyonları hakkındaki normlarıyla aynı normlar belirlenmiş ve sera gazları emisyonlarına ilişkin de daha yüksek normlar getirilmiştir.²²⁷

3.7. Doğanın Korunması

Doğanın Korunması konusunda mevcut AB mevzuatı aşağıda özetlenen mevzuat düzenlemelerinden ibarettir; Habitat Direktifi, Yaban Kuşları Direktifi, Fok Yavrusu Krkleri Direktifi, Nesli Tehlike Altında Olan Türler Tüzüğü, Balina Türlerinin İthalatı Tüzüğü, Bacak Kapan Tuzakla Avlanma Tüzüğü ve Bonn Konvansiyonu Değişiklikleri.²²⁸

Bulgaristan 2002 yılında Biyo-eşitlilik Kanunu'nu kabul etmiş olup, kanun 77/2002 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu kanun, nesli tehlikede olanların ticaretiyle ilgili olan 338/97/EEC Direktif düzenlemeleri ve yaban kuşları ve koruma alanlarıyla ilgili olan AB direktiflerinin gereklerini tamamen aktarmaktadır. Biyo-eşitlilik Kanunu'nun II. Bölümü'nde, Bulgaristan topraklarının % 10-12'sini kapsayacak şekilde bir Ulusal Ekolojik Ağının oluşturulması gerektiği belirtilmiş. Bu ulusal ekolojik ağında büyük öneme sahip KORİNE bölgeleri yar alacaktır. Belli bazı tür kuş, hayvan ve bitkilerin bulunduğu ve onların korunması AB için çok büyük önem taşıdığı (KA) koruma alanları belirtilmiştir. Korumaya tabi bu doğa alanları "NATURA 2000" adlı Avrupa Ekolojik Ağı'nın Bulgaristan'daki parçaları olacaktır. Biyo-eşitlilik Kanunu'nun EK 1 ve 2'sinde korunacak kuş, hayvan ve bitki türleri yanında korunacak doğa alanları da belirtilmiştir.

Kanun'un kabul edilmesinden bu yana dek geçen 5 yıllık sürede yapılmış araştırmalara dayanarak, AB açısından önem taşıyan, Bulgaristan toprakları üzerindeki bölge ve hayvan, kuş ve bitki türlerinin listeleri hazırlanmaktadır. Biyo-eşitlilik Kanunu'na göre, Sular ve evre Bakanlığı koruma altına alınması gereken bölgelerinden oluşan bu ulusal ekolojik ağından sorumlu olan organdır. Bunun yanında kanunda söz

²²⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti evre ve Sular Bakanlığı, "İklim Değişikliğine İlişkin 2. Ulusal Eylem Planı'nın Uygulanmasına Dair 2005 Raporu", http://www2.moew.government.bg/recent_doc/international/climate/03_Otchet_NPDIK_05-2.doc, s.s. 1-7. Erişim Tarihi: 04.02.2007.

²²⁸ Avrupa Birliği evre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s. 433.

konusu koruma altına alınacak bölgelerinin yönetim planının hazırlanması gerekli olduğu belirtilmiştir. Doğanın Korunması alanında Bulgaristan'ın kabul ettiği düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.7.1. Yaban Kuşları ve Koruma Alanlarına (Protection Areas) İlişkin 92/43/EEC ve 79/409/EEC Direktifleri'nin Ulusal Mevzuata Aktarılması

Bulgaristan 2000 yılında kabul etmiş olduğu ve 77/2002 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Biyo-Çeşitlilik Kanunu ile, 92/43/EEC ve 79/409/EEC Direktifleri'nin gerekleri ulusal mevzuatına tamamen aktarmış olmaktadır. Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nda vurgulanan koruma alanlarını belirleme ve değerlendirme kriterleri 92/43/EEC Direktifi'nde belirlenen kriterlerle aynıdır. Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nun 31-34 maddelerinde, (KA) koruma alanları üzerine negatif etkisi olabilecek planlama ve projelerinin değerlendirilmesi gereği vurgulanmıştır. Bu gerekler 92/43/EEC Direktifi'nin madde 6. fıkra 2, 3 ve 4'te belirtilen gereklerle aynıdır. Herhangi bir proje, planlama, program veya yatırım yapma önerisi yapıldığında ilk önce çevresel etki değerlendirilmesi yapılması lazım sonra Çevreyi Koruma Kanunu'na göre karar verilmektedir. Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nun 30. maddesinde korumaya tabi doğa alanları arasında bağlantının kurulması gerekli olduğu belirtilmiş. Böyle bir bağlantının kurulmasının önemi çeşitli bitki ve hayvan türlerinin göçü, genetik değişimi ve coğrafik yayılması açısından büyüktür. Korumaya tabi doğa alanları arasında böyle bir bağlantı kurulması gereği 92/43/EEC Direktifi'nin 10. maddesinde de yer almaktadır.

Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nun EK III'ünde ve 92/43/EEC Direktifi'nin EK IV'ünde belli bazı bitki ve hayvan türlerinin özel korumaya tabi tutulması gerekli olduğu belirtilmiş. Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nun EK III'ü 92/43/EEC Direktifi'nin EK IV'ünde belirtilmiş türlerinden Bulgaristan'da bulunanların tümünü kapsamakla birlikte, direktifte yer almayan ve özel korumaya tabi olması gereken kurdu-Canis lupus, yaban keçiyi-Rupicapra rupicapra balcanica ve yaban kediyi-Files silvestris'i de kapsamaktadır.

Kuş türlerinin korunması açısından 92/43/EEC Direktifi'nde belirlenen gerekler, Biyo-Çeşitlilik Kanunu ile Bulgaristan'ın topraklarında bulunan tüm yaban kuş türleri üzerine uygulanacağı belirtilmiştir.

Biyo-Çeşitlilik Kanunu'nun EK V'inde ise hayvanları avlama metot ve aletleri belirtilmiştir. Burada belirlenen metot ve aletler her iki 92/43/EEC ve 79/409/EEC Direktif'te de belirtilenleriyle aynıdır. Bunlardan başka, 2001 yılında Bulgaristan Çevre Bakanlığı ve Avusturya Çevre Ajansı işbirliğiyle yaban flora ve fauna türlerinin korunmasına ilişkin 338/97/EC ve 939/97/EC Direktifleri'nin uygulanması için kurumsal desteğin sağlanması projesi başlatılmıştır. Sınır görevlilerine bu konuda eğitim vermek üzere bir dizi seminer düzenlenmiş, sınır yakınlarındaki yerleşim yerlerinde insanları tehlikede olan türlerin ihracat ve ithalatı konusundaki yükümlülükleri hakkında bilgilendirme kampanyaları başlatılmış ve tehlikede olan türlerin ticareti konusunda entegre bir kontrol sistemi oluşturma adımları atılmıştır.²²⁹ Aynı zamanda 2000-2003 döneminde, 1804/99 ve 2092/91 Tüzükleri'nin aktarılması amacıyla, bitki, bitki ürün ve gıdalarının biyolojik üretimi ve etiketlenmesi ve hayvan, hayvan ürün ve gıdalarının biyolojik üretimi ve etiketlenmesine ilişkin iki emirname kabul edilmiştir.²³⁰

3.7.2. Bulgaristan'da NATURA 2000 Ekolojik Ağı'nı Oluşturma Adımları

Bulgaristan'da uluslararası alanda önem taşıyan 165 bölge tespit edilmiş. Bunlar Bulgaristan Ulusal Ekolojik "KORİNE-biotopi" Ağı'nın temelini oluşturmaktadır. Ulusal düzeyde (hangi yerlerin ulusal ağına katılıp hangilerinin katılamayacağını belirlemek için) bir değerlendirmenin yapılabilmesi için Bulgaristan'da diğer bölgeler üzerinde araştırmalar devam etmektedir.

Ekim 2002'de Danish Cooperation for Environment in Eastern Europe – DANCEE tarafından finanse edilen "*Avrupa Topluluğu örnek alarak Bulgaristan'da bazı tür ve*

²²⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 36-42.

²³⁰ Bulgaristan'ın 2005-2014 Dönemine Ait Ulusal Stratejisi ve 2005-2009 Dönemine Ait Eylem Planı, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/info_web_NSOS_120405.doc, s. 52. Erişim Tarihi: 04.02.2007.

bölgelerin korunması” projesi başlatılmıştır. Proje’nin temel amacı, Bulgaristan’da NATURA 2000 kapsamına girebilecek potansiyel bölgeler belirlemektir. Bu proje uyarınca 92/43/EC ve 79/409/EC Direktifleri’nde yer alan gerekler (değerlendirilmelerin yapılması, belgelerin hazırlanması korumaya tabi doğal alanların (PA) belirlenmesi vs.) yerine getiriliyor, “KORİNE-biotopi” Ulusal Ekolojik Ağı kapsamındaki 165 bölge hakkında ek bilgi toplanıyor ve diğer başka bölgeler incelenip oradaki hayvan ve bitkilerin türleri belirleniyor. Bu ağ AB topraklarının % 13’ünün üzerinde bir alanı kapsayan toplam 12 binin üzerinde yerden oluşmaktadır.

01.01.2007 tarihine kadar Bulgaristan’ın kendi topraklarındaki korumaya tabi alanların listesini hazırlaması ve onları korumak için belli standart ve mekanizmalarını oluşturması ve Biyo-Çeşitlilik Kanunu’na göre yapmaya planladığı aktiviteleri yerine getirmesi öngörülmüştür. 31.12.2006’da korumaya tabi alanların listesini hazırlamadığından dolayı Bulgaristan, NATURA 2000 hakkında uzatma süresi almıştır.²³¹ Ülkede NATURA 2000 kapsamına girecek bölge, bitki ve hayvan türlerini belirleme projesinde 150 uzman çalışmaktadır. Ayrıca NATURA 2000 kapsamına girecek bölgeleri içerecek bir harita da hazırlanacaktır. Diğer AB üyeleri, 1992’den 2000 yılına kadar NATURA 2000 Programı’nı oluşturmak için 8 yıllık bir zamana sahipken, Bulgaristan NATURA 2000’i oluşturmak için 3 yıllık süreye sahipti ve en zor kısmının tamamlanması için 2006’ın son üç ayında en zor kararları alması gerekirdi. Bundan dolayı Bulgaristan çok zorlanmıştı. NATURA 2000 kapsamına girecek bölgelerin tespiti habitat ve kuşların korunmasıyla ilgili olan iki AB direktifinin gereklerine göre yapılmaktadır. Ağın oluşturulması AB’ye katılımı bakımından bir ön koşul (pre-condition for accession) iken Bulgaristan, AB’ye katılımından önce bunu bitirmekte başarısız olmuştur.²³² Ayrıca ağın kapsamına girecek bölgelerin tespitiyle yatırımcılarda inşaatların durdurulabileceği ve toprak sahiplerinde tarımsal alanlarının işletilmesinde sınırlandırmaların getirilebileceği

²³¹ “Proekt ‘İzgrajdane na mrejata ot zaštiteni zoni NATURA 2000 v Bılgaria’”, *NATURA 2000 BULGARİA*, <http://www.natura2000bg.org/natura/bg/index1.php>. Erişim Tarihi: 31.12.2006.

²³² “Bulgaria still lacks criteria for NATURA 2000 inclusion”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/bulgaria-still-lacks-criteria-for-natura-2000-inclusion/id_20367/catid_23. Erişim Tarihi: 05.02.2007.

endişeleri uyandırmıştır.²³³ Bunun yanı sıra, belediyeler de uzmanların bölge analizlerine başladıklarında kendilerine bilgi verilmediğinden dolayı da şikayet etmektedirler.²³⁴ Son olarak 2007 yılının başında koruma alanlarına ilişkin bir liste AK'ya sunulduysa da Mayıs ayında, daha önce NATURA 2000 kapsamında çalışan çevre organizasyonları ekibinin önerdiği bazı bölgelerin ekonomik çıkarlardan dolayı listeye eklenmediği gerekçeleriyle AK tarafından eleştirilmiştir.

Son olarak ekleyelim ki, “*Avrupa Topluluğu örnek alarak Bulgaristan’da bazı tür ve bölgelerin korunması*” projesinin temel amacına ek olarak aşağıdaki önlemlerin alınması öngörülmüştür:

1. NATURA 2000 kapsamına girebilecek bölgeleri tespit etme aktivitelerinde Çevre Bakanlığı, Tarım ve Ormanlar Bakanlığı ve onların bölgesel müdürlükleri, bilim kurumları ve hükümet dışı organizasyonlarının kapasitelerini arttırmak;
2. Biyo-çeşitliliğin planlama ve yönetiminde yerel halk ve ilgilenen kimselerin katılımını arttırmak;
3. Yerel yönetim organları ve kamuyu biyo-çeşitliliğin korunması konusunda daha etkin bir şekilde bilgilendirmek.²³⁵

3.8. Endüstriyel Kirliliğin Kontrolü ve Risk Yönetimi

Endüstriyel Kirlilik Kontrolü ve Risk Yönetimi konusunda AB'ye uyum kapsamında şu mevzuat bulunmaktadır:

- Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Belirli Kirlletici Emisyonların Sınırlandırılması hakkında 88/609/EEC Konsey Direktifi,

²³³ “NATURA 2000 inclusion list approved in two weeks in Bulgaria”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/natura-2000-inclusion-list-approved-in-two-weeks-in-bulgaria/id_20209/catid_23. Erişim Tarihi: 29.01.2007.

²³⁴ “Municipalities in Bulgaria complain of lack of information on NATURA 2000”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/municipalities-in-bulgaria-complain-of-lack-of-information-on-natura-2000/id_20418/catid_23. Erişim Tarihi: 07.02.2007.

²³⁵ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 39-41.

- Endüstriyel Tesislerden Kaynaklanan Hava Kirliliği ile Mücadele hakkında 84/360 Konsey Direktifi (2007’de iptal edilip 96/61/EC Konsey Direktifi’ne dahil edilecektir),
- Endüstriden Kaynaklanan Uçucu Organik Bileşiklerin Emisyonları hakkında 99/13/EEC sayılı Konsey Direktifi,
- Tehlikeli Maddeler ile İlgili Büyük Endüstriyel Kazaların Kontrolü-SEVESO II hakkında 96/82/EC Konsey Direktifi,
- Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrolü ile İlgili 96/61/EC Konsey Direktifi,
- Sanayi Sektöründeki Şirketlerin, bir Topluluk Eko-Yönetim ve Hesap Denetimi Projesine Gönüllü Olarak Katılmalarına İzin Veren 761/2001/EEC Konsey Direktifi,
- Topluluk Eko-Etiket Verilmesi Sisteminin Gözden Geçirilmesine Dair 1980/2000 Konsey Direktifi.²³⁶

Avrupa Komisyonu’nun Mayıs 2006 tarihinde yayımladığı izleme raporunda yer alan ve endüstriyel kirlilik kontrolü alanında Bulgaristan’ın yakaladığı ilerlemeler hakkındaki değerlendirmelere bakıldığında, merkez ve bölgesel birimler arasında işbirliğinin kurulup iyi işlediği ve görev ve yükümlülükler paylaşımı olması gerektiği gibi oluşturulmuş olduğu belirlenmektedir. Fakat bölgesel anlamda idari kapasitenin biraz daha geliştirilmesi gerekmektedir. Endüstriyel işletmelerin ruhsatlarını çıkartma ve yayımlama alanında ilerlemeler kaydedilmiş olduğu görülmüştür. Merkezi anlamda kaynakların ve yetkili otoritenin uygun olduğu ve ruhsatların çıkarılma prosedürleri de istendiği gibi yapıldığı tespit edilmiştir.²³⁷ Bulgaristan’ın endüstriyel kirlilik kontrolü ve risk yönetimi alanında kabul edip uygulamaya koyduğu düzenlemeler ise aşağıda anlatılmıştır.

3.8.1. Sanayi Kirliliğinin Kontrol ve Önlenmesine İlişkin 96/61/EC Direktifi

Söz konusu direktifin gerekleri, Doğayı Koruma Kanunu’nun ruhsatlarla ilgili 7/II. Bölümü’ne aktarılmıştır. Bunun yanında, Bakanlar Konseyi tarafından 20.02.2003 tarihinde

²³⁶ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı’nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s.s. 355-357.

²³⁷ Commission of The European Communities, “Commission Staff Working Document, May 2006 Monitoring Report for Bulgaria”, s.s. 32-33.

kabul edilmiş ‘*yeni ve kullanımda olan endüstriyel tesisat ve araçların çalıştırılmasına*’ ilişkin kanunu çıkarma projesi mevcuttur.

Bundan başka, 2002 yılında Çevre Konusundan Sorumlu Ajansı’nda “Ruhsatlar” sektörü açılmış ve 5 uzman gerekli görevlere getirilmiştir. 2003 yılında 10 uzman daha alınarak, 15 uzmanla söz konusu sektör, gerekli tesisatlara sahip depolama alanlara yılda 65 ruhsat çıkarabilecektir. 2003 yılının başından itibaren tesislerin ruhsatlarını çıkarmaya ve değiştirmeye yetkili organlar olan (RİOSV) bölgesel denetim merkezlerinde 45 denetleyici görevlere getirilmiştir. RİOSV ve Çevre Bakanlığı’nın yükümlülükleri 96/61/EC Direktifi’ne göre hazırlanan uygulama programının “Mevcut Durum” başlıklı B Bölümü’nde düzenlenmektedir.

Bulgaristan Çevre Bakanlığı henüz, en büyük yakma tesis tekniklerini, metal ve plastiği dönüştürme tesis tekniklerini ve organik maddeler üretme tekniklerini Ulusal Uygulama Programı oluşturma sürecindedir. Bulgaristan, tüm yeni kısmen değiştirilmiş tesisleri katılım tarihinden sonra kullanıma açılmaları itibaren direktifin gereklerine göre çalışacaklarını belirlemiştir.

Çalışan tesislere ruhsatlar 2003 ve 2007 yılları arasında çıkarılmaya devam edilmiştir. Söz konusu alandaki mevzuata uygun olmayan tesisler kompleks ruhsatlarını alma tarihine kadar işlerini durdurmuştur. Mevcut tesisleriyle ilgili Direktifi’nin gereklerinin uygulanmasını kolaylaştırmak için depolama alanlarının sayıları, türleri ve bulunma yerlerini içeren bir liste hazırlanmıştır. Bundan başka, santrallerin AB’ye yaptıkları ihracat hakkında ekonomik bilgi içeren “Data on Bulgarian IPPC enterprises” listesi hazırlanmıştır. Katı atık depoları bu listeye dahil edilmemiş, çünkü Bulgaristan onlar hakkında geçiş sürelerine ihtiyaç duymamaktadır.²³⁸

²³⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 43-45.

3.8.2. Zararlı Maddelerin Emisyonlarına İlişkin AB Sicili’ni (EPER) Uygulama 2000/479/EC Kararı

EPER’i uygulamaya yetkili organ Çevre Bakanlığı’dır. Çevre Uygulama Ajansı’nda EPER’in kapsamına giren zararlı maddeleri hakkında bilgi içeren veri tabanı oluşturulmuştur. Bulgaristan 2000/479/EC Kararı’nda belirlenen zaman dilimleri içerisinde zararlı maddelerle ilgili Avrupa Komisyonu’na rapor göndermektedir.

Çevreyi Koruma Kanunu ile (Resmi Gazete, sayı 91/25.09.2002) 2000/479/EC Kararı’nı uygulamak için hukuksal temel oluşturulmuş. Kirliliği kontrol ve önleme ruhsatlarını çıkarma yöntem ve şartlarını belirleyen ve 20.02.2003’te Millet Meclisi’nden kabul edilen Bakanlar Konseyi Kararı ile, 2000/479/EC Kararı’nın gerekleri iç hukuka aktarılmıştır.²³⁹

3.8.3. Büyük Yakma Tesisleri’nin belirlenmiş bazı belli zararlı maddeleri yakmakla atmosfere ayrılan emisyonları sınırlandıran 2001/80/EC Direktifi

Yeni yapılan büyük yakma tesisleriyle ilgili olan 2001/80/EC Direktifi’ni uyumlulaştırma ve onun uygulama programının gereklerini yerine getirmeye yetkili organ Çevre Bakanlığı’nın “Hava Temizliğini Koruma” Müdürlüğü’dür. Söz konusu direktifin gereklerinin tam anlamda uygulanması, Çevre Bakanlığı ve Enerji Bakanlığı’nın idari kapasitesinin biraz daha geliştirilmesine bağlıdır. Bu amaçla, 2003 yılında “Hava Temizliğini Koruma” Müdürlüğü’nde mevcut büyük yakma tesisleriyle ilgili olan 2001/80/EC Direktifi’ni Uygulama Programı’nın uygulanmasından sorumlu olacak bir ek uzman göreve getirilmiştir.

Direktif gereklerine göre, tüm yeni inşa edilen büyük yakma tesisleri 01.01.2007 tarihine kadar 2001/81/EC Direktifi’nin gereklerine uygun olmaları gerekmektedir. Nitekim, 1990 – 2000 döneminde kullanıma açılan “Maritsa İztok 2” Elektrosantrali’nin

²³⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 45.

No: 7 ve No: 8 blokları ve “Lukoil Neftohim Burgas” AŞ Elektrosantrali’nin No: 12 bloğu Ocak 2007 yılına kadar 2001/81/EC Direktifi’nin gereklerine uygun hale getirilmiştir.

01.01.2008’e kadarki 4 yıllık dönemde 2001/80/EC Direktifi’nin uygulamak için 1,274 milyar Leva’lık yatırımlar gerekliydi. Bundan başka, aynı dönemde, elektro santrallerde yapılacak başka yenilikler için 1,3 milyar Leva’lık yatırımlar daha gerekmekte ve devletin ödeme dengesi zorlanmaktadır. Bundan dolayı geçiş süreleri istenmiştir.

2001/80/EC Direktifi’ni uygulamak için Bulgaristan’ın istediği geçiş süreleri şöyledir: “Varna” Elektrosantrali bloklarının direktifin gereklerine uygun getirilmesi için 31.12.2016’ya kadar 9 yıllık, “Bobov Dol” Elektrosantrali’nin üç bloğundan biri 2007’de ikincisi 2012’de (5 yıllık) üçüncüsü ise 2018’de (11 yıllık) kullanıma açılması planlanmış dolayısıyla 11 yıllık geçiş süresi istenmiş bu amaçla 136,5 milyon Leva yatırım gerekmektedir. Bunların yanı sıra, “Ruse İztok” Elektrosantrali’nin blokları 2001/80/EC Direktifi gerekleriyle uyumlulaştırılması için 31.12.2016’ya kadar 9 yıllık geçiş süresi istenmiş ve uyumlulaştırılması için 155 milyon Leva’lık yatırımlar gerekecektir. “Lukoil Neftohim Burgas” Elektrosantrali ile ilgili 2001/80/EC Direktifi’ni uygulamak için 31.12.2011’e kadar 4 yıllık geçiş süresi istenmiş ve 600 milyon Leva’lık yatırımların yapılması gerekmektedir. Bu yatırımlardan büyük bir kısmı (583 milyon Leva) sıvı yakıtlarda tehlikeli maddelerinin azaltılmasıyla ilgili olan 99/32/EC Direktif gereklerinin uygulanması için kullanılacaktır.²⁴⁰

3.8.4. Bazı belli atmosfer kirleticilerini belirlemek için kabul edilen ulusal tavanlarla ilgili olan 2001/81/EC Direktifi

2000 yılında kabul edilen Temiz Atmosfer Havası Kanunu’nu Değiştirme ve Ekleme Yasası ile (yeni 10. maddesi) 2001/81/EC Direktifi kısmen uyumlulaştırılmış ve tam anlamda uyumlulaştırılması için hukuksal temeli oluşturulmuştur. 2005 yılının ilk yarısında, bazı belli kirleticileri belirlenen ulusal tavanlarına göre sınırlandırma Ulusal

²⁴⁰ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 45-48.

Programı kabule dilmiş ve Avrupa Komisyonu'ndan onaylanmıştır. Bu programla, 2001/81/EC Direktifi tam anlamda uygulanması planlanmıştır.

Avrupa Komisyonu 2001/81/EC Direktifi ile ilgili Benchmark Scenario denilen senaryoyu önermiştir. Senaryoya göre Bulgaristan için şu ulusal emisyon tavanları belirlenmiş: nitrojen oksit için yılda 247 kilo/ton, amonyak için yılda 108 kilo/ton, sülfür dioksit için 836 kilo/ton ve VOC (uçucu organik bileşikler) için yılda 175 kilo/ton. Bundan başka, 2001/81/EC Direktifi doğrultusunda yıllık emisyon kayıtlarının yapılma zorunluluğuna bir de uzun mesafeden Sınır Ötesi Hava Kirliliği Konvansiyonu bağlamında Bulgaristan'ın üslendiği yükümlülükler de eklenmektedir.²⁴¹

3.8.5. Büyük Sanayi Kazaları Kontrol 96/82/EC Direktifi

96/82/EC Direktifi'nin temel gerekleri yeni Çevreyi Koruma Kanunu ile Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Kanun'un 7. Bölümü 96/82/EC Direktifi'nin hukuksal uygulama çerçevesini oluşturur ve santrallerin temel görevlerini belirler; evraklar listesini oluşturmak, tüm işletmelerin sicilini oluşturmak. Söz konusu sicil, Çevre Bakanlığı ile ilgili AB kurumları arasında bilgi alış verişini sağlayacaktır. Büyük kazaları önleme ve kaza sonuçlarını ortadan kaldırma işlerinde baş yetkili organ Çevre Bakanlığı'dır, diğer yetkili organlar santralinin sınırları içerisinde bulunduğu il idare organlarıdır. Spesifik rol oynayan diğer yetkili organlar Sosyal Politika ve Çalışma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde çalışan Yangın ve Kazalardan Koruma Ulusal Birimi'dir.

PHARE 2000 Programı ile 2001 yılında işletmelerin tipi, çalışma yerleri ve (Lower Tier) düşük ve (Upper Tier) yüksek değerli işletmelerin sayılarını içeren bir liste hazırlanmıştır. Listeye göre Bulgaristan'ın kimyasal sanayi, petrol rafinerileri, metalürji endüstrisi, enerji santralleri, maden ocakları, böcek ilaçlarının eski depoları ve eczacılık alanında çalışan 67 işletmesi bulunmaktadır. Bunlardan 35'i Top Tier, büyük endüstriyel işletmeleri, geniş depo bölgeleri, diğer 32'si Lower Tier, küçük endüstriyel işletmeleri, kolay yanan madde depoları ve böcek ilacı depolarıdır.

²⁴¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 48.

PHARE 1999 Programı ve Çevre Bakanlığı'nın düzenlediği İrlanda Çevre Ajansı ile twinning projesi gereği seminerler düzenlenmiş. Seminerlerde ilgili alandaki AB mevzuatı, 96/82/EC Direktifi'nin farklı açılardan sunumlarını ve diğer bilgi ve eğitim materyalleri içeren CD'ler hazırlanıp 200'den fazla işletme operatörlerine dağıtılmıştır. PHARE 2001 Programı kapsamında Avusturya Çevre Ajansı ile twinning projesi çerçevesinde de benzer eğitim yöntemi öngörülmüştü.

Bunlardan başka, Çevre Bakanlığı tarafından onaylanan ve 31.03.2003 tarihinde Devlet Gazetesinde yayımlanan bir Emirname ile, belli bazı ürünler üzerine eko etiketlemenin uygulanmasına ilişkin AB şemasıyla ilgili olan 1980/2000/EC Tüzüğü iç hukuka aktarılmıştır. Endüstride eriticilerinin kullanılması sırasında uçucu organik bileşikleri emisyonlarının sınırlandırılmasına ilişkin 1999/13/EC Direktifi hakkında ilk önce 5 yıllık geçiş süresi istenmiş, daha sonra geçiş süresi talebi geri çekilmiş ve bir uygulama programı sunulmuştur. Çevre Bakanlığı, direktif gereklerinin katılım tarihi itibarıyla tam anlamda uygulayacağını taahhüt etmiştir. Aynı zamanda, Bakanlar Konseyi tarafından 20.02.2003 tarihinde onaylanan, çevre ve eko-audit alanında ulusal yönetim şemasına ilişkin bir Emirname ile 761/2001/EC EMAS Tüzüğü iç hukuka aktarılmıştır.²⁴²

3.9. Kimyasallar ve Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar

Kimyasallar ve Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar konusunda mevcut AB mevzuatı aşağıda özetlenen mevzuat düzenlemelerinden oluşmaktadır: Hayvanların deney ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanımına karşı korunması; Genetik olarak yapıları değiştirilmiş organizmalar (GMO); Tehlikeli maddelerin sınıflandırılması, etiketlenmesi ve ambalajlanması; Mevcut kimyasalların riskleri; Tehlikeli kimyasalların ithalatı ve ihracatı; Ozon tabakasını inceltici maddeler (OTİM); İyi laboratuvar uygulamaları (GLP) ve Asbest.²⁴³

²⁴² Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 49-53.

²⁴³ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s. 252.

Bulgaristan AB'ye katılmadan birkaç ay öncesinde (Mayıs 2006) Avrupa Komisyonu'nun yayımladığı izleme raporunda, genetik olarak değiştirilmiş organizmalar konusundaki değerlendirmelere göre, bu alandaki mevzuat ve özellikle genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmaların kullanımı ve (GMOs) genetik olarak değiştirilmiş organizmaların havaya salınmaları kapsamındaki gerekler aktarılmış ve büyük derecede *acquis* ile uyumlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Hazırlıklar genel olarak doğru yoldadır fakat idari kapasitenin geliştirilmesi gerektiği de tamamlanması gereken bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır.²⁴⁴

Bulgaristan'ın bu alanda kabul ettiği düzenlemelere geçmeden önce birkaç önemli şeye değinilmesi yararlı olacaktır. Hayatımız sürüp giderken soluduğumuz havadan, içtiğimiz sudan ve besin maddelerinden savunma sistemimizi zayıflatan veya çökerten bir sürü madde bünyemize girebilmektedir. Buna ilaveten, gıdalarda özellikle de mutfaklarımızda en çok kullanılan domates, patates, biber, patlıcan vb. sebzelerin tohumlarının üzerinde oynanan genetik oyunlar ve üretimi çoğaltmak, mahsulü daha iri hale getirmek uğruna kullanılan hormonlar bu besin maddelerini kanserojen hale getirmektedir. Bununla kalmayıp sosis, salam, sucuk gibi et mamulleri, taze görünümleri bozulmasın diye nitrit (NO₂) veya nitrat (NO₃) katkı maddeleriyle hazırlanıyor. Bu katkı maddelerinin etin molekül yapısı ile etkileşip yine etkili bir kanserojen olan nitrosamine dönüştüğünü söylüyor doktorlar. Bundan başka yerleşim yerlerde döşenen şebekelerde suları temizlemek için klor kullanılır. Halbuki klorun, sudaki organik maddelerle etkileşerek Trihalometan denilen çok güçlü bir kanserojene dönüştüğünü söylüyor uzmanlar.²⁴⁵ Bu kısa ve yararlı açıklamadan sonra Bulgaristan'ın kimyasallar ve genetik olarak yapıları değiştirilmiş organizmalar alanında kabul ettiği düzenlemelere devam edebiliriz.

²⁴⁴ Commission of The European Communities, "Commission Staff Working Document, May 2006 Monitoring Report for Bulgaria", s. 34.

²⁴⁵ Dr. Senai Demirci, "Hayatın 'doğa'sına müdahale ediyorlar", *Vakit*, (22 Mart 2006), s. 2.

3.9.1. Böcek İlaçlarının Pazara Sunulmasıyla ilgili 98/8/EC Direktifi

2003 yılının ilk yarısında, Bulgaristan Millet Meclisi'nin kabul ettiği Kimyasal Madde, Ürün ve İlaçlarından Korunma Kanunu'nu Ekleme ve Değiştirme Yasası ile 98/8/EC Direktifi'ni uygulamak için hukuksal temel oluşturmuş. Yasa'nın yürürlüğe girme tarihinden 6 ay sonrasında (2003'ün sonuna doğru) Bakanlar Konseyi'nin Böcek İlaçlarını Geliştirme Kararı'nın alınmasına paralel olarak direktifi uygulamak için ayrıntılı bir plan hazırlanıp 98/8/EC Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Söz konusu ayrıntılı planda, direktif gereklerini uygulamak için gerekli önlem ve şartları ve idari kapasitesini geliştirme önlemleri belirlenmiştir.

98/8/EC Direktifi'ni uygulamaya yetkili organ Sağlık Bakanlığı'dır. Sağlık Bakanlığı, böcek ilacı ürünlerinin devlet sınırlarında üretilmesi ve ithalatı ile ilgili tüm işlemlerinin kontrolü, koordinasyonu, organizasyonu ve yönetimini yapmaktadır. Bakanlığın 28 bölgesel hijyen ve epidemiolojik denetleme organları ise böcek ilaçlarının pazarını kontrol etmektedir.²⁴⁶

3.9.2. Deney ya da Diğer Bilimsel Amaçlarla Kullanılan Hayvanları Koruma 86/609/EEC Direktifi

2003 yılının ikinci yarısında Tarım Bakanlığı tarafından çıkarılan ve Bakanlar Konseyi'nden onaylanan, Veteriner Tıpçılık Kanunu'na bağlı deneysel ve diğer bilimsel amaçla kullanılan hayvanları koruma ve insani davranışları Emirnamesi ile (yürürlüğe girme tarihi 01.01.2004) 86/609/EEC Direktif gerekleri tam anlamında aktarılmıştır.

Emirname'de belirlenen kontrol organları Tarım Bakanlığı ve ona bağlı çalışan Hayvanlara Karşı Etik Davranışları Komisyonu. Komisyon Tarım Bakanlığı'nın konsültasyon organıdır. Tarım Bakanı Komisyon'a danıştıktan sonra deneylerin yapılmasına izin verir, gerekli şartların mevcut olup olmadığını kontrol eder, gerekli ruhsatlarının alınıp alınmadığını kontrol eder, deneyin hayvan kullanmadan

²⁴⁶ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 53-54.

yapılabileceğini araştırır, deneyin daha önce yapıp yapılmadığını takip eder, gerçekleştirilen deneylerin, kullanılan hayvanların, çıkarılan ve reddedilen ruhsatlarının sayı ve türleri hakkında bilgi toplamaktadır. Bundan başka çıkarılan ruhsatların sicilini oluşturur ve istatistik bilgiler yayınlar.²⁴⁷

3.9.3. Genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmalarının kullanımını sınırlandıran 90/219/EEC Direktifi’ni değiştiren 98/81/AB Direktifi ve genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmalarının sınırlı kullanımıyla ilgili olan 98/81/EC Direktifi’ni tamamlayan 2001/204/EC Kararı

2003 yılının ilk yarısında kabul edilen Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu ile, 98/81/EC Direktif gereklerinin uygulanmasına normatif temel oluşturulmuştur. Kanun projesi Tarım Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı uzmanları tarafından hazırlanmış ve 98/81/EC Direktif gereklerini iç hukuka tam anlamda aktarmaktadır. Söz konusu kanun, 90/220/EEC Direktifi’ni değiştiren ve genleriyle oynanmış organizmalarının bilerek çevreye salınmalarıyla ilgili olan 2001/18/EC Direktif gereklerini tam anlamda iç hukuka aktarmaktadır.

Genetik olarak değiştirilmiş organizmalarla güvenli şartlarda çalışılması için alınması gereken önlemler, iş yerlerinin uygun olması gerekli şartları ve çalışma izin rejimleri Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu’nda belirlenmiştir. Kanun’un proje tasarısına göre gerekli ruhsatları vermeye, almaya ve ruhsatları değiştirmeye ve çalışma yerlerini kayıt etmeye yetkili organ Çevre Bakanlığı’dır.²⁴⁸

3.9.4. 90/220/EEC Direktifi’ni değiştiren ve genetik olarak değiştirilmiş organizmalarının bilerek çevreye salınmalarıyla ilgili olan 2001/18/EC Direktifi

Yukarıda anılan ve 2003’te kabul edilen Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu, 2001/18/EC Direktif gereklerini tam anlamda Bulgaristan iç

²⁴⁷ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 55.

²⁴⁸ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 56.

hukukuna aktarmaktadır. Söz konusu kanun, güvenli şartlarda genetik olarak değiştirilmiş mikroorganizmalarıyla çalışmalarında verilmesi gereken izin rejimlerini düzenlemektedir. Bunların yanı sıra, Genetik Olarak Yapıları Değiştirilmiş Organizmalar Kanunu GMO'ların çevreye bilerek salınmasını, genleriyle oynanmış yiyecek ve yiyecek maddeleri, GMO veya GMO kombinasyonlarını içeren beşeri ve veteriner tıp ürünleri ve ilaçları, GMO'ların ithalat, ihracat ve kontrol işlemleri dışında genleriyle oynanmış organizmalarının pazarda ürün ve hammadde olarak sunulmalarını düzenlemektedir.²⁴⁹

3.9.5. Ozon tabakasını incelten maddeleriyle ilgili Montreal Protokolü'nün Dördüncü Değişikliğinin imzalanmasıyla ilgili olan 2002/215/EC Kararı

Ozon tabakasındaki deliğin önüne geçmek için 1987 yılında Montreal Protokolü'nün toplanmasıyla, deliğin açılmasına neden olan kloroflorokarbon (CFCs) ve diğer gazların kullanımı kaldırılmış. ABD dahil 24 ülke ve Avrupa Ekonomik Topluluğu bu protokole Eylül 1987 yılında müzakere edip imza atmış. Küresel ısınmaya neden olan karbon gazının salınımını önlemeyi amaçlayan Kyoto Protokolü ise ABD tarafından imzalanmamış. Dünyadaki karbonunun % 25'ini üreten ABD, protokole imza atmayınca çabalar istendiği oranda etkili olamamaktadır. Bir açıdan Montreal Protokolü Kyoto Protokolü'ne göre biraz daha şanslıdır. Montreal Protokolü antlaşmadaki amaçlara ulaşılması adına ticari yasaklamalar koyan çevre alanında ilk uluslararası antlaşmadır.²⁵⁰

Montreal Protokolü'nün Dördüncü Değişikliğini imzalama kararı Bulgaristan iç hukukuna, Montreal Protokolü'ne bağlı gerçekleştirilen 1987 Pekin Değişikliklerini Onaylama Kanunu ile aktarılmıştır (Resmi Gazete, sayı 9, 25.01.2002). Bundan başka, bazı belli tehlikeli maddelerin ithal ve ihracatına ilişkin 2455/92/EEC Tüzüğü Bulgaristan Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi tarafında 01.07.2002 tarihinde onaylanan (RG, sayı 66/09.07.02) bir emirname ile iç hukuka aktarılmıştır. Söz konusu emirname 01.01.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir ve emirnamenin tehlikeli maddelerin ihracatı ile ilgili olan

²⁴⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 56-57.

²⁵⁰ The Ozone Hole Inc., "The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer", <http://www.theozonehole.com/montreal.html>. Erişim Tarihi: 20.01.2007.

gerekleri ise 01.01.2007 tarihinden sonra uygulanmaya başlanmıştır. Aynı zamanda, belli bazı maddeleri ihraç eden veya üretenlerden maddeler hakkında bilgi sunmalarını ve bazı testlerin yapmalarını gerektiren 2001/2592/EC Tüzüğü de katılım tarihinden sonra uygulanmaya koyulmuş, çünkü tehlikeli maddelerin insan sağlığı için taşıdıkları riskin değerlendirilmesi AB üyeleri arasında test edilen maddeleri içeren listelerine göre yapılmaktadır. Ozon tabakasını delen maddelerine ilişkin 2037/2000/EC Tüzüğü ise, 30.12.1999 tarihli Ozon Tabakasını Delen Maddelerine İlişkin Emirname’de No: 224 Bakanlar Konseyi Kararı ile 01.10.2002 tarihinde yapılan değişiklikleriyle iç hukuka aktarılmıştır.²⁵¹ Bundan başka, 2001 yılında Bulgaristan’da potansiyel Sevezo işletmelerinin listesi hazırlanmıştır. Ülkede Sevezo kapsamına giren 70 işletme bulunmaktadır. Bunlar petrol, metalürji, kimya, enerji ve eczacılık sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerdir ve onların temsilcileri tehlikeli maddelere ve kazalara karşı yüksek korunma düzeyi sağlamaya çalışan 96/82/EC SEVEZO II Direktifi’nin gereklerinden haberdardır. Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından SEVEZO Direktifi hakkında bilgi vermek için çeşitli seminerler düzenlenmiş ve direktifin uygulanmasını hızlandıracak enformasyon materyalleri ve yönetim programları işletme operatörlerine dağıtılmıştır. Söz konusu direktifin tehlikeli kimyasal maddelerin neden olduğu büyük kazalarla ilgili temel gerekleri Çevreyi Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir. İşletmelerin güvenli çalışmaları için operatörler tarafından bazı belli belgelerin temin edilmesi ve bir sicilin oluşturulması zorunlu kılınmış. Böylece, Çevre Bakanlığı ile gerekli Avrupa kurumları arasında bilgi değişimi sağlanabilecek ve direktif gereklerinin uygulanması için yasal çerçeve sağlanabilecektir. 2000 yılında kabul edilen ve 2003’te değişikliğe uğrayan Tehlikeli Kimyasal Maddelerin İthalatını Yasaklama Kanunu ile, deterjanlar ve (GLP) iyi laboratuvar uygulamaları alanındaki AB mevzuatının aktarılması için yasal zemin hazırlanmıştır.²⁵²

²⁵¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 58-59.

²⁵² Bulgaristan’ın 2005-2014 Dönemine Ait Ulusal Stratejisi ve 2005-2009 Dönemine Ait Eylem Planı, s.s. 108-110.

3.10. Gürültü Kirliliği Yönetimi

Gürültü kirliliği yönetimi konusunda mevcut AB mevzuatı aşağıda özetlenen düzenlemelerden ibarettir: Ses Hızı Altındaki Uçaklar İçin Gürültü Emisyonları; Ses Hızı Altındaki Jet Uçakları İçin Gürültü Emisyonları; Uçak İşletmesi; Ev Eşyaları; Motorlu Araçlarda Egzoz Sistemleri; Motosikletler ve Açık Havada Çalışan Aletler İçin Gürültü Emisyonları.²⁵³

Avrupa Komisyonu’nun Mayıs 2006 İzleme Raporunda gürültü sektörü hakkındaki değerlendirmelerinde, eylem planlarının ve stratejik haritaların oluşturması çalışmaları hala tamamlanamadığı fakat yapılan hazırlıkların doğru yolda olduğu belirtilmiştir. Bulgaristan’ın bu alanda kabul edip uygulamaya koyduğu düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.10.1. Ev aletlerinden çıkan gürültü emisyonlarıyla ilgili olan 86/594/EEC Direktifi

Tüketicileri Koruma ve Ticaret İlkeleri Kanunu’nu baz alarak, 2003 yılının sonunda çıkarılan bir emirname ile, 86/594/EEC Direktif gerekleri Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Direktifin uygulanmasını kontrol eden organ Tüketicileri Koruma ve Ticaret Komisyonu’dur. Komisyon, Ekonomi Bakanlığı tarafından finanse edilen yetkili organdır. Komisyon’un bünyesinde, yapılan kontrollerden sorumlu olan, Bulgaristan’ın 27 ilçesini kapsayan ve 9 bölümden oluşan “Kontrol na pazara” Genel Müdürlüğü yer almaktadır. Bundan başka Komisyon, uzmanların eğitimini sağlar.²⁵⁴

3.10.2. Açıkta çalışan aletlerden çıkan gürültü emisyonlarıyla ilgili olan 2000/14/EC Direktifi

2003 yılında Ürünlerde Teknik Gerekler Kanunu’nu baz alarak çıkarılan bir emirname ile 2000/14/EC Direktif gerekleri iç hukuka aktarılmıştır. Emirname’nin

²⁵³ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı’nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s.s. 174-178.

²⁵⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 59.

çıkarılmasında Ekonomi Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Çevre Uygulama Ajansı ve “Bulgaristan Elektroteknik Kamarası” uzmanlarından oluşan bir çalışma grubu görev almıştır. Direktif gereklerini uygulayan yetkili ulusal organ Ekonomi Bakanlığı bünyesinde çalışan Tüketicileri Koruma Komitesi’dir.²⁵⁵ Bundan başka 2000-2003 döneminde gürültü kirliliğin değerlendirme ve yönetimine ilişkin 2002/49/EC Direktifi aktarmak üzere, Gürültüden Korunma Kanunu’nun proje tasarısı ve projeyi uygulama stratejisi belirlenmiştir.²⁵⁶

3.11. Radyasyon Korunması Yönetimi

Radyasyon korunması yönetimi konusunda mevcut AB mevzuatı, aşağıda sayılan ana gruplarda özetlenebilecek bazı mevzuat düzenlemelerinden ibarettir: Radyasyondan Korunma; Toplumun Bilgilendirilmesi (Radyolojik Acil Durum); Açıkta Çalışanların Radyasyondan Korunması; Radyoaktif Atıkların Sevkıyatı; Temel Güvenlik Standartları; Yiyeceklerin Radyoaktivite ile Kirlenmesi; Çernobil Sonrasında Zirai Ürünlerin İthalatı; Radyoaktif Maddelerin Sevkıyatı ve Nükleer Enerji.²⁵⁷

13 Haziran 2002 yılında Bulgaristan Cumhuriyeti Millet Meclisi Nükleer Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu (Resmi Gazete, sayı 63/2002) kabul etmiştir. Kanun’un yürürlüğe girme tarihi 2 Temmuz 2002 yılıdır. Bunun yanı sıra, Nükleer Enerjisini Barış Amaçlı Kullanma Komitesi, Bakanlar Konseyi 29 Ağustos 2002 yılında çıkardığı bir Karar ile Nükleer Denetleme Ajansı’na dönüştürülmüştür.

2002 Nükleer Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu, Euratom Antlaşması’nın 35. ve 37. maddelerini kabul edip AB’nin radyasyondan korunma ve nükleer güvenliği alanındaki mevzuatını Bulgaristan iç hukukuna aktarmıştır. Bundan başka bir de Çevreyi Koruma

²⁵⁵ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı’nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 59.

²⁵⁶ Bulgaristan’ın 2005-2014 Dönemine Ait Ulusal Stratejisi ve 2005-2009 Dönemine Ait Eylem Planı, s. 91.

²⁵⁷ Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı’nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, s. 120.

Kanunu (Resmi Gazete, sayı 91/2002) Euratom Antlaşması'nın 35. maddesini Bulgaristan iç hukukuna aktarmıştır.²⁵⁸

Avrupa Komisyonu'nun 15 Mayıs 2006 tarihinde Brüksel'de yayımladığı izleme raporunda yer alan ve nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma konusuyla ilgili olan değerlendirmelere bakıldığında, radyoaktif atıkların nakli ve tıbbi keşifler kapsamında mevzuat gereklerinin aktarıldığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, tıbbi keşifler dışında idari kapasitenin yeterli olduğu da belirtilmektedir. İdare kapasitenin eksik görüldüğü alanlarda hemen hazırlıkların başlatılması beklenmektedir. Bulgaristan'ın bu alanda yaptığı yasal düzenlemeler aşağıda anlatılmıştır.

3.11.1. Euratom Antlaşması'nın 35. ve 37. maddeleri

Yeni Nükleer Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu'na göre 2004 yılında devlet radyoaktif atıkları yönetim kurumu oluşturulmuştur. Kanun'un 79. maddesi 1. fıkrasına göre, radyoaktif atıkları yönetim kurumunun görevleri şunlardır: radyoaktif atıkların ön işletilmesi, yeniden işletilmelerini, radyoaktif atıkların muhafaza edilmesi, şartlandırılması, gömülmesi ve radyoaktif atıkları depoları açmak, onarmak, yapılandırmak, kapatmak ve toplama alanları dışında radyoaktif atıklarını taşımaktır (eğer taşıma izni alınmışsa).

Nükleer Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu'nun m. 79, 2. fıkrasına göre ise, radyoaktif atıkları yönetim kurumu 1. fıkra da belirlenen görevlerini ancak, radyasyondan korunma ve nükleer güvenliği şartlarına uygun olarak ve gerekli kurum başkanı tarafından alan seçme, projelendirme, tesisi kullanıma açma, inşa etme ruhsat ve lisanslarının verildiği takdirde yerine getirebilecektir.

Euratom Antlaşması'nın 35. maddesine göre her üye devleti hava, su ve toprağın radyoaktifliğini sürekli izlemeli ve temel hukuksal normlarıyla uyumlulaştırmayı gerçekleştirecek gerekli kurum ve tesisatlarını bulundurmalıdır. Çevre Bakanlığı'nın Sofya'daki Çevre Uygulama Ajansı ve Burgas, Varna, Vratsa, Montana, Pleven ve Stara

²⁵⁸ EVRATOM Antlaşması hakkında daha fazla bilgi için bkz. http://europa.eu/scadplus/treaties/euratom_en.htm. Erişim Tarihi: 04.01.2007.

Zagora şehirlerindeki denetimciler aracılığıyla radyoaktif kontrol laboratuvarlarında su, hava ve toprağın radyoaktifliğini sürekli izlemektedir. Analiz ve deney sırasında kullanılan teknik önlem, prosedür ve metotlar Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı öneri ve gereklerine uygundur.

Yapılan kontrollerin sonuçları Çevre Uygulama Ajansı'nın yıllık raporlarında yayınlanmaktadır. Bu raporlar yıllık olarak AB Komisyonu'na da sunulmaktadır. Euratom Antlaşması'nın 37. maddesi gereği, her üye devleti, tüm radyoaktif atıklarını gömme planlarıyla ilgili bilgi sunmalıdır. Bu şekilde, böyle bir gömme planının diğer bir üye devletinde su, hava ve toprakta herhangi bir radyoaktif kirliliğine neden olabilme olasılıkları değerlendirilebilecektir.²⁵⁹

3.11.2. Temel Radyasyondan Korunma Normları ve 96/29/EURATOM Direktifi

EURATOM Direktifi'nin VII Bölümü temel radyasyon kaynaklarından ışınlamasıyla ilgilidir. Bulgaristan iç hukukuna, Temel Radyasyondan Korunma Normları-2000 belgesinin kabulüyle 96/29/EURATOM Direktifi gereklerinin büyük bir kısmı aktarılmıştır. Direktifin IX Bölümü ise, radyasyon olayları sırasında müdahale ve eski olaylardan sonuçlarını ortadan kaldırmakla ilgilidir. Potansiyel kazalar sırasında hazır bulunma önlemleri yeni Atom Enerjisini Güvenli Kullanma Kanunu'nun 8. Bölümü'nde düzenlenmiştir. Bundan başka, 1992 yılından, radyasyon kazaları sırasında hazır bulunma ve planlama önlemleri ile ilgili bir Emirname mevcuttur. 2004 yılında ise, radyasyondan korunma alanında Bulgaristan normatif temelini AB mevzuatıyla tam anlamda uyumlulaştırma çizelge ve planları oluşturmuştur. 2004 yılının sonuna kadar, radyoaktif atıklarının taşınmasına ilişkin 92/3/EURATOM, radyasyon kazaları sırasında insanların bilgilendirilmelerine ilişkin 89/61/EEC ve tıbbi ışınlamasına ilişkin 97/43/EURATOM Direktifleri iç hukuka aktarılmıştır.²⁶⁰

²⁵⁹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s.s. 60-61.

²⁶⁰ Bulgaristan'ın 2005-2014 Dönemine Ait Ulusal Stratejisi ve 2005-2009 Dönemine Ait Eylem Planı, s. 103.

Son olarak belirtilmesi gereken, 18.04.2002 tarihinde Bulgaristan Sağlık Bakanlığı tarafından, Çernobil Atom Elektrosantrali kazasından sonra tarım ürünleri ithalatında maksimum radyasyon kirliliği ile ilgili olan Emirname No: 10'unun (RG, sayı 44/2002) kabul edilmesiyle, herhangi bir nükleer kazası sonrasında veya radyolojik tehlikelerin bulunduğu durumlarda gıda maddelerinin ihracatı ile ilgili olan 2219/89EC, 737/90/EC, 727/97/EC ve 1621/2001/EC Tüzükleri Bulgaristan iç hukukuna aktarılmıştır. Aynı tarihte Sağlık Bakanlığı tarafından, radyasyon kazası sırasında gıdalarda radyasyon kirliliğinin limitlerinin belirlenmesiyle ilgili olan Emirname No: 11'inin kabulüyle de, herhangi bir nükleer kazası sonrasında veya radyolojik tehlikelerin bulunduğu durumlarda gıda maddelerinde izin verilen maksimum kirlilik ile ilgili olan 3954/87/EEC, 770/90/EEC ve 944/89/EEC Tüzükleri iç hukuka aktarılmıştır.²⁶¹

3.12. AB Çevre Mevzuatı'nın Uygulanması Sonucunda Meydana Gelmesi Beklenen Değişiklikler

Aday ülkelerin çevre mevzuatlarını AB mevzuatına uyumlu hale getirmeleri sadece üyelik için bir gereklilik değil, aynı zamanda, bu ülkeler için değişik boyutlarda yararlar sağlayan faaliyetler bütünüdür. Bu yararlar, doğrudan ekonomik yararlardan ziyade, olası artı maliyetlerden veya zararlardan sakınma biçiminde gerçekleşecektir. Bu yararlar, sağlık harcamalarının düşmesi olabileceği gibi, doğal kaynaklarının ve eko sistemin bozulmasının önlenmesi (balıkçılığın, tarımın, turizmin zarar görmemesi gibi) de olabilir. Bu konudaki önemli bir getiri de, ÇED gibi yöntemlerin uygulanmasıyla çevresel etkilerin önceden belirlenmesi yoluyla, yatırım maliyetlerinin düşürülmesi ve kaynakların daha rasyonel kullanılmasıdır.

AB çevre mevzuatının Bulgaristan iç hukukuna aktarılması ve uygulanması sonucu meydana gelecek olan değişiklikler iki aşamalı olması beklenmektedir. İlk başta daha temiz bir çevrenin sağlanması ile hayat kalitesinin, yaşam standardının ve insan sağlığının iyileştirilmesi gerçekleşecektir. Adım adım kanalizasyon sistemine dahil edilmiş insan

²⁶¹ Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 "Çevre" hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, s. 61.

sayısı artacak ve tüm ülke nüfusunun evsel nitelikli atıkların toplanması için organize bir sistem içinde çalışılacaktır. Bu reformlar hiç de küçümsenmeyecek miktarda kamu yatırımını gerektirmektedir ve bundan böyle yüksek yatırım harcamalarının finansmanı olarak katılım öncesi fonlar kullanılmaktadır, üyeliğin gerçekleştirilmesinden sonrasında ise AB'nin yapısal fonlarından kaynak aktarılmaya devam edilmesi beklenmektedir. Bu bağlamda 2006'ya kadar olan dönem için Bulgaristan'a geri ödemesiz yıllık 100-140 milyon levadan yararlanma olanağı sunulmuştur, üyelikten sonra ise bu miktarın 5 kat ve fazlası artması öngörülmektedir. Bunlar insanların günlük hayatlarının kalitesinin artması için yapılan karşılıksız yardımlardır. Avrupa standartlarının uygulanması dolaylı olarak fakirlik ve işsizlik üzerinde de etkileri olacaktır. Şöyle ki: En modern ekolojik standartlara uygun olarak yapılması gereken kanalizasyon sistemlerinin, atık suları arındırma tesislerinin, atık depolarının inşa edilmesi sürecinde geçici, bunların faaliyete başlamalarından sonra ise sürekli iş olanakları yaratılacaktır.

Çevre konusunda uyumun bir başka dolaylı etkisi de Bulgaristan'ın gelişimi için stratejik önem taşıyan turizm ve tarım alanları üzerinde olacaktır. Bu sektörlerin gelişmesi temiz bir çevre olmaksızın imkansızdır. Çünkü, çöplerle kaplanmış doğal alanlarda eko turizmin gelişmesi veya atık sularının denize döküldüğü yerlere yakın olan muhteşem Bulgaristan plajlarının reklamını yapmak söz konusu olamaz.

Çevre konusunda çerçeve kanunlarının kabul edilmesiyle ülkenin iktisadi alanında faaliyet gösterenler için olanaklar yaratılmaktadır, nitekim çevre konusunun yönetimi belirgin ekonomik özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda, yakın geçmişe kadar devletin görevi ve denetiminde olan su ve atık yönetimi alanlarında özel sermayeye de teşebbüs fırsatının verilmiş olması belirtilmesi gereken bir husustur. Bu çerçevede çöplerin sınıflandırılarak toplanması ve taşınması yönünde faaliyet gösteren bir sistemin kurulması, iyi organize edildiği takdirde karlı bir alana dönüşebilir.

AB mevzuatına uyum sürecinde temel dayanak olan yeni Çevreyi Koruma Kanunu (Eylül 2002), işletmelere gönüllü eko denetleme (Eko-Audit) ve eko etiketleme (Eko-Label) sistemlerine dahil olma fırsatını da sunmaktadır. Bu sistemler, bir işletme, faaliyet

veya girişim içersinde çevre korumacı organizasyonların yönetim biçimlerinin ve donanımlarının olup olmadığı ve varsa ne kadar verimli çalıştıklarının tespit edilmesine hizmet ederler. Bu sistemde ISO 14 000 serisi standartları, ekolojik etiketleme, eko-audit konusunda Avrupa şemaları temel alınmaktadır. Şu an Bulgaristan'da ekolojik etiketleme turizm hizmetleri, tekstil ve ayakkabı ürünleri ve zemin kaplama alanlarında yürürlüğe girmiştir. Böylece aşamalı olarak ekonomik büyüme ve çevrenin korunması iktisadi hayatta rekabet eden iki unsur olmaktan çıkacak ve ayrılmaz bir bütün haline geleceklerdir.

Katılım müzakereleri sonucunda Bulgaristan 2000 kişinin üzerinde olan bütün yerleşim yerlerinde arıtma tesisleri ve yüksek Avrupa standartlarına uygun yerel çöp depoları inşa etmekle yükümlülük altına girmiştir. İleriye yönelik atıkların depolanması yerine yeniden üretime kazandırılması, yakılması veya farklı uygulamalarla yeniden dönüştürülmesi gibi yöntemlere başvurulacaktır. Mevzuatta öngörülmüş olan milli ve yerel düzeydeki plan ve projelerin ekolojik değerlendirilmesi sonucunda çevrenin korunması için alınan tedbirler ulaştırma, turizm, tarım ve endüstrinin tüm sektörsel strateji ve programlarına uygulanacağı için milli ekonominin kalkınmasına katkı sağlanacaktır.

Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde uygulamaya konulan bir başka prensip, toplumun yönetsel kararların alınmasına katılımı ve çevre ile ilgili bilgilerin mümkün olduğunca insanlara yakın ve şeffaf olmasıdır. Bu şekilde, toplumun bilgi edinme haklarından yararlanarak kamu veya özel sektörün yapmaya planladığı herhangi bir proje hakkında çevresel etki değerlendirmesinin yapılıp yapılmadığını sorabilecek, projenin çevreye getirebilecek potansiyel zararları önleyebilecek veya çevreye zararlı aktiviteleri önleyip yönetsel kararları bir dereceye kadar etkileyebilecektir.²⁶²

²⁶² Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, “Bölüm 22 Çevre”, s.s. 6-7.

SONUÇ

Bu tezin amacı Bulgaristan'ın katılım müzakerelerinde çevre alanında zorunlu mevzuatı nasıl ve ne derecede aktardığını incelemektir. Bu amaçla birinci bölümde, Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası'nı bütün yönleriyle kısa ve anlaşılır bir şekilde aktarmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası'nın yapısı, işleyişi, sonuçları, geleceğe yönelik uygulamaları ve hedefleri açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ile müzakere süreci anlatılmıştır. Ülkenin AB ile ilişkilerinin ilk kurulmasından katılım tarihine kadar ikili ilişkilerine kısa bir şekilde değinilmiş ve katılım müzakerelerinde müzakere edilen konular anlatılmaya çaba harcanmıştır. Son bölümde, Bulgaristan'ın AB ile müzakere sürecinde çevre alanında zorunlu mevzuatın nasıl ve ne derecede aktarıldığı incelenmiştir. Güncel bir konunun incelendiği bu çalışma, uluslararası anlamda çevrenin korunmasının hayati önemine dikkat çekerek ve insanoğlunun bilinçsizce çevreyi kirleten eylemleriyle aslında mükemmelleştirmeye çalıştığı dünya ve çevresini yok ettiğini ve kalkınma ve gelişmenin çevrenin korunmasına paralel olarak gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yaparak, küresel çevre problemlerine çözüm arayışları içerisinde bireylerin bile çok büyük rol oynayabileceği düşüncesinin kamu bilincine yerleşmesine katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Ayrıca, Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ile müzakere süreci, bu süreçte müzakere edilen konular ve özellikle çevre bölümüne ilişkin müzakereleri hakkında inceleme yapmak isteyen araştırmacı ve uygulamacılarına da, bu konulara ilişkin bilgileri bir araya getirmiştir. Bu konuda ilk defa ve Türkçe olarak böyle bir tezin hazırlanması, çevre konusuna ilişkin araştırma yapmak isteyen diğer araştırmacılara da bir kaynak oluşturmaktadır.

Yapılan incelemelerden, Bulgaristan'ın AB'ye katılımından çok büyük beklenti içerisinde olduğundan dolayı, katılım müzakerelerinde AB müktesebatının benimsenmesinde büyük başarılar kaydettiği, fakat kabul edilen düzenlemelerin uygulanmasında büyük zorluklarla karşılaştığı sonucu çıkarılmıştır. Aşağıda ise bunun sebeplerine ilişkin bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde Bulgaristan, Topluluğun son yıllarda en fazla önem verdiği ve yeni düzenlemelerle sürekli geliştirdiği politikalardan biri olan Çevre Politikası alanında 27 Temmuz 2001 yılından başlayarak müzakereler yürütmüştür. Müzakerelerle ilgili olarak vurgulanması gereken hususlardan biri, Bulgaristan'ın 2004'te üye olan ülkelerden oldukça farklı nitelikte olmasıdır. Müzakere sürecine çok daha düşük bir gelişim seviyesinde ve hazırlıksız olarak başlamıştır. Buna rağmen, daha önce müzakerelerin kapatılması öngörüldüğü ve katılım antlaşmasının imzalandığı 25 Nisan 2005 tarihinden çok daha önce tüm 31 AB müktesebat başlığı hakkındaki müzakereler kapatılabilmıştır. Bu da katılım müzakerelerinde yapılmış olan titiz çalışmaların göstergesidir. 30 Haziran 2003 tarihinde Avrupa Komisyonu'nun onayıyla "Çevre" bölümü hakkındaki müzakereler de kapatılmıştır. Çevre ile ilgili olan 22. Bölümü hakkındaki müzakerelerin sona ermesi, Bulgaristan'ın AB katılım sürecinde Çevre Bakanlığı, Bakanlar Kurulu, Dış İşleri Bakanlığı ve gereken belgelerin hazırlanmasında aktif olarak çalışan diğer kurumların son derece yoğun, fakat sonuç olarak verimli çalışmalarının beklenen bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bulgaristan Çevre Bakanlığı müzakerelerin makul sürede bitirilebilmesi için çok fazla çaba harcamıştır. Çevre bölümü hakkında sürdürülen 2 yıllık müzakerelerinde "Atık Yönetimi", "Su Kalitesi", "Hava Kalitesi", "Endüstriyel Kirlilik ve Risk Yönetimi", "Doğanın Korunması", "Kimyasallar ve GMO", "Gürültü Kirliliği Yönetimi" ve "Radyasyon Korunması Yönetimi" alanlarını ilgilendiren birçok düzenlemeyi aktarmak amacıyla çeşitli faaliyet planları hazırlanmıştır. Bu planların hazırlanması çeşitli alanları kapsayan ciddi analitik çalışmaların sonucunda gerçekleşmiştir. Faaliyet planları çeşitli devlet kurumlarından, sanayiden ve belirli teknik alanlardan uzmanları da kapsayan Çevre Bakanlığı'nın ekipleri tarafından hazırlanmıştır. Faaliyet planlarının hazırlanmasından sonra Avrupa Komisyonu'nun bu alandaki uzmanları ile teknik danışma görüşmeleri gerçekleşmiştir. Faaliyet planlarıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli husus 2004 yılında Birliğe aday olan ülkelerin ancak dört-beş danışma turundan sonra bu bölümü kapatabildikleri, oysa Bulgaristan'ın bunu tek tur teknik danışma ile başarmış olmasıdır.

Müzakere sürecinde Bulgaristan birçok normatif düzenlemeyi kendi iç hukukuna aktarmışsa da, bunların uygulanmasında hala bazı eksikliklerin bulunduğu itiraf edilmesi gereken bir gerçekliktir. İlk olarak, müzakerelerde üstlenilen yükümlülükler atıkların toplanması, depolanması ve geri dönüşümünü sağlayacak tesislerin kurulmasını gerektirmiştir. “Atık Yönetimi” alanına ilişkin olan bu gereklerin yerine getirilmesi ülke için öncelikli sorunlar olmaya devam etmektedir. “Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı” gereklerinin yerine getirilmesi amacıyla Bulgaristan’da 55 bölgesel atık deposu inşaat edilmeye başlanmışsa da, başkent Sofya’da çok büyük çöplük sorunları bulunmaktadır. Şöyle görünmektedir ki, Bulgaristan çok acilen daha iki tane atık yakma tesisine ihtiyaç duymaktadır. Sofya’daki katı atık depolarının kapasiteleri çoktan dolmuştur. Plovdiv şehrinde yeni bir katı atık deposu inşa edilmeye başlanmış ve bu amaçla ISPA enstrümanı kapsamında 23 milyon leva yardım ayrılmıştır. Sorunu çözmek için Avrupa Komisyonu’nun Suhodol, Krenmikovtsi ve Pernik şehirlerinde atık depolarının oluşturulması için rapor hazırlaması beklenmektedir. Sofya atıklarının yönetimi için AB’nin JASPER Programı tarafından da yardım sağlanacaktır. Buna ilişkin bir anlaşma yapılmış ve 24 Ağustos 2006 tarihinde Bulgaristan Hükümeti tarafından kabul edilmiştir. JASPER Programı altyapı projelerinde teknik hazırlıkların yapılması için yardımlar sağlayan bir program olduğundan dolayı Sofya Belediyesi, şehirde bir atık yakma tesisinin inşaat projesini hazırlaması sonrasında projeyi gerçekleştirmek için gereken finansal yardımı başka yollardan temin etmesi gerekecektir.

Çevrenin diğer önemli bir alt sektörü olan “Su Kalitesi Yönetimi” alanında kabul edilen düzenlemelerinin uygulanmasında da sorunlar ortaya çıkmaktadır. Su kalitesi alanında 2000/60/EC Çerçeve Direktifi’nin gereklerinin tam anlamda uygulamaya sokulması için tüm önlemlerin alınması, Bulgaristan’ın önünde hala öncelikli bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu önlemler genel olarak liste, program, ruhsat ve denetim sistemlerinin hazırlanması ve faaliyete geçirilmesinden ibarettir. Buna karşın, Bulgaristan’ın 2006 yılının ilk yarısında, kanalizasyon ve içme su boru hatlarının olmadığı yerleşim yerlerinde içme su boru hatlarını döşeme ve değiştirmesi, kanalizasyon ve

asfaltlama faaliyetleriyle başlattığı reformlar, su sektörüne ilişkin çeşitli direktif gereklerinin uygulamaya koyulması açısından atılmış kayda değer adımlardır.

Bulgaristan, “Yatay Mevzuat” ve “Doğanın Korunması” alanlarına ilişkin olan çevresel bilgilerin raporlanması ve korumaya tabi tutulacak alanların belirlenmesi gibi gereklerini yerine getirmede de bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Ülke, katılım tarihine kadar çevre konusundaki bilgilerin AK’ya raporlanmasını *gönüllülük* esasına göre yapmaktayken, katılım tarihi itibarıyla raporlamayı zorunlu olarak yapması gerekmektedir ki Bulgaristan raporlamayla ilgili AB gereklerini katılım tarihinden itibaren yerine getireceğini vaat etmiştir. Fakat şu görülmektedir ki ülke, bu konudaki gerekleri yerine getirmekte de zorlanmaktadır. 2005 yılı için sera gazları raporunu 15 Ocak 2007’ye kadar AK’ya sunması gerekirken, Çevre Bakanlığı bunu 2007 Nisan ayının ortasında yapmıştır. 1997-2001 döneminde çevre Bakanı olan Evdokiya Maneva’ya göre de, 2004 yılı için sera gazlarına ilişkin raporu Nisan 2006’ya kadar AK’ya sunulması gerekirken, rapor ancak sekiz ay sonra sunulabilmektedir. Ek olarak, Bulgaristan’ın AB Ekolojik Ağı olan “NATURA 2000” kapsamına girecek koruma alanlarının (PA) haritasını katılım için bir önkoşul olarak katılım tarihine kadar sunması gerekirken, ülke bunu katılımından birkaç ay sonrasında yapmış ve Komisyon, haritada yer alması gereken birçok alan orada olmadığı için şikayetçi olmuştur. Temmuz 2007 tarihinde Avrupa Komisyonu geciktirilmiş NATURA 2000 yüzünden Bulgaristan’ı yazılı olarak uyarmış olmakla beraber 7 ekolojik şirket de Bulgaristan’a karşı dava açmıştır.

Bulgaristan’ın müzakerelerde kabul ettiği düzenlemelerin uygulamasında karşılaştığı zorlukların temelinde ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olması ve kötü yönetimi yatmaktadır. Ülkenin üstlendiği yükümlülükleri yerine getirmekte yaşadığı sorunların bir başka sebebi de, Avrupa Birliği tarafından sunulan mali kaynakları kullanabilme organizasyonunu gerçekleştirememesidir. Yapılan bir araştırmanın sonucuna göre, çevre alanında ISPA çerçevesinde sunulan kaynaklardan ancak % 9,1’i değerlendirilebilmiştir. Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından, müzakere sürecinde üstlenilmiş olan yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi için 9 milyar Euro’nun üzerinde mali

kaynak gerekeceği hesaplanmıştır. Bu da, çevre alanında yılda 700 milyon Leva’lık yatırım sağlanmasını gerektirmektedir. “Çevrenin Korunmasıyla İlgili Altyapının Geliştirilmesine Dair Ulusal Programı ve 2006-2015 Dönemine Ait Eylem Planı” çerçevesinde Çevre ve Sular Bakanlığı tarafından 2005-20015 dönemi için yalnız “Su Kalitesi” ve “Atık Yönetimi” alanlarında altyapı projelerinin gerçekleştirilebilmesi için 5 712,93 milyon Euro’luk finansal yardım gerekeceği hesaplanmıştır. Finans Bakanlığı tarafından çevre sektöründe 2007-2013 dönemi için 3 831,38 milyon Euro’luk mali çerçeve oluşturulmuştur. Diğer kalan 2 957 milyon Euro’luk kaynak ise başka yollardan temin edilmesi gerekeceği belirtilmiştir.

Bunların yanında, müzakerelerde üstlenilen yükümlülükler, özellikle de çevrenin korunması alanındakilerin pahalı nitelikte olmaları nedeniyle, maliyetlerin büyük kısmını sanayiciler karşılamak zorunda bırakılmıştır. Tam olarak üstlenmesi gerektiği yükün ne olduğu hakkında yeteri derecede bilgilendirilmediklerinden şikayetçi olan sanayi çevreleri, işletmelerin AB standartlarına ulaşmaları için yapmaları gereken muazzam harcamalardan da yakınmaktadır. Şartların bu şekilde gelişmesi, sanayicilerin bilgi ve danışma eksikliği yüzünden tepki göstermelerine katkıda bulunmuştur. Bundan böyle, ülkenin son anda hoş olmayan sürprizlerle karşı karşıya gelebileceği ihtimalleri katılım tarihine kadar sürekli göz önünde bulundurulmuştur.

Çevre konusunda müzakerelerin kapanması Kozluduy Elektrosantrali’nin bazı bloklarının kapanmasını da gerektirmiştir. “Kozloduy” Elektrosantrali’nin 3. ve 4. bloklarının 31 Aralık 2006’da kapanmasıyla, Balkanlar’da en büyük elektro enerji ihracatçısı olan Bulgaristan’ın elektro enerji ihracatı, yılda 7 milyar megavat saatin altında birine inmiştir. 2006’nın Ekim ayında Bulgaristan Enerji Bakanı Rumen Ovçarov bölgede elektrik yetersizliği tehlikesinin mümkün olabileceğini enerjiden sorumlu Avrupa Komisyonu üyesi Andris Piebalgs’e bildirmiştir. Reaktörlerin kapanmasının doğru bir karar olmadığını düşünen Bulgaristan, reaktörler bir daha açılmaması durumunda Avrupa Komisyonu’ndan 1 milyar Euro karşılık ödenmesi isteyeceklerini belirtmiştir.

“Çevre” bölümü hakkındaki müzakerelerin kapatılması, somut uygulamaların gerçekleşmemesi durumunda bir anlam taşımamaktadır. Çünkü Avrupa Birliği Bulgaristan’a karşı izleme ve değerlendirme (monitoring) sistemini devam ettirmektedir. Bunun anlamı, çevre mevzuatının uygulanması ne kadar maliyetli olursa olsun müzakerelerde üstlenilen yükümlülüklerin mutlaka yerine getirilmesi gerekecektir. Bu süreçte de Avrupa Birliği, izleme ve değerlendirme sistemiyle aday ülkeleri denetlemekle beraber onlara teknik ve mali açıdan büyük yardımlar sağlamaktadır.

Avrupa Birliği çevre mevzuatının uyumlulaştırılmasının zorluğunu göz önünde bulundurarak, Bulgaristan’a 2014 yılına kadar bazı geçiş süreleri de tanımıştır. Çevre konularında kararlaştırılan geçiş süreleri genel olarak şu konularla ilgilidir:

Petrol depolama ve dağıtım tesislerinden çıkan uçucu organik bileşim emisyonları ve atıkların taşınması konuları hakkında 31.12.2009 tarihine kadar geçiş süreleri kararlaştırılmıştır. Sıvı yakıtlarda kükürt miktarının azaltılması ve ambalaj atıklarının yeniden dönüşümü ve geri kazandırılması alanlarında 31.12.2011 tarihine kadar geçiş süreleri kararlaştırılmıştır. Belirli bazı sıvı atıkların spesifik tesislerde depolanması, yerleşim bölgelerde atık suların toplanması ve arındırılması, spesifik tesisler aracılığıyla kirliliğin entegre önlenmesi ve kontrolü ve büyük yakma tesislerinin sebep olduğu hava kirliliği konuları hakkındaki geçiş süreleri ise 31.12.2014 tarihine kadar kararlaştırılmıştır.

Özetle, AB üyeliği yolunda büyük umutlarla ilerlerlerken mümkün olan en iyi sonuçları hedefleyen Bulgaristan, yetersiz kapasitesine rağmen üstlendiği sorumluluklardan dolayı ekonomisini daha da zor duruma sokmuştur. Bu zor koşullar içerisinde sarf edilen gayretler sonucunda, 1 Ocak 2007’de uzun bir yolun sonuna gelinmiş ve ülke coğrafik politik amacını “Bulgaristan - Avrupa’nın bir parçası” gerçekleştirmiştir. AB’ye katıldıktan sonrası ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olması ve efektif olmayan yönetiminden dolayı daha önce üstlendiği yükümlükleri yerine getirememesi sorunuyla karşılaşmışsa da, öte taraftan bakıldığında Bulgaristan, AB üyeliğine gelene kadar hiç de küçümsenemeyecek başarılar kaydetmiştir.

EK 1

Avrupa Birliği'nin Beşinci Çevre Eylem Programı çerçevesinde hava kalitesi ve hedeflerine ilişkin bazı örnekler*

Sorun	Hedef	İlerleme
İklim Değişikliği	Yeryüzü gezegenin doğal emme kapasitesinin aşılması	Aşağıda açıklanan eylemlerin toplamı olarak ele alınabilir
Karbon Dioksit CO ₂	1990-2000 seviyelerinde dengede tutulması 2005 ve 2010 yıllarına kadar aşamalı olarak azalma	Hedefte Önerilmiştir
Metan CH ₄ Azot Oksit N ₂ O	1994 – kontrol önlemlerinin belirlenmesi ve uygulanması	Metan azaltımı hakkında stratejik yayın Komisyon tarafından 1996 yılı Kasım ayında yayımlanmıştır
Ozon Tabakasının Aşınması	“Ozona zarar veren emisyonların tümüyle önlenmesi nihai amacına yönelik çalışma”	CFC ve halonların 1996 yılına kadar aşama aşama devreden çıkartılması
HCFC	1995 – tüketimin 1989 HCFC seviyesi olan % 2,6'da sınırlanması	Hedefe ulaşılmıştır
CFC, karbon tetraklorid, halon gazları, III- trikloreten	Bazı zorunlu kullanımlar haricinde 1996 yılına kadar aşama aşama devreden çıkartılması	Hedefe ulaşılmıştır
Asitleşme	“Kritik yük ve seviyelerin aşılması”	Komisyon'un stratejik yayını 1997'de yayınlanmıştır

* Avrupa Çevre Ajansı, *Avrupa Birliği'nde Çevre*, Kopenhag, 1995'ten aktaran: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, s. 5.

NO _x	1990-1994 seviyelerinde dengede tutulması 1985-2000 seviyelerinde % 30 azaltma	1994 yılında hedefe ulaşılmıştır Ek önlemler olmadan hedefe ulaşılması muhtemel görünmemektedir
SO _x	1985-2000 seviyelerinde % 35 azaltma	1994 yılında hedefe ulaşılmıştır

EK 2

Üye Devletlerin Kyoto Protokolü Madde 4'e ve "yük paylaşım" anlaşmasına göre belirlenen yükümlülükleri*

Üye Devlet	Yükümlülük (%)
Avusturya	- 13
Belçika	- 7,5
Danimarka	- 21
Finlandiya	0
Fransa	0
Almanya	- 21
Yunanistan	+ 25
İrlanda	+ 13
İtalya	- 6,5
Lüksembourg	- 28
Hollanda	- 6
Portekiz	+ 27
İspanya	+ 15
İsveç	+ 4
İngiltere	- 12,5
Toplam	- 8

Not: Bu ekteki yükümlülükler, altı sera gazının (CO₂, diazotmonoksot (N₂O), metan (CH₄), hidrofluorokarbonlar (HFC'ler), perfluorokarbonlar (PFC'ler), ve sülfür heksafluorid (SF₆)) salımlarında 2008-2012 birinci yükümlülük döneminde 1990 yılı düzeylerine göre öngörülen % değişiklikleri (azalma ya da artma) göstermektedir.

* http://www.europa.eu.int/comm/environment/docum/0708_report_en.pdfden aktaran: Doç. Dr. Murat Türkeş ve Gönül Kılıç, "Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri", *Bölgesel çevre Merkezi REC Türkiye*, s. 16, <http://www.rec.org.tr/files/iklim/iklim-belgeler/19-AB%20İklim.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2007.

EK 3

Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ile AB müktesebat başlıkları hakkındaki katılım müzakerelerinin açılış ve kapanış tarihleri*

	Bölüm No	Müzakerelerin Açılış Tarihi	Müzakerelerin Kapanış Tarihi
1	Malların Serbest Dolaşımı	17 Mayıs 2001	10 Haziran 2002
2	İnsanların Serbest Dolaşımı	26 Ekim 2001	10 Haziran 2002
3	Hizmetlerin Serbest Dolaşımı	30 Mart 2001	28 Kasım 2001
4	Sermayenin Serbest Dolaşımı	16 Kasım 2000	27 Temmuz 2001
5	Şirketler Hukuku	16 Kasım 2000	11 Haziran 2001
6	Rekabet Politikası	30 Mart 2001	15 Haziran 2004
7	Tarım	21 Mart 2002	4 Haziran 2004
8	Balıkçılık	30 Mart 2001	11 Haziran 2001
9	Taşımacılık Politikası	11 Haziran 2001	2 Haziran 2003
10	Vergilendirme Politikası	27 Temmuz 2001	10 Haziran 2002
11	Ekonomik ve Parasal Birlik	21 Mart 2002	22 Nisan 2002
12	İstatistik	24 Ekim 2000	20 Kasım 2000
13	İstihdam ve Sosyal Politika	26 Ekim 2001	22 Nisan 2002
14	Enerji	28 Kasım 2001	18 Kasım 2002
15	Endüstriyel Politika	21 Aralık 2001	21 Aralık 2001
16	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler	28 Mart 2000	14 Haziran 2000
17	Bilim ve Araştırma	28 Mart 2000	14 Haziran 2000
18	Eğitim ve Meslekler	28 Mart 2000	14 Haziran 2000
19	İletişim ve Telekomünikasyon Teknolojileri	24 Ekim 2000	26 Ekim 2001
20	Kültür ve Odyovizüel Politikası	28 Mart 2000	20 Kasım 2000

* "Negotiations on accession", 28.04.2005, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720726. Erişim Tarihi: 23.01.2007.

21	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	28 Kasım 2001	4 Haziran 2004
22	Çevre	27 Temmuz 2001	30 Haziran 2003
23	Tüketici ve Sağlığın Korunması	24 Ekim 2000	20 Kasım 2000
24	İçişleri ve Adalet Alanlarında İşbirliği	27 Haziran 2001	29 Ekim 2003
25	Gümrük Birliği	11 Haziran 2001	29 Temmuz 2002
26	Dış İlişkiler	28 Mart 2000	20 Kasım 2000
27	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	28 Mart 2000	14 Haziran 2000
28	Mali Kontrol	17 Mayıs 2001	1 Ekim 2002
29	Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları	28 Kasım 2001	4 Haziran 2004
30	Kurumlar	22 Nisan 2002	22 Nisan 2002
31	Diğer Konular	15 Haziran 2004	15 Haziran 2004
Not: Bulgaristan Avrupa Birliği ile teknik müzakereleri 15 Şubat 2000’de başlatıp 15 Haziran 2004’te kapatmıştır. AB müktesebatının tüm 31 konu hakkındaki müzakereler öngörüldüğü ve AB’ye Katılım Antlaşması’nın imzalandığı 25 Nisan 2005 tarihinden önce kapatılmıştır.			

EK 4

Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölgesel Denetim Merkezleri (RİOSV) Listesi*

No	Bölgesel Denetim Merkezi (isim, telefon ve faks)
1.	RİOSV Pleven tel: 00359 064/800 964
2.	RİOSV Blagoevgrad tel: 073/83 140 28, faks: 073/851 58
3.	RİOSV Sofya tel: 076/670 250
4.	RİOSV Vratsa tel: 092/63165/106 faks: 092/24761 e-mail: rvr@isv.net
5.	RİOSV Nontana tel: 096/300 964 faks: 096/300 960, 300 961
6.	RİOSV Plovdiv tel: 032/62 38 73, 087/73 71 48 faks: 032/62 89 94
7.	RİOSV Burgas tel: 056/813 209, /813 199 faks: 056/813 200
8.	RİOSV Smolyan tel: 0301/6 16 70, /627 65
9.	RİOSV Stara Zagora tel: 042/56 153 riosvsz@stz.orbitel.bg
10.	RİOSV Ruse tel: 082/27 81 87 dahili no: 303 riosvrusse@exco.rousse.bg
11.	RİOSV Pazardjik tel: 034/4419 63, /4418 75 faks: 034/4455 85
12.	RİOSV Varna tel: 052/63 45 91 faks: 052/63 45 93 Riosv-vn@revolta.comm
13.	RİOSV Sofya tel: 555 146, 940 64 29 faks: 955 9362
14.	RİOSV Sofya PP "Vitoşa" tel: 940 65 71 faks: 988 56 76 vitoshapark@moew.gpvernment.bg
15.	RİOSV Haskovo tel: 038/664850, faks: 62 21 73

* "Spisak na Regionalnite İnspektorati na MOSV", NATURA 2000 BULGARİA, <http://www.natura2000bg.org/natura/bg/RIOSVSpisuk.php>. Erişim Tarihi: 31.12.2006.

16.	RĪOSV Veliko Tŕnovo tel: 069/62 03 58, 087/973 368 riosvvt@vt.techno-link.comm
17.	DNP-“Pirin” Bansko tel:/faks: 07443/2240
18.	DNP-“Rila” Blagoevgrad 2700 tel: 073/805 37, /235 60 nprila@infonet.techno-link.bg
19.	DNP-“Centralen Balkan” Gabrovo 5300 sk. Borda smyana 3 PK 80 tel: 066/801277, /801285 giliev@centralbalkan.comm

EK 5

Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın uygulanmaları hakkında geçiş süreleri talep ettiği bazı belli gerekleri içeren Direktifler listesi*

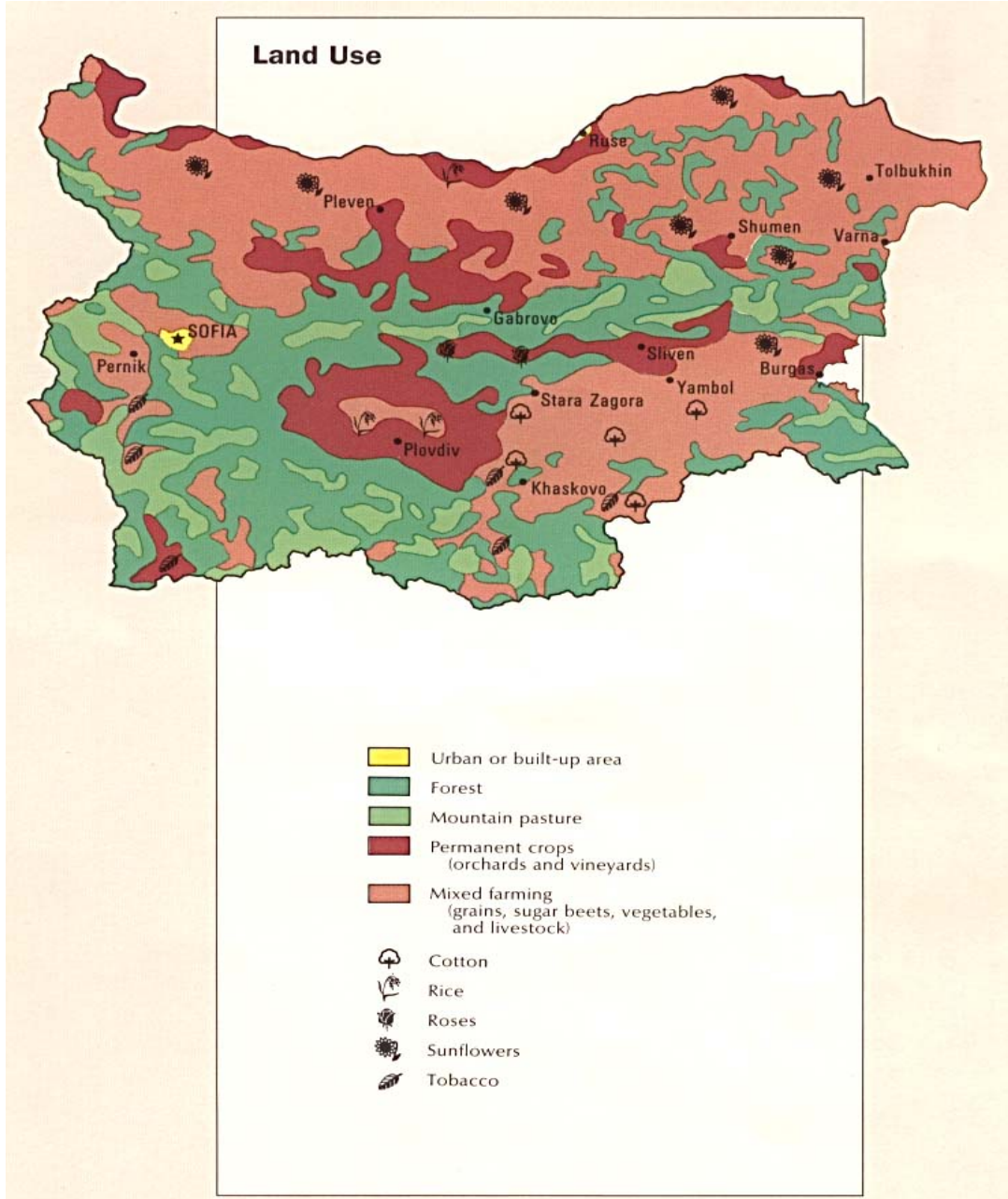
Bazı sıvı yakıtlarında kükürt miktarının azaltılmasına ilişkin 99/32/EC Direktifi	-Gasoil hakkında 3 yıl – 31.12.2009'a kadar -Isıtma sistemlerinde kullanılan sıvı yakıtları hakkında 5 yıl – 31.12.2011'e kadar
Benzinlerin dağıtım, depolanma ve taşınmaları sırasında ayrılan uçucu organik bileşiklerine (VOC) ilişkin 94/63/EC Direktifi	-355 benzin istasyonu ve onlara çalışan 50 taşıma tankeri hakkında 1 yıl – 31.12.2007'ye kadar -653 benzin istasyonu ve onlara çalışan 466 taşıma tankeri hakkında 3 yıl – 31.12.2009'a kadar
Ambalajlama ve ambalaj atıklarıyla ilgili 94/62/EC Direktifi	-Direktifin plastik atıklarının % 15'inin dönüştürülmesini gerektiren gerekleri hakkında 3 yıl – 31.12.2009'a kadar -Direktifin atıkların % 50'sinin geri dönüşümü ile ilgili gerekleri hakkında 5 yıl – 31.12.2011'e kadar
Atıkların depolanmasına ilişkin 99/31/EC Direktifi	-Sıvı atıkların depolanmasına ilişkin AB yasağıyla ilgili olan gereklerin uygulanması hakkında 8 yıl – 31.12.2014'e kadar
Atıkların taşınmasının kontrolüne ilişkin 259/93/EEC Tüzüğü	-Geri dönüşümü için belli bir listede belirtilmeyen fakat sarı listede olan ve ülkeye ihraç edilen atıklar hakkında 3 yıl – 31.12.2009'a kadar
Atık sularını arındırma tesislerine ilişkin 91/27/EC Direktifi	-10 000 ve üzeri nüfusa sahip yerleşim yerleri için 4 yıl – 31.12.2010'a kadar -2000-10 000 arası nüfusa sahip yerleşim

* Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, "Bölüm 22 Çevre", s.s. 33-34.

	yerleri için 8 yıl – 31.12.2014’e kadar
Sanayi kirliliğinin kontrol ve önlenmesine ilişkin 96/61/EC Direktifi	-5 yıl – 31.12.2011’e kadar
Büyük yakma tesislerinden ayrılan kirletici emisyonlarının sınırlandırılmasına ilişkin 2001/80/EC Direktifi	Bulgaristan’da bulunan ve hakkında söz konusu direktifin uygulanacağı 4 farklı Elektrosantrali’nde farklı tesisatlar bulunduğundan dolayı farklı geçiş süreleri kararlaştırılmıştır (31.12.2008, 31.12.2010 ve 31.12.2014’e kadar)
Sanayide eriticilerin kullanılmasının sınırlandırılmasına yönelik olan 99/13/EC Direktifi	Bulgaristan direktif gereklerinin uygulanması için geçiş süresi talebini geri çekmiş
Topluluğun su kalitesi yönetimi alanında belirtilmiş bazı tehlikeli maddelerinin neden oldukları kirliliği hakkındaki 76/464/EC Direktifi	Bulgaristan direktif gereklerinin uygulanması için geçiş süresi talebini geri çekmiş
Kullanımdan çıkmış motorlu taşıt araçları hakkındaki 2000/53/EC Direktifi	Bulgaristan direktif gereklerinin uygulanması için geçiş süresi talebini geri çekmiş

EK 6

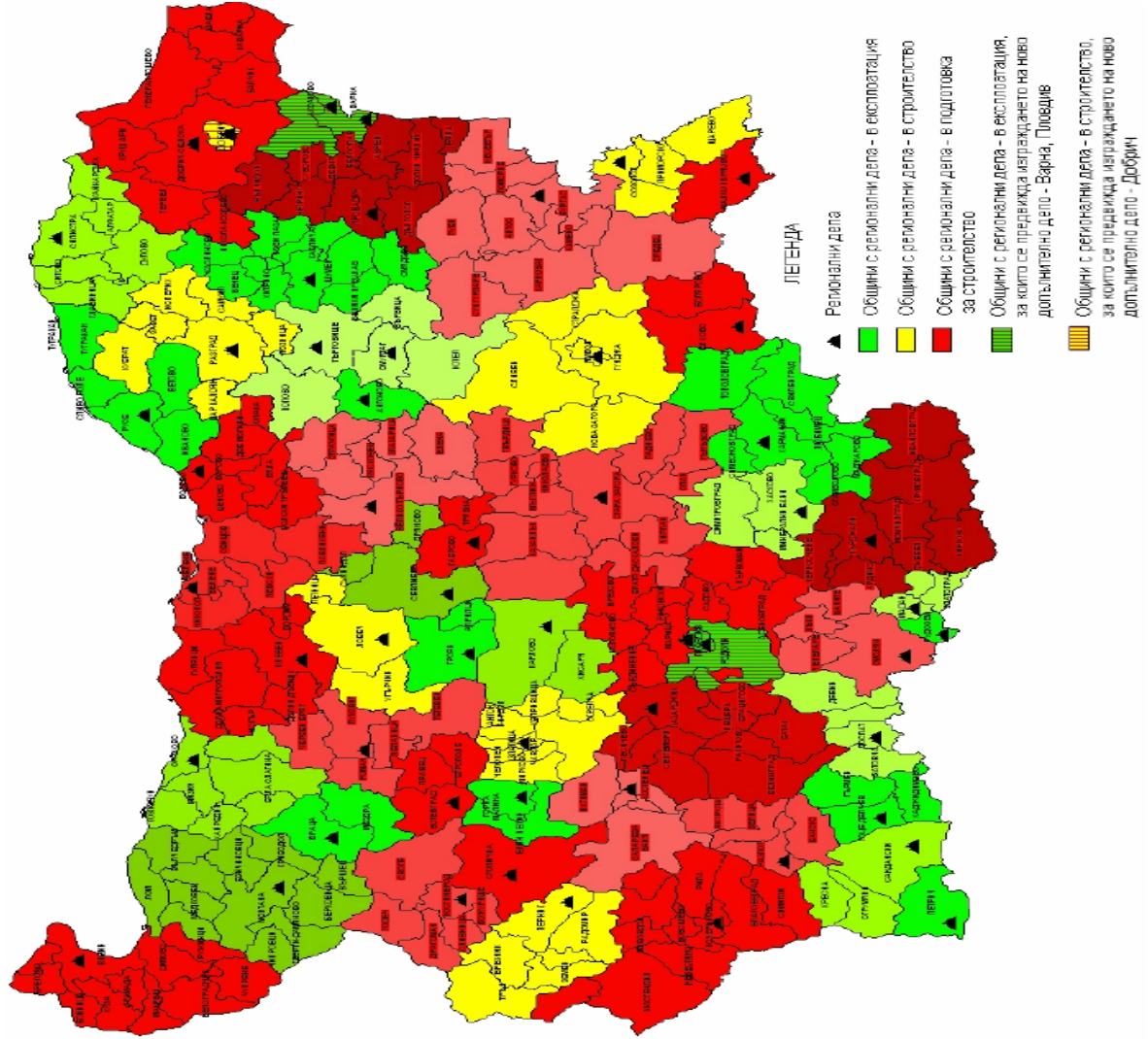
Harita 1: Bulgaristan'da Toprak Kullanımı*

* Map of Bulgaria Land Use, *Bulgaria Info Site*, http://www.visttobulgaria.com/visit/Dir.asp?d=0-11-Maps_Collection-Map_of_Bulgaria_landuse&PG=1. Erişim Tarihi: 30.06.2007.

EK 7

Harita 2: Bulgaristan’da Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı gereği oluşturulan 55 Bölgesel Atık Deposu*

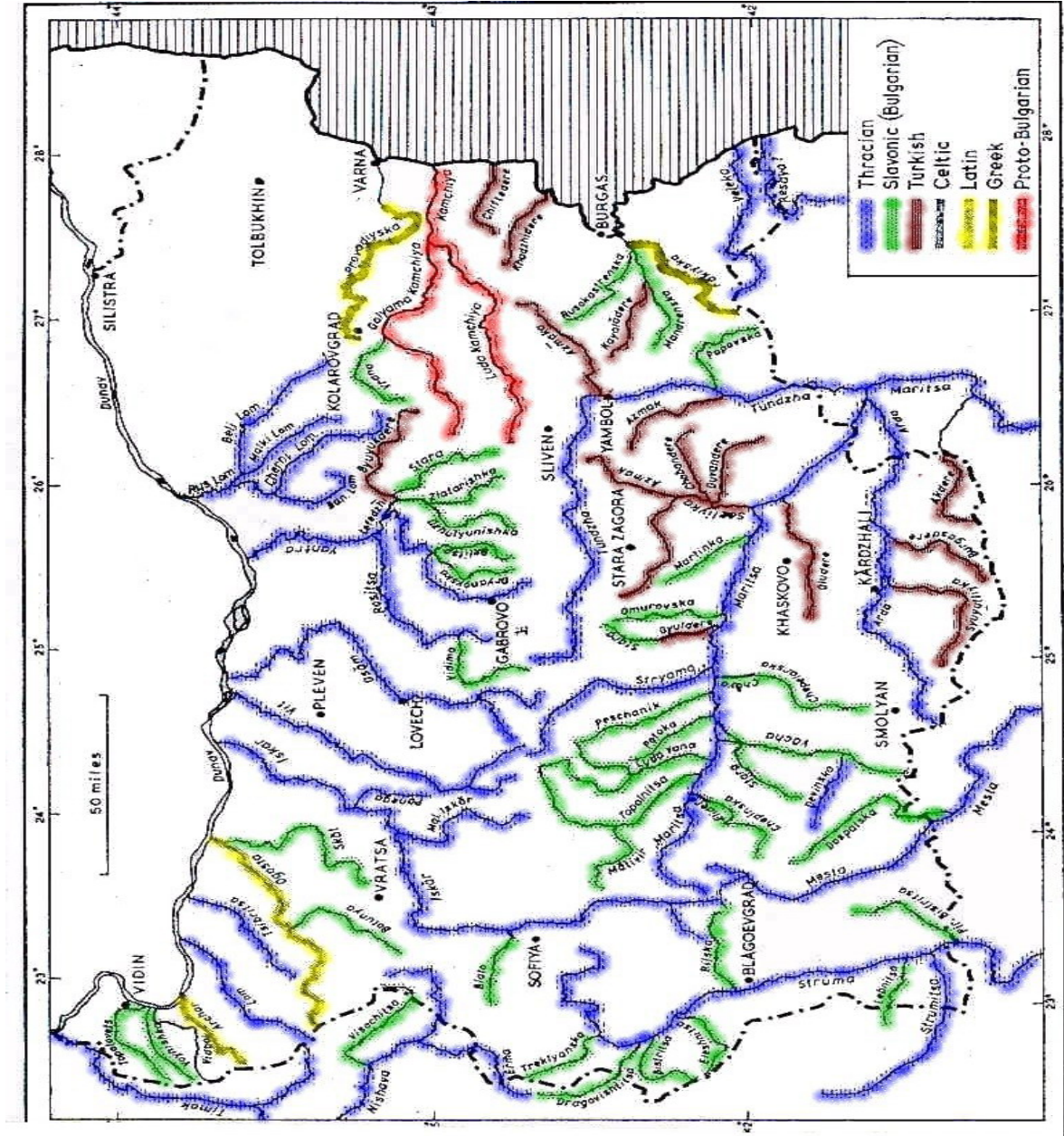

Not: Bu haritada, yeşil renkte inşaatı bitmiş ve kullanımda olan 23 bölgesel atık deposu, sarı renkte inşaat aşamasında bulunan 7 bölgesel atık deposu ve kırmızı renkte farklı hazırlık aşamalarında bulunan 24 bölgesel atık deposunun bulunduğu ilçeler gösterilmiştir.

* Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı, “Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı”, s. 21.

EK 8

Harita 3: Bulgaristan'daki Nehirlere İlişkin Harita*

* Bulgarian Rivers Map, *Bulgaria Info Site*, http://www.visttobulgaria.com/visit/Dir.asp?d=0-11-Maps_Collection-Map_of_Bulgarian_Rivers&PG=1. Erişim Tarihi: 30.06.2007.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

Budak, Sevim, (Aralık 2000), *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası*, Buke Yayınları, 1. Basım, İstanbul

Budak, Sevim, (Eylül 2001) *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyumu* , İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul

Cini, Michelle (Ed.), (2003) *European Union Politics*, Oxford University Press, New York

Kalelioğlu, Av. Uğur ve Özkan, Av. Noyan, (Nisan 2000) *Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir

Paul, E. A., E. T. Elliot, C. V. Cole, K. Paustian (Ed.), (1997) *Soil Organik Matter in Temperate Agroecosystems Long - Term Experiments in North America*, CRC Press, New York

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), (Eylül 2002) *Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'na Uyum Süreci*, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği Yayını (Yayın No: TÜSİAD-T/2002-9/331), İstanbul

Sürelİ Yayınlar:

Eralp, Nilgün Arısan, (Nisan 2006), “Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusa Program İlişkisi”, *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul

Ferhatoğlu, Emrah, (Ekim 2003), “Avrupa Birliği'nde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri”, *e-yaklasim*, Sayı: 3, <http://www.yaklasim.com.tr/>. Erişim Tarihi: 19.04.2007

Kahvecioğlu, Özge, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, “Metallerin Çevresel Etkileri – I”, *Metalurji*, sayı 136, <http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d1364753.pdf>. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Kahvecioğlu, Özge, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, “Metallerin Çevresel Etkileri - II”, *Metalurji*, sayı 137, http://www.metalurji.org.tr/dergi/dergi137/d137_4651.pdf. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Kahvecioğlu, Özge, Güldem Kartal, Aybars Güven, Servet Timur, “Metallerin Çevresel Etkileri – III”, *Metalurji*, sayı 138, <http://www.metalurji.org.tr/index.php?module=ContentExpress&func=display&ceid=21>. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Lal, R., (March-April 2006), “Enhancing crop yields in the developing countries through restoration of the soil organik carbon pool in agricultural lands”, *Land Degradation and Development*, volume 17, number 2, Ohio

Özgöker, Yard. Doç. Dr. Uğur, (Nisan 2006), “AB’de Hizmetlerin Serbest Dolaşımı”, *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul

Ökütçü, Davut, (Nisan 2006), “Son Dönem AB-Türkiye İlişkileri ve Sosyal Politika”, *Mercek*, sayı 42, yıl 11, İstanbul

Senft, Dennis, (October 1990), “Greenhouse Effect May Not Be All Bad”, *Agricultural Research Bringing Forth The Best*, volume 38, number 10, Arizona

Gazeteler:

Andreeva, Dr. Pavlina, “Šte se lekuvame li svobodno v Evropa”, *168 Časa*, (5-11 Ocak 2007)

“AB küresel ısınma için harekete geçti”, *Sabah* (12 Ocak 2007)

Demirci, Dr. Senai, “Hayatın ‘doğa’sına müdahale ediyorlar”, *Vakit*, (22 Mart 2006)

- Dobreva, Dora, “Zelenoto torene podobryava poçvata”, *Şou*, (2-8 Şubat 2006)
- Dimov, İvan, “İdva pomoşt ot Evropa za bokluka”, *Trud*, (24 Ağustos 2006)
- “ES moje da naloji klauza zaradi potrebitelite”, *24 Çasa*, (6 Ocak 2007)
- “Eker: Organik tarımda avantajımızı fırsata çevirmeliyiz”, editör: Gökmen Küçüktaşdemir, *SABAH*, (16 Şubat 2007)
- “Hazmetme kapasitesi vurgulanacak”, *Yeniçağ*, (15 Haziran 2006)
- “İskame 1 milyar evro kompensatsia za AEC”, *Trud*, sayı. 5 /20 040/, (6 Ocak 2007)
- Milanova, Rумыana, “Naşi rabotnitsi priemat samo 6 strani ve ES”, *168 Çasa*, (5-11 Ocak 2007)
- “Predlojenie na Ferhoygen see razkol v Brüksel”, *Trud*, (Cumartesi 6 Ocak 2007)
- Saydam, Ali, “Dünyayı yok etmekte birinciyiz!”, *Akşam*, (10 Şubat 2007)
- “Sergey Stanişev: Ratifikatsiata na Dogovora za Presaedinyavaneto ni kım Evropeyskia Saüz moje da zavarşi do kraya na godinata”, *Struma*, (29 Ocak 2006)
- Şenocaklı, Mine, “Metal dolgular zararlı mı?”, *Vataniki*, (24 Mart 2006)
- Todorova, Teodora, “Spad na investisiite”, *186 Çasa*, (5-11 Ocak 2007)
- Tez, Mehmet, “Küresel ısınmanın tadını çıkaralım!”, *Sabah*, (22 Aralık 2006)
- Zagorski, Svetoslav, “V Şveitsaria tarsyat hotelieri, vav Frantsia-zidari”, *168 Çasa*, (5-11 Ocak 2007)

İnternet Kaynakları:

Avrupa Komisyonu Bulgaristan Temsilciliği, “Finansirane”, *Evroportal.bg*, <http://www.evroportal.bg/bg/del/eu-and-bulgaria/financial-assistance.html>. Erişim Tarihi: 28.04.2006

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği ve Çevre*, 1999, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/cevre.html>. Erişim Tarihi: 27.01.2006

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikaları*, <http://www.deltur.cec.eu.int/?lang=0&pId=3&fId=10&prnId=7&hnd=1&hord=6&docId=317&fop=0>. Erişim Tarihi: 19.04.2007

Avrupa Komisyonu Genişleme Bölümü, “Müzakereler EU 10-BG-RO”, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/chapters/chap_31_en.htm. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı'nın Uyumlaştırılması için El Kitabı, <http://europa.eu.int/comm/environment/enlarg/handbook/handbook.pdf>. Erişim Tarihi: 31.01.2007

“Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası'nın EIB Bulgaristan'a ilişkin Stratejisi”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=730477. Erişim Tarihi: 10.02.2006

“AB: “Çevreyi kirletenler yüksek vergi ödesin””, *Maksimum.com*, http://www.maksimum.com/haberler/h/ab_cevreyi_kirletenler_yuksek_vergi.php. Erişim Tarihi: 15.04.2007

“Avrupa Birliği ve Giriş Sürecinde Türkiye”, *e-cografya.com*, <http://www.e-cografya.com/siyasi/abgirissureci.html>. Erişim Tarihi: 27.01.2006

“AB-NORMLARI”, *Turizm Habercisi com*, <http://www.turizmhabercisi.com/popup.asp?NewsID=49>, 1 Ağustos 2004. Erişim Tarihi: 24.09.2005

“Activities of the European Union”, *Europa*, http://europa.eu/scadplus/treaties/euratom_en.htm. Erişim Tarihi: 04.01.2007

Bulgaristan Cumhuriyeti Çevre ve Sular Bakanlığı'nın Bölüm 22 “Çevre” hakkında AB genel pozisyonuna cevaben sunduğu final Ek Bilgi belgesi, <http://www2.moew>.

government.bg/recent_doc/europe/positions/ADD_Info_Bg_FINAL1.doc. Erişim Tarihi: 14.11.2005

Bulgaristan Cumhuriyeti evre ve Sular Bakanlığı, “Bölüm 22 “evre””, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/uptodate/ch22/Glava%2022_EUInt.doc. Erişim Tarihi: 14.11.2005

Bulgaristan’ın evre Alanında Ulusal Stratejisi ve 2000-2006 Dönemine Ait Ulusal Eylem Planı; http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/Strategiaend.doc. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Bulgaristan’ın 2005-2014 Dönemine Ait Ulusal Stratejisi ve 2005-2009 Dönemine Ait Eylem Planı, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/info_web_NSOS_120405.doc. Erişim Tarihi: 04.02.2007

Bulgaristan Cumhuriyeti evre ve Sular Bakanlığı, “evrenin Korunmasıyla İlgili Olan Altyapının Geliştirilmesine İlişkin Ulusal Stratejisi ve 2006-2015 Dönemine Ait Eylem Planı”, Sofya, Mayıs 2006, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/strateg_plans/Strategia_infrastructura_052006.pdf. Erişim Tarihi: 04.02.2007

Bulgaristan Cumhuriyeti evre ve Sular Bakanlığı, “İklim Değişikliğine İlişkin 2. Ulusal Eylem Planı’nın Uygulanmasına Dair 2005 Raporu”, http://www2.moew.government.bg/recent_doc/international/climate/03_Otchet_NPDIK_05-2.doc. Erişim Tarihi: 04.02.2007

Bulgaristan Cumhuriyeti evre ve Sular Bakanlığı, “Atık Yönetimine İlişkin 2003-2007 Ulusal Eylem Programı”, http://www.moew.government.bg/recent_doc/waste/Waste_Management_Parlament_24Jan.pdf. Erişim Tarihi: 30.06.2007

Bulgaristan’ın AB ile müzakerelerinde Malların Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_01/01-CONF_BG_53_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İşçilerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/Ch_02/01-CONF_BG 37_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Hizmetlerin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_03/01_CONF_BG 03_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Sermayenin Serbest Dolaşımı konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_04/01-CONF_BG 35_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Şirketler Hukuku konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_05/01-CONF_BG 28_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Rekabet Politikası hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_06/01-CONF_BG 29_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tarım konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_07/01-CONF_BG 43_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Balıkçılık konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_08/01-CONF_BG 54_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Taşımacılık Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_09/01-CONF_BG 55_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Vergilendirme Politikası hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_10/01-CONF_BG_22_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Ekonomik ve Parasal Birlik konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_11/01-CONF_BG_43_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde “İstatistik” konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/docs/ChapterDocs/2/CH_12/01-CONF_BG_06_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İstihdam ve Sosyal Politika konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_13/01-CONF_BG_38_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Enerji konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_14/01-CONF_BG_58_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Endüstriyel Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_15/01-CONF_BG_30_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_16/01-CONF_BG_07_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Bilim ve Araştırma konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_17/01-CONF_BG_08_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Eğitim ve Meslekler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_18/01-CONF_BG_09_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Telekomünikasyon ve Enformasyon Teknolojileri konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_19/01-CONF_BG_10_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kültür ve Odyovizüel Politikası konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_20/01-CONF_BG_11_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Brüksel'de 24 Eylül 2001 yılında oluşturulan Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Katılım Konferansı'nda Bulgaristan'ın Bölgesel Politika ve Yapısal Araçlarının Koordinasyonu konusu hakkındaki (CONF-BG_56/01) pozisyonu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_21/01-CONF_BG_56_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Çevre konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_22/01-CONF_BG_13_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Brüksel'de 2002'de düzenlenen Bulgaristan'ın AB'ye Katılım Konferansı'nda AB'nin "Çevre" müktesebat başlığı hakkında sunduğu genel tutumu (CONF-BG28/02), 6 Haziran 2002, Brüksel, *Bulgaristan Cumhuriyeti İş ve Sosyal Politikası Bakanlığı*, <http://www.mlsp.government.bg/bg/integration/euro/chapter-2/chronology/CONF-BG-%2028-02-EUCP-%20ch2-b.doc>. Erişim Tarihi: 26.09.2005

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Tüketici ve Sağlığın Korunması konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_23/01-CONF_BG_31_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde İçişleri ve Adalet Alanında İşbirliği konusu hakkındaki tutum, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_24/01-CONF_BG_09_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Gümrük Birliği konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_25/01-CONF_BG_56_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Dış İlişkiler konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_26/01-CONF_BG_12_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Güvenlik ve Ortak Dış Politikaları konusu hakkındaki tutum, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_27/01-CONF_BG_13_00_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Mali Kontrol konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/CH_28/01-CONF_BG_04_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Mali Konular ve Diğer Bütçe Konuları konusu hakkındaki tutumu, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/edocs/ChapterDocs/2/Ch_29/01-CONF_BG_57_01_BG.doc. Erişim Tarihi: 12.02.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde Kurumlar konusu hakkındaki tutumu, *Bulgaristan Telgraf Ajansı (BTA)*, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g30m.htm. Erişim Tarihi: 15.01.2006

Bulgaristan'ın AB ile müzakerelerinde müktesebat başlığı No: 31 olan Diğer Konular konusu hakkındaki tutumu, *Bulgaristan Telgraf Ajansı (BTA)*, http://www.bta.bg/site/bulgaria-eu/html/preg_gl/g31.htm. Erişim Tarihi: 15.01.2006

“Bulgaria still lacks criteria for NATURA 2000 inclusion”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/bulgaria-still-lacks-criteria-for-natura-2000-inclusion/id_20367/catid_23. Erişim Tarihi: 05.02.2007

Bulgarian Rivers Map, *Bulgaria Info Site*, http://www.visttobulgaria.com/visit/Dir.asp?d=0-11-Maps_Collection-Map_of_Bulgarian_Rivers&PG=1. Erişim Tarihi: 30.06.2007

“Chronology of Bulgaria-EU Relations”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720724. Erişim Tarihi: 28.04.2005

Dimitrova, Milka, “Bulgaristan’ın AB Üyeliğinin ilk üç yılına ilişkin mali çerçeve garantilenmiştir”, Sofya, çeviren: Tanya Blagoeva, *Bulgaristan Radyosu*, http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Turkish/Theme_BulgariaES/Material/İLK+3+SENE.htm. Erişim Tarihi: 26.09.2005

Dimitrova, Milka, “Bulgar Tarımı ve Avrupa Birliği’nin Üyelik Kriterleri”, (01 Eylül 2005), çeviren: Neli Dimitrova, *Bulgaristan Radyosu*, http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Turkish/Theme_BulgariaES/Material/tarım+kriterleri.htm. Erişim Tarihi: 26.09.2005

“Dvustrannite otnoşeniya Bulgaria-ES”, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720509. Erişim Tarihi: 28.04.2006

European Commission, IMPEL Homepage, <http://ec.europa.eu/environment/impel/index.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission, “ALTENER Programme”, http://ec.europa.eu/energy/res/altener/index_en.htm. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission, “SAVE II Programme”, <http://ec.europa.eu/energy/iebase/introduction.cfm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission, “SMAP Programme”, <http://ec.europa.eu/environment/smap/whatis.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission DG Environment, “LIFE Programme”, <http://www.europa.eu.int/comm/environment/life/home.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission DG Environment, “The main stages of EMAS”, <http://www.eu.int/comm/environment/emas/about/summary/en.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

European Commission Representation in Bulgaria, “Nuclear safety”, *Server Europa*, <http://www.evropa.bg/bg/del/eu-and-bulgaria/additional-information/nuclear-safety.html>. Erişim Tarihi: 30.01.2007

European Commission, “The Aarhus Convention”, <http://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm>. Erişim Tarihi: 28.12.2006

European Commission, Enlargement, “EU Bulgaria Relations”, http://ec.europa.eu/enlargement/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm. Erişim Tarihi: 23.01.2007

“Evropeiskata Banka za Vastanoviavane i Razvitie šte vloji 500 milyona evro za dve godini”, *Dnevnik.bg*, <http://dnevnik.bg/show/?storyid=189189>. Erişim Tarihi: 10.02.2006

International Monetary Fund, “IMF Executive Board Concludes 2006 Article IV Consultation with Bulgaria”, Public Information Notice (PIN) No: 06/87, August 4 2006, <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2006/pn0687.htm>; Erişim 26.06.2007

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı Çevre Koruma Müdürlüğü, “Pil ve Atık Pillerin Zararları”, <http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/CevreKoruma/AtikPil/PilveZararlari/>. Erişim Tarihi: 21.01.2007

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), *Avrupa Birliği'nde Çevre Politikası*, http://www.ibb.gov.tr/IBB.gov.trDoclib/word/abbirligi/ab_cevre_politikasi2.ppt dosyasının html sürümü. Erişim Tarihi: 14.04.2007

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), *Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası*, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/4f3a608d.pdf>. Erişim Tarihi: 23.09.2005

Köroğlu, Semiha, *Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar, Türkiye Açısından Değerlendirme*, Ankara, 2003, Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, http://www.tarim.gov.tr/kurumsal/birimler/merkez/diatk/web/sunumlar/yapisal_fon.ppt dosyasının html sürümü. Erişim Tarihi: 04.01.2007

Kıbrıs Cumhuriyeti Uyum Koordinatörü Bürosu, “Avrupa Vatandaşı İçin Bilgiler”, http://www.eu-coordinator.gov.cy/Harmonization/Harmonization.nsf/dmlbenefits_tr/dmlbenefits_tr?opendocument. Erişim Tarihi: 24.04.2006

“Municipalities in Bulgaria complain of lack of information on NATURA 2000”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/municipalities-in-bulgaria-complain-of-lack-of-information-on-natura-200/id_20418/catid_23. Erişim Tarihi: 07.02.2007

Map of Bulgaria Land Use, *Bulgaria Info Site*, http://www.visttobulgaria.com/visit/Dir.asp?d=0-11-Maps_Collection-Map_of_Bulgaria_landuse&PG=1. Erişim Tarihi: 30.06.2007

“NATURA 2000 inclusion list approved in two weeks in Bulgaria”, *Sofiaecho.com*, http://www.sofiaecho.com/article/natura-2000-inclusion-list-approved-in-two-weeks-in-bulgaria/id_20209/catid_23. Erişim Tarihi: 29.01.2007

“Negotiations on accession”, 28.04.2005, *Evroportal.bg*, http://www.evroportal.bg/article_view.php?id=720726. Erişim Tarihi: 23.01.2007

“Proekt ‘İzgrajdane na mrejata ot zaştiteni zoni NATURA 2000 v Bılgaria’”, *NATURA 2000 BULGARİA*, <http://www.natura2000bg.org/natura/bg/index1.php>. Erişim Tarihi: 31.12.2006

Republic of Bulgaria, “Third National Communication on Climate Change”, (Sofia, June 2002), *United Nations Framework Conference on Climate Change*, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/bulnc3.pdf>. Erişim Tarihi: 14.05.2005

“SAVE II Programme 1998-2002”, *Ecofys Bulgaria*, <http://www.managenergi.net/indexes/I31.htm>. Erişim Tarihi: 04.01.2007

“Spisak na Regionalnite İnspektorati na MOSV”, *NATURA 2000 BULGARİA*, <http://www.natura2000bg.org/natura/bg/RIOSVSpisuk.php>. Erişim Tarihi: 31.12.2006

The Ozone Hole Inc., “The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer”, <http://www.theozonehole.com/montreal.html>. Erişim Tarihi: 20.01.2007

Türkeş, Doç. Dr. Murat ve Gönül Kılıç, “Avrupa Birliği’nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri”, *Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye*, <http://www.rec.org.tr/files/iklim/iklim-belgeler/19-AB%20İklim.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2007

Tunçer, Doç. Dr. Mehmet, “Avrupa Birliği Sürecinde Doğal ve Tarihsel Çevrelerin Bütüncül Planlanmasına İlişkin Saptamalar ve Sürdürülebilir Korumaya İlişkin Politika Önerileri”, *Haberbilgi.com*, http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/mehmet_tuncer/sehircilik.html. Erişim Tarihi: 30.01.2006

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, “Müzakere Çerçeve Belgesi’nde Öngörülen Sağlık Bakanlığı’nı İlgilendiren Müktesebat Fasılları”, <http://www.saglik.gov.tr/extras/birimler/abkd/FASILLAR.doc>. Erişim Tarihi: 27.01.2006

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Ormanlar Bakanlığı, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü, “Avrupa Çevre Ajansı”, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü, <http://www.cdgm.gov.tr/aca/aca.htm>. Erişim Tarihi: 15.04.2007

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, AB Genel Müdürlüğü, “Avrupa Komisyonu’nun Genişleme Sürecinde Kaydedilen İlerlemeye İlişkin Strateji Belgesi Hakkında Not”, www.dtm.gov.tr/ab/SonGelismeler/ilerleme/%2520raporu/strateji.doc. Erişim Tarihi: 26.09.2005

The European Representation in Bulgaria, “History of relations”, *Evroportal.bg*, <http://www.evroportal.bg/en/del/eu-and-bulgaria/history-of-relations.html>. Erişim Tarihi: 31.01.2007

The World Bank, “Bulgaria-Country Brief 2006”, <http://www.worldbank.bg/WEBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BULGARIAEXTN/0,contentMDK:2014>

9551~menuPK:305446~pagePK:141137~piPK::141127~theSitePK:305439,00.html.

Erişim Tarihi: 26.06.2007

US Environmental Protection Agency (EPA), “Health Effects of PCBs”, <http://www.epa.gov/pcb/pubc/effects.ntm>. Erişim Tarihi: 12.01.2007

“Zatvorihme glava ‘Okolna sreda’”, *Netinfo.bg*, <http://news.netinfo.bg/index.phtml?id=40&oid=403999>. Erişim Tarihi: 01.07.2003

Raporlar:

Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (COM (2002) 624 final), Roadmaps for Bulgaria and Romania, Brussels, 13.11.2002, http://www.evroportal.bg/edocs/Endoc/roadmap-br-ro-2002_en.pdf. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Commission of the European Communities, “2004 Regular Report on Bulgaria’s progress towards accession” (COM (2004) 657 final), Brussels, 06.10.2004, http://www.evroportal.bg/edocs/Engdoc/Regrep/rr_bg2004_en.pdf. Erişim Tarihi: 14.11.2005

Commission of The European Communities, “Commission Staff Working Document Monitoring Report for Bulgaria” (COM (2006) 214 final), Brussels, 16 May 2006, http://ec.europa.eu/enlargement/reportpdf/key_documents//2006/monitoring_report_bg_en.pdf. Erişim Tarihi: 23.01.2007

Commission of The European Communities, Monitoring Report for Bulgaria and Romania (COM (2006) 549 final), Brussels, 29.06.2006, <http://ec.europa.eu/enlargement/keydocuments/reportsspt2006en.htm>. Erişim Tarihi: 23.01.2007

European Commission, 2006 Comprehensive Monitoring Report for Bulgaria (COM (2005) 534 final), Brussels, 25 October 2005, [http://evroportal.bg/uploads/\[728022\]Comprehensive%20Monitoring%20Report%20Bulgaria_0.doc](http://evroportal.bg/uploads/[728022]Comprehensive%20Monitoring%20Report%20Bulgaria_0.doc). Erişim Tarihi: 23.01.2007